9

Digitized by Google

AZIONALE
VITT. EMANUELE
14
5 B
8 1

X
IV
7

HIERONYMI OSORII LVSITANI, EPISCOPI ALGARBIENSIS, DE VERA SAPIENTIA, LIBRI QVINQVE.

AD SANCTISSIMVM D. N. GREGORIVM XIII. PONTIFICEM MAXIMVM.

☞ Cum facultate Inquiſitorum, & Ordinarij.

OLYSIPONE.

Excudebat Franciſcus Correa.

1578.

Capucinorum Romae.

EGO Frater Bartholomæus Ferreira, perlegi hos quinque libros de Sapientia iuſſu ampliſſimi principis Henrici, ſanctæ Romanæ eccleſiæ Cardinalis, ſupremi Inquiſitoris: quos compoſuit Reuerendiſſimus Epiſcopus Hieronymus Oſorius. Qui nō eccleſiæ modo Siluenſi cui præfectus eſt, ſed vniuerſæ reipublicæ Chriſtianæ ornamento eſt: eamque ſapientiſſimis, piiſſimis, & eloquentiſſimis ſcriptis illuſtrat. Demonſtrat vero in his elucubrationibus, in quo veriſſima ſapientia conſiſtat. Non eſt autem alia grauior inter mortales diſceptatio, & totus mundus in hac bilance conſtituitur. Tractata eſt enim hæc quæſtio ab omnibus philoſophis, & Auguſtinus citat Varronē qui aſſerebat ducētas octuoginta octo Philoſophorum de hac re opiniones fuiſſe. Eſt autem adeo pulchra ſapientiæ veræ (quam hic noſter auctor deſcribit) cognitio, adeo in omnes vitæ partes præſtans, adeo denique Chriſtiano pioque homine digna, vt mirarer valde qui fieri poſſet, vt qui ab huiuſmodi contemplatione atq; exercitatione alieni ſunt, alicuius ingenii ac iudicii homines quicquam in vita habere iucundi vel grati poſſint, quod tanti taliſque boni vel ſolari, vel leuare inopiam valeat: ſine quo neque vitam ipſam, vitam appellandam putem. Multa ergo animi iucunditate legendi & inſpiciendi ſunt hi libri, & id eruditorum conſenſus, reor, iudicabit. Nihil enim niſi pium, nihil niſi ſalutare in eis ineſt, neque quidquam quod catholicæ Romanæ eccleſiæ, fideique ſinceritati repugnet. Quare dignum opus eſſe exiſtimo quod prælo mandetur. In cuius rei fidem in fronte libri ſua ſcripſi, iuxta decimam regulam ſacri concilii Tridentini. 15. Iunij, 1578.

F. Bartholomæus Ferreira.

Podenſe imprimir viſta a informação, & hum dos nouamēte impreſſos torne à eſta Meſa com o original peraſe verſe concorda antes de correrem. E eſte deſpacho ſe imprimirá no principio com a dita informaçam. Em Lixboa, xviij. de Iunho. Manuel Antunez ſecretario do Conſelho geral o fez. De M.D.Lxxviij. Manoel de Coadros. Paulo Aſonſo.
Dom Miguel de Caſtro. Antonio Tellez.

Contuli hos quinque libros impreſſos cum manu ſcriptis, & concordant in omnibus. Frater Bartholomæus Ferreira.

S. D. N. GREGORIO XIII. P. M. HIERONYmus Oſorius Epiſcopus Algarbienſis.

S. P. D.

CVM natura inſitum in mentibus humanis ſit, eſſe vim diuinam atq. ſempiternam, qua omnia moueantur, & conſeruentur: in ipſius diuinę naturæ notitia comparanda, fuit olim à multis hominibus ſine vllo fructu omne ſtudium vitę conſumptum. Atq. in principio in eum errorē inciderũt, vt ſoli, lunæ, & ſyderibus, nēpe quib' neq. pulchrius quidquã, neq. ſalutarius cogitare potetant, diuinitatē tribuerent. Deinde à cælo delapſi (neq. enim poterant animi vitiorũ pondere, quod augebatur in dies, miſere depreſsi, in cæli regione diu peregrinari) Deum in terrenis ſordibus, in impuris voluptatibus, in mõſtris horrificis inquirere, & inueſtigare cæperunt: atque tandem impuriſsima religione conſtituta finem vlterius progrediendi ſibi ſtatuendum eſſe decreuerũt, quaſi iam fuiſſent id, quod ardentiſsime concupierant, feliciſsime conſecuti: Itaque vero Deo ſurentet & impie neglecto, tanta dementia vexati

ſunt, vt etiam flagitijs, & horrificis monſtris, & quadrupedum,&ſerpentium ſimulacris immolarent:& ſurias etiam,atq.adeo feritatis ſempiternæ truculentiam honoribus diuinis afficerent. Similiter eſt de ſapientiæ ſtudio iudicandum. Omnes enim illius cupiditate tenētur,nec quidquam vel pulchrius,vel admirabilius eſſe iudicant rerum cognitione: pauci tamen in ea comparanda propter deſidiam & imbecillitatem animi neruos intendunt. Qui tamen ingenio valent,& ad claritatem nominis aſpirant,omnemque ſibi ætatem in ſtudio ſapientiæ conterendam eſſe decernunt, ſæpenumero fit,vt multo maiora ſigna temeritatis & amentiæ dent,quam illi qui ſtudium ſapientię prorſus abijciunt. Vt enim qui Dei numen præcellentiſsimum ignorabant,& Deum ſibi in terris turbulentiſsimi erroris opinione fingebant, quo maiore cũ ſuperſtitione diriſsimis illis ſacris aſtricti erant,eo grauius in ſe iram diuinam incendebant:ita qui ſapientiæ ſtudent,quo maiore conatu ad eam enituntur, eo plerumque grauioribus amentiæ ſtimulis agitantur: eo quod ſe longiſsimè à veriſsima ſapientiæ ratione diuellũt. Si enim ſapientia eſt ſummæ atque ſempiternæ cauſæ cognitio, quam aliam cauſam poſſumus aſsignare rerum omnium, quam ſummum illũ dominum qui omnia deſignauit,effecit,&conſtituit:per quē

omnia

omnia conſeruantur, & ad vltimum naturæ ſuæ finem referuntur? Conſequens igitur eſt, vt qui in Deo defixam mentem non habet, ſapientes eſſe non poſsint: imo quo maiorem operam in ſapientię ſtudio collocant, eo tetrioribus amentiæ tenebris obruãtur. Vt enim qui nocturna caligine iter magnum ſuſcipit, cum primum viam rectam deſerit, quo magis accelerat, eo longius à loco, quem petit aberrat: ita qui ſine diuina luce ſapiẽtię operam nauat, quo mentem in naturam acrius inten derit, & ingenium ſuum argutius in omnes partes verſauerit, eo furentius in peſtẽ ruet. Vera namque ſapientia in vigenti & incẽſa fide qua Deũ, quoad licet, mente complectimur, tota conſiſtit. Ea nãq. nobis iuſtitię donum conciliat: ea mentem claritate diuini ſplendoris illuſtrat: ea poſtremo animos noſtros ſummis atq. ſempiternis bonis egregie locupletat. Si ergo verum inuenire volumus, ſtatuendum nobis eſt, ſemper fore à lumine veritatis auerſum, qui minimè ſempiternam veritatẽ intuetur. Sapiẽtiæ fructum vehementer exquirimus, fructus illius eſt vita beata, qua ſoli frui po terunt animi, qui domino beatiſsimo coniuncti fœdere ſempiterno ſunt. Qui autẽ ſe ab hoc ſummo bonorum omnium fonte remouerint, quo lõ gius abſcedent, eo grauioribus miſerijs & ęrumnis opprimentur: & maioribus ſupplicijs æuo ſem

 piterno

piterno cruciabuntur. Vt igitur qui naturam ſibi diuinam placare conabãtur, dum falſos ſibi Deos adciſcebant, ipſum numen quod propitium habere cupiebant, fœdiſsimis ſacris irritabant: ita multi qui ſapientię cupiditate flagrant, dum ſapientiam amplexari ſtudent, in peſtiferos errores delabuntur. Sunt enim quidam, qui cæli ſpatia immenſa metiri nituntur: cum ſeipſos penitus ignorent: ſunt qui argutijs inſoleſcant, cum literis & argutijs inaniſsimis ſibi ipſi peſtem machinentur: ſunt qui ſibi peracuti videntur, eò quod homines apertos & ſimplices callide circumueniant, & non vident ſe multo miſerius illis ipſis fraudibus implicari. Denique ne plura conſecter, multis rationibus dum multi ſummę ſibi ſapientiæ nomine placent, ſumma furoris & amentiæ documenta conſtituunt. Illa namque ſumma dementia eſt, quæ falſò in ſapientiæ nomen arroganter inuadit. Præterea nihil eſt rebus publicis calamitoſius. Quid enim eſt ad euertendam rempub. efficacius inſtructæ, & armatæ temeritatis audacia? Audacia porro ſumma falſum ſapientiæ nomen, ſi vt plerunque fit, popularis inſania fautrix extiterit, neceſſario conſequetur. Vndè cõcludi poteſt omnes fere rerum publicarum, quæ opibus & imperio floruerunt, euerſiones à falſa ſapientię opinione ortũ habuiſſe. Si igitur in euellenda

lenda falſa multarum nationum religione cruce propoſita à diuinis hominibus laboratũ fuit, ęque propemodum pugnandum cenſeo, vt falſa ſapientia funditus euertatur, vt facilius veræ claritas èluceſcat. Magnum quidem opus eſt, perſuadere hominibus elatis, & confidẽtibus, & terrenis opibus nimium affixis, ſummum & altiſsimum ſapientiæ gradum in cruce Chriſti, & in humilitatis diſciplina, quam Philoſophi deſpiciunt eſſe conſtitutum. Sit, quantum velint homines, arduum atque difficile, quid tamen in eo efficere poſsim mihi certum eſt experiri: ita tamen, vt ingenio meo minime nitar, ſed omnem ſpem in auctore ſapientiæ reponam. His igitur quinque libris ſtatui omnem veriſsimæ ſapientiæ rationem complecti, quos tibi dicare conſtitui: partim, vt nomine S. T. me contra improborum calumnias & conuicia præmunirem: partim, vt meam erga te obſeruantiã & pietatem teſtimonio, ſi fieri poſſet, ſempiterno declararẽ. Accedit quod vix quidquã mihi conuenientius occurrebat, quã libros de ſapientia inſcriptos pontifici ſapientiſſimo conſecrare. Quid enim tibi ad ſapientiam ſummam deeſſe poſsit, non facile quiſquam dixerit. Summũ enim ingenium ſummis artibus excoluiſti: longo rerum vſu prudẽtiam inſignem aſſecutus fuiſti: in omni genere virtutũ quibus reip.

ſalus

ſalus,& ſalutaris moderatio continetur excellis: quanta ſolicitudine Chriſti eccleſiæ proſpicias apparet: quanto ſtudio pacem & otium tuearis omnibus explorate cognitum eſt. Quantam operam ſimiliter in eo ponas, vt omnes & humanitatē tuā diligant,& ſeueritatem vereantur, nemo ignorat. Sed de laudibus tuis plura dicere temerarium fortaſſe multis videbitur, cum eæ ſint omnibus notæ,& operibus clariſsimis illuſtres. Tuā vero ſanctitatem oro, & obſecro, vt hos noſtros conatus boni cōſulat, ſtudiaque noſtra in ſanctam eccleſiam benignitate ſua ſingulari complectatur. Quod ſi fecerit, animū mihi certe dabit ad alia multa quæ apud me compreſſa ſunt, ad eccleſię vſum & vtilitatem in lucem proferenda. Feliciſsime valeat S. T. ad totius Chriſtianæ reip. ſalutem & incolumitatem.

(∴)

DE SAPIENTIA
LIBER PRIMVS.

CVM multis argumentis immortalitas animorum hominibus diuinæ legis ignaris oſtēdi poſſit, haud ſcio, an ſit aliquod firmius, & vehementius, eo quod inſita cupiditate ſapientiæ continetur. Cum enim ea ſit rerum altiſſimarum, & diuinarum cognitio, is qui ſapientiæ cupiditate flagrat, indicat ſe ad diuinum ſtatum aſpirare: quod facere non poſſet, niſi cælitum agnatione teneretur. Animorum nanq; beatorum atq; cæleſtium Pabulum ſempiternum eſt Deum videre, illiusq́; ſpeciem & pulchritudinem clara & illuſtri mentis acie contemplari: & ita quodā modo in naturam illius conuerti. Qui igitur ſapientiæ deſiderio tenetur, ſe Dei ſimilem fieri concupiſcit: quod certè non appeteret, ſi id omnino fuiſſet humanæ naturæ denegatū. Id enim quælibet res inſito naturæ ſenſu deſiderat, ad quod nata & apta eſt, & cuius fructu naturæ ipſius perfectio cōtinetur. Quantum verò intelligendi deſiderium natura nobis inſeuerit, in pueris cernere licet, qui cum primum loqui incipiunt, multa quærunt: multa curioſè & diligenter inueſtigant: ita vt etiam quæ in cælo fiant, quæ natura Solis atq; Lunæ ſit, & quantum ſummi vertices montium à cælo diſtent, inquirant. Fabulis autem mirabiliter oblectantur, adeo vt earum dulcedine vehementer allecti ciborum interdum memoriam deponant. Quo autem cla-

rior eorum indoles eſt, eo plura noſſe deſiderant: & acrius & attentius mentem in ea quæ narrantur intendunt. Non poſſunt illi quidem quid verum, quid falſum, quid cohærens & veriſimile, quid disiunctum & incredibile ſit, ratione diſcernere. Quanta tamen multa cognoſcendi cupiditate teneantur, curioſitas inquirendi, & voluptas audiendi facilè declarat. Cum verò ætate progrediuntur, vbi veritas lateat, curioſius examinãt: labi, decipi, errare turpiſſimum iudicant: neq; mediocrem voluptatem ſi valent ingenio ex artibus quibus ætas illa inſtitui poteſt, accipiunt. Quod ſi libido, & ambitio, & auaritia, & reliquæ vitæ peſtes tantas vires non habuiſſent, ſtudium ſapientiæ multo ardentius extitiſſet. Sed cum adoleſcentium animi his morbis agitati, in diuerſas partes diſtrahuntur, nullum tantum malum eſt, quod non in eorum vitam incurrat. Nullum tamen grauius & peſtilentius eſt ipſius mentis errore, in quo ineſt malorum omnium ſeminarium. Ex eo nanq; omnes calamitates, omnes rerum publicarum & priuatarum euerſiones, omnia bonorum omnium detrimenta naſcuntur. In quo tamen errore qui ſunt, ſapientiæ ſtudium vt exiſtimant, non intermittunt. Sapientiæ nanq; fructus eſt vita beata. Beata porrò vita bonorum affluentia continetur. Bona autem ſunt opes, honores, voluptates non futiles & inanes, ſed ſtabiles atque ſempiternæ. At qui ſe libidini conſtringendos dediderunt, dum diuitias immanes appetunt, dum vmbras falſæ gloriæ conſectantur, dum flagitioſas voluptates exquirunt, dum verſute & callide in rebus inaniſſimis comparandis omne ſtudium vitæ conſumunt, ſe ſapientiæ officio fungi putant: eo quod opinentur omnia illa valde

ad bene, beateque viuendi rationem pertinere. Itaque dum calliditati ſapientiæ nomen imponunt, nimiumq. malitiæ ſuæ confidunt, illiſque bonis inhiāt, quibus humana ſitis expleri & ſatiari non poteſt, ſero intelligunt ſe ſine vllo fructu vitā in beatitudinis ſtudio contriuiſſe. Qui licet in ſumma inanitate verſentur, nunquā ſic ſenſibus orbati ſunt, vt non eos interdum qui in aliā ingreſſi viam ſe ſapientiæ dicauerunt, admirentur, & dignos honoribus ampliſſimis exiſtimēt. Cur igitur tā multi reperiuntur, qui de ſapientiæ diſciplina detrahunt? Quia languore deſidiaque fracti, & flagitiorum morbis oppreſſi, ſapientiæ luce ſe frui poſſe deſperant: & ideo quod aſſequi ſtudio nequeunt, oratione vituperant. Non enim æquo animo ferre poſſunt, aliquem tantum vera dignitate præcellere, vt ipſi ad illum collati homines exiſtimari minimè debeant. Quid enim eſt quo homines brutis animantibus antecellant, niſi mente, conſilio, ratione? His autem rebus tantum ſapientes inſipientibus antecedunt, vt inſipientes eorum comparatione brutorum animantium inſtar obtineant. Hoc igitur inuidia ferre non poteſt: & ideo quantum poteſt, in ſapientiæ ſtudium quod extinctum cupit, inuehitur. Ad hoc malum acceſſit ſophiſtarum loquacitas, quæ cum ſe ſapientiæ nomine in animos imperitorum inſinuare vellet, oſtentatione quadam vaniſſima multis mortalibus illuſit: occultaſque libidines fronte & ſupercilio, quaſi inducta veſte contexit: quæ cum ſe tandem profudiſſent, euerſionem optimis artibus, & communibus rebus intulerunt: ſapientiæque nomen odioſum & inuiſum reddiderunt. Non enim cuiusuis eſt ſaltem in principio veram ſapientiā à malitioſa

 calli-

callliditate diſtinguere: euentu tamen quantum inter vtrãq; interſit intelligitur. Calliditas enim malitia & oſtentatione ſubnixa emolumenti ſui gratia turbas efficit: ſeditiones concitat: religionem violat: pudorem exterminat: caſtitatem oppugnat: mendacio gaudet: & eſt deniq; decoris, & honeſtatis, & tranquillitatis inimica. Contra vero ſapientia pacem firmat: religionem tuetur: pudorem ſancit: veritatẽ vnicè colit: eſt officii magiſtra, & omnia deniq; veriſſimæ virtutis ornamenta gremio ſuo complectitur. Quid igitur illa clarius, amplius, & magnificentius cogitari poteſt? Quid vtilius & ſalutarius? Quid pulchrius & amabilius? Ea nanq; mentem quæ in homine principatum tenet, ſplendore diuini luminis illuſtrat: ea cupiditatem & libidinem coërcet: ea motus inanes comprimit: ea animis pacem conciliat: ea poſtremo humanas mentes cum diuinis conglutinat. Quòd ſi beata vita honeſtatis tantum pulchritudine, & virtutis inuictæ præſidio continetur, ſapientia eſt, quæ vitæ modum, quæ decoris elegantiam, quæ iuſtitiæ ſplendorem, quæ virtutis ornamenta præbet: quæ animi ſtatum firmo atq; diuino præſidio cõfirmat. Si verò vt multi ſuſpicati ſunt, ad beatæ vitæ cumulum huius etiam vitæ commoda requiruntur, intelligendum eſt, eorum vtilitatem non eſſe in poſſeſſione, ſed in vſu rectiſſimo conſtitutam. Multis enim ſpecies & pulchritudo exitio fuit: multi viribus ad ſuam & ſuorum perniciem abuſi ſunt: multi opibus freti patrias ſuas euerterunt: multi poſtremo claris artibus ſunt in vniuerſam remp. peſtem nefarie machinati. Bonum verò non eſt appellandum, ex quo malum naſcitur. Ea igitur quæ vel ad naturam, vel ad fortunam referuntur, quæ bo-

na cum vulgo nominantur,tum demum bona dici poterunt,cum ij qui ea poſſederint,illis rectè vſi fuerint. Eorũ *autẽ rectus vſus ſapientiæ moderatione continetur. Itaq. ſapientia non eſt ſolum totius decoris & dignitatis efficiens,verum & felicitatis vniuerſæ parens & altrix. Nec enim vbi ſapientia dominatur,fortunæ temeritas locum habere poteſt. O diuinum ſapientiæ lumen quis poterit laudes tuas enumerando percenſere? Tu nanq. homines à libidine ad officium & continentiam traducis: tu artes ſalutares quibus hominum vita cõtinetur,inſtituis: tu ordinem rerum publicarum collocas: tu reges hoc nomine dignos ſplendore diuinæ lucis illuminas: tu placidiſſimam animorum pacem cõſtituis: tu dignitatem & impunitam libertatem elargiris: à te laudes omnes virtutis & ſempiternæ dignitatis emanant: tu deniq́ue mortales immortalitate donas,ipſiq́ue Deo amore ſempiterno deuincis. Quæ igitur cæcitas eorum eſt,qui non vt te aliquãdo perfruantur,ingentes labores excipiunt, & pro te etiã mori cupiunt? Immortalitas enim eſt amore ſapientiæ mortem libenter oppetere. Sed quo maius,& amplius,& illuſtrius eſt ſapientiæ nomen,latiusq́ue patens vtilitas,eo difficilius eſſe videtur illius ſtudium. Si enim ſapientia eſt veritatis inuentio, veritas autẽ vt homines eruditiſſimi olim confirmabãt, in profundo demerſa latet: dubium non eſt,quin ſit ad ſapientiam peruenire difficillimum. Non igitur immerito Pythagoræ modeſtia laudari ſolet,qui ſe non ſapientẽ,ſed philoſophum appellari voluit. Philoſophi enim nomen ſapiẽtiæ ſtudioſum ſignificat. Illius auctoritate factum eſt,vt ſapientiæ nomine ſuppreſſo, Philoſophiæ nomen in ore omniũ verſaretur: nemoq. deinceps,qui non ſtulte*

arrogans eſſet, inueniretur, qui nomen ſapientis aſſumeret. Vt enim Socrates apud Platonē dicit, ſolus Deus eſt natura ſapiēs. Humana autem ſapientia vt ille dicebat, in animi moderatione perſpicitur. Ille namq. inter homines ſapientia præcellit, qui tenebras in quibus hominum vita verſatur, nō ignorat: & ſe nihil ſapere ingenue cōfitetur. Quid igitur impulit homines excellēte ingenio præditos, vt in rem tam difficilem tātum operæ & ſtudij cōferre uellent? An perinde atq. ij qui fama tātū eximiæ formæ cōmouentur, ſic illi ad cupiditatē ſapientiæ cuius expreſſam formā intueri non poterāt, exarſerunt? Quod ſi adumbrata ſapiētiæ ſpecies atq. nomen tantum apud eos valuit, vt præ illius ſtudio omnes voluptates aſpernarentur, & cōmoda vitæ contemnerent: quid tandem nobis faciendum eſt, qui poſſumus ex vera ſapientia fructus maximos atq. ſempiternos excipere? Ipſe enim Socrates nobis certam & directam ſapientiæ viam monſtrat. Nam ſolum Deum dicit eſſe natura ſapientem. Ergo qui ſeipſi Deo in diſciplinā tradiderit, diſciplina ſapiens eſſe poterit. Opus tamen nobis eſt ad Deum adeundum aliquo ductore, cuius opera facilius id quod volumus adipiſcamur. Quem igitur potiſsimum deligemus? In tāta diuinorum hominū copia difficilis electio eſt. Attamen quod ad præſentem materiam attinet, in primis nobis noſter Paulus occurrit. Is enim nō ab hominibus inſtructus, ſed ſpiritu Chriſti eruditus, tantum in ſtudio ſapientiæ progreſſus eſt, vt mente etiā in cælum euectus ea diuinæ mentis arcana perſpiceret, quæ hominibus explicari non poſſunt. Is tantum ſapientia præſtitit, vt orbem terrarum tenebris liberaret: & cunctis gentibus lumen clariſsimum præferret, hominesq. amore, &

ſtudio

ſtudio gloriæ immortalis incenderet. In illius mente Chriſti ſpiritus inſidebat, ita vt Paulus Chriſti ipſius ſacrariũ atq. dedicatum tẽplum poſſet exiſtimari. Quis nam igitur verius nobis ſapiẽtiæ diſciplinã tradiderit illo, in cuius mẽte ſapiẽtia ſibi domicilium collocauit? Quæ nã eſt autẽ huius viri ſanctiſſimi doctrina? Gorgias, Protagoras, Euenus, Hippias, Thraſymachus, & reliqui qui Socratis ætate ſibi variã & multiplicẽ ſapientiã arrogabant, nõ eloquentiæ tantum diſciplinã, ſed virtutis atq. ſapientiæ ſe facillimè tradituros aſſerebant. Nihil eſſe dicebãt tã abſtruſum atq. recõditum, quod non eruerent: nihil tãtis obſcuritatibus inuolutũ, quod nõ explicarent: nullã autẽ rem excipiebãt. Siue enim res quæ in quæſtionẽ vocabatur, in naturæ pueſtigatione, ſiue in officiorũ moderatione, ſiue in reip. adminiſtratione, ſiue in imperatoria diſciplina, ſiue in quolibet alio artificio verſaretur, de ea ſe ex tẽpore diſputaturos eſſe iactabant: ita vt nemo poſſet, vt dicebãt, in re vlla ſapiẽtiæ rationẽ magis illuſtrẽ, & luculentius explicatã requirere. Hac tã inſigni oſtentatione & leuitate, & his tã magnificis promiſſis ad ſe iuuentutẽ ſapiẽtiæ cupidã alliciebant. Quis enim nõ valde cuperet omnium rerum cognitionem intra breue tẽpus (hoc enim magiſtri pollicebantur) non ita magna mercede cõplecti? At noſter Paulus quid diſcendum proponit? Ad cuius artis diſciplinam omnes mortales inuitat? Quid ſe ſcire profitetur? Nihil quidẽ prima ſpecie clarũ & amplitudinis oſtẽtatione magnificum: id tamen in quo omnes opes veriſſimæ ſapiẽtiæ cõſiſtunt. Quid igitur illud eſt? Ego inquit ad Corinthios ſcribẽs, nõ ſum arbitratus me ſcire aliquid inter vos, niſi Ieſum Chriſtũ, & hunc crucifixum. Quãto verborũ

compendio ſapiētiæ veriſſimæ ſummam complexus eſt? Pythagorici muſices ignaros à ſchola repellebant: Platonici eos qui nō multam operam Arithmeticæ, & Geometriæ dederant, non admittebant. At Paulus omnes & eruditos & imperitos admiſit: & neminē qui diſcēdi ſtudio ad illū accederet, excluſit. Qua diſciplinæ mercede? Eorum ipſorum quos inſtituēdos ſuſceperat ſalute, pro qua ſanguinem profundere paratus erat. Sic autem factum eſt, vt cum illi qui ſapientiam oſtentabant, diſcipulos erroribus infinitis imbuerent: Paulus qui mirā humilitatis ſpeciem præſeferebat, auditores cæleſtis ſapientiæ diſciplinis illuſtraret. Sed vim ipſius diſciplinæ videamus. Iudæi, inquit ille, ſigna petunt: Græci ſapientiā quærunt: Nos autē prædicamus Chriſtū, crucifixum: Iudæis ſcandalum, Græcis ſtultitiā, vocatis autem Iudæis atq. Græcis Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiā. Ex his Pauli verbis intelligi poteſt, eos qui ſapientiæ operā dabant, in duo genera diſtributos fuiſſe. Quidā enim fuere Iudæi, alteri autem Græci. Græcis autem reliquæ nationes annumerādæ ſunt, quæ eadē via & ratione ſtudia ſapientiæ colebāt. Iudæi ſignis, Græci argumētis ſapientiā ſibi parare nitebātur. In quāto tamen errore vtriq. verſarentur explicādum nobis eſt. Atque primum de Iudæis orationē habebimus: deinde ad Græcos veniemus. Iudæi vt Paulus inquit ſigna petunt, in quo nō ita vituperandi videntur. Intelligunt enim fortaſſe ſapientiā non eſſe hominis inuētum, ſed Dei munus atq. beneficium. Itaq. non humanis argutiis, ſed diuinis teſtimoniis ſibi nitendum exiſtimāt. Nō enim pro vero habendum putāt, niſi quod diuinitus enunciatum fuerit. Vt autē aliquid à Deo enunciatum eſſe conſtaret, admi-

randa ſigna requirebant. Quod vt faceret confidentius ſanctiſſimorum hominum ſibi exempla proponebant. Abraham enim quãuis iam fuiſſet iuſtitiã conſecutus,vt clarius tamen cerneret hæreditatẽ ſibi & poſteritati ſuæ promiſſam eſſe fœdere ſempiterno cõfirmandã,ſibi ſignum dari poſtulauit. Hoc enim ſignificauit cum dixit. Vnde ſcire poſſum, quod poſſeſſurus ſim eã? Moſes ſimiliter ſibi ſignum præſentis numinis oſtendi concupiuit, vt facilius populo fidem faceret. Quod autem ardenti fide petiit, feliciter impetrauit. Itaque ſignis auctoritatem ſuam cõſtituit: ſignis rebelles & contumaces euertit: ſignis Iſraëlem in libertatem vindicauit: ſignis ſummum ſacerdotium ſanxit: ſignis leges, mores, & inſtituta conſeuit: omni deniq. illius diſciplina ſignis admirandis tradita, recepta, confirmata, & ſtabilita fuit. Similiter Ieſus filius Num ſignis populum in ſui admirationem cõuertit, innumerabiles hoſtes abſumpſit: & clariſſimas victorias conſequutus eſt. Eadem ratione Gedeon ſigna non ſemel efflagitauit: ſigna manue Sanſonis pater eodẽ ſtudio requiſiuit. Quid de Heliæ ſignis admirandis ediſſeram? Quid de Heliſæi miraculis verba faciam? Quid illud maximè admirandum ſignum Ezechiæ datum oratione commemorẽ? An parum liquet maximas olim ſanctorum hominum admonitiones, ſanctiones, actiones, ſignis conſtitutas fuiſſe? Non igitur immerito Iudæi videntur omnem veritatis explorandæ rationem in ſignis collocatã habuiſſe, eorumque ſtudium magis videtur eſſe ad religionem, quam ad fidei inconſtantiam referendum. Attamen qui ſecum reputauerit, quam multa flagitia in hac Iudæorum petitione ſint, ab ea tanquam ab infandi ſceleris contagione refugiet.

Illi namque ſanctiſſimi viri cum tempus ſigna poſtulabat, erāt enim res euenturæ ſignis adumbrandæ, & cum id Dei gloria flagitabat, erant enim mentes hominum in fide nutantium confirmandæ, ſigna non tam ſibi quam aliis requirebant. At qui ſe illorum veſtigiis ingredi ſimulabant, rebus iam multo clarius expreſſis, & firmiſſimè conſtitutis, cum ſigna petebant de fide diuina dubitabant. Sic faciebant illi qui dicebant, eſt ne in nobis dominus? an non? Item illi qui cum viderent aquas perēnes è ſilice diuino beneficio prorupiſſe, de cibis quos intemperanter efflagitabant, an poſſent à Deo in vaſtiſſima illa ſolitudine donari, ambigebant. Itaq. dicebāt, nunquid Deus panem poterit dare, aut parare menſam populo ſuo? Illa autem dubitatione non mediocre in Deum ſcelus ediderunt. Aut enim illius fidem tantis beneficiis atque tam ſæpe confirmatā in dubium reuocabant. aut illius infinitam potentiam anguſtis admodum finibus circunſcribebant. Quale aut quantum ſignum requiris homo? Nū maius cæli totius conuerſione? num illuſtrius ſolis ſplendore & claritate? num ſalutarius vniuerſæ naturæ, ad humanæ vitæ præſidium conſenſione? At inquiunt, illa quotidie videmus, & idcirco minus admiranda ducimus. Quaſi vero minus admirabile ſit, quod eſt ſtabile, atque ſempiternum, quam id quod momento tēporis euaneſcit, aut clarius beneficium ſit, quod eſt vni genti cōceſſum, idque certo temporis ſpatio definitum, eo quod eſt quotidie cunctis gentibus immenſa Dei benignitate & magnificentia tributum. Præterea ſi te non mouent vlla ſigna, niſi quæ raro videntur, cur in ſingulis pene rebus ſigna requiris? Si enim ſigna quæ poſtulas peruulgari ſenſeris, illa contemnes.

Nam

Nam ſi propter oculorum conſuetudinem opera diuina quæ ſunt nimis admiranda pro nihilo putas, certè maiore cum faſtidio minora ſigna deſpicies. Quod igitur remedium Iudæus malis ſuis inueniet? Fidem habere recuſat, niſi ſignum prius aſpexerit. Ergo ſi multa ſigna non viderit, fidem paucis rebus adiunget: ſi ſigna multiplicata conſpexerit ea conſuetudine fidem ſignis omnibus abrogabit. An non hoc olim vitio miſeri homines periculoſè laborabant? An non collata ſingulis diebus beneficia propter eorum frequentem vſum & conſuetudinem faſtidioſè reſpuebant? Cæleſti Pabulo quod omnem ſuauitatem in ſe continebat, alebantur: è rupe quam Moſes virga percuſſerat, aquæ dulciſsimæ ingenti copia dimanabant: coturnices inuectæ eorum ingluuiem ſatiabant: ſolis ardorem nubes ab eorum capitibus arcebat: noctis tenebras admirabilis ſplendor diſcutiebat: hoſtes præferoces in eorum conſpectu exanimati concidebant: & tamen eo quod nullus fere dies intercederet, quo non Deus ſigno aliquo ſe illis præſentem adeſſe ſignificaret, ſigna contempſerunt: & tamen libertatis beneficium ingratè & impie deſpexerunt: & tamen Ægyptiorum allia & cæpas dapibus diuina benignitate conceſsis antetulerunt. Non igitur ſignorum frequentia Iudæorum ſalutem conſtituet: ſed miſeriam multis modis amplificabit. Quo enim ſigna frequentiora ſunt, eo ſceleſtius qui fidem violat, Dei maieſtatem offendit. Quid igitur ſigna petunt, quæ ſi rara ſunt, obliuione conteruntur: ſi peruulgata, & vſitata contemnuntur? Præterea dignum non eſt Dei maieſtate frequentibus ſignis fidem ſuæ probitatis quaſi ea parum comperta ſit,

facere

facere conari: & qui illa flagitant perfidia ſua dedecus nomini illius inurunt. Contumeliam enim Deo inferunt, qui illi niſi ſignis quaſi fidei parum exploratæ pignoribus credere nolunt. Præterea parum eſt amplitudini illius conſentaneum corporeis ſignis frequenter oſtenſis diuinitatis fidẽ confirmare. Alia enim ſunt ſigna multo clariora, magis illius numini cõgruentia, quæ valde frequentia ſunt, ita tamen vt frequentia contemptionem non afferat: ſed gloriã illius indies magis illuſtret, de quibus poſtea dicemus. Hæc vero quæ homines humi ſtratos ſi non in ſceleribus nimis obſtinati fuerint, ad credendum impellunt, cum primum lex diuina ſancitur, aut aliquod noui operis exordiũ naſcitur, dari à Deo ſolent. Poſtquã vero lex & ſanctio promulgata & moribus comprobata eſt, & opus aliquod diuinum ad ſalutẽ totius vniuerſitatis abſolutum, omittuntur. Aliter enim ſi frequẽtius darentur, & fidei ſplendor poſſet attenuari: & ſigni ipſius claritas vſu frequentiore contemni. Deinde periculum eſſet, ne homines ſignis aſſuefacti res ſignis adumbratas conſectari negligerent, & imaginis aſſimulatæ pulchritudine cõtenti, pulcherrimam veritatis ipſius ſpeciem intueri non appeterent. Poſtremo ſigni nomen, non veritatem, ſed veritatis imaginem deſignat. Nec enim hominis ſimulachrũ homo verus eſt: neq. ſpecies animantis in aquis pellucidis, aut in ſpeculis exterſis animaduerſa animans eſt: nec pictura aliquid ſolidum & expreſſum in oculis ponit. Sapientia vero non adumbrata veritatis ſimilitudine, ſed veritatis ipſius cognitione continetur. Tantum vero abeſt, vt in ſignis collocanda ſapientia ſit, vt is magnos in illa progreſſus habere putetur, qui quantum poteſt animum à ſignis abducit,

Digitized by Google

vt ipſam per ſe veritatem contueri poſſit. Si igitur ſignorum petitio eſt plerumq; perfidiæ ſignum, temeritatis argumentum, fidei grauius violandæ periculum, inſtituti ſceleris amplificatio, ſapientiæ ipſius, cuius gratia ſigna petuntur, impedimentũ, nullo certè pacto Iudæi quandiu ſigna poſtulauerint, ſapientiæ compotes eſſe poterunt. Verum Paulus illis egregiè ſatisfacit. Vnũ enim ſignum illis conſpiciendum proponit, quo nullum clarius & mirabilius, neque quod magis numinis diuini virtutem & potentiam confirmet, excogitari poteſt. Quod inquiunt ſignum narras? Ieſum inquit, & hunc crucifixũ. Quid eſt hoc? inquiũt: nos ſignum virtutis diuinæ flagitamus: vos autem nobis extremæ cuiuſdam imbecillitatis exemplum proponitis. Hoc eſt igitur nobis aperiendum, id quod Iudæi infirmitatis & imbecillitatis argumentum opinantur, continere vim numinis admirandam, robur virtutis inuictum, claritatem victoriæ ſempiternã. Sed prius neceſſe eſt, vt quid ſit ſcandalum crucis explicemus. Scandali nomen eſt Græcis atq; Latinis, qui ſacras literas minimè norunt, ignotum: noſtris tamen valde frequenter vſitatum. Significat autem offenſionem. Offenſio autem de Chriſto ſumpta, quæ Iudæis ruinæ cauſam attulit, hæc fuit. Erant Iudæi ab incunabulis in ſpe ſummæ cuiuſdam felicitatis enutriti: quæ felicitas erat vt prophetæ prædixerant, per Chriſtum afferenda. Itaq; fore ſperabant, vt Rex potentiſſimus ex ſtirpe Dauidis oriretur, qui res Iudæorum afflictas in priſtinum ſplendorẽ multis opibus amplificatum reſtitueret: tyrannidem hoſtium deleret: orbemq; terrarum ſub imperium ditionemq; ſubiungeret: & ſuos bonorum omnium affluentia cumularet. Quo magis au-

tem eos Romanorum dominatus opprimebat, eo magis illā libertatem & diuitiarum affluentiam, quam animis finxerant, ſpe inaniſſima deuorabant. Legerāt, & audierant, quantas victorias Dauid adeptus fuiſſet: quantas opes Solomō illius filius habuiſſet. Eas tā inſignes victorias, ingēteſque diuitias iam pro nihilo putabant. Nec enim dubitabant, quin Chriſtus eſſet rebus etiā ab Alexandro Magno geſtis, victoriarū multitudine obſcuritatē allaturus. Iā intra ſe Romanis atrociter minabātur. Fore enim confidebant, vt Chriſtus Romanorum imperium excinderet: & Romanos Imperatores cōfeſtim de ampliſſimo dignitatis gradu præcipites exturbaret: eorumq. opes vniuerſas Ieroſolymā trāſferret. Ad hanc autem ſpem confirmandā diuinorum hominum teſtimonia qui de ſummo Chriſti imperio, de victoriis atq; triūphis illius præclara cecinerant, in ore ſemper habebant. Accedebat, quod prophetarum prædictiones cum illius memoriæ ſignis conferentes, opinabātur breui tempus illud affuturum, quo tātis opibus potirentur. His cogitationibus inflati, iā ferocius & inſolentius incedere meditabātur, cum ſubito præter omnium opinionem ipſum Chriſtum longe diuerſa ratione ab ea quam finxerant exortum aſpiciunt. Hominem enim cernunt ignotum, in vrbe ignobili, ſub parentibus vt hominum opinio ferebat, obſcuris educatum, nullis opibus inſtructum, nullis diſciplinis eruditū, nulla ſpecie popularis famæ glorioſum, egentem præterea, & incōmodis multis exercitum, qui tamen ſe diceret illum Regē eſſe, quē exſpectabāt. Videbāt in illo pro amplitudine maieſtatis, humilitatem, pro ſummis opibus egeſtatem, pro bellicarum rerum ſtudio manſuetudinem, pro imperio ampliſſimo voluntariæ ſer-

uitutis

uitutis ſpeciem. Pedibus iter faciebat: principum familiaritatē non appetebat: ad multitudinis fæcem ſe libentius aggregabat. Concitabat præterea grauiſſimam cunctis impuris hominibus offenſionem illa oratio qua ſe Dei filium appellabat. Nā indigniſſimè patiebantur, illum quem infra quosuis homines eſſe ducebant, tantum efferri, vt ſibi ipſi diuinitatem tribueret. Adde nunc vitæ diſſimilitudinem, quæ animos abalienare ſolet: adde in ſcelere coërcendo libertatem & acrimoniā, quæ odium acerbum ſæpe cōcitat: adde mirabilem vitæ ſanctimoniā, quæ inuidiæ faces inflāmat. Cum igitur à ſpe decidiſſent, neque Chriſti ſpecies & habitus eorum optatis reſpondiſſet, & ſimul humilitatis indignitas, ſeueritatis odiū, virtutis inuidia, corū animos exagitaſſet, admodū grauiter offenſi ſunt. Fuit igitur Chriſtus vt Iſaias futurū prædixerat, lapis offenſionis in quē homines cæcis tenebris, & horrēda caligne demerſi ruentes cōciderunt: fractiq. & vehemēter alliſi in hoſtium manus puenerūt: vt tāti ſceleris pœnas ſempiternas exoluerēt. Nulla tamē offenſa grauior extitit ea quā ignominia crucis excitauit. Habet enim hoc hominū furētium cæcitas execrāda, vt ex humanis caſibus locum quē apud Deum quiſq. teneat, iudiciū faciendum exiſtimet. Cū enim huius vitæ cōmodis nimis addicti ſint, & de futura vita parū cogitēt, quē opibus atq. deliciis circumfluentē animaduertunt, beatū iudicāt: quē vero multis incōmodis affligari cōſpiciūt, ærūnoſum, & miſerum, & Deo nimis inuiſum arbitratur. Idcirco factū eſt, vt cum Chriſtum in crucē ſublatum aſpicerent, quaſi tunc illum impietatis conuiciſſent, in ſupplicio illius inſultarent. Cum enim vulnera à frōte & à tergo, capiti, manibus, atq. pedibus, & aliis

corporis

corporis ſanctiſsimi partibus inflicta conſpicerēt, cum illū ſummis doloribus excruciatum animaduerterent, non ſolum oculos eo ſpectaculo ſatiarunt, & animos crudelitate furentes expleuerunt: verum etiam,,eo quod litem ſe obtinuiſſe crederent, ingenti gaudio cumulati ſunt. Nec enim credibile ſuſpicabantur, ſi Chriſtus non fuiſſet maximorum criminum reus, vt à Deo (vt opinabantur) deſtitutus tam acerbo ſupplicio mactaretur. Sic autem dicebant. Tu ne ille es qui tantum tibi aſſumpſiſti, vt diceres te Dei templum euerſurum, & tribus diebus illud inſtauraturum? Age nunc euerte templum: illudq́; rurſus inſtaura. Si filius Dei es, deſcēde nūc de cruce. Tum illud etiā adiungebāt. Alios ſaluos fecit, ſeipſum non poteſt ſaluum facere. Si Rex ille eſt qui erat ſalutem Iſraëli daturus, ſuam ipſius ſalutem prius conſtituat: clauos euellat: vulnera ſanet: è cruce deſiliat, vt tum demum credamus, illum eſſe diuina virtute, vt præſeferebat ſtabilitum. Atqui dicebat, ſe omne vitæ præſidium habere in Deo conſtitutum. Liberet eum nunc Deus ſi vult. Nec enim ſolum ſe Dei amicum, verum & Dei filium ſane fidenter aſſerebat. Si amicus eſt, Deus amici res haud quaquam negliget: ſi filius eſt, illi patria charitate proſpiciet. Si Deus igitur illi nec vt amico præſens adeſt, nec vt filio conſulit, non ne liquido conſtat orationem illius fuiſſe vaniſsimam? Illud etiam cum motu capitis & irriſione petulantiſsima & multis cachinnis addebāt. En Chriſtus ille cuius expectatione Iudæorum genus erectum volitabat: en princeps beneficus & ſalutaris qui ſuis firmam ſpem ſalutis oſtendebat. Quorſum tandem magnifica illius promiſſa reciderunt? Male certè reliquos florentes & beatos efficiet, qui ſibi

in

in tantis miſeriis conſtituto opitulari non poteſt. Nunc igitur luat temeritatem, vanitatis pœnas det: & ſic demum fiet, vt nemo tam audax & impius ſit, vt auctoritatem diuini nominis atque virtutis vſurpet. His multa ſimilia viri perditiſſimi dicebant, ex quibus intelligi poteſt, quanta eorum offenſio fuiſſet. Hoc eſt autem ſcandalum illud, ex crucis ſpecie & Chriſti ſupplicio ſumptum, quod perditis hominibus euerſionem intulit. Chriſtum enim imperatoria virtute clariſſimum expectabant: at illi contra opinionem Chriſtum plagis contuſum & vulneribus deformatum aſpiciebant. Quare minimè conſentaneum illis videbatur, vt aliquis ab eo ſalutem expectaret, quem eſſe ſumma miſeria perditum ſtatuebant. Hoc autem Iudæos impia fraude obligauit, & ita miſerabiliter impediuit, vt cæci furore in tenebras ſempiternas inciderent. Explicato crucis ſcandalo par eſt, vt quanta vis atque potētia numinis diuini in hoc Chriſti ſupplicio quo perditi homines illum abiectum putant, eluxerit, illis aperiamus. Prius tamen quam id faciamus, ab illis libenter audierim, quid opinentur de Chriſti regno à Deo promiſſo. Fore ne putant, vt quidquam cogitari poſſit in terris præſtantius atque magnificentius, omnibuſque veriſſimis bonis affluentius? negabunt. Quæram deinde, ſit ne præſtantius id quod animi ſtatum conſtituit, ornamentiſque diuinis afficit: an id potius quod ad corporis emolumentum & elegantiam vitæ confertur? Fatebuntur certè verbo ſaltem, licet inuiti, non eſſe bona corporis cum bonis animi conferenda. Rurſus quærā ſit ne amplius & vtilius id quod anguſto admodum telluris

ſpatio definitur: an quod ad vniuerſitatem generis humani conſeruandam, & ornandam dirigitur? Id etiam valde perſpicuum eſt, bonum quo latius patet, eo præſtabilius eſſe. Poſtremo interrogabo, ſit ne melius & optabilius id quod vitæ breuis curriculo circunſcribitur: an quod nullo temporis ſpatio terminatur? Et hoc etiam nemo dubitat haud eſſe res fluxas & interituras cum ſempiternis aliqua ex parte comparãdas. Ergo *ſi nihil poteſt cogitari regno Chriſti præſtantius, & opes immortales animi, vniuerſitati generis humani tributæ, multis partibus corporis emolumentis vni tantum genti conceſſis, & interituris antecellunt, non ne conſtat regnum Chriſti opibus animi eunctis gentibus afferendis atq. ſempiternis contineri debuiſſe? Quî cõueniebat igitur pro diuitijs animi emolumenta corporis intueri, beneficentiæq. diuinæ magnitudinem in anguſtum contrahere, & pro bonis ſempiternis fluxas & interituras opes ſitienter appetere? At id neq. erat Dei magnificentiæ decorum: neque ſaluti noſtræ conſentaneum. Magnificentiæ namq. diuinæ cum magna bona promittit, congruens eſt, vt ſempiterna munera & dona largiatur: & ſalus hominum quæ morte extinguenda atque delenda eſt, ſalus appellari non poteſt. Hæc autem peruerſa Iudæorum opinio, quæ promiſſiones diuinas ad corporis emolumenta referebat, illis totius calamitatis cauſſa fuit. Cum enim animaduerterent à Chriſto opes contemni, quarum illi cupiditate flagrauerant: exteris gentibus ſpem ſalutis oſtendi, in quas ipſi odium infinitum conceperant, ſe deludi putauerunt: & tam immani odio exarſerunt, vt ipſi ſempiternæ*

 ſalutis

ſalutis auctori perniciem molirentur. Vt autem clarius cerni poßit quanta Iudæos amentia vexarit, commodum arbitror ſcripturæ ſanctæ teſtimoniis oſtendere, primum quidem opes à Deo promiſſas, quas Chriſtus erat terris allaturus, non ad corporis victum & luxum, ſed ad animi ſtatum & ornamentum pertinere: deinde eas non Iudæis tantum, ſed omnibus gentibus pro ratione fidei atque pietatis conferēdas fuiſſe: Poſtremo eas nullis ſeculis interituras eſſe. Primum igitur à Iudæis qui regnum Chriſti in huius vitæ ſplendore & magnificentia collocant, interrogemus, an exiſtiment, ipſum Chriſtum tantæ felicitatis Architectum, ipſius felicitatis expertem fore? Negabunt. Et iure negabunt. Non enim fieri poteſt, vt qui miſer eſt, alios beatos efficiat. Ergo neceſſe erit illis eum Chriſtum fingere, quem nec inopia vlla ſolicitet, neque maledictum vexet vllum, neq. dolor vllus attingat. Conſequens enim eſt, vt is qui reliquis omnibus qui illum ſectati fuerint, eſt cauſſam felicitatis allaturus, tanto felicior omnibus ſit, quanto gradus illius dignitatis eſt futurus altior & illuſtrior. Itaque opus eſt, vt equorum multitudine, auri & argenti copia, veſtium nitore, gemmarum fulgore, ſeruorum numero, miniſtrorum ſedulitate, exercitus ingentis robore, mulierum ſpecie & pulchritudine, totiusq. vitæ iucunditate, omnes Perſarum Reges, & Romanos Imperatores vincat & ſuperet. Si ita eſt, vnde illa tanta equorum penuria, vt eum cogeret die celeberrima, qua erat Rex ab omnibus maxima voce ſalutandus, aſino in vrbem vehi? Sic enim inquit Zacharias. Exulta ſatis filia Siō: iubila filia Ieruſalē.

Filiam ſion aut filiam Ieruſalem Hebræorum more Ieroſolymitanam remp. aut vt rectius dicã, fidelium hominum cœtum appellat, quem ad lætitiam & voluptatem inuitat: & continuo cauſſam tantæ voluptatis exponit. Sequitur enim: Ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus, & ſaluator. Rex inquit nõ tyrannus: tuus, non alienus: veniet tibi, non enim commodum ſuum quæret, ſed ſalutem tuam conſtituet. Iuſtitiæ enim ornamentis excultus incedet, & ſalutem tibi ſempiternam dabit. Hoc in loco ciuitas ipſa dicere potuiſſet. Summam mihi voluptatem nuntias. Illum enim exſpecto: deſiderio illius incendor: moram diutius ferre non poſſum. Sed narra quæſo, quanto exercitu ſtipatus, quali principum comitatu circumſeptus, quibus curribus & quam eleganter inſtratis inuehetur. Si Regiæ inquit maieſtatis ornamenta requiris, ea iam expoſui. Illum namque iuſtitiæ principem, & ſalutis auctorem fore dixi. His ornamentis ampliora & illuſtriora cogitari non poſſunt. Non id quæro inquit Iudæus, ſed quæ futura ſit pompa triumphi, quæ militum copia, quæ maieſtas imperii. Falleris inquit vir diuinus, ſi alia in Rege ſummo maieſtatis inſignia requiris, præter ea quæ iuſtitiæ ſplendore & benignitatis amplitudine cõtinentur. Reliqua omnia quæ ſunt mortalia, fluxa & fragilia, Rex hic noſter pro nihilo putabit, ſuoſque ad eorum contemptionem acriter incitabit. Quod vt commodius fiat, in die triũphi, non currus, non equites, non inſtrumenta bellica comparabit. Imo paupertatis & humilitatis inſignia documenta ſtatuet. Aſino enim vehetur. Aſino inquit, aſinæ pullo inſidẽs vrbẽ inibit. Quid ais Iudæe?

 Opes

Opes expectas? iuſtitiæ tibi atque ſalutis opes exponimus. Si opes humanas in Regis huius maieſtate deſideras, Zacharias vir diuinus te iſto errore liberat. Nam in Rege noſtro tibi pro diuitiis inopiam, pro ſtudio celebritatis humilitatem, pro curribus oſtro, & auro fulgentibus aſinæ pullum in oculis & aſpectu proponit. Non igitur opibus oculum adijcias, quas à Rege ſummo contemni perſpicis: ſed eas tibi propone, quibus ille merito gloriatur, nempe quæ ſint diuinæ atque ſempiternæ. Ille namque cum cerneret ſuperbia & auaritia fieri, vt homines à cæli conſpectu deiecti terram intuerentur, exemplo humilitatis & paupertatis, ſuperbiæ & auaritiæ ſecurim inflixit, vt hominum rurſus oculos ad cæli conſpectum excitaret. Zachariæ teſtimonio iam ſatis conſtat Chriſti regnum, non opibus fluxis, ſed immortalibus atque ſempiternis contineri. At forſitan ita inopiam inquiet aliquis tolerabit, vt nulla vnquam contumelia violetur. Imo ijs probris erat afficiendus, quibus nemo poſt homines natos affectus vnquam fuit. Sic enim Iſaias Deum de Chriſto loquentem inducit. Ecce ſeruus meus ſapienter ſe geret, efferetur, & extolletur, & in ſummo dignitatis gradu locabitur. Deinde ad Chriſtum conuerſus ait. Sicut te intuentes obſtupefacti ſunt multi, ita deinde ſupra cunctos homines contumeliis & ignominia deformaberis: & omnium mortalium deſpicatiſſimus eris. Quem tamen fructum Chriſtus erat, ex ea breui temporis ignominia percepturus, continuo demonſtrat in eo loco propheta. Futurum namq. prædicit, vt humanas mentes expiet: vt multos

mortales ad ſuum nomen ſpecie mirabili virtutis & probitatis alliciat: vt Reges & principes illum religione ſumma venerentur: vt qui nunquam de eo quidquam audierant, luce illius clariſſima perfruantur. Sed inquient Iudæi; vt inopiam aliquando perferat, & ignominiam toleret, quæ ſunt magis in opinione, quam in ſenſu poſita, non enim acrem morſum doloris efficiunt, credibile tamen nõ eſt, vt is dolores acerbos aliquando ſuſtineat. Hoc eorum commẽtum refellit Iſaias. Sic enim paullo inferius ait. Contemptus, & infra cunctos mortales abiectus eſt, doloribusq. ſummis afflictus, inualetudine vehementer oppreſſus, & impeditus, adeo vt oculos ab illo tanquam ab horrendo ſpectaculo auerteremus. Sic autem deſpectus erat, vt ne hominem quidem duceremus. Verum morbos noſtros ipſe pertulit: & dolores noſtros ipſe ſuſtinuit. At nos opinabamur illum à Deo propter maleficia percuſſum & abiectũ fuiſſe. Ipſe vero vulneribus ſuis rebellionis noſtræ pœnã ſubiit: & ꝓpter iniquitates noſtras afflictus eſt. Hoc enim ſuſcepit, vt pacis noſtræ diſciplinã, qua nos erat in gratia cum Deo poſiturus, pœnis ſuis ſanciret: & plagis ſuis vulnera noſtra ſanaret. Omnes nos quaſi oues errauimus, quilibet in viam ſuam deflexit, at dominus ſupplicia iniquitatibus noſtris debita illi conſtituit. Hæc & alia multa perſequitur Iſaias, quibus Chriſti dolores intolerandos & acerbiſſimos cruciatus exponit. Hoc in loco miſere torquentur Iudæi: in eoque fruſtra contendunt, vt Iſaiæ teſtimonium à vero ſenſu detorqueant. Sed quo magis in eo laborant, vt lucem meridianam tenebris ſuis obſcurent, eo magis eorum de-

teſtanda

teſtanda cæcitas apparet. Quidam enim hæc ad vniuerſum Iudæorum genus referenda cenſent, quod dicunt diuturno exilio gentium pœnas luere, & Iſaiam ſub gentium perſona multitudinis Iudaicæ ſanctitatem admirari, nempe quæ pro alienis peccatis incommoda tam multa atque tam diu perferat. Hæc portenta qui dicunt, videant, quomodo ſibi poſſint accommodare illud, quod hoc in loco continetur, nempe peccatū non fecit, nec eſt inuentus dolus in ore eius. Gens impia & ſcelerata, ex fraude & mendacio compoſita, ſanctitatem & fidem ſibi tam inſolenter arrogabit, vt dicat ſe nullum vnquā in vita flagitium, aut fraudem ſuſcepiſſe? Aut tantum meriti pondus in laboribus quos merito ſuſtinet, ineſſe conſtituet, vt non ſolum ipſa pietatis inſigne decus ſe tenere dicat, verum & gentium omnium ſcelus expiare? Deinde quomodo in eos quadrat illud, quod hoc in loco dicit Iſaias, nempe & pro tranſgreſſoribus orauit, cum conſtet ab illis eſſe ſolemni ritu diras exſecrationes inſtitutas, quibus omnia mala perpetuò capitibus noſtris in conuentibus ſuis imprecantur? Alij rurſus cum cernerent quam male cum aliqua ſaltem ſpecie veriſimili genus orationis ineptiſſimum & fallaciſſimum cohæreret, aliam eludendi rationē excogitarunt. Meſſiam enim alium veniſſe finxerunt, quem neſcio vbi latere multis ab hinc ſeculis voluerunt, de quo Iſaiam hoc in loco ſermonem habere fatentur. Verum quidem illi loquuntur inuiti, ſed veritatem rurſus mendaciis ineptiſſime confictis obſcurare nituntur. Vt tamen ineptias omittamus, Iſaiæ certè teſtimonio confirmatur, quot erant ipſi Chriſto ſubeunda

ſupplicia,cum terras inuiſeret. At Dauid præter dolores & gemitus,neq. fel & acetum, neque contumelias & maledicta ſilet: & illam eandem Chriſti querimoniam, qua ſe in cruce à Deo deſertum eſſe conqueſtus eſt, totidem verbis exponit. Hinc Iudæi ſibi aliquam auram afflari poſſe confidunt. Si à Deo inquiunt deſertus fuit,iuſtus minimè fuit: Deus enim iuſtos nunquã deſeruit. Ignorant homines amentiſſimi eſſe quaſdam iuſtorum hominum tanquam amantium querelas, quæ non diffidentiæ ſignificationem dãt,ſed dolorem in quo ſunt propter dilatum ſpei ſuæ fructum gemitibus crebris ape riunt. Præterea in ſanctis literis non ſolum ſanctorum homi num fides,verum & cogitationes quæ fidem oppugnant,ſæpe numero deſcribuntur. Sic Abraha, ſic Moſes, ſic Ieſus filius Num,ſic Dauid,ſic Helias,Iſaias,Ieremias & reliqui ſancti viri cum Deo interdum expoſtulãt: & de ſtatu ſuo illius ope & ſolatio deſtituto lugubri admodũ oratione conquerun tur. Qua tamen oratione non diffidentiam,ſed doloris vehe mentiam in qua verſantur explanant:ſeq. diutius mala quibus opprimuntur pati non poſſe,niſi mature ſubuentum fue rit,nimis dolenter ediſſerunt. Ad hunc autem modum Chriſtus, vt humanæ naturæ ſtatum, & conditionẽ exprimeret, & in omnibus rebus ſe fratrum ſuorum, ſic enim iuſtos appel lat, ſimilẽ eſſe oſtẽderet cum ſe deſertum cõmemorat,non res ſuas à Deo negligi,ſed ſe in acerbiſſimo cruciatu verſari, auxiliumq. differri ſignificat. An vero deſertus fuerit, Iudæus animaduertat. Nã in eodem ipſo carmine in quo Dauid Chriſtum lamentantẽ inducit,de auxilio quo fuit ipſe Chriſtus pa

tris beneficio liberatus, de gloria qua fuit egregie cumulatus, de imperii illius amplitudine multa atq. præclara dicit. Ergo ſi fieri nequit, vt in Chriſti regno quiſquã ipſo florẽtior, omnibusq. bonis affluentior atq. beatior ſit, & teſtimonio diuinorum hominum quod Iudæi negare nõ poſſunt, apertiſſimè conſtat, ita futurum fuiſſe, vt Chriſtus extremã inopiã perferret, ludibria, maledicta, conuitia ſuſtineret, cruciatus intolerãdos pateretur, reſtat, vt opes regni quas ſanctiſſimi viri tãto ante prædixerãt, ad animi cultum, & diuinæ formæ ſimilitudinem conferendæ ſint. Vt autẽ id clarius animaduerti poſſit, non erit alienum quas opes huius florentiſſimi regni viri diuini fore prædixerant, explicare. Iſaias cum ruinã qua Ieroſolymitani ciues erant opprimendi, & hominum ſtragẽ expoſuiſſet, Chriſti decus & imperium cõtinuò oratione perſequitur. Ait enim, In die illa erit germen domini in magnificẽtiã, & gloriã, & fructus terræ ſublimis ijs, qui ſaluati fuerint de Iſrael. Quẽ germen domini vocauerat, rurſus fructum terræ nominauit, vt intelligi poſſet, eũ & Deũ & hominẽ eſſe, qui Iudæorum reliquiis ſalutẽ erat allaturus. Quãuis enim numerus filiorũ Iſrael eſſet cum arenæ multitudine cõferẽdus, reliquiæ tãtum erãt cõſeruandæ per fidẽ. Ait deinde. Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion, & reſiduus in Ieruſalem, ſanctus vocabitur, qui ſcriptus eſt in vita in Ieruſalem. Nomen relicti, & nomen reſidui, cædem & ſtragem exaggerat: è qua pauci tantum erant, fidei beneficio conſeruandi, & ciuibus cæleſtis Ieroſolymæ qui ſoli veriſſima vita fruuntur, adſcribendi. Id autem fieri non poterat, niſi vitæ puritate &

ſanctimonia. Sed quæro, quæ ratio ſanctitatis illa fuerit. Nũ ea quam legis antiquæ ritus & ſacerdotium continebat? Minimè gentium: ſed quam diuinus ſpiritus inſtituit. Sequitur enim, Si abluerit Dominus ſordes filiarum Sion, & ſanguinẽ Ieruſalem lauerit de medio eius, in ſpiritu iudicii, & in ſpiritu ardoris. Cernis quæ ſint opes regni? Non aurum, non argentum nominat: non corporis voluptates, non magnificentiã huius vitæ recenſet: ſed ſpiritus ſancti munus atq; beneficium, quod continet in communi ſtrage ſalutem: in internecione ſecuritatem: in ſcelerum colluuione ſanctitatem non in luſtralibus aquis, aut vitulæ rubræ cineribus, ſed in ſpiritus diuini gratia conſtitutam. Spiritus enim iudicii innocentiam & puritatem, ſpiritus autem ardoris animum cupiditate diuinitatis inflammatum ſignificat: vtrumque autem ſpiritus ſancti munere continetur. Alibi vero inquit, Exiſtet ſurculus è ſtirpe Ieſſe, & virga de radice illius pullulabit. Hoc in loco non eſt Iudæus, qui dubitare poſſit, quin oratio de Chriſto habeatur. Sed opes Regis huius aſpiciamus. Num auri & argenti aut gemmarum mentio fit? Non profecto. Sed aliarum diuitiarum, quæ multum omnibus humanis opibus antecellunt. Sequitur enim, Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini. Non dicit afflabit eum, aut impellet eum ſpiritus Domini: ſed Requieſcet ſuper eum, vt demonſtret ſpiritum ſanctum ſibi in illo ſedem ſtabilem atque ſempiternam conſtituiſſe. Opes autem ipſius diuini ſpiritus luculenter explicat. Spiritus inquit ſapientiæ atque intelligentiæ, ſpiritus conſilii & fortitudinis, ſpiritus prudentiæ & religionis.

religionis, ſpiritus qui religionis odorem longe lateque diffun det. Paullo autẽ inferius fore dicit, vt Chriſtus iuſtitia atq. iudicio quaſi balthco præcingatur. Hæ ſunt, hæ ſunt Regis noſt i diuitiæ, hæ ſunt opes, hæc inſtrumenta bellica, quibus feritatem expulit: immanitatem profligauit: mores efferatos extinxit, atque perfecit, vt vituli cum leonibus ſimul habitarent, ideſt ne crudeles homines ijs qui minimum poterant perniciem vt antea faciebant, inferrent. Alio rurſus in loco, Aperientur inquit oculi cæcorum, & aures ſurdorum patebunt: tunc ſaliet vt ceruus claudus: & ſoluta erit lingua mutorum. Quia prorumpent aquæ in terra deſerta: & in aridum ſolum torrentes emanabunt. Quæ nam eſt hæc rerum connexio? Num ob eam cauſſam quod in locis deſertis aquæ ſunt eliciendæ, verum eſt, vt cæci videant, ſurdi audiant, claudi ſaliant, muti Dei laudes enuncient? Si Iudæos ſequutus fueris, exitum nullum reperies: ſi vero Prophetæ ſententiam, nihil congruentius fieri aut dici poſſe iudicabis. Per aquas enim munera ſancti ſpiritus intelligit: quæ perficiunt, vt qui antea res cæleſtes intueri non poterant, eas clarè cernant: qui legem diuinam minimè ad aures admittebant, eam cum iucunditate ſumma percipiant: qui propter animi imbecillitatem nullum opus iuſtitiæ & humanitatis edebant, opera ſancta alacriter exequantur, qui linguam impeditam gerebant, ne Deo gratiarum vota perſoluerent, vitam in diuina benignitate celebranda conſumant. Quam ſæpe autem Iſaias per aquas dulces atque perennes

dona

dona ſancti ſpiritus intelligat, videre poßunt, qui mediocre ſtudium in illum contulere. Veluti cum dicit torrentes in vaſtitate prorupiſſe, Deumq́, in horrida ſolitudine arbores perpetuo virentes manu ſua conſeuiſſe: ſempiternumque hortum & viridarium inſtituiſſe: aut cum oſtendit, quomodo loci irrigui & amœni erant æſtu, & ſiccitate vaſtandi: & rurſus inculti propter aquarum affluentiam in amœnitatem conuertendi. Quibus in locis docet aquas quæ hanc viriditatem & amœnitatem efficiunt, à Iudæis neglectas ad alienas gentes deriuandas fuiſſe. Alibi vero inquit, Omnes ſitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum properate, emite & comedite. Emite abſque argento & abſque vlla commutatione vinum & lac. Per aquas ſpiritus ſancti largitatem & beneficentiam intelligit, quæ ſitim explet: quæ fœcunditatem inducit: quæ virtutum omnium plantis incrementum in dies affert. Idem per lactis dulcedinem quæ infantes nutrit, & per acriorem vini vim quæ robuſtiores incendit, atque iucunditate mira lætificat, apertè ſignificatur. Spiritus enim diuinus diſciplinæ mitioris ſuauitate rudes inſtituit: deinde inſtinctus vehementioris impetu, eos qui ſunt magis ætate prouecti corroborat. Aquas autem vinum, & lac, & cibos præterea venales eſſe dicit, ad ea tamen coëmenda argento & auro opus non eſſe; quia non meritis antegreßis, nec enim merita ſpiritus ſancti gratiam antegredi poſſunt, ex illa namque omnia merita naſcuntur, ſed fidei non languidæ, ſed incenſæ & incitatæ tribuuntur.

Quod

Quod autem hæc ſit Iſaiæ ſententia, ea quæ ſequuntur oſtendunt. De fide namque, de iuſtitia & æquitate, de pietate luculenter ediſſerit. Multa ſunt apud hunc diuinum virum, & apud alios Prophetas teſtimonia, ex quibus colligitur huius noſtri Regis opes in vitæ puritate & integritate, in rerum humanarum deſpicientia, in iuſtitiæ ſtudio, in virtutis magnificentia, in caritatis ardore, in diuinarum rerum aſsidua commentatione, & in opulentia denique cæleſti atq. diuina conſiſtere. Quæ malum igitur illa Iudæorum cæcitas fuit, quæ illos à ſtudio diuinæ virtutis abſtraxit, vt ſibi opes inſtabiles & interituras in hac vita exigua pollicerentur, & nihil aut parum admodum de ſempiternis cogitarent? Quomodo autem gentes vniuerſæ erant in ſocietatem tanti muneris euocandæ, quod Iudæi ferre non poterant, infinitis etiã propemodum teſtimoniis demonſtrari ſolet; è quibus pauca colligam. Primum quidem Deus ad Abraham dicit omnes gentes per illius ſemen id eſt per Chriſtum exſecratione liberandas eſſe. Idem Iſaac illius filio, idem etiam Iacob illius nepoti totidem verbis pollicetur. Iacob vero moriens cum ſub Iudæ nomine à quo Chriſtus erat oriundus multa de Chriſto prædiceret, in illo ſpem gentium reponendam eſſe prænũciauit. Dauid autem ita Deum cum Chriſto loquentem inducit. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & poſſeſsionẽ tuã fines vniuerſæ terræ. Alibi vero idem Dauid ait, Et adorabunt in conſpectu eius vniuerſæ familiæ gentium. Tum illud, Omnes gentes plaudite manibus. Et lætentur & exultent gẽtes, & apud eundem vatem Chriſtus ipſe.

Populus

Populus inquit quem non cognoui,ſeruiuit mihi. Infinitum eſſet,ſi vellē reliqua omnia huius diuini viri teſtimonia perſequi,quæ hanc eandem ſententiā confirmant. Iſaias vero quā ſæpe de hac gentium conuerſione cōmemorat? Fluent inquit ad eum omnes gentes:& ipſum gētes deprecabuntur: & dedi te inquit apud illum Deus, in lucem gentium: & domus mea domus orationis vocabitur cūctis gētibus:& mittā ex eis qui euaſerint in Ciliciam,in Lydiam, in gentes iaculandi peritiſſimas,in Heſperiam,in Græciam,in extremas inſulas, quæ nominis mei famam minimè perceperant:& prædicabunt nomen meum inter gentes: Et offerent omnes fratres veſtros ex omnibus gentibus in ſacrificiū domino. Hoc in loco duo conſideranda ſunt. Primum quod gentes ad Iudæorum cœtum aggregandas Iudæorum fratres appellat. Hæc enim diuina cognatio non ſanguinis communione,ſed fidei conſenſione cōtinetur. Alterum eſt, quòd ſacrificandi ratio erat prorſus im mutanda. Non enim dicit,quadrupedes adducēt ad victimā, ſed fratres veſtros ex gentibus electos offerent, vt ſint ſacrificium Deo gratiſſimum. Non enim ſanguinem pecudum, ſed interitum nequitiæ requirit: neque carnium nidore,ſed inflāmatæ fidei magnitudine delectatur. Et quēadmodum nouum ſacrificādi genus inducit,ita & nouum ſacerdotium inſtituit. Paucis enim interiectis inquit idem dominus, Et aſſumam ex eis ſacerdotes & leuitas. Ergo ſacerdotium Aaronis infirmatur & tollitur. Ex gentibus enim quæ nulla generis propinquitate Hebræos attingūt,leuitæ atq. ſacerdotes eligūtur. Quā acceptū vero ſacrificiū à nouis ſacerdotibus oblatum

tum Deo futurum eſſet, ille apud Malachiam demonſtrat. Sic enim Iudæos repellit, vt alienas gentes adciſcat. Nō eſt inquit mihi voluntas in vobis. Ab ortu enim ſolis, vſq. ad occaſum magnum eſt nomen meum in gētibus: & in omni loco offertur & ſacrificatur nomini meo oblatio munda. Hæc gētiū cōuerſio cum olim ab omnibus fere diuinis hominibus teſtata ſanctiſſimisq. monimētis cōſignata ſit, Iudæi tamen eā ferre non poterāt. Itaq cum Paulus multa apud Lyſiā tribunum cum Iudæorum multitudine de Chriſti gloria diſputauiſſet, illius orationē patienter audierunt, vſque eo dum diceret, Se à Chriſto miſſum fuiſſe, vt nationes lōginquas ad notitiā diuini nominis erudiret. Hoc autē audito exarſerūt, & clamorem furibunde ſuſtulerunt: veſtibusq. in terrā proiectis nubē pulueris excitauerunt: & vociferati ſunt altero quoq. verbo à Lyſia cōtendentes, vt hominē nefarium qui tā immane facinus dicere auſus fuiſſet, in crucē tolleret. Iudæe quid furis? quid inſanis? Dei ne cauſſa? An tua potius laboras? Si Dei cauſſā agis, ſtultiſſimus es. Quo enim illius notitia ad plures peruenerit, eo gloria illius erit in terris illuſtrior. Si dignitatē tuā imminui putas, inuidia vexaris. Non enim gentium ſalus tuam ſalutē, ſi fidem ſanctā colueris, euertet. Interim velis nolis Deus gloriam ſuam in gentium conuerſione vehementer illuſtrabit, quemadmodum Prophetæ prædixerunt. Non enim tantum Iudæorum Deus eſt, imo & gentium. Diues enim eſt in omnes qui inuocant illum. Non igitur gentium dignitas fontem immenſæ benignitatis exhauriet. Ita igitur gentium vniuerſitati proſpexit, vt tibi aditum ad eandem

benignitatem

benignitatem non intercluderet. Odium iſtud immane repelle: inuidiam quæ te exagitat, deteſtare: fidem arctè cõplectere: & ſic demum intelliges gentium conuerſionem non tibi mæroris, & angoris, ſed lætitiæ ſummæ materiam præbere. Quo enim plures ex gentibus fratres hæreditatis diuinæ participes animaduertis, eo magis amplificatam, ſi in te aliquod veſtigium pietatis & humanitatis reſidet, voluptatem ex Dei gloria & ex hominum ſalute percipies. Sed vt Iudæorum inuidiam omittamus, reſtat, vt paucis aperiamus, quàm apertè viri ſanctiſſimi regnũ Chriſti ſempiternum fore prædixerãt. Quod ſi ſecus fuiſſet, non erat certè cur ille ſummus & ſapientiſſimus Dominus tantam operam poneret in regno cõſtituendo, quod erat exiguo temporis ſpatio circunſcribendum. Ex illo namque non erat, vt Deus ipſe promiſerat, breuis ſalus, ſed ſempiterna poſtulanda. Bonum enim quo præſtantius eſt, eo eſt finis illius acerbior. Itaque præſtitiſſet, nunquam bonis frui, quam eiſdem poſt voluptatis breuiſſimæ ſenſum, cum doloris acerbitate ſpoliari. Cum autem natura æternitatis appetentes ſimus, nullum bonum animos noſtros explere poteſt, niſi quod fuerit conſtans & ſempiternum. Bonorum igitur diuinorum promiſſio tam ſacrati fœderis religione confirmata, nihil poteſt mortale & caducum, ſed immortale atque diuinum continere. Regnum igitur Chriſti nõ erat aliquo fine terminandum. Quod quidem non ratione tantùm, ſed diuinis teſtimoniis apertiſſimè confirmatur. Regnum tuum inquit Dauid, regnum omnium ſeculorum. Et ſedes tua Deus ſempiterna eſt, & ſceptrum æquitatis,

ſceptrum

ſceptrum regni tui. Quod autem de Chriſto eo in carmine loquatur, ex eo quod ſequitur clarè perſpicitur. Amas, inquit, iuſtitiam; & odio perſequeris iniquitatem: eo quod vnxerit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. Cum vnctionis diuinæ meminit, eum ſane Chriſtum appellat: nomen enim Chriſti vnctum ſignificat. Summus autem Chriſtus eſt ille, quem vnxit Deus, vt Petrus ait, ſpiritu ſancto & virtute. Quem ſpiritum Dauid vnguentũ lætitiæ nominat. Quẽ tamen Chriſtum Deum appellat, eumq. à patre ſpiritus ſancti muneribus perfuſum eſſe demonſtrat. Præ cõſortibus autem ſuis vnctum fuiſſe dicit, quia ex illo tanquam ex perẽni bonorum omnium fonte vnctio diuina in omnes, qui illum ſequuntur emanat: ita tamen vt nullius hominis diuini ſplẽdor & dignitas, ſit cum illius ſplendore comparanda. Alibi vero idem Dauid de regni huius æternitate loquens ait, Et permanebit cum ſole. Hebræorum vſitata loquendi conſuetudine æternitatem deſignat. Iſaias vero in eãdem ſententiam Super thronum, inquit, Dauidis, & ſuper regnum eius ſedebit, vt corroboret & cõfirmet illud in perpetuum. Daniel item ait. Temporibus regum iſtorum Deus cæli regnum fundabit, quod nullis vnquã ſeculis interibit. Huius autem regni æternitas multo magis confirmat illius opes minime cõmodis huius vitæ cõtineri. Nihil eſt enim eorum quæ cernimus oculis, quod non ſit interiturum. Sic enim Deus apud Iſaiam loquitur. Suſpicite cælum, & terrã, & cultores illius intuemini. Cælum enim inſtar fumi diſſipabitur: & terra ſicut veſtimẽtum attèretur: & omnia quæ cernitis interibunt: ſalus autẽ

mea perpetuo conſtabit: & iuſtitia mea nō deficiet. Hæc ipſe Deus apud Iſaiā teſtatur. Si igitur omnia quæ cæli ambitu continentur, vt diuinum teſtimonium confirmat, finē ſunt habitura, & ſalus atq. iuſtitia quā Chriſti regnum erat allaturum, ſempiterna eſt, quēadmodum & fides domini qui eā promiſit, eſt ſempiterna, quæ tandē amentia vexauit Iudæos, vt bona ſempiterna ad opes fluxas transferēda putarēt? Quis illos deluſit? Eorū cupiditas, & mentis anguſtia, & animus terrennis rebus nimis addictus. Diuina namq. teſtimonia clariſsima ſunt: quibus probatur Chriſti regnum bonis animi contineri: illiusq. gentes vniuerſas participes fore: illudq. finē nullis vnquam ſeculis habiturum. Itaque diuitiarum terreſtrium immanis cupiditas, & deteſtabilis inuidia, animiq. abiecti atq. demiſſi flagitium, & ſpes fallaces, & cogitationes inanes illos ex patrimonio cæleſtis hæreditatis præcipites eiecerunt. Et tamen ſunt qui dicant, nondum gentes vniuerſas Chriſtum ſequi, quaſi ſit neceſſe per gentes vniuerſas omnes homines intelligi, & non ex omnibus gentibus eſſe delectos, qui diuinā hæreditatē cernerent: aut parum conſtet vniuerſitatis nomine nationē vnam voluntatis conſenſione conſpirātem cōtineri. Nunquā enim deerunt qui pietati furenter aduerſentur: & tamen interim ex omnibus nationibus permulti alacritate mirabili ad Chriſtum confluēt. Nondum ſigna perſequimur: ea tamen quæ adduximus, pro ſignis habenda ſunt. Mirifice namque cum regno Chriſti conſentiunt. Sed aliud eſt etiam conſiderandum, quā apte tempori, quod fuerat olim oraculis diuinis præfinitū, cum Chriſti ipſius ætate

conueniat. In primis autem Iacob moriens cum ſingulis filijs fauſta & felicia precaretur, & quæ erant vltimis tẽporibus euentura prædiceret, ſic Iudã filium affatus eſt. Iuda te laudabunt fratres tui: manus tua in ceruice inimicorum tuorũ: adorabunt te filij patris tui. Tria fore cõmemorat, dum Iudã alloquitur: primum eſt, vt eum fratres eximie laudẽt: alterum, vt hoſtes viribus illius opprimantur: tertium, vt illũ fratres adorent. Laus inſignis honeſtati, victoria præclara virtuti, adoratio autem numinis ſanctitati tribuenda eſt. Hæc autem in Iudam conuenire non poterant. Quæ enim laus Iudæ tam illuſtris extitit, vt tanto interuallo fratrum laudes exuperaret? Quas de hoſte victorias conſecutus eſt, vt merito dici potuiſſet, illum manu ſua hoſtium ceruices oppreſſurũ? Quo in loco fratres illum quaſi numen in eo lateret, venerati ſunt? Non igitur hæc oratio de Iuda, ſed de Chriſto, qui erat Iudæ ſanguine propagandus, habetur. Id autem Rabinorum ſententia confirmat. Id enim decernunt, quoties in ſcriptura ſancta reperitur aliquid vltimis temporibus futurum, toties illud quod ſcriptum eſt, eſſe ad Meſsiæ tempora referendum. Quemadmodum hoc in loco cum Iacob filios admonuit, vt attente audirent, ſe quæ vltimis temporibus futura eſſent nunciaturum aſſeruit. Ea deinde quæ ſequuntur magis perſpicuum faciunt hæc præcipuè ad Chriſtum pertinere. Catulus, inquit, Leonis Iuda, à præda fili mi aſcendiſti, abiecit ſe & accubuit vt Leo, & quaſi Leæna, ecquis ſuſcitabit eum? Leo è præda rediens ita decumbit, vt iacens atq; adeo cõſopitus omnibus formidini ſit, ita vt nemo illum

excitare audeat. Robore igitur ſuo nixus confidenter accumbit, atq. ſomnum etiam capit. Hæc autem quo pacto in Iudam quadrant? Nam quas prædas egit ille? qua ſui ipſius fiducia ſine vllo timore hoſtiũ placidiſſimo ſomno conſopitus eſt? Quo vnquam terrore hoſtes ſuos exanimauit? An parum liquet hæc omnia de Chriſto ſub Iudæ nomine prænunciata fuiſſe? Illius enim decus excellens omnes fratres admirantur: illius in bello virtutem ſempiterni hoſtes extimeſcunt: illius numen ij quos pater ſummus filios adoptauit, ſanctiſſime colunt. Hic rectores tenebrarum ſpoliauit: & morti necem intulit, clariſſimumque triumphum duxit. Cum autem in ſepulcro decumberet, quis illius dormientis impetum & virtutem ſuſtinuit? Tunc enim inferorum manium clauſtra reuellebat: & eorum copias inuicta virtute diſſipabat. Addit deinde. Non auferetur ſceptrum de tribu Iuda, & legiſlator de femore eius, donec veniat qui mittendus eſt. Interpres ita vertit quaſi שלח apud Hebræos eſſet. Et ita fortaſſe ſcriptum aliquando fuit, & poſtea, vt alia ſimiliter deprauatum. Nunc ſcriptum eſt שילה quod multi interpretantur, quod ei, vt ſit ſenſus, donec veniat, id quod ei promiſſum eſt. Hanc autem ſententiam confirmant ſeptuaginta interpretes. Sic enim vertunt ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ. Id eſt autem, donec veniant, quæ ſeruata ſunt ei. Sunt qui verbum שילה filium eius interpretentur. Quocumq. tamen modo hoc nomen Hebræorum explicetur, omnes conſentiunt per illud vel Chriſtum, vel Chriſti opes deſignari. Chaldaicus vero interpres Meſſiæ nomine hanc vocem explicat. Hoc igitur

eſt quod dicit Iacob. Nunquam ex ſtirpe Iudæ principem & reip. moderatorẽ defuturum, donec Chriſtus aduenerit. Itaq. factum eſt, vt tribus illa multos viros principes, & duces, & reges ederet, & multos etiã qui remp. auctoritate & conſilio iuuarẽt, ex ſe procrearet. Quadraginta annis quibus Hebræi in ſolitudine verſati ſunt, Iudæ princeps ſemper fuit reliquis principibus antelatus. Itaq. primus caſtra mouebat: primus agmen ducebat: primus dona & victimas offerebat. Poſt Ieſu filij Num mortẽ ad illã tribum auctoritas ſumma delata eſt, & maxima belli munera permiſſa. At poſtquã Dauid ex eadem tribu oriundus imperium, & nomen Regis obtinuit, regnum in eadem ſtirpe vſq. ad ſedeciam Regem continuata ſucceſſione permanſit. Quantum autem hæc tribus excelleret dignitate, vel ex hoc exiſtimari poteſt, quod cum militum delectus ex omni Iſraële habebatur, copiarum Iudæ ſeparatim mentio fiebat. Poſtquam vero Hebræi Babylonem abducti ſunt, nec in illa quidẽ ſeruitute Iudæ nomen atq. dignitas obſoleuit. Ob eam igitur cauſam Hebræi reliqui gentis nobilitate ducti Iudæ nomen ſecuti ſunt, ita vt Iudæi omnes appellarentur. Libertate autẽ recuperata, Zorobabel qui nepos erat Iechoniæ Regis populi moderationẽ ſuſcepit. Pontifices deinde imperium tenuerunt, qui quãuis ex ſtirpe Leui procreati fuiſſent, erant tamen ijs qui originem à Iuda ducebãt ſanguine cõiunctiſsimi. Vigebat præterea ſeptuaginta ſenum auctoritas ſumma, qui poſtquam Iudæi Ieroſolymam rediére, omnes, aut maxima eorum pars genus ad Iudam referebat. Hoc conſilium Iudæi Senaëdrim vocabant, nomen Græcum

nempe συνέδριον ſecuti. Multa namq. eiuſmodi nomina poſt illud exilium, à Chaldæis, & Perſis, & Græcis aſciuerunt. Au-ctoritas huius ſenatus vſq. ad Herodē integra & inuiolata permāſit: & de illius conſilio & ſententia pontifices qui tādem Reges appellati ſunt, remp. adminiſtrabant. Nunquam igitur aut principes, aut Reges, aut reip. moderatores in Iudæ ſtirpe defuerunt vſq. ad Herodē, qui contra ius & fas cum eſſet Aſcalonita, & à Iudæorū genere prorſus alienus, in regni opes inuaſit. Is Ariſtobulum pontificem ad quem regnum iure veniebat, per ſummum ſcelus interemit, ſenatusq. grauitatem afflixit: ita vt nomen tantum cōſilij atque ſenatus obtineret, vis autem & auctoritas penitus abrogaretur. Eo igitur tēpore Chriſtus natus eſt, quo regium nomen ad alienos tranſlatum fuerat: quo Iudæ nomē occiderat: ita vt ſtirps ipſius Iudæ penitus exciſa videretur. Et ſic demum vaticinatio patris ſanctiſsimi euētu veriſsimo cōprobata fuit. Huic prædictioni cōſentaneum eſt teſtimoniū Danielis attexere, quod eſt paullo fuſius explicādum. Cū enim, vt ipſe refert, Ieremiæ monimēta verſaret, locum illum attētiſsima cōſideratiōe perlegit, in quo erat Iudæorū exiliū, quo Babylonē abducti ſunt ſeptuaginta annorum ſpatio definitum. Poterat tamen dubitari, an numerus ille eſſet expletus. Bis enim fuerāt Iudæi à Rege Babylonis in exiliū abducti. Primū quidē cum regnaret Ioachin, iterum vero regnāte Sedecia. Daniel igitur, vt de hac tēporis ratione certus eſſe poſſet, in preces cōuerſus veniā ſibi, & vniuerſo populo ſumma cōtentione poſtulauit: & Dei infinitā clementiā obteſtatus eſt, vt res Iudæorū afflictas re-

ſpiceret.

ſpiceret. Angel' autē Gabriel illi in precib' occurrit, et bis verbis eūdē affatus eſt. Daniel, nūc egreſſus ſum, vt docerē te, & intelligeres. Ab exordio precū tuarū egreſſus eſt ſermo, hoc eſt exitum habuit prædictio illa Ieremiæ qua de libertate populi vaticinatus eſt, quæ erat opera Cyri regis afferēda. Erat autē ille ānus ſeptuageſimus ab eo quo Ioachin abductus Babylonē fuerat. Is autē erat primus annus Cyri, qui non ſolum Iudæis libertatē reſtituit, ſed eos etiā multis muneribus affecit. Sed cum Ieremias nō modo futurā libertatē prædixiſſet, verū & vrbis inſtaurationē, & veriſſimā libertatē, quæ vera & ſempiterna iuſtitia cōtinetur præmōſtrauiſſet, nullumq. certum tēpus intra quod erāt illa ſumma Dei beneficia conferenda explicuiſſet, Angelus id aperiendum ſuſcipit. Inquit igitur. Ego veni, vt indicarē tibi, quia vir deſideriorum es, vt animaduertas verbum, & intelligas viſionē. Et his quidem verbis oſtēdit altiſſimarū atq. diuinarum rerum ardētiſſimā cupiditatē nō poſſe diuinæ ſapiētiæ fructu deſtitui. Ait deinde. Septuaginta hebdomades definitæ ſunt ſuper populū tuū, & ſuper ciuitatē ſanctā tuam, vt imponatur finis ſceleri, & obſignetur peccatum, & expietur iniquitas, & afferatur iuſtitia ſempiterna, & obſignetur viſio & prophetia, & vngatur ſanctus ſanctorū. Cōmodum fuit, vt quēadmodū Ieremias ſeptuaginta ānos illi libertati recuperādæ præfinierat, quæ ad hāc vitā pertinet exiguam, & ærumnoſam, & æui breuiſſimi ſpatio circunſcriptam, quam Cyrus erat allaturus: ita Gabriel Angelus numero ſepties multiplicato ſeptuaginta hebdomadum tempus aſſignaret, intra quod erat vera atque

ſempiterna libertas opera Cyri, ſed Chriſti optimi maximi illis qui cum fide illum ſectarentur, magnificentiſſime conferenda. Illud autem ſatis perſpicuum eſt, cum in ſanctis literis duplex hebdomadum genus reperiatur, vnum dierum, alterum annorum, hoc in loco hebdomadas annorum intelligẽdas eſſe, quarum quælibet annos ſeptem continet. Sed quomodo hæc iucundiſſima libertas cõſtituta ſit, operæ pretium erit attendere. Vt imponatur (inquit) finis ſceleri. Eſt enim ſcelus impietas in Deum, quæ quidem in ſe flagitiorum omnium ſeminarium cõtinet. Et obſignetur peccatum, ne videlicet extet & emineat, ſed ita Dei beneficio tegatur, quaſi nunquam cõmiſſum fuiſſet; quẽadmodum Dauid dicit, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorũ tecta ſunt peccata. Et expietur, inquit, iniquitas. In quo nos admonet iniquitate religionem violari, quæ eſt ſacris ſanctiſsimis expiãda. Et afferatur iuſtitia ſempiterna. Repellit legis iuſtitiã in vmbris poſitam, veriſſimæque iuſtitiæ fructum celeſtem atque ſempiternum pollicetur. Cum vero ſeruitus nihil aliud ſit, quam humilis & fracta mentis abiectæ demiſſio, iniquitatis atq. libidinis legibus aſtrictæ, & flagitio atque dedecori ſeruientis, illa certè demum vera libertas eſt exiſtimãda, quæ pietatis iugum repulit: quæ peccati immanitatem profligauit: quæ tyrannidem iniuſtitiæ deleuit: quæ ſempiternæ iuſtitiæ compos eſt. Ad eam vero iuſtitiam explicandam omnia legis atque Prophetarum teſtimonia referuntur. Et idcirco adiungitur, Et obſignetur viſio & prophetia. Obſignata eſt viſio & prophetia, cum fides legis atque prophetarum

euentu veriſſimo comprobata fuit: cum lex finem ſuum nempe Chriſtum fuit mirifice conſecuta. Omnia ſiquidem legis atque prophetarum monimenta ad Ioannis diſciplinam, qui Chriſtum indicauit conferuntur. Eſt etiam obſignata viſio & prophetia: quia imagines rerum & prædictiones non ita neceſſariæ ſunt, cum veritas ipſa perſpicitur, & ſolidi & expreſſi fructus bonorum diuinorum in animo fideli conduntur: & lux cæleſtis atque diuina mentis oculis vſurpatur. Sed vnde, aut cuius opera tanta copia munerum diuinorum erat ad homines peruentura? Per Chriſtum certè inquit. Hoc enim ſignificat cum ait, Et vngatur ſanctus ſanctorum. Ille nempe quem vnxit Deus ſpiritu ſancto, & virtute. Sanctus enim ſanctorum non modo propter ſanctitatis excellentiam, ſed etiam propter ſanctitatis efficientiam nominatur. Nam non ſolum ſanctus eſt, ſed omnibus ſanctis hominibus, ſanctitatis cauſſam attulit. Quemadmodum Ioannes ait: Et de plenitudine eius omnes nos accepimus. Hic opus erat, vt animus ſpe tantæ felicitatis erectus inquireret, vnde erat exordium temporis præfiniti capiendum, vt intelligeret, quo tempore erat humanum genus tam diuino beneficio cumulandum. Vt igitur Angelus Danielis voto ſatisfaciat ait, Animum aduerte, & intellige. Ab exitu verbi, vt inſtauretur & ædificetur Ieruſalem, vſque ad Chriſtum principem hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ. Ab exitu, inquit, verbi non libertatis, quæ iam parta eſt, de qua vaticinatus eſt Ieremias, ſed ab exitu verbi de vrbis inſtauratione, quam idem vir diuinitus fore

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

prædixit, numerandæ ſunt primum hebdomades ſeptem, quæ ſunt videlicet in vrbe ædificanda atque munienda conſumēdæ. Deinde aliæ ſexaginta duæ, vſque ad illud tempus quo Chriſtus princeps, quē ſanctum ſanctorum nomino, ſe ad homines docendos dederit perducendæ. Quia tamen dixerat, Ab exitu verbi, vt ædificetur Ieruſalem, docet quomodo ciuitas ædificanda ſit. Ait enim, Inſtaurabitur & ædificabitur vrbis latitudo, & muri ambitus, & quidem in anguſtia temporum. In anguſtia, inquit, temporum propter eorum improbitatem qui opus impediebant, & Iudæos multis incommodis & angoribus affligebant. Ait deinde, Et poſt ſexaginta & duas hebdomades excindetur Chriſtus, & non ipſi.. Ab opere vrbis abſoluto ad Chriſti necem, vt ex hoc loco perſpicitur, duæ & ſexaginta hebdomades effluxerunt, quibus ſi ſeptem primas addideris, ſexaginta & nouem colliges, poſt quas, hebdomada nempe ſeptuageſima, quæ numeranda reſtabat, erat Chriſtus occidendus. Quid eſt autem quod ait, Et non ipſi? Quia nihil fuit in Chriſti ſupplicio de illius amplitudine, de illius imperij maieſtate, de illius ſacerdotij ſanctitate detractum. Dedit illi namq. pater nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium & infernorū. Si igitur exciſus fuit, Iudæis exciſus fuit. Nec enim illius præſenti numine liberari poterunt, donec dicāt, Benedictus qui venit in nomine dñi. Paucis deinde interiectis ait. Confirmabit autē pactū hebdomas vna: & in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia & ſacrificium. Hæc eſt autē hebdomas illa quæ numerāda reſtabat: intra quā fœ

dus

dus nouum Chriſti ſanguine factum fuit, & hoſtia, & ſacrificium legis antiquæ defecit, & õnis adumbratæ ſanctitatis inſtitutio interuẽtu ſolidæ & expreſſæ ſanctitatis euanuit. Nõ enim ſanguis vitulorum, aut hircorum Dei numẽ placare, & hominum genꝰ à ſempiterna peſte redimere potuit. Solus Chriſti ſanguis pro nobis in cruce profuſus vim ſempiternã obtinuit, quà mẽtes humanas expiaret, patrisq. numẽ à ſeueritate ad clementiã infinitã inflecteret. Dimidio igitur hebdomadis qua Chriſtus nouum fœdus ſanguine ꝓprio ſanxit, vetuſtum fœdus abrogauit. Nunc autẽ cõſequens eſt, vt à quo tẽpore ſit hic annorum numerus ducẽdus explicetur. Atq. primum Iudæorum ſententia irridẽda eſt. Sunt enim peſſimi antiquitatis auctores. Nec enim cũ à ſanctis literis deſeruntur, Græcorum, aut Romanorum annales euoluunt, ſed fabulas tãtum ſuas legunt. Cum vero in locum paullo difficiliorẽ incidunt, vt ſe expediant, portenta cõfingunt, & tẽpora vel cõtrahunt, vel dilatant, neq. iudicium ſuum rebus ipſis, ſed res opinionibus ſuis violẽter accõmodant. Inde factum eſt, vt ſecundum tẽplum quadringentis & viginti annis cõſtitiſſe dicãt, cum cõſtet illud circiter quingẽtis & nonaginta annis integrũ permãſiſſe. Hãc vero imperitiã Ioſephus redarguit qui ſexcẽtis & triginta & nouẽ annis ſecundum tẽplum durauiſſe cõfirmat. Non enim à ſexto anno Darij quo tẽplum abſolutum fuit, ſed à primo Cyri anno, quo fundamenta illius iacta ſunt, numerum ducit. Et quanquam Ioſephus nõ ſemper in annorum recenſione valde diligens ſit, nimis enim interdum memoriæ confidebat, illius tamen teſtimonium, in quanta-

tem-

temporum ignoratione Iudæi recentiores verſentur, clare demonſtrat. Error autem illorum inde natus eſt, quod opinati ſunt, per exitum verbi, quod eſt apud Danielem, non prædictionis effectum, ſed orationis emiſſæ pronunciationem intelligi debere. Cum igitur hebdomadas ſeptuaginta à Ieremiæ prædictione numerent, & eum numerum ad templi euerſionem pertrahere conentur, vt ſententiam tueri queant, Cyri imperium annis tribus definiunt: Reges multos ſilentio ſupprimunt: ætates in anguſtum contrahunt: vſque eo dum id quod temere ſuſpicati ſunt, verum eſſe perſuadeant. In quo tamen ſeipſos iugulant. Quo enim citius hebdomadum numerum expletum fuiſſe conſtiterit, eo clarius eorum pertinacia conuincetur. Sed Iudæorum inſcitia minime admiranda eſt. Sunt enim illorum ſententiæ eiuſmodi, vt paßim eorum ſtupor immanis appareat. Euſebium autem virum longe doctiſſimum admiror, quid illi venerit in mentem, in tam abſurdam ſententiam incidere. Nam cum Africani ſententiam in medium attuliſſet, ſuam tandem interpoſuit, qua ſtatuit hebdomadum numerum eſſe à Cyri Regno inchoandum. Quod ſi fieret, non poterat vllo modo numerus annorum ad Chriſti vitam peruenire. Itaque in Herodis regno conſtitit, & Gabrielis effatum de Chriſti nece tum effectum habuiſſe dicit. Non enim per Chriſtum principem Chriſtum Dei filium intelligit: ſed pontificiam dignitatem, quam Herodes afflixit, aut potius, vt ille dicit, omnino ſuſtulit. Duos enim pötifices nempe Hyrcanum & Ariſtobulum qui Chriſti more atq. præſcripto

legis

legis appellabâtur, interemit: illudq. deinde munus ad eos, qui non erant ex ſtirpe ſacerdotum pretio delegauit. Primũ quidem hoc falſum eſt. Vt enim Herodes tyrannice pontificis dignitatem ab Aſſamoneis in alios quoſuis homines tranſferret, non ita tamen, vt ſacerdotalis generis rationem minimè habendam eſſe putaret. Sed Euſebius memoria lapſus eſt, & id quod Ioſephus tyrannis illis attribuit, qui Ieroſolymam cũ vrbis occaſus appropinquabat, armis oppreſſerunt, qui in ſacerdotijs mandandis, nullam Leuitici generis, ſed pecuniæ rationem habebant, ad Herodem refert. Deinde ſi ita eſſet, quorſum attinebat, illam hebdomadum diſtinctionem induci, vt primo ſeptem, deinceps duæ & ſexaginta ponerentur: poſtremo vna eademque ſeptuageſima intra quam Chriſtus occideretur, totum numerum terminaret? Deinde quomodo verum eſt, vt tum demum poſt illum annorum numerum vngeretur ſanctus ſanctorum, ſi vnctio hoc in loco vnctio legis intelligenda eſt? Antiqui pontifices non ungebantur? Quod igitur mirum Angelus nunciabat, ſi dicebat fore, vt id quod erat ſolenne, & vſitatum, & lege etiam conſtitutum in pontificibus illis fieret? Quod ſi dicas illud legis vnguentum obſoletũ fuiſſe, & priſcum morem vngendi pontificis abrogatum, dicam, ſi id verum eſt, nec Hyrcanum quidẽ fuiſſe legis ipſius vnguento delibutũ. Præterea qui ſanctus ſanctorum poterat appellari, niſi tantum ſummus ille totius ſanctitatis fons & origo? Vellem præterea, vt explicaret Euſebius, quæ fuerit hebdomas illa, qua fœdus firmatum fuit, aut quæ religio fœderis illa fuit, aut quid illa ſancitum extiterit. Tum verò ſempi-

terna iuſtitia quæ alia poterit eſſe, niſi quam Chriſtus iuſtitiæ veriſſimæ atq. ſempiternæ parẽs & auctor induxit? Tũ illud etiam falſum eſt, Herodis tempore ſacerdotium abrogatum fuiſſe. Si enim id verum fuiſſet, nunquam Zacharias Ioannis Baptiſtæ pater litauiſſet: nunquam Chriſtus leproſos ſacerdotũ iudicio cõmiſiſſet: nunquã deniq. Cayphas cum eſſet omnium mortalium ſceleſtiſſimus, aliquid tamen propter muneris põtificij ſanctitatẽ, afflatus diuino numine protuliſſet. Vt autem aliud nihil dicã, non aduertit Euſebius nõ dixiſſe Gabrielem ab exitu verbi vt tẽpli fundamenta iaciãtur, ſed ab exitu verbi vt ædificetur Ieruſalẽ, vſq. ad Chriſtũ ducem, hebdomades ſeptem & hebdomades duæ & ſexaginta. Hæc igitur Euſebij ſentẽtia reſpuatur, cum tã multa abſurda cõtineat. Lõge rectius Africanus. Cenſet enim numerum hunc à viceſimo anno Regis Artaxerxis ineundum. Hic autẽ annus fuit centeſimus decimus quintus à primo Cyri anno, quo tẽplum ædificari cæpit. Opus deinde fuit gentium finitimarum peruerſitate ſæpe prohibitum: anno tandẽ quinto & quadrageſimo, aut, vt Iudæi apud Ioannẽ dicebãt, ſexto & quadrageſimo, abſolutum fuit, anno ſexto Darij Hiſtaſpis filij. Poſt abſolutum tẽplum vixit Darius annis triginta, Xerxes illius filius regnauit annis viginti. Artaxerxis anno vigeſimo (hi ſummam ſeptuaginta annorum faciunt) Nehemias ab Artaxerxe ciuitatis inſtaurãdæ facultatẽ impetrauit. Porro autẽ de his ſeptuaginta annis quibus poſt abſolutum tẽplum vrbs immunita atq. deſerta permãſit, eſt intelligendus ille Zachariæ locus quo ſibi per viſum demõſtratum

fuiſſe dicit Angelum Iudæorum cauſam egiſſe, atq. dixiſſe, Dñe quouſq. miſericordiā nō tribuis vrbibus Iudæ, quibus iratus es his ſeptuaginta annis? Si enim de ſeptuaginta annis quibus Iudæi in exilio fuerunt loqueretur, inepta fuiſſet oratio. Hoc enim viſum fuit diuinitus oſtēſum Zachariæ, anno ſecundo Darij, qui fuit circiter cēteſimus decimus ab eo quo Iudæi Babylonē abducti fuerāt. Quāuis autē eo tēpore quo id vidit Zacharias, illi ſeptuaginta anni quos dicimus nōdū cæpiſſent, mirum videri nō debet, cum vt propheta, de diuina mente futura prænunciauerit. Hi igitur anni ſeptuaginta de quibus Zacharias loquitur, ab anno ſexto Darij ad viceſimū Artaxerxis ducendi ſunt. Ab eo vero anno ſunt hebdomades Danielis (vt auctor eſt Africanus) inchoādæ. Nō erit tamē alienū, quā parum olympiadū ratio ab hac cōputandi ratione diſcrepat, animaduertere. Annus viceſimus Artaxerxis fuit olympiade, vt doctiſſimi viri pbibēt, octogeſima tertia, anno quarto. Annus vero quintus decimus Tiberij Cæſaris, quo Ioānes Chriſto viā munire cæpit, extitit olympiade ducenteſima ſecūda, anno ſecundo. Inter vtrāq. igitur olympiadē centū de cē & octo olympiades interiectæ ſunt. Hæ quadringētos & ſeptuaginta & duos ānos efficiūt. His ſi addideris vnum annū octogeſimæ tertiæ olympiadis, & duas præterea ducēteſimæ ſecundæ, quadringētos & ſeptuaginta & quinque annos colliges. Huic rationi regnorum tēpora minime refragātur. Perſarum enim regnum durauit annis ducētis atq. triginta: Græcorū vero imperiū annis circiter trecētis. Tot enim ab interitu vltimi Darij, ad Cleopatræ necē interfuere. Inde ad quintū

decimum,vel potius ſextum decimum imperij Tiberij Cæſaris,cuius principio Chriſtus numen ſuum indicare cæpit,anni circiter ſexaginta numerantur. Hi ſummam annorũ quingentorum atq; nonaginta faciũt. Ab hac ſumma,ſi annos cẽtum & quindecim deduxeris,tot enim à primo Cyri anno ad viceſimum Artaxerxis cõputantur,reliqui ſunt quadringẽti & ſeptuaginta quinque anni. His adiũcta ſeptuageſima hebdomade,quæ numeranda reſtabat,poſt quintum decimũ Tiberij Cæſaris annum,quadringentorum & octoginta & duorum annorum ſumma conficitur,ita vt octo tãtum anni deſint,ſecundũ olympiadũ rationẽ ad ſummã ſeptuaginta hebdomadum,quam Gabriel Angelus prædixit,explendã. Quod mirum videri non debet. Nec enim tã certus eſt apud Græcos olympiadum numerus,vt non ſæpe inter ſe diſsideant,dũ quidam aliquid ad vnam olympiadem,alij ad aliam referunt. Præterea multum refert,quoto anno cuiuslibet olympiadis, aut quoto menſe vnius anni,aut die aliquid geſtum fuiſſe dicatur:quas temporum minutias exactè perſequi eſt difficillimum. Accedit error ſcribarum, qui ſæpe numerorum notis abutuntur,& vnum pro alio ponunt. Quare mirum videri non debet,multos in olympiadum ratione à veriſsima computatione diſcrepare. Africanus tamen,vt hunc nodũ expediret, exemit ex integris annis dies intercalares, quos inſeri certis annis opus erat,ne temporum perturbatio fieret. Nam cum Hebræi duodecim menſibus ad lunæ curſum deſcriptis, vt Græci atq; Romani ante Iulium Cæſarem faciebant,annum definirẽt,& ita ſingulis annis vndecim dies & quarta circiter

vnius

vnius diei pars deeſſent, ad ſolidum annum qui ſolis naturali conuerſione conficitur, neceſſe erat certis temporibus certum dierum numerum interponi, vt menſtruæ lunæ curſus cum ſolis ratione congruerent. Hos igitur dies Africanus eximit, & ex illis ad rationem annorum quibus vtebantur Hebræi reductis, annos quindecim facit. Hos autem ad quadringentos & ſeptuaginta & quinque annos, tot enim demonſtrauimus inter viceſsimum Artaxerxis annum, & quintumdecimum Tiberij interceſsiſſe, adiungit, vt quadringentorum & nonaginta annorum ſummam expleat. Quod quidem nimis inconſideratè & nimis licenter effecit. Primum enim intercalares dies eximere, qui ſunt inſiti neceſſario, ne temporum perturbatio, & confuſio ſequeretur, non eſt explere certum & definitum annorum numerum, ſed temporum ordinē certum & neceſſaria ratione conſtitutum diſturbare. Deinde nō animaduertit vir diligentiſsimus vnam hebdomadem nempe ſeptuageſsimā in eundem numerū includi minime poſſe. Ea namque poſt quintumdecimum Tiberij annum cenſenda eſt. Tolerabilius certè multo fuiſſet, non nimis olympiadum numeris aſtringi, quam vim contra ius & fas temporibus intētare. Sed vt opiniones omittamus, certum mihi eſt illius ſententiam qui labi non poteſt arctiſsime complecti. Iudæi turpiſsime delirant: Euſebius toto cælo aberrat: Africanus vt ad olympiades adhæreſcat, tempora conturbat. At ego habeo certiſsimum antiquitatis auctorem, quem qui ſecuti fuerint, errare non poterunt. Quis inquis ille eſt? Daniel Propheta, aut vt rectius dicam, Angelus Gabriel, qui Danielē erudiuit.

Is igitur dicit futurum, vt ab euentu prædictionis Ieremiæ, qua de inſtauratione vrbis illius Ieroſolymitanæ vaticinatus fuerat, ſeptem prius hebdomadas annorum, deinde poſt vrbem videlicet inſtauratam, alias ſexaginta & duas numeremus, quo tempore futurum dicit, vt Chriſtus Pontifex, Rex, & Imperator noſter vim ſui numinis in ſceleribus exterminandis, & in animis expiandis indicaret. Aliam deinde hebdomadem adiungit, quæ fœdus ſanciret, & confirmaret, qua dimidiata, hoc eſt intra quam (nec enim ſemper medium in ſanctis literis medium Aritmethicum ſignificat) erat Chriſtus occidendus, & per illud ſacrificium ſanctiſſimum adumbrata ſacrorum ſanctitas obliteranda. Hoc tempus effluxiſſe nouimus: & quo tempore tranſacta omnia ſunt, exploratum habemus: vnde ſint hebdomades inchoandæ minimè laboramus. Vt tamen quod opinor libere dicam, is ſum qui putem, eos qui à viceſimo Artaxerxis anno numerum hunc annorum ducunt, errare. Quomodo? Inquies. Quia non eo anno vrbs ædificari atque muniri cæpit. Gabriel vero monet, vt ab exitu verbi, hoc eſt ab euentu prædictionis Ieremiæ de inſtauranda ciuitate numerum colligamus. Ergo ſi conſtiterit aliquot annis ante ædificari vrbem cæpiſſe, nonne perſpicuum erit, ab eo tempore, & non à viceſimo Artaxerxis anno ſeptuaginta hebdomadas eſſe computandas? At id ex Nehemia facillimè conſtat. Narrat enim ille fuiſſe anno viceſimo Artaxerxis allatum ſibi nuncium de incommodis quibus affecti erant illi Iudæi, qui Ieroſolymam incolebant. Muri enim exciſi fuerant à

gentibus

gentibus finitimis, & portæ vrbis exuſtæ. Quos muros quæſo diſiectos, aut quas portas ambuſtas fuiſſe conqueritur? Illos ne muros, quos Chaldæi diſturbauerant, aut portas, quæ fuerant in cinerē in vrbis cōmuni incendio redactæ? Ineptum certè fuiſſet, cladem quæ centum & quindecim iā annis accepta fuerat, quaſi recentem calamitatē lamentari: aut certè de re tam antiqua, quaſi paucis illis diebus accidiſſet, nunciū afferri. Illi igitur muri quos vicinæ gentes maxima ex parte diſiecerant, & portæ quas exuſſerant ad opus nouum pertinebant. Ergo conſtat multo ante viceſimum annum Artaxerxis mœnia & muros excitari cæpiſſe. Sed quo tempore operis fundamēta iacta ſunt? Num anno quinto Artaxerxis, quo tempore Eſdras Ieroſolymam venit, vt populum legis diſciplinis inſtrueret? Non prorſus. Nec enim apud Eſdram fit operis illius mētio, quod ſi tunc inchoatum fuiſſet, id Eſdras minimè tacuiſſet. Eſdras præterea primis illis diebus omnē operam, & ſtudium in legis diſciplina, & in ornamentis templi, & in conſtituenda religione conſumpſit. Poſt aliquos annos, cum Artaxerxes egregia in Iudæos voluntate propenderet, factum eſt, vt illi ea principis humanitate freti muros & mœnia inſtauranda ſuſciperent. At gentes finitimæ inuidia furentes opus maxima ex parte diſiecerunt: & probris innumerabilibus Iudæos affecerunt. De hac iniuria grauem querimoniam apud Artaxerxem habuit Nehemias: & ad eam propulſandam opes & præſidium poſtulauit. Ieroſolymā igitur profectus operā dedit, vt quod corruerat inſtauraret: & quod inchoatū fuerat abſolueret: vrbēq. firmiſſimè muniret.

Quod tamen opus non ita facilè perfici poterat, cum hoſtes in Iudæos frequenter incurſarent. Iudæi igitur neceſſario erant in duas partes diſtributi, ita vt vna pars operi diligenter incumberet: altera vero pars armis hoſtem repelleret. Ex anno igitur Artaxerxis viceſſimo vrbs Nehemiæ præſidio liberius ædificari, & frequētari cæpit. Opus tamen aliquot ante annis inceptum fuerat, à quo tempore hebdomades inchoandæ ſunt. Quotus ille inquies annus fuit? vt verum fatear ignoro. Hoc vnum ſcio, nec fuiſſe quintum, neq. viceſſimum Artaxerxis annum, vt demonſtratum arbitror: ſed aliquem inter hos duos annos interiectum. Si igitur Olympiadum ratio vera & conſtās eſt, ſi Artaxerxis viceſſimus annus fuit quartus annus Olympiadis tertiæ & octogeſimæ, & ita ſi ducenteſſima ſecunda olympiade anno ſecundo Ioannes ſibi aſſignatum munus obire cæpit, neceſſario concluditur exordium hebdomadum à duodecimo Artaxerxis anno ſumendum eſſe. Sic autem vt ex ante dictis intelligi poteſt, olympiadū numerus ad rationem hebdomadum apte quadrabit. Octo namque anni qui deerant à principio ædificationis ſumi poterunt, cui rationi nullum ſanctarum literarum teſtimoniū repugnat. Sed vt iam ex his ſcopulis enauigare poſſit oratio, hoc certè conſtat, illud Gabrielis effatum de hebdomadum termino ad Chriſtum humanæ ſalutis auctorem pertinere. Siue igitur, à primi templi exciſione vt Iudæi faciunt, hebdomadum ſumas initium, ſiue cum Africano à viceſſimo anno Artaxerxis numerum ineas, ſiue ſi olympiadum ratio conſtans eſt, ipſa nos facere adinonet: à duodecimo Artaxerxis

anno

anno hanc annorum ſummam efficere velis, ſiue quamcumq. aliam opinionem eorum, qui de hac quæſtione diſſeruerunt, ſe qui conſtituas, hoc certè perſpicuum eſt, illas hebdomadas multis ab hinc ſeculis effluxiſſe. Quæ igitur amentia Iudæos vexat? Quis eorum mentes furor exagitat? Quæ tam diræ pœnæ gentem ſceleratam, & impiam perſequuntur? Quod tam dirum ſcelus in ſe conceperunt, ob quod ſanitate mentis ſpoliantur? Quod quidem ſupplicium tantum fuit, vt reliqua omnia mala magnitudine ſuperaret. Nullum namque ſupplicium eſſe poterit mentis cæcitate funeſtius. At illi ita excæcati ſunt in clariſſimo numinis diuini teſtimonio, in certiſſima temporum ratione, in luceque meridiana, quaſi in tenebris ruant, & errore immaniſſimo compleantur. In qua quidem miſeranda caligine debitas pœnas facinoris illius quo nullum maius cogitari poteſt, expendunt. Illum enim pontificem maximum nō vnctione legis antiquæ, ſed ſpiritus ſancti numine perfuſum, illum ſanctū ſanctorum totius ſanctitatis & pietatis architectum, illum ſceleris extinctorē, mortis euerſorem, vitæ, ſalutis, atque dignitatis auctorem, qui diuinum ſtatum omnibus offerebat, in crucem immaniſſimè ſuſtulerunt. Nunc veniat Aggæus, vt non minus vehementer perditæ gentis amentiam conuincat. Sic enim apud illum Deus loquitur. Adhuc ſemel & breui, commouebo cælum & terram, & mare, & deſertum, & incultum ſolum. Et commouebo omnes gentes, & veniet bonum cunctis gentibus expetendum: & implebo domum iſtam gloria. Maior erit gloria domus huius poſterioris quā prioris, dicit dominus exer-

citũum: & dabo pacē in loco iſto, dicit dominus exercituum. Hoc in loco Deus ipſe prædicit fore, vt ſecundum templum primo clarius futurum ſit. Id autē quomodo fieri potuiſſet? Primum enim quod Solomō ædificauit, fuit magnitudine am plius, opibus illuſtrius, opere pulchrius, & magnificentius. Illud non principes humiles, & inopes, non ita pridē è ſeruitute liberati, ſed Rex opulentiſſimus, ſapientiſſimus, ſummis ſum ptibus extruxit: & ſingulari quadā religione dedicauit. In illius antiqui tēpli dedicatione Deus præſentiam ſuam declarauit, & quod maximū fuit olim placatiſſimi numinis argumentum, ignis à cælo demiſſus hoſtias admirabili incendio cō ſumpſit. Erat præterea in primo tēplo arca fœderis, erant tabulæ manu Dei ipſius inſcriptæ, erat ignis ſempiternus è cælo demiſſus, erāt diuinæ clemētiæ monimenta. At in tēpli ſecundi ſtatu res erāt afflictæ. Sic enim Iudæi libertatē recuperarunt, vt nō omnino ſui iuris eſſent, ſed Perſarū Regibus obedirent. Interim vero vicinorum odio laborabāt, & bellis aſſiduè vexabātur: opusq. fuit ſæpe multis incōmodis intermiſſum. At poſtquā fuit abſolutum, neq. flāma cæleſtis, vt aſſerunt Iudæi, hoſtias deuorauit: neq. epulū fuit vt olim, vniuerſo populo munifice datū. Arca fœderis, ignis cæleſtis reliquiæ minimè cōparebant. Omnia namq. fuerant illis cōmuni exitio & vaſtitate cōſumpta. Zorobabel quidē & alij qui prius tēplum non viderant, gaudio exultabāt. Senes autē qui tēpli antiqui magnificentiā memoria continebant, cum cernerent quantum ſecundum illud tēplum ab antiquo diſtaret, lamentis ſe dedebant. Et tamen Deus ipſe dicit tēplum illud multo

clarius

clarius priore futurum. Claritatis autem rationem illam aſſignat, quod eſſet ſtante illo templo venturum illud ſummum bonum, gentibus cunctis amabile & expetendum, quod erat ſui luminis ſplendore templum illuſtraturum: & pacem animorum omnibus, qui diſciplinam illius acciperent, daturum. Meum inquit eſt aurum, meum argentum. Quaſi dicat, facillimè potuiſſem domum iſtā auro, & argēto, & margaritis exornare. Sed aliæ ſunt opes multo clariores, quibus templum iſtud cumulare decreui. Implebo namq. domum iſtam gloria. Quæ gloria poterat eſſe, quæ tēpli primi gloriā ſuperarēt, niſi Chriſti ipſius numen atq. diſciplina, qua tēplum ipſum magnificentiſſime decorauit? Aut oſtendant Iudæi, quæ gloria fuit illa tanto prima clarior & magnificētior. Num eſt aliquis adeo tardus & hebes, qui nō videat hanc diuinā promiſſionē ad Chriſtum pertinere? Quis enim alius eſſe potuit, in quo gentes vitæ præſidia collocarēt? Quis ſalutē dare, & ſempiternā pacē conciliare poſſet? Ergo illo tēplo ſtāte opus erat, vt Chriſtus aduenirет: vt diuini promiſſi fides euentu certiſſimo cōprobaretur. At tēplum illud eſt dirutū, euerſum, flammis exuſtum, monimenta omnia cōminuta atq. diſſipata: & tamen illi cum diuinū beneficium ſumma fide præſtitū aſpernati ſint, ſpē alterius beneficij in inanitate conſtituendā arbitrantur. Quid exſpectant miſeri? Cur tā multis ſeculis ſe ſpe fallaciſſima deludi patiuntur? Cur euerſo tēplo, quo ſtante beneficium illud ſummū conferēdum erat, non ſimiliter inciſas inanes cogitationes eſſe conſiderant? Cælum in noſtræ ſalutis exortu nouo gaudio cumulatū fuit: terræ noua et inſolita luce

 collu-

colluſtratæ ſunt: gentes vltimæ certatim ad Chriſtum inflammato ſtudio confluxerunt: ſoli Iudæi in ſpe tam diuini muneris enutriti minimè cõmouentur: ſalutem ſuam produnt: ſummumque Dei beneficium execrãda temeritate cæci repudiãt. Tempus oraculo diuino præfinitum cernunt: ipſi tamen ſe ad inania quædam ſecula, quæ ſibi finxere reſeruant: templum funditus euerſum lugent: & tamen ſuæ vitæ atq. ſalutis interitum minimè lamentantur: Chriſti aduentum Deus nõ in tempus ita longinquum differendum eſſe promiſerat: at illi neque tam multis ſeculis ſine vllo fructu tranſactis quàm inani fiducia nitantur edoceri volunt. Id interim animaduertẽdum eſt, quam ſingulari ratione optimus ille parens & dominus eorum ſaluti prouiderit. Erant illi quidem ſignis & imaginibus ad Chriſti fidem paulatim inſtituendi, antequã Chriſtus adueniret. Sed ne vmbris aſſuefacti ſtudium ipſius veritatis ſignis adumbratæ abijcerent, Deus ſigna remouebat, vt veritatem intueri condiſcerent. Tabernaculum fuit opere excellenti conſtitutum, vt tabernaculum illud, quod non erat à loco in locum mutandum, nempe in quo Deus erat ſemper habitaturus obſcure deſignaret. Homines in tabernaculo illo vitæ præſidia conſtituenda putabant. Fuit igitur vtile, vt illud tabernaculum diſsiparetur. Regnum erat fundandũ quod imaginem regni ſempiterni gereret. Ne autem homines in Solomonis regno ſpem ſalutis reponerent, fuit neceſſe regni illius opes diuidi, & imminui, tandemque extingui, atq. deleri. Templum ſimiliter quod diuini templi, quod eſt Chriſti corpus, ſimilitudinẽ cõtinebat, ſimiliter exciſum & inflãmatum

natum fuit: ſacerdotium ob eam cauſſam funditus euerſum eſt: ſecūdum templum eundem caſum ſubijt: omnia deniq. ſigna remota ſunt, ne contemplationi veritatis ipſius officerēt: & tamen Iudæi ſpoliati ſignis omnibus, nudati rerum imaginibus, mentem in verum templum ſignis deſignatum intendere, illudque intueri recuſant.

DE SAPIENTIA

LIBER SECVNDVS.

ILLI quidem qui diuinorum hominum ſcripta diligenter euoluerint, & prophetarum monimenta exactè perpenderint, & quā apte omnia quæ de Chriſti virtute, ſanctitate, numine ſempiterno, de tēpore deniq. quo erat terras luſtraturus, cum illius actibus & vita conueniant, mente perceperint, non profectò ſigna Iudæorum more flagitabunt. Omnia enim ita ſunt clara & illuſtria, vt in dubium vocari minimè poſſint. Inſtant & vrgēt nihilominus Iudæi, atq. ſigna petunt, quaſi potuerint vnquam illi, quorum animi ad cæleſtem diſciplinam prorſus obduruerint, vllis ſignis ad ſanitatē reuocari. Vt tamen illis aliquo modo ſatisfaciamus, aliquot ſigna oratione perſtringemus, quorum quædam Chriſti ortū antegreſſa ſunt: quædam autem cum illius ætate coniuncta

fuerunt: quædam poſtremo mortem illius & aſcenſum in cælum, & euãgelij latiſſimè diffuſi diſciplinã conſequuta ſunt. Vt ab antiquioribus & obſcurioribus ſignis ordiamur, Iſaac cum humeris ligna portauit, quibus erat, vt pater in animo habebat, inflammandus, Chriſti humilitatem, & obedientiam, & animi ardorẽ, quo erat pro ſalute humani generis immolãdus luculenter expreſſit. Iacob cum iter in Meſopotamiam haberet, & Deum innixum ſcalæ quæ in cælum penetrabat, per ſomnium vidit, Chriſti mẽtem ſanctiſſimam, cui diuinum numen incumbit, mente contemplatus eſt. Ille enim ſcala eſt, per quam aſcenſus in cælum datur: & per quam ad nos bona cæleſtia Angelorum opera deferuntur. Itaque vir ſanctus poſtquam experrectus fuit, tanti myſterii cõſideratione tremuit: & ait, Vere dominus erat in loco iſto, & ego neſciebã. Deinde quam terribilis eſt inquit locus iſte? Non eſt hic aliud niſi domus Dei, & porta cæli. Domus enim Dei eſt. In illo enim Deus verè atq. ſemper inhabitat: eſt etiã cæli porta, nemini enim vnquam aditus in cælum niſi per Chriſtum patuit. Et vt magis quod animo continebat, ſigno aliquo deſignaret, lapidem in monimentum ſtatuit, quem oleo perfudit. Lapis enim Chriſtum, quem literæ ſanctæ lapidem appellare ſolẽt, ſignificabat: ſimiliter & oleũ, vnctionis diuinæ, qua Chriſtus perfuſus fuit, myſterium continebat. Ioſeph à fratribus nefarie proditus, & ſpoliatus, & venditus, & in carcerem inſidiis impuriſſimæ mulieris incluſus, & è carcere tandem liberatus, & in ſummo imperio conſtitutus, vt Aegyptios primum, deinde genus ſuum aleret, atq. ſuſtentaret: Chriſti for-

mam

mam geſſit, qui erat ſuorum ſcelere prodendus, pecunia hoſtibus addicendus, crudelitate & inuidia necandus: & è mortis carcere virtute diuina reuocandus: vt primum gentium vniuerſitatem cæleſti Pabulo nutriret: atque poſtremo Iudæorum genus ad illum conuerſum eodem Pabulo ſatiaret. Moſes in ortu ſuo ad necem quæſitus, poſtea à ſuis improbatus, & metu in exilium pulſus, atque tandem populi princeps, libertatis vindex, ſalutis auctor, legiſlator, ſacrorum antiſtes effectus eſt, vt Chriſti ſimilitudinem gereret, qui vt tyranni crudelitatem deuitaret, exulauit, & inde reuerſus ſalutem, libertatem, & dignitatem ſuorum conſtituit: legem ſempiternam ſanxit: ſe in ſacrificium obtulit: proprioque ſanguine litauit: violatamque religionem expiauit: noſtraque flagitia in profundo demerſit, vt inuitis hoſtibus à quibus expulſus & eiectus fuerat, imperio atque ſacerdotio ſempiterno fungeretur. Virga Moſis in colubri ſpeciem verſa regiam Chriſti maieſtatem in ſimilitudine carnis peccati latentem (alieni ſiquidem peccati pœnas ipſe luit) apertè deſignauit. Horror ille, qui Moſem perfudit, ita vt virgam fugeret, crucis offenſionem quæ à Chriſto Iudæos alienauit, luculenter expreſſit. Cum vero Moſes Dei iuſſu caudam ſerpentis apprehenderet, virgæ priſtinam ſpeciem redditam aſpexit: vt futuram Iudæorum conuerſionem adumbraret, qui vltimis exilij temporibus ad Deum conuerſi in Chriſto non peccati ſimilitudinem, ſed Regij decoris amplitudinem intuebuntur. Quid azymorum paſtus? Quid herbarum agreſtium amaritudo? Quid agni ſanguis

ædium

ædium poſtibus atq. ſuperis liminibus aſperſus? Quid illa in agno vorando celeritas atq. feſtinatio ſignificabat? An parũ liquet iſtis ſignis & vitæ puritatem, & dedecoris admiſſi dolorem, & ſanguinis illius quo ſumus à peſte ſempiterna redẽpti, virtutem, & ardentiſſimum pietatis ſtudium quo Chriſtus eſt in animi viſceribus condendus, & ſummam denique Chriſti benignitatem adumbrari? An hæc omnia, ſi non fuiſſent maximarum rerum ſigna, tanta cæremonia & religione fuiſſent imperio ſummi & ſapientiſſimi domini, qui nihil ſine cauſſa molitur, & efficit, deſignata atq. conſtituta? Hæc ſi Iudæi nihil ſignificare dixerint, Deum ineptiarum impie & furenter inſimulabunt. Si rerum maximarum ſignificationem continuiſſe confeſſi fuerint, oſtendant, quid maius & amplius, & ſalutarius generis humani ſalute, Chriſti ſanguine conſtituta ſignis illis portendi atque præmonſtrari potuiſſet. Nubes die ſolis ardorem arcebat, nocte lumen præferebat, & vt iter monſtraret anteibat, vt præſidium ſpiritus diuini quod Chriſtus ipſe ſuis afferre ſolet adumbraret. Illius namque præſidio fit, vt dum illum ſequimur, nec vllus nos infeſtæ cupiditatis atque libidinis ardor amburat: nec vllus error mentis aut flagitiorum tenebræ à recta via deducant. Mare Ægyptios abſumpſit: Hebræis viam latam in mediis fluctibus aperuit: vt intelligi poſſet, ſcelera eorum qui à peccatis auerſi Chriſtum ſecuti fuerint, eſſe gurgitis profundi fluctibus obruenda: & illis aditum per medias aquas aperiendum: quo curſum iuſtitiæ cum laude ſempiterna conficiant, atque in cælum tandem aſcendant. Ros

admirabilis è cælo demiſſus multitudinem aluit: è lapide Moſis virga percuſſo aquæ perennes emanarunt: quibus omniũ ſitis reſtincta fuit: vt cerneretur vitam omnium noſtrum eſſe pane cæleſti ſuſtentandam: animorumque ſitim muneribus diuinis quæ ex Chriſto diuina ſeueritate percuſſo profluxerunt, explendam. Adde nunc tabernaculi extructionem, ſacerdotijque religionem, fœderis ſacramentum, varias luſtrationes, & expiationes. Adde brutorum animantium ſtragem, ſanguinis effuſionem, carnium nidorem, & aceruos cinerum, quibus rebus omnibus, ſi eæ nihil quod eſſet Dei maieſtate dignum ſignificabant, quid magis ineptum & ſuperſtitioſum cogitari poterat? Num inquit ipſe Deus comedam carnes taurorum? aut ſanguinem hircorum potabo? vt autem nemo dubitare poſſet illa omnia magnarum rerũ ſigna eſſe, illa Dei verba toties repetita cernimus. Omnia inquit, fac ſecundum exemplar, quod tibi monſtratum eſt in monte. Quæro igitur à Iudæo, cuius rei ſibi in monte monſtratæ Moſes ſimilitudinem ſecutus eſt, cum tam multiplicis operis fabricam deſignauit? Quid vidit? Quid inſpexit? Neceſſe namque erat, vt aliquid multo pulchrius opere quod molitus fuit, animo complecteretur, ad cuius formam & ſpeciem, omnia formanda præſcriberet. Aliter enim pulchrum opus minimè fieri potuiſſet. Nec enim opus aliquod laude dignum fingi & effici poteſt, niſi in artificis mente ſpecies illuſtris inſideat, qua nihil in eo genere pulchrius cogitari poſſit, quam artifex imitari conetur. Quæ igitur ſpecies illa fuit? Si dixerint Iudæi iuuenem quandam imaginem in monte apparuiſſe, quæ taber-

naculi

naculi faciendi ſimilitudinem cõtineret. Ergo tabernaculum quod extructum poſtea fuit, multo certè fuit ſpecie illa inani præclarius. Magis igitur erat, cur inanis illa forma ad exemplum tabernaculi fingeretur, quam tabernaculum ad imaginis inanis exemplum. Si dixerint ſpeciem illam quam Moſes in monte vidit, ſolidam fuiſſe, rurſus interrogabo, quomodo tam cito euanuerit. Deinde quid opus alia molitione fuerit, cum tabernaculum illud, nempe quod eſſet, ſi illi vera loquũtur, à Deo fabricatum, multo melius religioni ſeruire potuiſſet. Quærerem deinde quod exemplum vtriuſque tabernaculi extiterit, cum nihil omnino ab artifice fieri poſſit, quod nõ ad aliquod exemplum mente perceptum dirigatur. Non igitur ſpecies inanis illa fuit: tum enim exempli perfectionem & pulchritudinẽ minimè contineret: neque ſolidi operis fabricatio, ſic enim opus altero tabernaculo non fuiſſet. Itaque exemplum illud, quod vir diuinus lumine & ſplendore diuini ſpiritus illuſtratus mente & cogitatione complexus eſt, id fuit, quo nihil pulchrius, nihil perfectius, nihil magis ſuis omnibus numeris & partibus abſolutum cogitari potuiſſet. Poteſt autem quidquam pulchrius, clarius, & magnificentius cogitari Chriſti ſacerdotio, ſanctitate & religione? Non certè. Ille enim eſt illud verum, immobile, ſempiternum tabernaculum, in quo Deus, vt prædixit Iſaias, ſibi ſedem ſtabilem atque ſempiternam cõſtituit: ille ſacerdos ſanctiſſimus, qui pacem nobis ſempiternam conciliauit: ille ſacrificium acceptiſſimum, cuius meritis atque virtute patris numen placatur, & nobiſcum fœdere ſempiterno cõiungitur.

Hoc

hoc ſi Iudæus fateri non vult, aliquid aliud quod Deum magis deceat, oſtendere conetur: vt magis animi ſui tenebris damnati ſtuporem & amentiam demonſtret. Populus tædio & labore cōfectus in Deum petulanter inuectus eſt. Deus in ſceleris vindictam ſerpentes immiſit, qui morſu ignito atque venenato multos interemerunt. Populus errati veniam flagitauit. Moſes Dei iuſſu ſerpentem æneum finxit, & haſta in altum propoſuit: vt omnes qui erant ſerpentium morſibus icti in æneum ſerpentem intuentes ſanarentur. Quæro igitur illa ſanandi vis in ære fuit? An in ſerpentis figura? ſi fuit in ære, cur non illud ad ſanandos morſus viperinos adhibemus? Si in figura, cur non multo magis eandem vim ſerpentibus viuis aſcribimus? Si vero ſanitatem neque materia, neque forma ſerpentis, ſed diuina tantum benignitas attulit, quid attinebat, æneum ſerpentem conflare, & ſublimem tollere? An Deus niſi formam illam tetram & horridam aſciuiſſet, non potuiſſet hominibus ope præſentiſſima medicari? vertant ſe in omnia Iudæi. Nec enim aliam cauſſam ſerpentis conflandi & tollēdi reperient, præter Chriſti ſignum. Chriſtus enim qui peccatum non fecit, cum actus in crucem peccati pænam ſuſtinuit, peccati ſimilitudinem vt peccata noſtra ſanaret, arripuit. Hoc autem experiundo ſentimus. Quoties enim antiqui ſerpentis morſu ſauciati in Chriſtum pro nobis in crucem ſublatum intuemur, opemq. illius ſuppliciter imploramus, ſanitatem confeſtim recipimus. Muri Iericho tubarum clangore corruerunt, vt euangelij vis inſignis fieri poſſet, cuius ſonitu Satanæ propugnacula

&

& munitiones deijciuntur, & funditus euertuntur. Similiter Gedeon non armis, ſed lucernis & tubarum clangore Madianitas exterruit, vt ſimili ſigno ſplendor atque vis diſciplinæ cæleſtis explicaretur. Samſon ſolus inermis, funibus alligatus, hoſtium crudelitati permiſſus, eorumque multitudine circunfuſus vincula perrupit: aſini maxillam corripuit: in hoſtes ferociter inuectus mille occidit: reliquos in fugam conuertit, vt Chriſti robur inuictum portenderet, qui proditus & relictus à ſuis, & hoſtium immanitati traditus, & cruci tandem affixus, atque mortuus, & in ſepulchrum incluſus in manes inferos inuaſit: inimicorum ſtragem edidit: mortis vincula perfregit: Apoſtolorum rudi ſimplicitate dæmonis infeſtiſſimi copias fudit, illiusque arces & mænia diſturbauit. Ionas quẽ balena deuoratum poſt triduum viuum & incolumem in littus euomuit, num obſcure Chriſtũ mortis faucibus abſumendum, & die tertio ſuſcitãdum hoc tam admirabili ſigno præmonſtrauit? ætas me deficeret, ſi vellẽ omnia ſigna quæ Chriſti ortum anteceſſere, conſectari. Neque enim ſacrificiorum genera, neque inſtituta libamina, neq. Dauidis regnum, neq. Solomonis amplitudinem, neque templi ſanctitatem, neque alia multa tacuiſſem, quæ Chriſti imaginem cõtinebant. Sed vt modum orationi ſtatuamus, conſentaneum eſt, vt ea ſigna ſummatim perſtringamus, quæ cũ Chriſti ipſius ætate coniuncta fuere. Non hic dicam quomodo antequam Chriſtus naſceretur, id Gabriel Angelus Mariæ pronunciauerit: quantam lætitiam cæleſtis nuncius paſtoribus in pecorum cuſtodia vigilantibus attulerit, quam iucundo concentu & harmonia

monia cælites Chriſti natalem diem celebrauerint, quanto mẽtis ardore Magi ab vltimis terris, vt puerum adorarent aduenerint: ſtellæ ductum & reliqua ſigna prætermittam, quæ Iudæi minimè confitentur, vt ea quæ confitentur attingam. Iacob futurum prædixerat, vt non deficeret ex ſtirpe Iuda, qui princeps eſſet in populo, donec Chriſtus adueniret. Daniel tempus præfinitum aſſeruerat, intra quod tempus erat Chriſtus venturus. Aggæus futurum prænunciauerat, vt ſtante illo ſecundo templo veniret ille generis humani liberator, in cuius benignitate gentium ſalus erat collocanda. Nemo dubitabat, quin tempus illud elapſum fuiſſet. Neceſſitas opem diuinam in rebus propemodum euerſis flagitabat. Regnum enim conciderat: pontificum auctoritas erat imminuta: populi libertas oppreſſa: reip. ſtatus omnino conuulſus: remedii cupiditas animos omnium ſolicitabat: ſpes eos interdũ erigebat. Neque deerant interim, qui tanta opportunitate tẽporis abuſi Chriſti nomen impudenter aſſumerent. Sic enim Theudas, ſic Iudas Galilæus, ſic Ægyptius ille, cuius (vt eſt in actis Apoſtolorum) mentionem fecit Lyſias, ſic tandem alij viri peſtilentes in Chriſti nomen inuaſerunt. In hac igitur tanta animorum fluctuatione, quid Iudæis faciẽdum erat, vt verum Chriſtum à falſo diſtinguerent? Primum quidem animaduertendum, an is qui ſe Chriſtum eſſe iactaret, eſſet ex tribu Iuda, & ex ſtirpe Dauidis oriundus: an natus eſſet in Bethlehem, vt propheta Micheas futurum prædixerat, an eſſet pauper: an mitis & humilis, an ſuperbis infenſus: an ſupplicibus benignus: an iuſtitia & ſanctitate præcelleret: an ho-

minibus cæleſtis iuſtitiæ diſciplinam traderet: an poſtremo ſigna virtutis diuinæ daret, quæ fuerant (vt olim Prophetæ dixerant) opera illius edenda. Tunc enim erant venia digni, ſi ſigna peterent, vt illis admoniti intelligerent, quis verus Chriſtus eſſet, & quis ſe Chriſtum ementiretur. Si autem viderent omnia quæ de Chriſto diuini viri, vel de genere, vel de natali ſolo, vel de moribus, & vita, vel de doctrinæ ratione dixerunt, in Chriſtum quadrare, illum tunc ſine vlla cunctatione ſequerentur. Vt autem genus, & natale ſolum, & ſanctimoniam illius quæ optimè cum prædictionibus prophetarum conueniebãt, omittamus, quis illo tempore cæcis viſum, ſurdis auditum, mutis eloquentiam, leproſis ſanitatẽ donauit? Quis ægrotis omnino deſperatis ſalutarem medicinam adhibuit? Quis frænũ tumidis fluctibus atq. procellis iniecit? Quis dæmones è corporibus quæ obſeſſa tenebãt, eiecit? Quis mortuos atq. adeo ſepultos voce tantum in vitã reſtituit? Multa ſigna prophetæ per illum danda prædixerãt: illa & alia multa edidit, quibus apertiſſimè ſuũ numen oſtẽdit, neq. vos ô Iudæi ab illo opera nimis admirãda facta fuiſſe negatis. Quis ergo vos impedire poteſt, quo minus illius numẽ vereamini? Signa quidem inquiunt ab illo nimis admiranda facta fuiſſe fatemur: ſed illa fuiſſe diuina virtute edita negamus. Quis ergo alius tunc ſignum diuinæ virtutis oſtendit? Nemo. At tempus inſtabat, & ſignis erat vobis explorandum, quis vere aut falsò Chriſti nomen vſurparet. Quòd ſi nullum alium actorẽ operum mirabilium proferre poteſtis, & miracula cum prophetarum prædictionibus, cum temporis opportunitate, cum an-

norum præfinitione congruebant, quæ malum fuit iſta temeritas, atq. veſania, quæ vos à via ſalutis auertit, & in tãtum & tam immane ſcelus præcipites exturbauit? Non igitur tẽpus ſolum ad diuinorum hominum prædictiones & effata præfinitum, nec opera tantum mirabilia numine noſtri liberatoris effecta vos impietatis execrabilis deteſtãdo ſcelere cõdemnant: ſed etiam ipſi contra vos teſtimonium dicitis, voſq. ſempiterno ſupplicio dignos eſſe iudicatis, cum opera à Chriſto edita fuiſſe fatemini, quæ nemo vnquam vir diuinus, quãuis mira ſanctitate præcelleret deſignauit. Et tamen tam impudentes eſtis, vt opus quod nullo modo niſi diuino numine fieri poteſt, humanis artibus effici potuiſſe cõtendatis? Quod ſi etiam ſignis editis vobis adhuc dubitandi materia reſtabat, & vos nullam notam habetis, qua ſigna diuinitus oſtenſa à reliquis ſignis internoſcatis, quid vobis ad explorandam veritatẽ reliquum feciſtis? Argumenta contemnitis: ſigna poſtulatis: ipſa rurſus ſigna furenter eluditis. Sapientia autem vobis non aliter quam aut argumẽtis firmiſſimis, aut ſignis clariſſimis parãda eſt, quorum vtrumq. repellitis. Reſtat igitur vt ſemper amentes & ſtupidi ſitis. Fingite animis Meſſiæ illius quem impie & inaniter expectatis aduẽtum. Nunquid ab illo ſigna poſtulabitis? An abſq. ſignis eſtis cuiuis fraudulento fidem habituri? Si abſque ſignis vllis credituri eſtis, reliquum eſt, vt quemuis circumforaneum præſtigiatorem ſequamini. Si vero ab illo poſtulaturi eſtis ſigna, in quem finem quæſo? Quomodo enim poteritis diſcernere, an ſigna illa ſint diuinitus edita, an humano artificio conficta? Deinde

quis ille tantus & tam immanis furor extitit, vt ea, quæ nullo modo niſi à Deo fieri poſſunt, artibus humanis aſcriberetis? Non cernitis homines amentiſſimi à vobis Dei nomen violari, gloriam obſcurari, numen illius contemni: & interim non toto corpore cõtremiſcitis, nec iudicium extimeſcitis? Homines olim, qui gloriam Deo debitam ad homines, aut ad ſimulacra tranſtulerunt, nunquam tantum commentitijs numinibus tribuendum eſſe ſtatuerunt, vt eis vim iſtam concederent, vt ſigna darent, quæ vos neſcio qua dementia vexati artificio humano fieri poſſe contenditis. Dæmonibus quidem aut hominibus fortaſſe licebit oculos eruere, necẽ inferre, membra debilitare: at viſum reddere, vitam reſtituere, nemo poteſt, niſi ſolus Deus bonorum omnium principium, & fons. Ille namque ſolus eſt, cuius ope lux, vita, ſalus, dignitas omnium continetur. Et tamen vos eo dementiæ progreſſi fuiſtis, vt Dei ipſius gloriã ad artes humanas, vel vt rectius dicam, ſtygias transferre niteremini. O deplorandam cæcitatem, ô ſcelus execrandum, ô dirum ſupplicium, quod infandi facinoris iſto tanto furore mentis exoluitis. Nullum enim ſupplicium eſt amentia, & cæcitate deteſtabilius. Creditisne Iſaiam virum diuinum fuiſſe? Credimus inquient. Prædixit Iſaias futurum, vt opera Chriſti cæci viderent, ſurdi audirent, muti loquerentur, claudi diſcurrerent. Videtis cæcos clarè cernere, ſurdos audire, mutos loqui, claudos ambulare, quid amplius poſtulatis? & tamen diuinæ virtutis ſigna humano artificio tribuetis? Sed quæro, quænam fuerit ars illa mirabilium operum effectrix. Deinde Chriſtus eam ab alio

didicit,

didicit, an per ſe primus inuenit? Si ab alio didicit, quis magiſter illius extitit? aut quibus ſignis magiſter illius artis ſuæ diſciplinam nobilitauit? Si vero Chriſtus magiſtrum nullum habuit, qua ratione tam admirandam artem ingenio conſequutus eſt? Non didicit inquiunt aliunde, neq. artem ipſe peperit. Sed fuit ars illa patribus antiquis ſine ſcripto tradita, ne res ſacroſancta in vulgus emanaret. Hæc autem ſcientia quæ cabala nominatur, nominis diuini expoſitione cõtinetur. Qui autem hanc diuini nominis explicationem fuerit aſſecutus, res admirandas efficiet. Erat autem in adyto templi lapis in quo arca fœderis olim locata fuerat. In eo lapide erat explicatio diuini nominis inciſa. Ne autem hæc nominis explicati notitia vulgaretur, & ita rerum omnium mutatio fieret, duo canes ex ære facti ſunt, vt ſiquis ingreſſus adytũ literas illas legeret, & expoſitum nomẽ memoriæ traderet, canes horrendum in modum vtrimq. latrarent, vt ita ei qui nomen memoria cõtinebat, ex animo confeſtim nomen elaberetur. At Ieſus Nazarenus cũ eſſet mira ſagacitate præditus, in adytum ſe fraudulenter intruſit: nomen in charta deſcripſit: fœmoris cutem diſſecuit: chartam in fœmur incluſit: cum exiuit, canes oblatrarunt: is nominis vim cõfeſtim oblitus eſt: ſed domum rediens cutem rurſus aperuit, vi namq. ipſius nominis ſanata fuerat: & chartam euulſit, & expoſitum nomẽ edidicit, cuius vi res illas vehementer admirandas efficiebat. Hæc quidem homines perditiſſimi commenti ſunt, ex quibus quam deteſtanda cæcitas eorum ſit, clarè perſpicitur. Qui enim hæc adeo non dico furẽter & impie, ſed inepte & inſulſe

confingunt,non ſunt quibuſuis canibus impudentiores:& ipſo ære è quo canes illi facti ſunt duriores? Quis canibus æneis ſenſum,& ſolertiam,& latratum dare potuit? Si homo ille fuit,quis in terris extitit,qui tantum artificio Dædalum ſuperaret? Aut quomodo tam excellentis artificis nomen euanuit? Si vero vis alia fuit humana præſtantior, fuit ne illa Deo, an dæmonibus aſcribenda? Si diuina vis illa fuit, cur illam calliditas humana fefellit? Si dæmonis artificio facta, cur operibus dæmonis fuit locus in Dei ſanctiſſimo tẽplo deſignatus? Præterea tãtæ diſciplinæ ratio in paucis ne literis, an in grandi volumine conſiſtebat? Si in paucis literis,cur nõ omnes qui cabalæ operam dant,qui ſunt innumerabiles miracula edunt? Si grande volumen illud fuit,quo tandem modo potuit in fœmur includi? Præterea quid opus fuit vulnere, cum potuiſſet,ſi paruũ volumen erat illud,veſtis integumento contegere? Sed cum commẽtum ſit ineptiſſimum, ineptiarum ſuſpicionem minimè vitabit, qui contra illud plura diſſeruerit. Illud tamen eſt valde conſiderandum, qui mẽtis error,quæ tenebræ vexent improbos: quæ furiæ eorum animos, qui veritatem odio perſequuntur exagitent: quibus mendacijs operam dent: quibus fabulis & quam male concinnatis incumbant. Rectiſſimo namq. Dei iudicio fit, vt qui lucem fugiũt,tenebris obruãtur. Hoc tamen illis interim debemus, quod ſigna mirabilia à Chriſto edita fuiſſe confitẽtur, quod eſt veriſſimum. Id quod fingunt ꝑpter fabulæ ſtultiſſimè cõfictæ vanitatẽ nobis officere non poteſt. Sed ab his miraculis, quæ Iudæi nimis ſtulte & imprudenter ad Cabalã referunt,

abeamus,

abeamus, vt alia ſigna multo clariora conſideremus. Nec eſt enim valde mirādum ſignum cæcis aſpectum reddere, qui ſit intra breue tempus morte delendus. Illud eſt diuinæ probitatis atq. potētiæ ſignum clariſsimum, homines qui mētis cæcitate laborabāt, luce diuina frui, res cæleſtes inſpicere, amore diuinæ pulchritudinis inflāmari. Nō ita magnum beneficium eſt, mutis ſermonis vſum reſtitui: linguā vero maledicētia corruptā ſanari, & in laudibus diuinis exerceri, munus & beneficium eſt perpetua prædicatione celebrandum. Sic etiā non tam admirabile eſt, lepræ maculā delere, quā vitiorū omnium ſordes eluere: neque tam ſalutare, dæmones è corporibus expellere, quam mentes eorum tyrannide oppreſſas in libertatem vindicare: neque poſtremo (vt alia prætermittam) tantum eſt diuinæ virtutis argumētum, mortuos in vitā reuocare, quātum extinctis animis vitā & lucē concedere. Quo enim animus corpore præſtantior eſt, eo ſunt munera quæ in animum conferuntur, ampliora. Vulgus quidem ea ſigna magis admiratur, quæ in corporibus aſpiciuntur, quia quæ fiunt in animo, non ita perſpicit. Re autem vera tantum hæc quæ animis tribuuntur excellunt, quantum nullius oratione explicari poteſt. Nec enim erat digna cauſſa, cur Dei filius in terras deſcenderet, vt corporibus ægris, quæ erant paullo poſt interitu conſumenda, mederetur: ſed vt animos ad naturam diuinā aptos, & ipſius Dei imaginē referentes è peſtiferis morbis eriperet. Quid igitur fuit in cauſſa, cur Dei filius in corporibus curandis tam multa ſigna proderet? Vt videlicet per illam curationem corporum intelligeremus

illum animorum medicum eſſe, omnesq. morbos flagitiorum, & ſcelerum, ſi velimus illius iuſsis obtẽperare, facillime depulſurum. In hæc igitur ſigna maxime admiranda, quæ neque Ægyptiorum Magi, neq Cabaliſtæ, neq. Antichriſtus, nec vlli falſi prophetæ vnquam poterunt aſsimulare, reſpiciant Iudæi, & maiora, & ampliora poſtulare iure non poterunt. Vides ô Iudæe quanta hominum multitudo Chriſtum ſequatur? Quam multi ſint, qui illi operam dent? Quam incenſo ſtudio diſciplinam illius audiant? Quære, qui fuerint: quibus inſtitutis vixerint: quæ vitæ conuerſio facta ſit: & tum demum clariora ſigna minime requires. Multos enim in eo comitatu reperies, qui fuerant flagitiis infames, qui nunc laude ſumma caſtitatis atque puritatis excellunt: multos omnia rapiendi cupiditate flagrantes, qui nunc opibus in caritatis, & humanitatis ſtudio conſumptis, ad opes cæleſtes atq. diuinas aſpirant: multos odio furentes, qui nunc pro hoſtium ſalute vota faciunt: multos deniq. qui nihil amplum & excelſum cogitabant, & nunc humana cuncta deſpiciunt, & in cælum ardenti ſtudio mentis efferuntur. Quid igitur dicendũ? Cernis pro flagitio puritatem, pro auaritia beneficentiam, pro odio caritatem, pro deſidia vigilantiam, pro imbecillitate fortitudinẽ, & dubitas, quin hæc tã admiranda commutatio Dei ipſius numine facta ſit? Quæro enim, veriſsimæ virtutis ornamẽta diuina, an humana putas? Si humana dixeris, te crimine impietatis alligabis. Quid enim ſceleſtius dici poteſt, quam cum omnia corporis bona à Deo poſtulãda cenſeamus, animi bona quæ ſunt multo clariora nobis ipſis aſcribere? Si diuina dixeris,

ris,neceſſario conſequens eſt,vt fatearis illum,cuius benignitate ea omnia cõferuntur,Dei filium eſſe. Si vides igitur omnes qui ſe ſe vere,& ex animo ad Chriſti ſtudium contulerũt, eſſe virtutum omnium opibus affluẽtes, cur poſtulatum ſigni clarioris nõ omittis,cum ſignum clarius oſtendi nõ poßit? Sed aliud adhuc ſignum nõ minus admirabile videamus. Chriſtum verberibus cæſum,& ſpinarum,& ſentium corona redimitum in crucẽ ſuſtuliſti:manus & pedes illius clauis perfoſſos aſpexiſti:membra ſummis viribus diſtenta & cruciatibus intolerandis afflicta contemplatus es: cum ſitiret,ei fel, & acetum porrigendum curaſti: ad hæc indignißimas in illũ cõtumelias intorſiſti:ſupplicio illius oculos pauiſti: & odium quod in illum conceperas exſaturaſti. Quæro modò, num te aliqua verborum contumelia perſtrinxit? Num aliquod maledictũ iecit? Mediocre ne ſpecimen ſummæ atque plane diuinæ virtutis exiſtimas, in ſuppliciis innocentiæ conſtitutis nullum verbum inſolens,ab homine iuſto contra ſontes atque ſceleratos emitti? Quod ſi ſapientia & conſtantia continet in ſe inuictæ virtutis argumentum, id quod tu imbecillitati tribuis,eſt diuinæ virtuti tribuendum: quod ignominioſum exiſtimas,eſt immortali laude prædicandum. Nam cum virtus atque iuſtitia ſemper illuſtris & ampla ſit, tum vel maxime ſplendor illius eminet,cum ex hoſtibus ſempiternis,& doloribus ſummis victoriam inſignem conſequitur. Nulla vnquam iuſtitia clarior extitit:nulla ſententia iniquius vnquam lata fuit:cruciatus nullus acerbior & immanior conſtitui vnquam potuit: quæ tamen omnia Chriſtus tanta

virtute ſuperauit, vt etiam pro illis à quibus in crucem actus fuerat, ſupplices ad patrem preces adhiberet. Audis ſummæ clementiæ votum, cernis virtutis inuictæ propugnaculum, quod nullæ hoſtium iniuriæ labefactare, nulli cruciatus de ſtatu conuellere potuerunt, & tamen adeo cæcus es, vt diuinæ firmitatis argumentum, ad ſummæ imbecillitatis indicium traducere coneris? Lapis quidem Chriſtus eſt (vt inquit Iſaias) probatus, angularis, precioſus, in fundamento locatus, cuius firmitate Dei domus innititur: & tu vbi lapidis firmiſſimi munimentum cernere potes, quaſi tibi infirmitatis ſummæ ſpecies obiecta ſit, lapidem tibi offenſionis ad ruinam conſtituis. Quid hic referam ſolis obſcuritatem, totiusque cæleſtis naturæ caliginem? Quid horrendos terræ fremitus, velumq́. templi diſciſſum? Quid terrorem manibus inferis iniectum, & ſepulcra reſerata, & mortuos excitatos? Quid poſtremo de illo maximo omnium ſigno dicam, quo ſe ipſum Chriſtus ab inferis excitando mortis immanitatem profligauit? Illud vero Iudæorum commentum quam ridiculum? Veriti fuerant, eo quòd Chriſtus ſe à mortuis triduo ſuſcitandum prædixerat, ne diſcipuli illius è ſepulcro corpus auferrent, eumque reuixiſſe dicerent, & ita poſterior error eſſet priore turbulentior. Ne autem id accidere poſſet, ſumma ope præcauendum exiſtimant. Itaque ad Pilatum adeunt: militum præſidium ad ſepulcri cuſtodiam impetrant: obſignatoque ſepulcro diſcedunt. Dum Chriſtus exurgeret, milites obſtupefacti concidunt: Rem Iudæorum principibus annunciant: illi vero milites grandi pecunia corrumpunt,

punt, atq. facilè perſuadent, vt dicant ſe dormientibus Chriſti diſcipulos è ſepulcro corpus abſtuliſſe. Si hoc inquiunt auditum fuerit, nos præſidem vobis placabimus. O male confictũ mendacium. Si enim milites dormiebant, quomodo furtum illud à diſcipulis factum fuiſſe teſtificari poterant? Sed id omittam, & à Iudæis quæram, quomodo ſe tam faciles erga milites præbuerunt, quorum ſomno tantum incõmodum erat publicè ſubeudum. Timuiſtis, ne Chriſti diſcipuli corpus illius furarentur: ne poſterior error maiorem perniciem inferret, quam prior intulerat expauiſtis. Id quod valde metuebatis, militum negligentia quos cuſtodes appoſuiſtis euenit. Quanta animi facilitate id factum, quo omnis veſtra cauſſa niti videbatur, tuliſtis? Nec in cælum manus intendiſtis: nec hominum fidem implorandam eſſe duxiſtis: neque milites capitis arceſsiſtis: neque illis paullo atrocius denunciatione periculi minati eſtis. Tantum vero abfuit, vt male milites acciperetis, vt eis Pilatum placaretis. Num ſi tota ea fallacia vobis auctoribus conflata minimè fuiſſet, odium quod vos inflã mabat, & inuidia quæ veſtros animos exagitabat pati potuiſſet, vt in tanto (vt dicebãtis) incõmodo non vocibus & querimonijs omnia cõpleretis? Tota fabula impudenter & impie cogitata per ſe ſine vllo argumento vacillat, & claudicat, aut vt rectius dicam, eorum ipſorum teſtimonio qui fraudẽ commenti ſunt, aperte conuincitur. Sed vt fraudem omittamus, conſequens eſt, vt ſigna quæ Chriſti mortem conſequuta ſunt attẽte cõſideremus. Nihil hic dicã de clariſsima victoria, qua inferos manes exterruit, hoſtes ſempiternos ſpoliauit peccati

vim & imperium deleuit, ornatusq. manubijs in cælum bellorum omnium victor aſcendit. Illud etiã ſignum vehementer admirandum præteribo, quod oſtenſum eſt, cũ ſpiritus diuinus è cælo cũ ingenti tonitru, & cæli totius fragore demiſſus Chriſti diſcipulos in vnum locum celebri & clara die coactos, linguis igneis inflãmauit: vt non modo eorum animi diuinitatis amore flagrarent, verum & quam plurimos homines ardentiſsimo genere orationis incenderent. Miracula ſileo: linguarum peritiam taceo: ſapientiæ vim, qua diſcipuli Chriſti ſilentium aduerſarijs imponebant omitto: ea quæ clariſsima, notiſsima, teſtatiſsima Iudæis eo tempore, quo ſigna rectius peti potuiſſent, extiterunt, ſimiliter prætermittenda puto. Nec enim mihi ſermo tam cum illis eſt, qui olim obſtinatis, & in ſcelere nimis obfirmatis animis ſpiritui ſancto pertinaciſsimè reſtiterũt: quã cum ijs qui hodie viuunt, parẽtumq. veſtigijs inſiſtunt. Ea igitur ſigna, quæ illi negare ſolent omittam, vt ea quæ negare nõ poſsũt oratione cõplectar. Duo igitur tantũ ſigna ex quibus quantum Chriſti crucifixi numen ſit, apertè declaratur, oſtendã. Primũ ſignum eſt orbis terrarũ conuerſio: alterum Iudæorũ qui in ſcelere perſtiterunt euerſio. Vt autẽ primũ de mundi cõuerſione orationẽ habeamus, animaduertendum eſt, in quo ſtatu erant res humanæ, cum in eas cæleſtis diſciplinæ lux ſparſa fuit. Erant vniuerſæ terræ ſceleribus infinitis alligatæ, & tenebris teterrimis oppletæ. Erat lumen virtutis extinctum, leges atq. iudicia conculcata: religio vel prorſus neglecta, vel peſsimis rationibus inſtituta. Honores diuini non ſyderibus tantum

tum, ſed ſceleſtiſſimis etiam hominibus, & brutis animantibus, atque adeo impurorum hominum, & ſerpentium, & belluarum ſimulacris habebantur. Quin etiam flagitiis, & peſtibus funeſtiſſimis multi templa magnis ſumptibus extruebant, & hoſtias frequenter immolabant: Apud multas nationes erat in more poſitum, vt homines in deorum honorem iugularent, in qua feritate & immanitate multi tantum progreſſi ſunt, vt non ſatis Deos ſibi placari poſſe crederent, niſi naturæ ſenſum opprimerent, & ſanguinis caritatem repudiarent, vſque adeo, vt filios occiderent, deorumque ſuorum aras liberorum ſanguine & cæde conſpergerent. Præterea multi, vt Venerem propitiam haberent, filias virgines proſtituebāt. Itaque factum eſt, vt cum religio, quæ pietatis, pudoris, officij magiſtra fuerat, immutaretur, & nefariis ſacris homines ad ſcelus & flagitium, ad immanitatem atque libidinem incitaret, nullum tantum malum cogitari poſſet, quod non in hominum vita verſaretur. Multi parentes mortuos comedebant: multi canibus lacerandos obijciebant: nullum iam libidinis, turpitudinis, crudelitatis, impietatis genus multi mortales indignum hominis præſtantia iudicabant. Tyrannus ille, qui mortem in terras inuexerat, ſic omnia violento dominatu oppreſſa continebat, vt nemo poſſet vllis humanis opibus in libertatem vindicari. Accedebat antiquiſſima in ſuperſtitione & ſcelere conſuetudo, quæ tantas vires habet, vt rebus turpiſſimis atque ſceleſtiſſimis, honeſtatis atque pietatis nomen imponat. Adde nunc principum furorem, imperatorum amentiam, qui maieſtatē ſuam imminui & imperium

contempt-

contemni putabant; ſi ſecus aliquid fieret, quã fuiſſet Satanæ placitis atq. decretis inſtitutum. Hîc in tantis tenebris & caligine, in tanta bonorum omnium vaſtitate, in tanta ſalutis deſperatione, pauci viri Iudæorum ſtirpe propagati hoc in ſe receperunt, vt vniuerſum genus humanum è tenebris eripe-rent, & ſempiternis bonis egregiè cumularent. Qua nobilitate freti? Quibus opibus & armis inſtructi? Quibus diſciplinis eruditi? Quibus artibus ad fallendum parati? Si nobilitatem exquiris; erant obſcuriſſimi: ſi opes; egentiſſimi: ſi eloquentiæ diſciplinam; infantiſſimi: ſi vitæ lenocinia, ſeueriſſimi. Erant impuræ veneri, flagitio, turpitudini vehementer infenſi: nefarijs hominum cupiditatibus bellum indixerant: omnia, quibus mortalium animos nimis addictos eſſe conſpexerant, demolienda, euertenda, & affligenda ſuſceperant. Quo facto neceſſe erat, odia in illos acerbiſſima cõcitari. At cuius auctoritate pugnabant? Hominis illius, quẽ vt maleficum & iniuſtum in crucem ſublatum fuiſſe conſtabat. Quæ præmia in vita proponebant? Labores, contentiones, multorum odia, vitæ duritiam, ſalutis diſcrimen, atq. tãdem crucis, & ignominiæ ſocietatem. Hoc igitur facinus tantum ſuſcipere virtutis erat admirandæ: perficere autem incredibilis felicitatis. At vide, qui ſint exitus conſequuti. Gentes à Iudæorum inſtitutis & moribus abhorrentes, & flagitiis innumerabilibus aſtrictæ, ſic animis commutatæ ſunt, vt abiectis ſimulacris, contemptis & ſpretis vitæ lenocinijs, Chriſtum morte propoſita per omnes flammas ita ſequerentur, vt nihil malle videretur, quam pro illius nomine,

vitam

vitam in tormentis abijcere. Itaque vides orbem terrarum à paucis hominibus & ijs ignotis, inermibus, egentibus, & infantibus expugnatum: cernis cæleſti diſciplina vltimas gentes illuſtratas: Deos commentitios de honore deiectos: Satanæ propugnacula funditus euerſa: & dubitas quin hæc omnia ſint Dei numine, mente, & conſilio perfecta? Quo minor eſt enim militum numerus, quo maior armorum penuria, quo immanior hoſtium ferocitas atque multitudo, eo clarius apparet victoriam nullo modo niſi præſenti numine parari potuiſſe. Ob eam vero cauſſam Deus Gedeoni imperauit, vt copias ad eam paucitatem redigeret, ne quiſquam poſſet humanis viribus magnitudinem victoriæ illius aſcribere. Itaque factum eſt, vt in hoſtium caſtra trecentis tantum hominibus ſtipatus inuaderet. Quilibet autem eorum altera manu tubam, altera laternam fictilem, in quam erat incluſa fax incenſa geſtabat. Fractis laternis ſplendor emicuit: tubarum concentu hoſtes exterriti in cædem mutuam conuerſi ſunt. Quis vnquam fuit tam ſine mente, qui non cerneret animo, hanc Gedeonis victoriam, nullo pacto eſſe viribus humanis, ſed opibus diuinis aſcribendam? Huic victoriæ vir diuinus Iſaias Chriſti victoriam, quam ſuorum opera conſequutus eſt, ſimilem facit. Multiplicaſti inquit gentem, & profudiſti lætitiam. Lætabuntur coram te, ſicut lætantur in meſſe: & ſicut exultant victores capta præda, quando diuidunt ſpolia. Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & ſceptrum exactoris eius ſuperaſti, ſicut in die Madian.

Quod

audiuimus, & gloriam iuſto tributam. Iuſtum Chriſtum nominat, nempe à quo omnis iuſtitiæ ſplendor exoritur. Admiratur autem Iſaias intra breuiſſimum tempus nomen domini ultimas terras ita peragraſſe, vt vbique Chriſti gloria diuinis laudibus ornaretur. Iſaias admiratur, & tu contemnis? Is magnitudinem benignitatis diuinæ celebrat, & tu maledicta conijcis? Is gaudio exultat, & tu ſine vllo fructu, dolore & inuidia contabeſcis? Sed animaduerte victoriæ magnitudinem. Omnes Satanæ ſatellites atque miniſtri de ſanctorum hominum pernicie coniurabant: ignes, cruces, equulei, variaq. ſuppliciorum genera parabantur: corpora eorum carpebãtur: omni crudelitate lacerabantur: & tamen eorum virtus inuicta permanebat: & de hoſtium conatibus maxima cum gloria triumphabat. Tantus autem ardor illos inflammabat, vt vehementius pro Chriſti nomine ſupplicia, quam reliqui mortales opes & facultates expeterent? Quid illud? quantum fuit? Quo enim maiorem operam tyranni ponebant in Chriſti nomine delendo, eo magis Chriſtianorum numerus augebatur. Quid igitur dicendum eſt? Cernis hanc diſciplinam hominum cupiditati contrariam, voluptatibus nefarijs infenſam, opibus iniquitate & ambitione partis inimicam, ab improbis, inuidis, flagitioſis vexari, & ſummis principum maximorum opibus oppugnari, eamque nihilominus ſtatum & dignitatem ſuam retinere, & dubitas quin vis illius cæleſtis atque diuina ſit? Vos à principio in illam furenter irruiſtis: imperatores, tyranni, præfecti de illius interitu coniurarunt: hæretici ſubſecuti ſunt, qui machinis admotis eam ſæpe ſunt

labefactare conati: neque ſolum dolis & fraudibus, verum etiam armis & viribus in eam inuehuntur: illa tamen inuicta permanet, & in loco firmo & egregie munito conſiſtit. Nec enim eſt humanis opibus, ſed Chriſti Regis ſempiterni præſidio vallata. Conueniant igitur hoſtes: bellum comparēt: copias inſtruant: inſidias intendant: collatis ſignis, & aperto Marte confligant: illa namque ſemper de hoſtium immanitate triumphabit. Poterit quidem fieri, vt Chriſtiana reſpublica aliquando latius proferatur, aliquando vero arctius anguſtetur: vt autem opprimatur, fieri nunquam poterit. Itaq. ſemper vigebit in illa pietas, religio, ſanctimonia, māſuetudo, modeſtia, caritas, rerum cæleſtium cupiditas, humanarū deſpicientia, inflammatumq. diuinitatis ſtudium. Hæc igitur in bellis victoria, in tempeſtate tranquillitas, & in omni rerum varietate conſtantia, & hoc, quod magis admirandum eſt, in calamitoſis temporibus incrementum, parum ne declarant, quantum inſit in Chriſti cruce roboris atque firmamenti? Potuiſſet ne fieri, cum natura dolorem fugiamus, & voluptates & commoda vitæ conſectemur, vt Chriſti diſciplinam cruce propoſita ſequeremur, niſi nos Spiritus Chriſti diuino robore confirmaret? Quid deinde illud? quantum eſt? Illius enim numen crebro nobis in precibus & votis occurrere, & adeſſe ſentimus. Si libido nos inflammat, illius ope libidinem profligamus: ſi dolor lacerat, diuini Spiritus iucunditate facillimè ſenſum à cogitatione doloris abducimus: ſi ſuperbia latenter irrepit, arrogantiam & faſtum Chriſti manſuetudine & humilitate comprimimus: ſi odio, inuidia, iniquitate laboramus,

cruce Chriſti in oculis cōſtituta facilè peſtes iſtas animorum à nobis longe repellimus: ſi hoſtis in nos incurrit, illius impetum à nobis crucis huius vi & robore propulſamus. Crux eſt nobis in ærumna perfugium, in mœrore ſolatium, in ruinæ periculo firmamentum, in bello præſidium inuictum. Sed hæc quæ minus à Iudæis animaduerti poſſunt, ſileamus, & id quod eorum animos non mediocriter excruciat, explicemus. Nos enim qui ab hominibus à lege diuina prorſus alienis originem ducimus, quorum maiores ſimulacra colebant, monſtris immolabant, ſanctis literis à ſanctiſsimis olim Iudæis, impulſu, & inflatu ſancti Spiritus inſcriptis operam damus: illisque ad cognitionem cœleſtis numinis erudimur: cum interim illi, qui ſunt, ab illis ſanctis patribus orti eas vel non attingant, vel non intelligant, nullumque omnino ex illis fructum accipiant. Itaq. nos alieni, nos hoſpites, & peregrini, Abrahā patrē agnoſcimus, illosq. viros ſanctiſsimos, qui hæc nobis pepererūt, Gētiles arbitramur. Eorum namq. fidē ſequimur: cum interim illi, qui genus ad diuinos illos homines referunt, iā pridē ab illa ſtirpe præciſi, & ab antiqua nobilitate deiecti, ſola Iudæorū nomine glorietur. Si igitur nos olim à luce, à veritate, ab omnibus veris bonis auerſi, nūc lucē aſpicimus, ſi vita fruimur, ſi prophetarū monitis incēdimur, ſi in ſocietatē cœleſtis hæreditatis cōuocati ſumus, ſi cœlū intuemur, & rerum diuinarū cupiditate flagramus, & hæc ōnia cōſtant Chriſti cruci affixi numine, benignitate, potētia effecta fuiſſe, quod ſignū eſſe poteſt, ad Iudæorū perfidiā cōuincendā admirabilius? Sed illud alterū ſignū,

quod eſt in Iudæorum euerſione conſtitutum, videamus. Ex eo tempore quo Iudæi ſe tam infando ſcelere aſtrinxerunt, vt diuinum munus aſpernarētur, auctoríque vitæ crudeliſsimā necem inferrent, diuina vindicta in eos exarſit: vſque adeo, vt nulla vnquam gens tam diris cladibus afflicta fuerit. Odio erant omnibus: expulſi vndique & eiecti vagabantur: leuiſsimis de cauſis ferro contrucidabantur: multa hominum millia paſsim concidebant: in Syria, Ægypto, & Cirene, & multis alijs regionibus erant rapinæ, atque cædi, & contumeliis expoſiti: donec tandem ad vrbis exciſionem peruentum eſt. Atque primum ſeditio turbulenta miſeris modis ciuitatem afflixit: illamque cæde & ſanguine deformauit: & templum, & aras, & loca templi maiore quadam religione conſecrata ſceleribus infandis violauit. Obſidio tandem maximā ciuium partem, non ferro tantum, id enim iam in minimis malis habebatur, ſed extrema rerum inopia atque dira fame conſumpſit. Patres repudiato naturæ ſenſu cibum è filiorum faucibus extorquebāt: filij viciſsim parentum guttura premebāt, vt ſiquid ſibi ſumpſerant, rurſus eiicerent, vt ipſi cibo parentibus impie detracto, vitam miſerrime ad aliquod tēpus producerent: vt grauiores malorum acerbitates impuriſsimis oculis vſurparent. Matres filios infantes diſcerpebant, vt illorum carnibus famem depellerent. Sic autem erant omnium mentes alienatæ, & ſtupore calamitatis oppreſſæ, vt nullus humanitatis ſenſus, nulla parentum verecundia, nulla filiorum caritas in animis reſideret. Extructi cadauerum innumerabiliū acerui vias, & forum, & alia publica loca conſtrauerāt.

Iam

Iam enim mortuorum multitudine ſuperante, & viribus eorum qui manebãt in vita deficientibus, vix reperiebatur, qui mortuos humo contegeret. Teterrimus odor vrbem lue diriſſima cõtaminabat. Hoſtium crudelitas eos foris exterrebat. Sed tantus erat intra muros pauor atq. trepidatio, vt nihil optabilius multis videretur, quã in hoſtium manus incidere. Id tamen illis per tyrannos, qui vrbi præerant, minime licebat. Iam malorum conſuetudo ſic omnium ſenſus obſtupefecerat, vt vix plangor, & eiulatus, aut clamor deniq. doloris index audiretur. Vrbs tandẽ illa tam celebris, tantis opibus abundans, tanta hominum multitudine referta, tantis præſidijs munita, ab hoſtibus capta, direpta & incenſa fuit: templumq. illud ſanctiſſimum mira mortaliũ religione conſecratum horrifico atq. valde miſerabili incendio conflagrauit: omniaq. priſcæ religionis monimẽta flãmis vltricibus abſumpta ſunt. Hãc funeſtiſſimã cladem multis anteſeculis miſeris modis Iſaias lamentatus eſt. Sic enim ciuitatem alloquitur. Viri tui cõciſi gladio cadent: & fortes tui in prælio: copiæ tuæ ſternentur. Mærebunt & lugebunt portæ eius, & deſolata in terra ſedebit. Alibi vero inquit. Heu me. Rebelles à Deo deſciuerunt. Pauor, & fouea, & laqueus tibi parabitur ô miſer, qui terrã ſcelere contaminatã incolis. Qui hoſtium voce territus aufugerit, in foueã cadet. Qui è fouea aſcẽderit, irretitus laqueo capietur. Deinde iudicij illius ſeueritatẽ oratione deſcribit, & diuinæ iuſtitiæ laudes debita prædicatione celebrat. Sic enim ait. Domine quem Deum meum perpetuo cõfitebor, & laudibus ſummis afficiam. Admiranda conſilia

multis ante ſeculis iniuiſti, quæ rata tandem eſſe opportuno tempore voluiſti. Tu namque ciuitatẽ in aceruum redegiſti: ædes magnificas eorum, qui ſe ſe à cultu ſanctiſſimæ religionis abalienarant, euertiſti: ita vt nullum veſtigium ciuitatis antiquæ remaneret. Nunquam inſtaurabitur, & renouabitur: aut in priſtinã reip. formam erigetur. Perſequitur deinde iudicij illius fructum, & gentium pietatem miris laudibus extollit: & gloriã eorum, qui erant ad epulas cæleſtes inuitandi, luculenter explanat: ex quibus intelligitur, quam infelices & ærumnoſi fuerint hi, qui diuinas opes aſpernati inopia ſempiterna conflictari voluerunt. Neq. tamen poſt vrbis excidium ira diuina ceſſauit: ſed eos grauiſſimis plagis inſecuta eſt: ita vt nullo in loco conſiſterent. Cum vero rurſus à falſis Prophetis in fraudem impulſi (ſe enim Chriſtos appellabant, & tempus Prophetarum oraculis præfinitum aduenïſſe demonſtrabant, quo erant Iudæi libertatem recuperaturi) à Romano imperio deficerent, rurſus ab Adriano imperatore funditus euerſi ſunt. Nunc igitur exules, & extorres, omnibus mortalibus odioſi, & inuiſi, omniumque contumelijs & rapinis obnoxij, aliquando ferro cæſi, aliquãdo autẽ bonis ſpoliati expelluntur: eijciuntur: maledictis omnium configuntur: nec vllum habent in tantis calamitatibus alleuamentum. Illos horrentes, & trementes aſpicimus: ad quemuis auræ motum exanimati trepidãt: truncorum etiam vmbras extimeſcunt: vbicumque veſtigia ponunt, mirum in ſe odium multitudinis accendunt. Regis imperio carent, ſacerdotij præſidio nudati ſunt: ornamentum reipub. prorſus

ami-

amiſerunt: nullas proprias ſedes habent: eos cuncti mortales à ſe vt malum auſpicium deteſtantur. Tanta vero ſunt ignominia notati, vt timidis, & ignauis, & omnem periculi rumuſculum metuentibus, Iudæorum nomen imponatur. Itaq. Iudæi nomen, quod olim dum in illa gente fidei atq. religionis ſtudium vigebat, fuit valde clarum & nobile, nunc probris & contumeliæ ſeruit: & in promptu eſt omnibus, quoties hominem inſigni dedecore & ignominia afficere volunt. Omnes enim mortales, ſiue illi Chriſtiani ſint, ſiue nefarijs Mahumetis diſciplinis imbuti, ſiue ſimulacris addicti, in Iudæi nomine ſummum dedecus ineſſe conſtituunt. Præterea inueterauit apud multos opinio, eum qui Iudæum iniurijs affecerit, ſpoliauerit, occiderit, in nullis iniquitatibus hærere, imo præclare officio ſuo fungi. Tantum eſt in gentem miſeram multitudinis odium, vt iniurijs in eam illatis multi temerè glorientur. In omnibus his, vt inquit Iſaias, non eſt auerſus furor Domini: ſed adhuc manus illius eſt extenſa. Non enim conuerſi ſunt ad illum cuius iudicio peruertuntur. Supra mille & quingentos annos miſeram ſeruitutem ſeruiunt: omnium gentium dominatum acerbiſſimum patiuntur: earumque iniurijs & conuitijs expoſiti ſunt: cum nullum interim à Deo præſidium in tanta malorum omnium diritate conſequantur. Quam rem gerunt? Quod ſcelus conflant? quæ maleficia ſuſcipiunt, propter quæ à Deo quem tam propitium olim habebant, omnino deſerantur? Simulacris immolant? Imo eorum contactum perhorreſcunt. Commentitios Deos adſciſcunt?

 At

At eo nomine quòd vnum Deum colant, efferuntur. Eſt id verum. Sed moribus immanibus efferati ſunt? At ipſi ſibi ſummam laudem æquitatis & pietatis aſſumunt. Quid ergo eſt? Parum ne ſupplices ad Deum preces adhibent? Imo in precibus aſsidui ſunt, neq. tamen exaudiuntur. Si igitur neq. ſimulacra colunt, neq aduenas Deos inuocant, neq humanum ſanguinem fundunt, neq. ſe impiæ fraudis impuritate contaminãt, cur illos Deus quos in fidem ſuam recepit, tam diuturno tempore ope ſua deſtituit? Cur gentem illius numini conſecratam tam diuturnis plagis inſequitur? Cur antiquæ clementiæ & benignitatis obliuiſcitur? Cur denique fidei ſuæ memoriam deponit? promiſerat enim fore, vt ſi propter flagitia exularent, vbi primum toto animo ad ſe conuerſi pacẽ expoſcerent, in patrias ſedes remigrarent. Itaque cum olim propter ſimulacrorum cultum Moabitis, Ammonitis, Madianitis, Palæſtinis, & reliquis finitimis nationibus in ſeruitutem traderentur, vbi primum eos ſceleris admiſsi pœnitebat, & opẽ læſi numinis implorabant, hoſtibus deuictis in patriam liberi redibant. Aſſyrij deinde, atq. Babylonij diutius eos duriore dominatu oppreſſos tenuerunt. At neq. in eo exilio fuere diuino præſidio orbati. Prophetæ namq. eos erudiebant: & exilium tandem illud vltimum atq. grauiſsimum ſeptuaginta annorum ſpatio definitum fuit. At nunc nec Aſtartem colunt: neq. Bello ſupplicant, neq. Beelzebubo ſacra conficiunt: neque in hortis rem diuinam faciunt: neq. filios in honorem Deorum iugulant: & tamen Deus multo acrius eos exagitat, quam ſi ſe omnibus his ſceleribus alligauiſſent.

gauiſſent. Si dixerint iuſtos interdum laboribus exerceri, fatebor. Verum ita Deus eos exercet, vt laborem breui ſpatio circunſcribat, & laboribus ſempiternum præmium atq. gloriam proponat. Præterea non vniuerſitati exitium infert, imo propter paucos iuſtos multitudini frequenter ignoſcit. Neq. ſolum in futura vita iuſtos muneribus diuinis afficit, ſed etiam in hac eos ornamentis cæleſtibus illuſtrat, clariſſimaq. documenta dat, quantum ſibi cordi ſint omnes, qui pro iuſtitiæ ſanctitate dimicant. At vos Deus poſt Chriſti cædem, neque præſidijs vllis inſtruxit: neq. per aliquem prophetã ad ſpem ſalutis excitauit: nec exilium definiuit: nec paucis tantum, ſed vniuerſitati Iudæorũ ſe grauiter infenſum eſſe declarauit. At ex quo tempore vos numen diuinum diris pœnis inſequitur? Nam id etiam operæ pretium erit attendere. Ex eo quo ſi vera dicitis par erat, vt vobis ſumma etiam crimina condonaret. Tantum enim facinus ſuſcepiſtis, quantum nulla vnquam gens pro Dei honore ſuſcepit. Lege Deus ipſe ſanxit, vt ſi propheta quiſpiam exiſteret, qui prædictiones ſuas euentis veriſſimis comprobaret: is tamen homines admoneret, vt honores diuinos dijs alienis inſtituerent: morte continuo ſceleris tam diri pœnas exolueret. Vos autem nõ prophetam, qui religionem labefactaret, ſed hominem (vt aſſeritis) qui ſibi diuinitatem tribueret, honoreſque diuinos ad ſe transferret, interemiſtis. Quid fieri potuit ad expiandam religionem ſanctius, ad hominum temeritatem coërcendam ſeuerius, ad exemplum prodendum ſalutarius? Quid enim magnum fecit Phinees, cum hominem proteruum qui inſpe-

ſtante Moſe Madianitidem complexus eſt, cum conſorte libidinis haſta traſfixit? Non eſt vllo modo factum cũ facto cõparandum. Illum namque nequam hominem libido inſtigauit, vt cum muliere illa congrederetur: at Ieſus (vt affirmatis) iudicio ductus in gloriã diuini numinis inuaſit. Ille Moſem & multitudinẽ deſpexit: Ieſus rerum omnium dominum contẽpſit. Ille Moſis imperium detrectauit: Ieſus autẽ imperium ſummi atq. ſempiterni Regis pro nihilo duxit. Facinus igitur multo præclarius illo quod edidit Phinees religionis ſtudio ſuſcepiſtis: ipſumq. Deum vobis obſtrinxiſtis, cum tã graue iniuriã nomini illius illatam tam acerbo ſupplicio vindicaſtis. Si igitur Phinees illo facinore non ſibi tantum nomẽ, & gloriam, & ſacerdotij firmiſsime conſtituti dignitatẽ, ſed vniuerſæ multitudini ſalutem peperit, vt enim ipſe Deus teſtificatus eſt, Phinees ea cæde irã Dei leniuit, & peſtem quæ multitudinẽ conficiebat, auertit, quid vobis expectandum eſt, qui tãto pulchrius facinus deſignaſtis? Nunquid non æquum erat, vt quamuis antea fuiſſetis omnibus ſummis flagitijs & impuritatibus inquinati, vos ſibi Deus propter tam egregium factum reconciliaret, & ſummis præterea ornamentis afficeret? At ille non modo Chriſti nece placatus non fuit, verum in eos qui eam machinati ſunt, diriſsimas clades inuexit: & vniuerſam eorum poſteritatem ſeruitute premi, maledictis conſcindi, laboribus frangi, doloribus intercludi, formidine perterreri, ignominia notari diutiſsime patitur. Quid igitur dicendum eſt? Deum clementiæ & æquitatis oblitum eſſe? Non prorſus. At clementiæ munus eſt ſupplicibus

cibus veniam largiri, æquitatis autem excellentibus meritis præmia conſtituere. At ille vobis nec vt ſupplicibus ignoſcit: nec vt bene meritis vllam mercedem tribuit. Quid ergo dicendum? Opus enim eſt, vt vel illi Domino ſanctiſſimo atque iuſtiſſimo, qui vos nullo veſtro ſcelere laceſſitus imo meritis veſtris obligatus è tantis malis non eripit, iniquitatis & iniuſtitiæ crimen affingatis: vel vos ipſos eo ſcelere conſtrictos eſſe fateamini, quo nullum tetrius, immanius, & deteſtabilius fieri vnquam potuit. At iniquitas in Deum non cadit. Propter veſtrum igitur ſcelus iſta patimini. Non eſt, inquit ille, contracta manus Domini, vt ſalutem dare nequeat: ſed iniquitates veſtræ pacem quæ erat inter vos & Deum veſtrum diremerunt. Hæc quidem Deus qui mentiri non poteſt, effatur. Quæro igitur, quæ tāta iniquitas iſta ſit? Quod tam ſceleſtum & immane facinus extitit? Non mediocria, communia, peruulgata vitia requiro, ſed tantū ſcelus atq. flagitium, vt antiqua ſcelera in quæ multo leuius olim vindicatum fuit, vincat, & ſuperet. Nec enim eſt æquitatis diuinæ maximū ſcelus leuibus pœnis, mediocre grauiſſimis vlciſci. Si nullū igitur exilium gentis huius magis diuturnum fuit: ſi nullæ clades maiores: nullæ calamitates vehementiores extiterunt: ſi nunquam ſeuerius clementiſſimus ille Dominus eorum poſtulata reiecit: nec eos vnquam diutius & grauius afflixit: ſi iudicium illius eſt ſemper rectiſſimum: ſi pro magnitudine criminum pœnas ſontibus imponit: fateantur neceſſe eſt, vt tantum ſcelus commiſerint, vt multis partibus ea ſcelera vincat, propter quæ fuerunt olim varijs

cala-

calamitatibus affecti. Vt autem id melius poſſit animaduerti, non erit alienum ea ſcelera atque flagitia commemorare, quæ olim ſuſcepere. Nec enim ſolum à ſanctiſſima religione defecerunt, & Deos alienos aſciuerunt, & dira & infanda ſuperſtitione conflictati ſunt: verum crudelitate, maledicentia, periurio, furtis, latrocinijs, ſacrilegijs, iram in ſe numinis incitarunt. Quam acriter eos prophetæ ſanctiſſimi & quam aſperis verbis accuſant? Quam ſæpe illis ſeuerum Dei iudicium denunciant? Eorum effrenatas libidines exponunt: tyrannidem atque ſcelus obijciunt: potentium auaritiam, iudicum iniquitatem, principum flagitia, multitudinis furorē, & amentiam inſectantur. Nullam eſſe fidem, nullam officij religionem, nullam ſanguinis caritatem: omnes mentiri, furari, latrocinari, fraudibus fortunas augere, fratres fratribus inſidias machinari, quemlibet ad vxores aliorum inſtar equi furenter adhinnire. Adde nunc innocentium cædem & ſanguinem, parentumq. furorem obtentu religionis in filiorū nece bacchantium. Nec infanda in mares libido erat illis inaudita. Maximam namque laudem monimenta ſacra Regi ſanctiſſimo tribuunt, quod catamitos ſuſtulerit. De conuicijs autem & maledictis, quæ in Deum conijciebant, infinita teſtimonia proferri poſſent. Nullum igitur genus auaritiæ, libidinis, impuritatis, immanitatis, parricidij, ſceleris, & impietatis animo fingi poteſt, quo ſe Iudæi non olim contaminarint: & idcirco pœnas luerunt, & in exilium non ita magno annorum numero definitum compulſi ſunt. Ergo cum hæc plaga fuerit longe grauior & calamitoſior,

cum

cum exilium ab anno ſupra mileſimum & quingenteſimum nullum ad hunc vſque diem finem habuerit, cum nulla interim illis ſpes melioris conditionis afferatur, cum ſæpe variis ærumnis & calamitatibus opprimantur, neceſſe eſt, vt fateãtur ſe id ſcelus commiſiſſe, quod multum criminis grauitate infandis flagitiis, latrociniis, parricidijs, ſacrilegiis, & ſceleribus infinitis, contra Dei religionem impie commiſsis antecedat. Quod nã igitur illud crimẽ fuit? Inſto, vrgeo, inſector: & quod tantum, tam ſceleſtum & immane facinus extiterit, vt dicant, & in medium proferant, efflagito. Si nullum fuiſſe dixerint, ſanctiſsimum iudicem iniquitatis inſimulabunt. Si mediocre ſcelus protulerint, dicam illum iuſtiſsimum dominum nunquam pœnas grauiſsimas mediocribus erratis cõſtituiſſe. Vertant ſe in omnia: antiquitatis memoriam replicent: rem ponderibus iuſtis examinẽt: & nullum facinus editum reperiẽt, quod ſit cum eo quod in Christi nece & cruciatu ſuſceperunt, vlla ex parte comparandum. In illo namque fuit ingratiſsimi animi crimen & ſcelus: beneficium enim illud quo nullum maius & amplius à Deo hominibus dari potuit, aſpernati ſunt, atque reſpuerunt: fuit ſimiliter rebellionis, atque perfidiæ: ſummi namque Regis imperium legitimum atque ſempiternum contumaciter, arroganter, & impie cõtempſerunt: fuit immaniſsimi ſacrilegij: templum enim illud ſanctiſsimum non operis hominum factum, ſed Dei ipſius manibus in vtero ſanctiſsimæ virginis informatum, vt in eo non adumbrate, ſed vere ſemper habitaret, violãdum, euertendum, & affligendum ſuſceperunt: fuit parricidii: naturæ

namque

namque parenti,cuius numine & beneficio viuimus, & ſu-
mus crudeliſsimam necem intulerunt. Omnia crimina odij,
inuidiæ,crudelitatis,immanitatis,& impietatis, nō dico quæ
in homines concipi,ſed quæ in Deum ipſum ab hominibus au
daciſsimis & profligatiſsimis commiti poſſunt, vnum in lo-
cum collata,minimè partem aliquam tam infandi ſceleris cō-
ſequentur. Si muta elementa loqui poſſent, ſceleſtiſsimi fa
cinoris crimen illis intenderent: quòd interitum rerum omniū
moderatori per quem elementa conſiſtunt,attulerint. Cælum
contra illos teſtimonium diceret, quorum ſcelere factum eſt,
vt in tenebris & caligine verſaretur. Terra illos immani ſce
lere damnaret, quæ motibus horrendis,quantum facinus ab
impijs hominibus in Chriſti nece commiſſum fuiſſet, indica-
uit. Mare gentem rebellem & immanem fluctibus obrueret,
quòd viderit illius Domini maieſtatem contemni, cuius im-
perio id in omni turbida tempeſtate ſemper obediuit. Omnis
deniq. natura ad exitiū gentis impuriſsimæ conſpiraret, quæ
contra naturæ cōditorē bellum peſtiferum cōparauit. At qua
tandem ſe ignorationis excuſatione defendent, qui tam claris
ſignis fuerunt de maieſtate & imperio noſtri liberatoris ad-
moniti? Prophetæ natale ſolum illius præmonſtrarunt:tēpus
quo erat naſciturus exactè definierunt:ſigna mirabilia quæ
daturus erat,prænunciauerunt:humilitatem,manſuetudinē,
obedientiam,mortem illius,& gloriam, & eorum qui illum
ſequerentur ſalutem,& qui ab imperio illius deficerent euer-
ſionem,explicuerunt:omnia quæ prædicta fuerant,ad nume-
rum aptiſsimè ceciderunt: & tamen Iudæi, qui tam claris

ſignis

ſignis emolliri, & ab inuidia, & odio ſanctitatis ipſius abduci minimè potuerunt, ſigna petere non deſiſtunt. Mediocre ne ſignum (vt alia ſileamus) arbitrantur eſſe in exilio, ſeruitute, pauore, conſternatione, & gentium odio conſtitutum? Si igitur adhuc ſigna petunt, illo ſigno cōtenti ſint, quod in malis ſuis experiuntur. Nondum tamen malum grauiſſimum quo vexantur attigimus. Quod tandem illud eſt? inquies. Furor immanis, quo leges & prophetarum ſtudio relicto, alia ſibi literarum ſubſidia comparauerunt. Scrutamini inquit ipſe Dominus, ſcripturas. Ipſæ namq. teſtimonium perhibent de me. Hoc autem quod Chriſtus admonet, ne à Iudæis fieri cōmode poſſet, fuit Satanæ aſtutia & calliditate excogitatum: vt ſanctarum literarum ſtudio neglecto, omne vitæ ſtudium in peſtifera diſciplina cōſumerent. Poëtæ quidē Græci, atque Latini multa fingunt, apte tamē atq. venuſte: nō vt fallant, ſed vt oblectēt: è quorū tamen fabulis multa in mores & vitam non incōmode transferuntur. At Iudæi ea cōfingunt, & cōminiſcuntur, quæ nullā oblectationē habent. Sūt enim vehementer abſurda & inepta, nulla verborum elegantia, nulla concinnitate orationis illuſtrata: Quæ quidem, nō vt animos oblectarent, ſed vt errore turbulento complerent, in ſcriptis reliquerunt. Nam & cælum imperfectum à Deo relictum aſſerunt: & lunæ ſplendorem propter ipſius lunæ inuidiam imminutum: & primum parentem antequam Eua formaretur, cum omnibus animantibus corpus inceſte commiſcuiſſe: & omnes arbores cum is Dei legem tranſgreſſus eſt, frondes, & fructus, ne is quidquam ex illis commodi

caperet,

caperet, in ſublime ſuſtuliſſe: ſolamque ficum quod fuiſſet ſceleris particeps (illius enim fructum eſſe perhibent, quem primi parentes contra Dei iuſſum guſtauerunt) illis folia quibus pudendas corporis partes obtegerent, præbuiſſe. Quid illud? in quo aſſeuerant, ne leuiatham quem dicunt eſſe marinum ſerpentem magnitudinis propemodum infinitæ genus multiplicaret, quo deinde animantia cuncta in aquis abſumerentur, Deum fœminam illius interemiſſe? Ne rurſus temere formata fuiſſe videretur, quæ erat ſtatim interimenda, eã ſale conditam aſſeruari dicunt, vt ea iuſti in paradiſo veſcerentur. Sitis enim videlicet iuſtis, vt eo ſalſamento iucundius biberent, à Deo quæſita videtur. Tum illud de immani proceritate Og Regis Baſan, quem multo antequam terræ eluuione vaſtarentur extitiſſe, minimeque deletum fuiſſe confirmant, eo quod capite ſupra omnes fluctus emineret, quam ridiculum? Infinitum eſſet, ſi vellem omnia portenta atque prodigia, quæ literis contra ſanctarum literarum teſtimonia homines non modo impudentes & ſcelerati, ſed etiam inepti & inſulſi mandarunt, oratione percenſere. Quid hic verborum turpitudinem, quid ſordes, & lutulenta ſcripta commemorem? Quid aniles fabulas, & diras ſuperſtitiones, atq. mendacia infinita referam? Hoc tantum dicam, cum Mahumetes in Alchorano multa non modo impudenter & impie, verum imprudenter & nimis inſulſe confixerit, tantũ multis in locis Iudæos magnitudine & impudentia fabularum Mahumetem ſuperaſſe, vt Mahumetes ad illos collatus aliquid eſſe videatur. Et tamen illa rabinorum portenta leguntur, ediſ-

ediſcuntur, & his nefarijs diſciplinis adoleſcentes, vt ab Iſaia prædictum fuerat, irretiuntur, & tanquam diuina teſtimonia teneris annis imprimuntur. His ſtudijs illecti ſtudia legis diuinæ contemnunt, & prophetas leuiter attingunt: ſummamq. ſapientiæ rationem in amentiæ, & temeritatis, & impietatis officina collocatam habent. Iam vero in eo quod ad mores & inſtituta vitæ pertinet, quantis erroribus atque flagitijs puritatem legis inficiunt? Sic enim legem interpretantur, vt neceſſe ſit, eum qui à maiore iudicum parte damnatus fuerit, pœnas dare: eum vero qui ſentētijs omnibus condemnatus extiterit, abſolui. Eum qui falſo teſtimonio ciuem perdere voluerit, capitali ſupplicio affici: qui vero perdiderit, crimine liberari. Quaſi vero voluntas nocendi ſine effectu ſupplicio digna ſit: cum effectu vero laudem egregiam conſequatur. Licet item illis per rabinorum ſtatuta Chriſtianos pecunia fraudare, vita ſpoliare, gentes vniuerſas circumuenire, dolos, inſidias comminiſci, & peſtem dies atque noctes innocentibus imprecari. Multas dant vias, mendacij, furti, libidinis, impuritatis: & tamen iuſtitiæ magiſtri, qui hanc diſciplinam tradunt, exiſtimantur: eorumque decreta, & reſponſa pro ſanctiſsimis legibus habentur. Huiuſmodi corruptelis & legis interpretationibus fallaciſsimis cumulata eſt illa doctrina, quam Iudæi Talmud appellāt, quæ ſe legis ſcriptum diligentiſsimè perſequi profitetur. Quid de illa altera quam cabalam nominant dicendum eſt? quā magna ſibi proponit? in quantis nugis verſatur? quanta promiſſa continet? quam male datam fidem liberat? diuina quidem pollicetur:

& ne humana quidē miſeris hominibus relinquit. Hoc enim ſuſcipit, vt intimos legis ſenſus explanet: neq. tam quid ſcriptum ſit, quam quod myſterium intus lateat, ſcrutetur: mente & ſententia, non literis vitam moderandā exiſtimat. Claram numinis ſempiterni notitiam ſtudioſis pollicetur: & nominis diuini explicationem ſe tradituram promittit, quā qui fuerit aſſecutus, fore nō dubitant, quin omnes res admirādas quas voluerit, efficiat. Quid hoc promiſſo grandius & magnificentius? quid exitu magis leue & nugatorium? In explicatione nominis diuini ætatem conterunt: quam minimè conſequuntur. Nec enim via naturæ diuinæ cognoſcendæ, notis & caracteribus, & interpunctionibus inaniſſimis, ſed vitæ puritate & ſanctimonia diuiniq. ſpiritus illuſtratione continetur. At illi literis varie cōmutatis, & numeris vltro citroq. conuerſis, varijsq. flexibus, atq. reflexibus, & latebris exitum nullum habētibus impediti, non modo ſenſus diuinos non adipiſcuntur, ſed humanis omnino ſpoliātur. Quid enim amentius illis qui exiſtimant fieri poſſe, vt diuinum numen certis notis aſtringatur: atq. vbi primum aliquis nomen illud quod exquirunt expreſſerit, vis diuina præſto futura ſit? Quid ſceleſtius quam ineptiſſimam & impuriſſimam Magiæ rationem ad diuini nominis maieſtatem transferre conari? Quid inanius quam tot ſeculis ſine vllo fructu artem illam colere, ex qua non aliam vtilitatem percipiunt, quam ſtupiditatem in dies amplificatam, humanæque mentis euerſionem? At quas erroris confirmandi cauſſa fabulas admiſcent? Quæ portenta atque prodigia loquuntur? Qua temeritate

ritate & audacia numen ſibi ad nutum præſto futurum pollicentur? Nihil in eorum argutijs acutum, nihil in oſtentatione magnificum, nihil in explicatione ſplendidum, nihil in fructu ſolidum, nihil denique non modo maieſtate diuina, ſed ne Philoſophia quidem humana dignum in eorum ſcriptis, ſed omnia leuia, futilia, veritatis inania, & temeritatis inconſideratiſſimæ plena reperies. Oua, vt inquit Iſaias, aſpidum ruperunt: telas araneæ texuerunt: itaque non ſalutem, ſed perniciem, non integumentum, ſed nuditatem ſtudioſis attulerunt. Quo modo enim alijs ſalutares eſſe poſſunt, qui ſibi ipſis opitulari nequeunt? aut quem fructum vnquam ex illa diſciplina inaniſſima præter furorem & amentiam conſecuti ſunt? Itaque ſenſibus orbati, rationis lumine deſtituti, cæcitate mentis oppreſſi ſomniant, allucinantur, ingenio tum huc, tum illuc temere vagãtur, nec vlla in certa ſede conſiſtunt. Harum alterutra diſciplinarum Iudæi qui ſapientiæ ſtudia ſibi colenda ſtatuerunt, mirificè deliniti literas ſanctas oſcitanter legunt: nec eas niſi ex Talmudiſtarum, aut Cabaliſtarum iudicio interpretandas arbitrãtur. Quo ſupplicio quid calamitoſius fingi poteſt? Si enim mentis cæcitas, ſi ſtupor & immanitas, ſi furor & inſania, ſi errores turbulẽti magis ſunt in pœnis diuinis numerãdi, quã egeſtas, exilium, corporis dolor & cruciatus, & reliqua mala, quæ homines vulgo nimis extimeſcunt, quid illis miſerius eſt, qui diuinæ mentis lumine deſtituti tanto ſtudio tenebras amplexati ſunt, vt eorũ furor in dies ſingulos augeatur? Percutiet, inquit Moſes, te dñs amẽtia, & cæcitate, & ſtupore mẽtis

vt palpes in meridie, ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas. Hoc certè quod Moſes inquit, in Iudæorũ cæcitate perſpicimus. Clariſſimis enim in rebus nihil omnino diſpiciunt. Eas igitur pœnas impietatis atque perfidiæ luunt quibus nullæ in hac vita grauiores excogitari poſſunt. Obſtupefac, inquit Dominus apud Iſaiam, cor populi huius & aures eius obtuſas redde, & oculos eius obline, ne oculis videat, auribus audiat, & corde intelligat, & conuertatur, & ſanem eum. Scripturæ ſanctæ conſuetudine imperat dominus prophetæ, non quidem vt Iudæos in cæcitatem conuertat: ſed vt illis futurã cæcitatem denunciet. Hoc enim prophetæ facere interdum dicuntur, quod euenturum prædicunt. Itaque Deus prophetæ imperat, vt ſupplicium illud omnium grauiſſimum, quod Iudæis erat propter contumaciam præter alia omnia ſubeundum, denunciet. Rectiſſimo namq. Dei iudicio factum eſt, vt Paulus ad Theſſalonicenſes ſcribens ait, vt qui beneficium veritatis aſpernati ſunt, errori traderentur: vt mendacio crederent. Itaq. iam hac cæcitate & dementia Iudæi Antichriſto præclare viam muniunt. Sic autem apud Zachariam ſcriptum eſt. Conuerſus, inquit ipſe Zacharias, oculos extuli, viſumq vidi. Tum Angelus. Quid vides? volumen, inquit, volans ego video, cuius longitudo cubitos habet viginti, latitudo autem cubitos decem. Et dixit ad me. Hæc eſt execratio, quæ exit ſuper faciem vniuerſæ terræ. Omnis enim qui furatur, eo volumine ſecundum id quod in eo ſcriptum eſt, abſoluitur: & quiſquis peierat, eo volumine ſecũdum id quod in eo ſcriptum eſt, abſoluitur. Quid

hoc Zachariæ viſo, & oſtento mirabilius? Volumen enim iſtud eſt fallax diuinæ legis interpretatio. Nec enim volumen quadratum eſt, quæ forma propter æqualitatem iuſtitiæ ſpeciem refert: ſed altera parte longius, quæ figura iniquitatem deſignat. Denarius autem numerus legi diuinæ conſecratus eſt. Numerus autem viginti continet nefarium legis additamentum diris obnoxium, quod legem falſis interpretationibus, & iniquiſsimis inſtitutis ad illam adiectis inquinat, illiusq. puritatem & ſanctitatem fœde contaminat. Si autem in diuina lege execratione deuincitur omnis, qui ad legem aliquid addit: quo modo non multo magis erunt deteſtabiles & execrandi, qui multis additamentis eam prorſus immutarunt, atque ab inſtituto ſanctiſsimo detorſerunt? Volumen igitur hoc, quod in terras vniuerſas in quibus Iudæi damnati exilio vagantur incredibili celeritate peruaſit, Talmudiſticam, aut illi ſimilem diſciplinam apertè ſignificat. In illam enim valde conuenit id quod ſequitur, nempe ab ea excogitatum fuiſſe, vt omnis fur omni crimine liberetur: & periurus eiuſdem diſciplinæ decretis iniquiſsimis abſoluatur. Vt enim pauca de fallaci legis explicatione qua ſecundum Talmudiſtarum placita iudices contra iusiurandum iniquam ſententiam ferre poſſunt, & nocentes abſoluere diximus: ita ſunt alia permulta flagitia quæ eiuſdem inſtitutis ſanciuntur. Sequitur autem in eodem loco. Et eieci illam, inquit Dominus exercituum, vt veniat in domum furis. Per furem ſatanam intellige, qui non venit niſi vt furetur, & mactet, & perdat. Addit deinde.

Et in domo eius, qui falſo iurat, & conficiet eam, & ligna eius, & lapides eius. Quis autem erit, qui periurÿ ſcelere inter omnes excellet, niſi Antichriſtus, qui erit huius diſciplinæ decretis ab incunabulis inſtitutus? Is enim falſo iurabit, cum ſe inferet, & intrudet, liberatoriſque nomen impudenter vſurpabit, fictaque ſpecie ſanctitatis atque diuinitatis miſeram gentem in capitalem fraudem impellet. Ea namque furoris execratio, quæ diſciplina nefaria continetur, ipſam domum furis, atque periuri palatium, & vires atque robur abſumet. Idem alio viſo non minus admirando declaratur. Sequitur enim continuo. Egreſſus eſt Angelus qui loquebatur mecum, dixitque ad me. Attolle oculos tuos, & vide quid eſt iſtud quod egreditur? Tum dixi, quid eſt? Dixitque, epha eſt quod egreditur. Hoc oculus eorum in vniuerſa terra. Et ait, Hæc eſt impietas. Et abiecit eam in epha. Deinde abiecit maſſam plumbeam ſuper os ipſius. Per epha quod eſt publicum & communi lege definitum menſuræ genus, intelligitur iuris adminiſtratio, quam peſtilens Iudæorum doctrina furenter occupauit. Et ideo ſcriptum eſt impietatem in amphoram illam iniectam fuiſſe. Ait deinde, hoc eſſe eorum oculum in vniuerſa terra, quia iã non à Iudæis, quid lex diuina ſanciat, ſed quid Talmud, aut Cabala præſcribat, examinatur. His duobus Satanæ placitis & inuentis tanquã oculis vtuntur, & in interpretes tanquam in ſalutis auctores intuentur. Maſſa vero plumbea in os ipſius impietatis iniecta non ponderis tantum in terram deprimentis grauitatem, ſed etiam mentis ſtupidita-

tem deſignat. Nihil enim à Iudæis iſti nefariæ diſciplinæ deditis effertur excelſum, nihil elegans & acutum, ſed ponderoſum, hebes, & obtuſum. Adiungit deinde. Cumque ſuſtuliſſem oculos vidi. Et ecce duæ mulieres prodibant, ventusque erat in alis earum: erantque eis alæ quemadmodum alæ ciconiarum: quæ epha in altum inter cælum & terram ſuſtulerunt. Perſonas rebus imponit: & quemadmodum impietatem ſub perſonam mulieris inducit: ita per duas mulieres quæ impietatem ſuſtinebant, duplex impiæ diſciplinæ genus intelligit. Ciconiæ ſerpentibus paſcuntur, & ideo alas harum mulierum, quas ventus hoc eſt inanitas impellebat, alis ciconiarum ſimiles facit: vt oſtendat, omnem earum impetum vt ſerpentibus, id autem eſt, nutrimentis ſcelerum dæmonum induſtria ſuppeditatis alantur, incitari. Dicit vas illud inter cælum & terram ſublatum extitiſſe, quia diſciplinæ illæ nefariæ neque terram tangunt: neque enim quidquam hominum mediocrium approbatione dignum ſonant: neque rurſus aliquid altum atque cæleſte pronunciant. Adiungit deinde. Dixi ergo ad Angelum, quo ferunt iſtæ epha? Dixitque ad me. Vt extruant ei domum in terra Senaar, vbi præparabitur ei, & collocabitur ibi ſuper baſi ſua. Per terram Senaar, vbi Babel ideſt confuſio ædificata fuit, intelligit rempub. ſceleratam & impiam diuinæ legis ſanctitati contrariam, omniaque perturbandi atque peruertendi ſtudium. Ibi ſedem impietatis fore dicit, quia in cœtu Iudaicæ perfidiæ quæ Babylon quædam exiſtimanda eſt, Ieroſolymæ cæleſti contraria, ſic ea diſciplinæ furoris inſedit,

à Prophetis enunciatum: recolant animis, quo tempore Chriſtus ortus fuerit: quid in vita geſſerit: quam admirandis operibus inſitum numen expreſſerit: quam libenti animo vitam pro omnium ſalute profuderit: quanta virtutis inuictæ documenta in cruce dederit: cernant animo gentium conuerſionem, diuinæ claritatis ſplendorem in omnes terras diffuſum: Iudæorum qui Chriſtum odio perſecuti ſunt euerſionem & interitum memoria repetant: quam veris euentis hominum diuinorum effata comprobata ſint: & tum demum tam admirandis rebus, & tanta diuinorum teſtimoniorum conſenſione conuicti Deo gloriam tribuent: nec vlla præterea ſigna flagitabunt. Videant quomodo facinoris illius immaniſſimi cuius nomine gloriantur, nullum à Deo præmium cõſecuti ſunt: imo poſt illum diem quo Chriſtum occiderunt, bellis & vaſtitate conſumpti, exilio damnati, dedecore & ignominia deformati, ſcelerum pœnis agitati nullo in loco conſiſtant. Reputent ſecum quo furore ſtimulentur: quibus nugis oblectentur: quibus fabulis aures præbeant: quos ſibi magiſtros aſciſcant: quibus tenebris immerſi ſint. Agitent animis quot argumentis ducti ſuſpicari poſſunt, ſe Deo inuiſos eſſe. Nec enim eorum preces audit: nec illis ſubſidio occurrit: nec illorum labores aliqua ſpiritus diuini ſuauitate compenſat: imo eos ita diſtricto gladio ſeueritatis inſequitur, vt reſpirare non ſinat. Illos autem in huius libri fine, ne diutius cum tanto vitæ ſupplicio eorum contumacia cum Dei clementia certet, exhortari minimè alienum puto. Qantum veſtram ſalutem conſtitui cupiamus ô viri ſanctiſſimo-

rum hominum ſanguine propagati nouit ille ſummus Dominus qui intimos animorum receſſus explorat, & cui nihil eſt nec in denſis quidem tenebris occultum. Quod minime mirandum eſt. Omnia namque bona quibus affluimus à veſtro genere profecta ad nos vſque peruenerunt. Principes veſtri generis atque nominis illi ſummi viri Abraham, & Iſaac, & Iacob, quos Deus ſecum amicitiæ fœdere inuiolabili coniunxit, extiterunt. Doctores veſtri Moſes, & Aaron ſe virtutis excellentis altitudine in familiaritatem ſummi Dei penitus immerſerunt. Veſtræ ſalutis interpretes Prophetæ ſanctiſſimi fuerunt: vobis diuinæ diſciplinæ monimenta & oracula quibus noſtra ſalus continetur, credita atque commiſſa ſunt: veſtrum genus Dei filius ſecum fœdere ſempiterno colligauit: è veſtro corpore ſanctiſſimi viri qui nos huius tantæ lucis participes effecerunt, prodiere. veſtra tandem ſtirpe propagabuntur, qui temporibus vltimis ſanctorum patrum diuinas virtutes imitentur. Filius Dei non humanum corpus aſſumpſit, vt nos à coniunctione veſtra diuelleret: ſed vt nos vobis, & vos nobis arctiſſimo vinculo deuinciret. Quare par eſt, vt veſtram vicem doleamus, & pro veſtra ſalute vota faciamus. Quanquam quid attinet ad Deum preces fundere, qui ad vos manus intendit, & prope ſuppliciter (tanta eſt illius clementiæ magnitudo) vos rogat vt ſanari velitis? Quid igitur benignitatem diuinam, quæ vos ad ſe, vt inquit apud Iſaiam, tota die allicit & inuitat, negligitis? Cur ſalutem veſtram proditis? Cur in peſtem ante oculos poſitam ruitis? Cur nos hoſpites & peregrini

grini

grini in tantorum bonorum poſſeßionem mißi ſumus, & vos hæreditatis ampliſsimæ patrimonio deiecti fuiſtis? Nos oleaſtri ſurculi in ſanctorum ſtirpem inſiti ex olea geniales ſuccos elicimus: & vos ab ipſa olea qua nitimur exciſi ad incendium reſeruabimini? Vos igitur oro & obteſtor per generis veſtri ſanctitatem, per legis diuinæ puritatem, per infinitam illam Dei clementiam qua vobis olim ſingulari atque patria benignitate cõſuluit, ne diutius veſtra pertinacia cum illius ſeueritate certamen ineat. Satis vos erudit, dum vobis tam multas plagas imponit. Parentum fidem & pietatem imitamini: odium & inuidiam à vobis repellite: ſpiritus diuini iuſsis obtemperate: exempla patrum qui in ſcelere perſtiterunt deteſtamini: Chriſti crucifixi cuius vim tam multis ſignis perſpicere potuiſtis, numen extimeſcite. Nunc dum tempus eſt, dum aditus ad clementiam patet, dum poteſtis illius benignitatis infinitæ fructu potiri, reſipiſcite, & ad illum qui vos ad ſe vocat inflammato ſtudio properate. Quod ſi voces illius audire nolueritis, cum iterum venerit, vt iudicium de hominum factis atque fide conſtituat, cum illum gloria diuina circumfluentem, vitæque rationem à ſingulis hominibus ſeueriſsimè repetentem, flammaque vindice hoſtes ſuos populantem, & eos à quibus in crucem actus fuit rectiſsimo iudicio peruertentem aſpexeritis, ad cuius opem confugietis? In quas vos latebras conijcietis? Is enim qui nunc vobis vſuram vitæ concedit, vt in viam redire poßitis: qui vos quamuis illius benignitati repugnetis, vocare non deſiſtit: in vos eo

ſeue-

ſeuerius vindicabit, quo nunc clementius exſpectat. Duo tantum à vobis impetrare cupio. Vnum eſt, vt peſtilentem diſciplinam, quæ non aliunde quam à plaga tartarea ad perniciem hominum profluxit exhorreatis: ſolamque Dei legem & Prophetarum teſtimonia conſulatis: alterum, vt nihil à parentibus præiudicati in precibus & votis afferatis: ſed ſimplici animo ab illo ſummæ benignitatis & clementiæ fonte contendatis: vt quid ad ſalutem veſtram neceſſarium ſit, vobis clementer aperiat. Quod ſi feceritis nõ dubito quin is animos veſtros ſplendore ſancti ſpiritus illuminet: vt tum demum quantum numen atque potentia in Chriſto cruci affixo lateat, intueri poſſitis.

DE SAPIENTIA LIBER TERTIVS.

IVDÆIS quidem ſigna petentibus, ſi ſignis admiratis ſanari volũt, abunde ſatisfactũ arbitror. Si ſanari nolunt, ſigna petere deſiſtant. Nunc vero conſequens eſt, vt Græcos ſapientiam quærentes doceamus omnem veriſſimæ ſapientiæ rationem Chriſti crucifixi myſterio contineri: Aptiſſimum autem huius orationis cum Græcis habendæ principium illud fore videtur: vnde vitæ exordium duximus. Vitæ noſtræ principium fuit illa fides, qua patrem, & filium, & ſpiritum ſanctum cõfeſſi ſumus. Nec enim ſatis ad cæleſtem lucem fruendam nobis fuit illo die fateri, Deum infinita potentia, ſapientia, & bonitate præditum, ſempiternæ lucis originem, vniuerſæ naturæ conditorem, rerum omnium formas in ſe mirifice continentem: ſed fuit etiam neceſſe, vt in ſumma naturæ diuinæ ſimplicitate trium perſonarum diſtinctionem nobis eſſe perpetua prædicatione celebrãdam videremus. Si enim ſapientiam quærimus, & ſapientia in Dei notitia conſiſtit, Deum autem is pro huius vitæ ſtatu & conditione nouit, qui patrem, & filium, & ſpiritum ſanctum vna diuinitate, maieſtate, imperio, contineri firmiſſime credit, reſtat vt ſummam ſapientiam in hac fide conſtitutam arbitremur. Præterea cum de ſignis ageremus, ſæpe Chriſtum Dei filium appellauimus: quod Iudæi ferre nõ poſſunt: Græci non facilè cõſequuntur: ea de cauſſa commodum

nobis

nobis viſum eſt, ne opus imperfectum anſam calumniæ præberet, Iudæos ſanctarum literarum auctoritate repellere, Græcos autem aliqua ex parte tanti myſterij diſciplinis inſtruere. Quamquam quod ad Iudæos attinet, ſi illi ſigna perſpiciunt, ſignis intelligere potuerunt, Chriſtum eſſe veritatis atque iuſtitiæ magiſtrum. Is autem ſe verum Dei filium eſſe teſtificatus eſt. Qui cum ſit patri amore ſempiterno deuinctus, conſequens eſt, vt præter patrem atq. filium caritatem ſempiternam cogitemus. Deum nemo vidit vnquam. Nec enim ſenſibus vſurpari, neque cogitationibus informari, nec ſcientia comprehendi, neq. mente percipi numen illius poteſt. Fides tantum relinquitur, vt quoad licet, & fas eſt, Deum animo complectamur. Fides vero auctoritate dicentis innititur. Auctoritas autem ſumma in eo ſolo collocanda eſt, qui nullum in ſe peccatum admiſit, aut mendacium concinnauit, numquamque ſuum diuinis operibus apertiſſime comprobauit. Is igitur ſolus qui eſt in ſinu patris nobis veriſſimæ Theologiæ diſciplinam tradere potuit, de qua antequã aliquid dicamus opus eſt, vt numẽ illius imploremus, & ab illo petamus, vt nobis lumẽ ſuũ præferat, quo ſine vllo mentis errore, de tantis rebus, vt pietatis veriſſima ratio præſcribit, diſſeramꝰ. Admonẽdi tamẽ ſunt, qui in hos libros inciderint, eſſe quædã verba, quæ non ſunt ita elegantiũ hominũ cõſuetudine trita, quibus quo minus vtar mihi interdictũ nõ arbitror. Nã ſi Mathematicis, ſi Phyſicis, ſi Medicis, ſi reliquis denique in ſingulari aliquo artificio verſatis, certa vocabula cõceſſa ſunt, longe à conſuetudine cõmunis ſermonis abhorrentia:

rentia:

rentia: cur non id multo magis illis permittitur, qui de re bus diuinis diſſerũt, in quibus neceſſario verba aut faciẽda ſunt; aut ab alijs iam facta vſu & conſuetudine mollienda? Vt autem inſtitutum proſequamur, cum de Deo neq. ſenſus, neq. opinio, neq. ſcientia, nec intelligentia ſit: ſuperat enim infinita illius amplitudo omnẽ mentem & rationem: & fides tantum reliqua ſit, quæ conſtans & firma permaneat: hanc certè firmitatem habere nõ poterit, niſi diuino teſtimonio nixa fuerit. Hoc autẽ teſtimonium facit, vt fides ſit omnibus ſenſibus certior, omni ſcientia firmior, & omni deniq. mente cõſtantior. Senſus enim ſæpiſſimè fallunt: ſcientia vero ea quæ facultatem humanã ſuperant, haud quaquã aſſequitur: mẽs humana eſt anguſtis admodum ſpatijs circunſcripta: ita vt ſola fides diuinis teſtimonijs conſtanter adhibita animos noſtros ſolicitudine liberet, & de rebus diuinis certos efficiat. Solius igitur Chriſti teſtimonium eſt quod nos ſapientes red dere poteſt. De quo ſummus pater ait. Ecce teſtem populis dedi eum, ducẽ & præceptorẽ gentibus. Ioãnes vero nemo, inquit, aſcendit in cælum, niſi qui deſcẽdit de cælo, filius hominis qui eſt in cælo. Quod ſcimus, inquit ipſe filius, loquimur: & quod vidimus teſtamur. De ſe & de ſpiritu ſancto loquitur, quibus pater à ſempiterno tẽpore omnes ſapientiæ opes largitate infinita reſerauit. Is igitur dominus qui vidit quæ videre nõ poſſumus, qui audiuit quæ aures humanæ non capiunt, ſe Dei filiũ eſſe teſtificatur. Si igitur Pythagorici tãtum magiſtri auctoritate præiudicata mouebãtur, vt nõ aliud argumentũ requirerent: & cum primũ conſtaret, Pythagorã

aliquid

aliquid enunciaſſe, id continuo ſequebantur: quid Chriſtianis faciendum eſt, cum Chriſti diuinam ſententiam operibus diuinis confirmatam acceperint? Vt Iudæis tamen omnem materiam calumniæ ſubtrahamus, nō erit incommodum aliquot antiquorum Theologorum teſtimonia colligere, quæ Trinitatis ſanctiſſimæ myſterium complexa ſunt, vt facilius intelligant Chriſtum eſſe verum Dei filium, à patre ſummo ex omni æternitate generatum. Vt autem ordinem temporum ſequamur, Moſes hoc myſteriū occultius tradidit. Inquit enim. In principio creauit Deus cælum & terram. Pro Dei nomine eſt אלהים. *Quod nomen cū multitudinis numero proferatur, id enim eſt quod dij, numero tamen ſingulari coniungitur, vt intelligamus tres perſonas vno tantum numine contineri. Quod quidem non in hoc tantum loco, ſed paſſim in ſcriptura ſancta perſpicitur. Et hactenus quidem vim immenſam ſanctiſſimi numinis admiramur: nondum tamen clariſſimum ſapientiæ munus aſpicimus. Sapientiæ namq. munus eſt, obſcura illuſtrare: confuſa ſecernere: inordinata in ordinem reducere: nuda veſtire, inania complere: & res ſuis locis apte diſtributas cōuenientibus ornamentis afficere. Hæc autem vt demonſtret Moſes inquit. Et dixit Deus, Fiat lux, & facta eſt lux, & diuiſit lucem à tenebris: & reliqua deinde quæ ordine ſingulari perſequitur, vel quæ ad diſtinctionē, vel quæ ad ornamentum & pulchritudinem, vel quæ ad incolumitatem & ſtabilitatem referuntur. Sed illud eſt animaduertendum, cum opifex rerum ex nihilo cælum & terram [illegible] ſi materiā ex qua mundum ædificaret ab initio condidit,*

in

in ea creatione non ita clarè ſapientiæ documenta conſtituiſſe. Erant enim omnia tenebris obducta, & confuſe & turbide fluctuabant, & huc & illuc temere iactabantur. Et idcirco non ſcriptum eſt, Et dixit Deus, creetur cælum & terra. At poſtquam Moſes expoſuit, quomodo Deus exorta luce tenebras diſpuliſſet, & confuſa diſcreuiſſet, & ornamentis pro cuiuslibet rei natura diſtributis affeciſſet, tunc vſus eſt hac oratione nempe dixit Deus, quam in ſingulis deinde operibus repetitam videmus. Cuius quidem orationis quam aliam cauſam afferre poſſumus præter eam, quæ claritate ſapientiæ continetur? Lucem enim rebus obſcuris afferre, ordinem collocare, res natura diuerſas, locis diſtinctas fœdere colligare, & opibus aptiſsimis, pro vt cuiuſque rei conditio flagitat, illuſtrare, ſapientiæ perfectæ munus & officium eſt. Ob eam igitur cauſam in operibus illis clariſsimis verbi mentio fit: vnde colligitur per verbum mentem & rationem patris intelligi. Stultiſsimum eſt enim Deo verbum noſtri ſimile, quod è gutture funditur, & lingua, palato, & dentibus premitur, atque terminatur, & emiſſum diſsipatur, affingere. Verbum autem Dei illius ſapientia eſt. Itaque Dei oratio eſt arcani conſilij temporibus ab illo definitis explicatio, & quædam quaſi cum intima illius mēte conſultatio, & operis denique ſempiterno conſilio deſignati molitio. Cum igitur Moſes Deum in mundi fabrica loquutum fuiſſe demonſtrat: patrem per filium qui verbum, & mens, & ſapientia illius appellatur, opus quod ante deſignarat effeciſſe pronunciat. Multo autem clarius hæc perſonarum diſtinctio in hominis fabri-

ca declaratur. Faciamus, inquit Deus, hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Multitudinis numero quaſi conſultans filium & ſpiritum alloquitur: imaginis tamen vnius non plurium meminit: vt in multitudine perſonarum diſtinctionem, in imagine naturæ ſingularis atque maximè ſimplicis vnitatem veneremur. Nam quod Hebræi dicunt in hoc loco Deum fuiſſe cum Angelis colloquutum, impium facinus eſt, Angelos humani generis ſimul cum Deo conditores arbitrari, bonamque diuinæ gloriæ partem ad Dei miniſtros transferre. Vnus eſt enim rerum omnium conditor, vnus vniuerſæ naturæ parens & Dominus, vnus rector atq. moderator, qui ſolus à principio omnia finxit & formauit: & qui ſecus ſtatuerit, contra diuinam legem plures Deos in diuina ſede reponet. Illud etiam eſt ineptiſſimum, quod Iudæi quidam aſſerunt, Deum more hominum qui dignitate præcellunt numero multitudinis vſum fuiſſe, quaſi fuerit neceſſe Deo ineptijs quas noua barbaries multis poſt ſeculis induxit, ad commendationem ſuæ dignitatis abuti. Ergo cum nec Angeli fuerint in ſocietatem huius operis conuocati, nec conueniens fuerit, vt Deus ſolœciſmum ſine graui cauſſa faceret, confiteri neceſſe eſt, conſilium illud à patre cum filio à tempore ſempiterno communicatum tunc ad effectum filij opera & ſpiritus ſancti comprobatione, aut vt rectius dicam, totius Trinitatis ſanctiſſimæ potentia, conſilio, probitate perueniſſe. Sed cur hoc conſilium non ita clarè in reliquis explicatur? Vt ex eo poſſet intelligi generis humani dignitas, cuius nempe gratia reliqua

omnia

omnia condita & conſtituta ſunt Nec enim in cælo, nec in ſyderibus, nec in ſole quidem ipſo reliquorum luminum principe legitur fuiſſe imaginem diuinæ mentis impreſſam. Vt igitur oſtenderet opus illud præclarius, & maiore conſilio formatum, ideo ſcriptum eſt Deum dixiſſe, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Quanquam licet obſcurius quoties Deum dixiſſe legimus, toties opera diuina ſummo conſilio, & ratione perfecta fuiſſe conſpicimus. Ad hunc modum cum legimus, Vidit Deus quod eſſet bonum, idem Trinitatis myſterium deſignari cernimus. Pater enim per filium opus videt, & operis abſoluti pulchritudinem amore miro complectitur. Amoris autem nomine ſancti ſpiritus perſona ſignificatur. Non quod opera patris, filij, & ſpiritus ſancti inter ſe diſtingui poßint, & certæ ſingulis perſonis prouinciæ compacto diſtributæ ſint: ſed vt in operibus ſingulis omnium trium perſonarum coniunctio, & minimè diſtincta ſocietas explicetur. Vt enim alibi ſcriptum eſt, Verbo Domini cæli firmati ſunt: & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.
Itaque cum legimus, Dixit, aut vidit Deus, verbi, aut aſpectus diuini nomine filium intelligimus: cum vero Deum opera ſua comprobare videmus, ſpiritum illius oculis mentis intuemur. Alibi Moſes cum per Dominum imbrem ſulphuris & ignis, à Domino ſuper Sodomam, & Gomorram demiſſum fuiſſe demonſtrat, clare perſonarum diſcrimen apponit. Nam vtrobique nomen illud quatuor literarum nempe יהוה *quod nullo modo, niſi in na-*

naturam diuinam conuenit, poſitum videmus. Cum igitur Deum verum vim ſulphuris & ignis à Deo vero demiſiſſe dicit, Dei filium illo iudicio patris voluntatem & imperium cõfeciſſe dicit. Quid? Ipſa bene precandi formula quam Deus ipſe præſcripſit, non ipſarum perſonarum diſcrimen explanat? Sic benedicetis, inquit, filijs Iſraël. Benedicat tibi dominus, & cuſtodiat te: oſtẽdat dominus faciem ſuam tibi, & miſereatur tui: conuertat dominus vultum ſuum ad te, & det tibi pacem. Hic etiam ter illud ſanctiſsimum naturæ diuinæ nomen repetitum cernimus: vt hoc numero tres in vna natura perſonas conſiſtere videamus. Alio ſimiliter in loco. Audi Iſraël, dominus Deus noſter Deus vnus eſt. Ter nomen Dei poſuit, vnum tamen Deum confitetur, vt tres in vna, & eadem diuinitate perſonas explicaret. Dauid autem quam ſæpe hãc eãdem Theologiæ rationem exponit? Veluti cum ait. Dixit dominus domino meo, ſede a dextris meis. Et vnxit te Deus Deus tuus vnguento lætitiæ. Chriſtum Deum appellat, & à Deo patre perfuſum fuiſſe vnguento lætitiæ, hoc eſt, Spiritus ſancti virtute ſignificat. Tũ illud, Benedicat nobis Deus, Deus noſter, & benedicát nobis Deus, & metuãt eum omnes fines terræ. Alibi vero ad Sion inquit, dicetur, Homo & homo natus eſt in ea, & ipſe fundauit eã altiſsimus. Quaſi dicat, Magno gaudio cumulabitur fideliũ cœtus qui Sionis nomine ſæpe vocari ſolet, cum fuerit hominis illius aduentus incredibili gaudio nunciatus, ita vt altero quoque verbo nuncius hominem ſonet. Sed quis tandem ille homo erit, qui ſit tantæ voluptatis cauſam communibus rebus allaturus? Hic inquit

quit, homo eſt excelſus Dei filius, qui in Sione, hoc eſt in Iudæorum repub. quam ipſe fundauit exorietur. Alio rurſus in loco Deus, inquit, iudicium tuum Regi da, & iuſtitiam tuam filio Regis. Rex hic cui fauſta & felicia precatur Chriſtus eſt, quem Regis filium appellat: propterea quod erat ex ſemine ipſius Dauidis procreandus, cuius Chriſti diuinitatem eodem in carmine luculenter exponit, eumque Dei iudicio atque iuſtitia exornandum prædicit: quia non ſecundum ſenſus qui inſidias multiplices animis intendunt, nec ſecundum rerum incidentium coniecturas, quæ ſæpiſſime fallunt, nec ſecundum hominum teſtimonia, quæ multis fraudibus vim iuſtitiæ & æquitatis eludunt, iudicium erat facturus: ſed ſecundum veritatis ipſius exactiſſimum cogitationum quibus fraudes innumerabiles occuluntur examen, erat ſententiam laturus. Hoc autem iudicium nemo niſi Deus exercere poteſt. Nec enim, vt inquit Ieremias, aliquis poteſt cor hominis perſcrutari, & inſpicere, niſi ſolus Deus. Hoc igitur in loco Dauid Deum orat, vt Deo quem Regem & filium Regis appellat, iuriſdictionem ſuam largiatur. Multa Regis huius ſanctiſſimi teſtimonia in eandem ſententiam ſcripta prætereo. Quid de Solomone illius filio dicam? Sic enim apud illum ſcriptum legimus. Quis aſcendit in cælum, atque deſcendit? Quis continuit ſpiritum manibus ſuis? Quis conſtrinxit aquas veſte? Quis conſtituit omnes terminos terræ? Quod nomẽ eſt eius, aut filij eius, ſi noſti? Hic certè cum Dei filium appellat, illius perſonam non naturam à patre diſtinguit. Iſaias vero quam clarè Chriſti diuinitatem celebrat? Puer,

inquit, natus eſt nobis; & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus eius ſuper humerum eius: & vocabitur admirabilis, conſiliarius, fortis, Deus, Pater æternitatis, princeps pacis. Illum à Deo nobis datum eſſe dicit, & eum qui datus eſt Deum nominat. Cum igitur alius ſit qui det, & alius qui datus eſt, ſatis conſtat filium à patre diſcerni. Alibi vero apud eundem Prophetam dicit idem Dei filius, A principio non in aperto loquutus ſum: ex tempore quo hæc eſſe cœperunt aderam: & nunc Dominus miſit me, & ſpiritus eius. Deus ipſe loquitur, & ſe à Deo miſſum aſſeuerat, ſpirituque illius incitatum fuiſſe confirmat. Minimè neceſſarium arbitror omnia diuinorum hominum teſtimonia conſectari, quæ hanc eandem ſententiam continent. Vt igitur modum ſtatuam, duorum tantum teſtimonia proferam. Primus teſtis erit Oſee, alter Zacharias. Apud Oſeam dicit Deus, Domui Iuda miſericordiam tribuam, & ſalutem Dabo eis per Dominum. Deus ipſe loquitur, & ſalutem à Deo afferendam operá ipſius qui loquitur, pronunciat: vtrobique autem nomen illud יהוה *poſitum videmus, vt patrem & filium intelligamus. Alio rurſus in loco ait, Poſtea reuertentur filij Iſrael, & quærent Deum Dominum ſuum, & Dauid Regem ſuum & metuent Dominum, & bonum eius vltimis diebus. Dauid hoc in loco Chriſtus eſt. Hoc enim nomine apud Iſaiam, & Ezechielem, & alios Prophetas interdum nominatur. Hic etiam ter Dei nomen non ſine myſterio repetitum cernimus. At Zacharias multo clarius hanc eandem ſententiam confir-*

mat.

mat. Nam apud illum Deus ita loquitur, Cane, & lætare filia Sion. Ecce namque veniam, & habitabo in medio tui, ait Dominus: et adhærebunt gentes multæ Domino die illa: & in populo meo numerabuntur: & habitabo in medio tui, & ſcies quod Dominus exercituum miſit me ad te. Quid hoc teſtimonio clarius, quid euidentius dici, aut cogitari poteſt? Deus ipſe loquitur, ſeque venturum prædicit, foreque prænunciat, vt multæ gentes ad Domini nomen adiungantur: ipſeque Dominus ſe a Domino miſſum iri præmonſtrat, & in omnibus his locis nomen illud Dei quatuor illis notis inſcriptum apponitur. Quid eſt igitur quod Iudæus tergiuerſari conetur? Quam erroris defenſionem meditabitur? Quibus artibus elabi poterit? Deus verus ſe venturum denunciat: gentes exteras ad Deum verum aggregandas eſſe demonſtrat: ipſeque Deus ſe à Deo mittendum prædicit, & nomen domini ter repetitũ animaduertimus, vt tres perſonas in vnius diuinitatis ſimplicitate veneremur: & tamen Iudæi tam claro viri diuini teſtimonio impudentiſſimè repugnabunt? & tamen in luce meridiana caligabunt? & tamen in eodem errore perſiſtent? Eadẽ enim cæcitate qua Chriſtum aduenisse negant, vt Antichriſtum recipiant, diuinæ ſapientiæ lucem fugiunt, vt magicis Cabalæ delirationibus & commentis peſtiferis incumbant. Sed in quæſtionem vocari poteſt, cur trinitatis ſanctiſſimæ notitia non fuerit olim explicite tradita omnibus Iudæis, quemadmodum & nobis. Nam ſi ad ſalutem neceſſaria eſt, illi non erant de ſalutis ſpe deijciendi: ſi non erat neceſſaria, non erant inutili quæſtione

rum hominum ſanguine propagati nouit ille ſummus Dominus qui intimos animorum receſſus explorat, & cui nihil eſt nec in denſis quidem tenebris occultum. Quod minime mirandum eſt. Omnia namque bona quibus affluimus à veſtro genere profecta ad nos vſque peruenerunt. Principes veſtri generis atque nominis illi ſummi viri Abraham, & Iſaac, & Iacob, quos Deus ſecum amicitiæ fœdere inuiolabili coniunxit, extiterunt. Doctores veſtri Moſes, & Aaron ſe virtutis excellentis altitudine in familiaritatem ſummi Dei penitus immerſerunt. Veſtræ ſalutis interpretes Prophetæ ſanctiſſimi fuerunt: vobis diuinæ diſciplinæ monimenta & oracula quibus noſtra ſalus continetur, credita atque commiſſa ſunt: veſtrum genus Dei filius ſecum fœdere ſempiterno colligauit: è veſtro corpore ſanctiſſimi viri qui nos huius tantæ lucis participes effecerunt, prodiere. veſtra tandem ſtirpe propagabuntur, qui temporibus vltimis ſanctorum patrum diuinas virtutes imitentur. Filius Dei non humanum corpus aſſumpſit, vt nos à coniunctione veſtra diuelleret: ſed vt nos vobis, & vos nobis arctiſſimo vinculo deuinciret. Quare par eſt, vt veſtram vicem doleamus, & pro veſtra ſalute vota faciamus. Quanquam quid attinet ad Deum preces fundere, qui ad vos manus intendit, & prope ſuppliciter (tanta eſt illius clementiæ magnitudo) vos rogat vt ſanari velitis? Quid igitur benignitatem diuinam, quæ vos ad ſe, vt inquit apud Iſaiam, tota die allicit & inuitat, negligitis? Cur ſalutem veſtram proditis? Cur in peſtem ante oculos poſitam ruitis? Cur nos hoſpites & peregrini

grini in tantorum bonorum poſſeſsionem miſsi ſumus, & vos hæreditatis ampliſsimæ patrimonio deiecti fuiſtis? Nos oleaſtri ſurculi in ſanctorum ſtirpem inſiti ex olea geniales ſuccos elicimus: & vos ab ipſa olea qua nitimur exciſi ad incendium reſeruabimini? Vos igitur oro & obteſtor per generis veſtri ſanctitatem, per legis diuinæ puritatem, per infinitam illam Dei clementiam qua vobis olim ſingulari atque patria benignitate cōſuluit, ne diutius veſtra pertinacia cum illius ſeueritate certamen ineat. Satis vos erudit, dum vobis tam multas plagas imponit. Parentum fidem & pietatem imitamini: odium & inuidiam à vobis repellite: ſpiritus diuini iuſsis obtemperate: exempla patrum qui in ſcelere perſtiterunt deteſtamini: Chriſti crucifixi cuius vim tam multis ſignis perſpicere potuiſtis, numen extimeſcite. Nunc dum tempus eſt, dum aditus ad clementiam patet, dum poteſtis illius benignitatis infinitæ fructu potiri, reſipiſcite, & ad illum qui vos ad ſe vocat inflammato ſtudio properate. Quod ſi voces illius audire nolueritis, cum iterum venerit, vt iudicium de hominum factis atque fide conſtituat, cum illum gloria diuina circumfluentem, vitæque rationem à ſingulis hominibus ſeueriſsimè repetentem, flammaque vindice hoſtes ſuos populantem, & eos à quibus in crucem actus fuit rectiſsimo iudicio peruertentem aſpexeritis, ad cuius opem confugietis? In quas vos latebras conijcietis? Is enim qui nunc vobis vſuram vitæ concedit, vt in viam redire poſsitis: qui vos quamuis illius benignitati repugnetis, vocare non deſiſtit: in vos eo ſeue-

ſeuerius vindicabit, quo nunc clementius exſpectat. Duo tantum à vobis impetrare cupio. Vnum eſt, vt peſtilentem diſciplinam, quæ non aliunde quam à plaga tartarea ad perniciem hominum profluxit exhorreatis: ſolamque Dei legem & Prophetarum teſtimonia conſulatis: alterum, vt nihil à parentibus præiudicati in precibus & votis afferatis: ſed ſimplici animo ab illo ſummæ benignitatis & clementiæ fonte contendatis: vt quid ad ſalutem veſtram neceſſarium ſit, vobis clementer aperiat. Quod ſi feceritis nõ dubito quin is animos veſtros ſplendore ſancti ſpiritus illuminet: vt tum demum quantum numen atque potentia in Chriſto cruci affixo lateat, intueri poſſitis.

DE SAPIENTIA LIBER TERTIVS.

IVDÆIS quidem ſigna petentibus, ſi ſignis admirādis ſanari volūt, abunde ſatisfactū arbitror. Si ſanari nolunt, ſigna petere deſiſtant. Nunc vero conſequens eſt, vt Græcos ſapientiam quærentes doceamus omnem veriſſimæ ſapientiæ rationem Chriſti crucifixi myſterio contineri: Aptiſſimum autem huius orationis cum Græcis habendæ principium illud fore videtur: vnde vitæ exordium duximus. Vitæ noſtræ principium fuit illa fides, qua patrem, & filium, & ſpiritum ſanctum confeſſi ſumus. Nec enim ſatis ad cæleſtem lucem fruendam nobis fuit illo die fateri, Deum infinita potentia, ſapientia, & bonitate præditum, ſempiternæ lucis originem, vniuerſæ naturæ conditorem, rerum omnium formas in ſe mirifice continentem: ſed fuit etiam neceſſe, vt in ſumma naturæ diuinæ ſimplicitate trium perſonarum diſtinctionem nobis eſſe perpetua prædicatione celebrādam videremus. Si enim ſapientiam quærimus, & ſapientia in Dei notitia conſiſtit, Deum autem is pro huius vitæ ſtatu & conditione nouit, qui patrem, & filium, & ſpiritum ſanctum vna diuinitate, maieſtate, imperio, contineri firmiſſime credit, reſtat vt ſummam ſapientiam in hac fide conſtitutam arbitremur. Præterea cum de ſignis ageremus, ſæpe Chriſtum Dei filium appellauimus: quod Iudæi ferre nō poſſunt: Græci non facilè cōſequuntur: ea de cauſſa commodum

nobis viſum eſt, ne opus imperfectum anſam calumniæ præberet, Iudæos ſanctarum literarum auctoritate repellere, Græcos autem aliquã ex parte tanti myſterij diſciplinis inſtruere. Quamquam quod ad Iudæos attinet, ſi illi ſigna perſpiciunt, ſignis intelligere potuerunt, Chriſtum eſſe veritatis atque iuſtitiæ magiſtrum. Is autem ſe verum Dei filium eſſe teſtificatus eſt. Qui cum ſit patri amore ſempiterno deuinctus, conſequens eſt, vt præter patrem atq. filium caritatem ſempiternam cogitemus. Deum nemo vidit vnquam. Nec enim ſenſibus vſurpari, neque cogitationibus informari, nec ſcientia comprehendi, neq. mente percipi numen illius poteſt. Fides tantum relinquitur, vt quoad licet, & fas eſt, Deum animo complectamur. Fides vero auctoritate dicentis innititur. Auctoritas autem ſumma in eo ſolo collocanda eſt, qui nullum in ſe peccatum admiſit, aut mendacium concinnauit, numquque ſuum diuinis operibus apertiſſime comprobauit. Is igitur ſolus qui eſt in ſinu patris nobis veriſſimæ Theologiæ diſciplinam tradere potuit, de qua antequã aliquid dicamus opus eſt, vt numẽ illius imploremus, & ab illo petamus, vt nobis lumẽ ſuũ præferat, quo ſine vllo mentis errore, de tantis rebus, vt pietatis veriſſima ratio præſcribit, diſſeramꝰ. Admonẽdi tamẽ ſunt, qui in hos libros inciderint, eſſe quædã verba, quæ non ſunt ita elegantiũ hominũ cõſuetudine trita, quibus quo minus vtar mihi interdictũ nõ arbitror. Nã ſi Mathematicis, ſi Phyſicis, ſi Medicis, ſi reliquis denique in ſingulari aliquo artificio verſatis, certa vocabula cõceſſa ſunt, longe à conſuetudine cõmunis ſermonis abhor-

rentia: cur non id multo magis illis permittitur, qui de rebus diuinis diſſerũt, in quibus neceſſario verba aut faciēda ſunt, aut ab alijs iam facta vſu & conſuetudine mollienda? Vt autem inſtitutum proſequamur, cum de Deo neq. ſenſus, neq. opinio, neq. ſcientia, nec intelligentia ſit: ſuperat enim infinita illius amplitudo omnē mentem & rationem: & fides tantum reliqua ſit, quæ conſtans & firma permaneat: hanc certè firmitatem habere nō poterit, niſi diuino teſtimonio nixa fuerit. Hoc autē teſtimonium facit, vt fides ſit omnibus ſenſibus certior, omni ſcientia firmior, & omni deniq. mente cōſtantior. Senſus enim ſæpiſsimè fallunt: ſcientia vero ea quæ facultatem humanā ſuperant, haud quaquā aſſequitur: mēs humana eſt anguſtis admodum ſpatijs circunſcripta: ita vt ſola fides diuinis teſtimonijs conſtanter adhibita animos noſtros ſolicitudine liberet, & de rebus diuinis certos efficiat. Solius igitur Chriſti teſtimonium eſt quod nos ſapientes reddere poteſt. De quo ſummus pater ait. Ecce teſtem populis dedi eum, ducē & præceptorē gentibus. Ioānes vero nemo, inquit, aſcendit in cælum, niſi qui deſcēdit de cælo, filius hominis qui eſt in cælo. Quod ſcimus, inquit ipſe filius, loquimur: & quod vidimus teſtamur. De ſe & de ſpiritu ſancto loquitur, quibus pater à ſempiterno tēpore omnes ſapientiæ opes largitate infinita reſerauit. Is igitur dominus qui vidit quæ videre nō poſſumus, qui audiuit quæ aures humanæ non capiunt, ſe Dei filiū eſſe teſtificatur. Si igitur Pythagorici tātum magiſtri auctoritate præiudicata mouebātur, vt nō aliud argumentū requirerent: & cum primū conſtaret, Pythagorā

aliquid

aliquid enunciaſſe, id continuò ſequebantur: quid Chriſtianis faciendum eſt, cum Chriſti diuinam ſententiam operibus diuinis confirmatam acceperint? Vt Iudæis tamen omnem materiam calumniæ ſubtrahamus, nõ erit incommodum aliquot antiquorum Theologorum teſtimonia colligere, quæ Trinitatis ſanctiſsimæ myſterium complexa ſunt, vt facilius intelligant Chriſtum eſſe verum Dei filium, à patre ſummo ex omni æternitate generatum. Vt autem ordinem temporum ſequamur, Moſes hoc myſteriũ occultius tradidit. Inquit enim. In principio creauit Deus cælum & terram. Pro Dei nomine eſt אלהים *Quod nomen cũ multitudinis numero proferatur, id enim eſt quod dij, numero tamen ſingulari coniungitur, vt intelligamus tres perſonas vno tantum numine contineri. Quod quidem non in hoc tantum loco, ſed paſsim in ſcriptura ſancta perſpicitur. Et hactenus quidem vim immenſam ſanctiſsimi numinis admiramur: nondum tamen clariſsimum ſapientiæ munus aſpicimus. Sapientiæ namq. munus eſt, obſcura illuſtrare: confuſa ſecernere: inordinata in ordinem reducere: nuda veſtire, inania complere: & res ſuis locis apte diſtributas cõuenientibus ornamentis afficere. Hæc autem vt demonſtret Moſes inquit. Et dixit Deus, Fiat lux, & facta eſt lux, & diuiſit lucem à tenebris: & reliqua deinde quæ ordine ſingulari perſequitur, vel quæ ad diſtinctionẽ, vel quæ ad ornamentum & pulchritudinem, vel quæ ad incolumitatem & ſtabilitatem referuntur. Sed illud eſt animaduertendum, cum opifex rerum ex nihilo cælum & terram quaſi materiã ex qua mundum ædificaret ab initio condidit,*

in

in ea creatione non ita clarè ſapientiæ documenta conſtituiſſe. Erant enim omnia tenebris obducta, & confuſe & turbide fluctuabant, & huc & illuc temere iactabantur. Et idcirco non ſcriptum eſt, Et dixit Deus, creetur cælum & terra. At poſtquam Moſes expoſuit, quomodo Deus exorta luce tenebras diſpuliſſet, & confuſa diſcreuiſſet, & ornamentis pro cuiuslibet rei natura diſtributis affeciſſet, tunc vſus eſt hac oratione nempe dixit Deus, quam in ſingulis deinde operibus repetitam videmus. Cuius quidem orationis quam aliam cauſam afferre poſſumus præter eam, quæ claritate ſapientiæ continetur? Lucem enim rebus obſcuris afferre, ordinem collocare, res natura diuerſas, locis diſtinctas fœdere colligare, & opibus aptiſsimis, pro vt cuiuſque rei conditio flagitat, illuſtrare, ſapientiæ perfectæ munus & officium eſt. Ob eam igitur cauſam in operibus illis clariſsimis verbi mentio fit: vnde colligitur per verbum mentem & rationem patris intelligi. Stultiſsimum eſt enim Deo verbum noſtri ſimile, quod è gutture funditur, & lingua, palato, & dentibus premitur, atque terminatur, & emiſſum diſsipatur, affingere. Verbum autem Dei illius ſapientia eſt. Itaque Dei oratio eſt arcani conſilij temporibus ab illo definitis explicatio, & quædam quaſi cum intima illius mēte conſultatio, & operis denique ſempiterno conſilio deſignati molitio. Cum igitur Moſes Deum in mundi fabrica loquutum fuiſſe demonſtrat; patrem per filium qui verbum, & mens, & ſapientia illius appellatur, opus quod ante deſignarat effeciſſe pronunciat. Multo autem clarius hæc perſonarum diſtinctio in hominis fabri-

ca declaratur. Faciamus, inquit Deus, hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Multitudinis numero quaſi conſultans filium & ſpiritum alloquitur: imaginis tamen vnius non plurium meminit: vt in multitudine perſonarum diſtinctionem, in imagine naturæ ſingularis atque maximè ſimplicis vnitatem veneremur. Nam quod Hebræi dicunt in hoc loco Deum fuiſſe cum Angelis colloquutum, impium facinus eſt, Angelos humani generis ſimul cum Deo conditores arbitrari, bonamque diuinæ gloriæ partem ad Dei miniſtros transferre. Vnus eſt enim rerum omnium conditor, vnus vniuerſæ naturæ parens & Dominus, vnus rector atq. moderator, qui ſolus à principio omnia finxit & formauit: & qui ſecus ſtatuerit, contra diuinam legem plures Deos in diuina ſede reponet. Illud etiam eſt ineptiſsimum, quod Iudæi quidam aſſerunt, Deum more hominum qui dignitate præcellunt numero multitudinis vſum fuiſſe, quaſi fuerit neceſſe Deo ineptijs quas noua barbaries multis poſt ſeculis induxit, ad commendationem ſuæ dignitatis abuti. Ergo cum nec Angeli fuerint in ſocietatem huius operis conuocati, nec conueniens fuerit, vt Deus ſolœciſmum ſine graui cauſſa faceret, confiteri neceſſe eſt, conſilium illud à patre cum filio à tempore ſempiterno communicatum tunc ad effectum filij opera & ſpiritus ſancti comprobatione, aut vt rectius dicam, totius Trinitatis ſanctiſsimæ potentia, conſilio, probitate perueniſſe. Sed cur hoc conſilium non ita clarè in reliquis explicatur? Vt ex eo poſſet intelligi generis humani dignitas, cuius nempe gratia reliqua

omnia

omnia condita & conſtituta ſunt Nec enim in cælo, nec in ſyderibus, nec in ſole quidem ipſo reliquorum luminum principe legitur fuiſſe imaginem diuinæ mentis impreſſam. Vt igitur oſtenderet opus illud præclarius, & maiore conſilio formatum, ideo ſcriptum eſt Deum dixiſſe, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Quanquam licet obſcurius quoties Deum dixiſſe legimus, toties opera diuina ſummo conſilio, & ratione perfecta fuiſſe conſpicimus. Ad hunc modum cum legimus, Vidit Deus quod eſſet bonum, idem Trinitatis myſterium deſignari cernimus. Pater enim per filium opus videt, & operis abſoluti pulchritudinem amore miro complectitur. Amoris autem nomine ſancti ſpiritus perſona ſignificatur. Non quod opera patris, filij, & ſpiritus ſancti inter ſe diſtingui poßint, & certæ ſingulis perſonis prouinciæ compacto diſtributæ ſint: ſed vt in operibus ſingulis omnium trium perſonarum coniunctio, & minimè diſtincta ſocietas explicetur. Vt enim alibi ſcriptum eſt, Verbo Domini cæli firmati ſunt: & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.

Itaque cum legimus, Dixit, aut vidit Deus, verbi, aut aſpectus diuini nomine filium intelligimus: cum vero Deum opera ſua comprobare videmus, ſpiritum illius oculis mentis intuemur. Alibi Moſes cum per Dominum imbrem ſulphuris & ignis, à Domino ſuper Sodomam, & Gomorram demiſſum fuiſſe demonſtrat, clare perſonarum diſcrimen apponit. Nam vtrobique nomen illud quatuor literarum nempe יהוה *quod nullo modo, niſi in na-*

naturam diuinam conuenit, poſitum videmus. Cum igitur Deum verum vim ſulphuris & ignis à Deo vero demiſiſſe dicit, Dei filium illo iudicio patris voluntatem & imperium cõfeciſſe dicit. Quid? Ipſa bene precandi formula quam Deus ipſe præſcripſit, non ipſarum perſonarum diſcrimen explanat? Sic benedicetis, inquit, filijs Iſraël. Benedicat tibi dominus, & cuſtodiat te: oſtẽdat dominus faciem ſuam tibi, & mi ſereatur tui: conuertat dominus vultum ſuum ad te, & det tibi pacem. Hic etiam ter illud ſanctiſſimum naturæ diuinæ nomen repetitum cernimus: vt hoc numero tres in vna natura perſonas conſiſtere videamus. Alio ſimiliter in loco. Audi Iſraël, dominus Deus noſter Deus vnus eſt. Ter nomen Dei poſuit, vnum tamen Deum confitetur, vt tres in vna, & eadem diuinitate perſonas explicaret. Dauid autem quam ſæpe hãc eãdem Theologiæ rationem exponit? Veluti cum ait. Dixit dominus domino meo, ſede a dextris meis. Et vnxit te Deus Deus tuus vnguento lætitiæ. Chriſtum Deum appellat, & à Deo patre perfuſum fuiſſe vnguento lætitiæ, hoc eſt, Spiritus ſancti virtute ſignificat. Tũ illud, Benedicat nobis Deus, Deus noſter, & benedicat nobis Deus, & metuãt eum omnes fines terræ. Alibi vero ad Sion inquit, dicetur, Homo & homo natus eſt in ea, & ipſe fundauit eã altiſſimus. Quaſi dicat, Magno gaudio cumulabitur fideliũ cætus qui Sionis nomine ſæpe vocari ſolet, cum fuerit hominis illius aduentus incredibili gaudio nunciatus, ita vt altero quoque verbo nuncius hominem ſonet. Sed quis tandem ille homo erit, qui ſit tantæ voluptatis cauſam communibus rebus allaturus? Hic in-

quit

quit, homo eſt excelſus Dei filius, qui in Sione, hoc eſt in Iudæorum repub. quam ipſe fundauit exorietur. Alio rurſus in loco Deus, inquit, iudicium tuum Regi da, & iuſtitiam tuam filio Regis. Rex hic cui fauſta & felicia precatur Chriſtus eſt, quem Regis filium appellat: propterea quod erat ex ſemine ipſius Dauidis procreandus, cuius Chriſti diuinitatem eodem in carmine luculenter exponit, eumque Dei iudicio atque iuſtitia exornandum prædicit: quia non ſecundum ſenſus qui inſidias multiplices animis intendunt, nec ſecundum rerum incidentium coniecturas, quæ ſæpiſsime fallunt, nec ſecundum hominum teſtimonia, quæ multis fraudibus vim iuſtitiæ & æquitatis eludunt, iudicium erat facturus: ſed ſecundum veritatis ipſius exactiſsimum cogitationum quibus fraudes innumerabiles occuluntur examen, erat ſententiam laturus. Hoc autem iudicium nemo niſi Deus exercere poteſt. Nec enim, vt inquit Ieremias, aliquis poteſt cor hominis perſcrutari, & inſpicere, niſi ſolus Deus. Hoc igitur in loco Dauid Deum orat, vt Deo quem Regem & filium Regis appellat, iuriſdictionem ſuam largiatur. Multa Regis huius ſanctiſsimi teſtimonia in eandem ſententiam ſcripta prætereo. Quid de Solomone illius filio dicam? Sic enim apud illum ſcriptum legimus. Quis aſcendit in cælum, atque deſcendit? Quis continuit ſpiritum manibus ſuis? Quis conſtrinxit aquas veſte? Quis conſtituit omnes terminos terræ? Quod nomẽ eſt eius, aut filij eius, ſi noſti? Hic certè cum Dei filium appellat, illius perſonam non naturam à patre diſtinguit. Iſaias vero quam clarè Chriſti diuinitatem celebrat? Puer,

inquit, natus eſt nobis; & filius datus eſt nobis, & factum eſt principatus eius ſuper humerum eius: & vocabitur admirabilis, conſiliarius, fortis, Deus, Pater æternitatis, princeps pacis. Illum à Deo nobis datum eſſe dicit, & eum qui datus eſt Deum nominat. Cum igitur alius ſit qui det, & alius qui datus eſt, ſatis conſtat filium à patre diſcerni. Alibi vero apud eundem Prophetam dicit idem Dei filius, A principio non in aperto loquutus ſum: ex tempore quo hæc eſſe cæperunt aderam: & nunc Dominus miſit me, & ſpiritus eius. Deus ipſe loquitur, & ſe à Deo miſſum aſſeuerat, ſpirituque illius incitatum fuiſſe confirmat. Minimè neceſſarium arbitror omnia diuinorum hominum teſtimonia conſectari, quæ hanc eandem ſententiam continent. Vt igitur modum ſtatuam, duorum tantum teſtimonia proferam. Primus teſtis erit Oſee, alter Zacharias. Apud Oſeam dicit Deus, Domui Iuda miſericordiam tribuam, & ſalutem Dabo eis per Dominum. Deus ipſe loquitur, & ſalutem à Deo afferendam opera ipſius qui loquitur, pronunciat: vtrobique autem nomen illud יהוה *poſitum videmus, vt patrem & filium intelligamus. Alio rurſus in loco ait, Poſtea reuertentur filij Iſraël, & quærent Deum Dominum ſuum, & Dauid Regem ſuum & metuent Dominum, & bonum eius vltimis diebus. Dauid hoc in loco Chriſtus eſt. Hoc enim nomine apud Iſaiam, & Ezechielem, & alios Prophetas interdum nominatur. Hic etiam ter Dei nomen non ſine myſterio repetitum cernimus. At Zacharias multo clarius hanc eandem ſententiam confir-*

mat.

mat. Nam apud illum Deus ita loquitur, Cane, & lætare filia Sion. Ecce namque veniam, & habitabo in medio tui, ait Dominus: et adhærebunt gentes multæ Domino die illa: & in populo meo numerabuntur: & habitabo in medio tui, & ſcies quod Dominus exercituum miſit me ad te. Quid hoc teſtimonio clarius, quid euidentius dici, aut cogitari poteſt? Deus ipſe loquitur, ſeque venturum prædicit, foreque prænunciat, vt multæ gentes ad Domini nomen adiungantur: ipſeque Dominus ſe a Domino miſſum iri præmonſtrat, & in omnibus his locis nomen illud Dei quatuor illis notis inſcriptum apponitur. Quid eſt igitur quod Iudæus tergiuerſari conetur? Quam erroris defenſionem meditabitur? Quibus artibus elabi poterit? Deus verus ſe venturum denunciat: gentes exteras ad Deum verum aggregandas eſſe demonſtrat: ipſeque Deus ſe à Deo mittendum prædicit, & nomen domini ter repetitū animaduertimus, vt tres perſonas in vnius diuinitatis ſimplicitate veneremur: & tamen Iudæi tam claro viri diuini teſtimonio impudentiſſimè repugnabunt? & tamen in luce meridiana caligabunt? & tamen in eodem errore perſiſtent? Eadē enim cæcitate qua Chriſtum aduenisse negant, vt Antichriſtum recipiant, diuinæ ſapientiæ lucem fugiunt, vt magicis Cabalæ delirationibus & commentis peſtiferis incumbant. Sed in quæſtionem vocari poteſt, cur trinitatis ſanctiſſimæ notitia non fuerit olim explicite tradita omnibus Iudæis, quemadmodum & nobis. Nam ſi ad ſalutem neceſſaria eſt, illi non erant de ſalutis ſpe deijciendi: ſi non erat neceſſaria, non erant inutili quæſtione

reliquæ gentes implicandæ. Sed vt breuiter reſpondeamus, *olim non erat neceſſarium, imo erat periculoſum aliquid vulgo, de numero perſonarum diſputari, ne Iudæi propter ingenij tarditatem tres Deos aſſererent. Et antequam Dei filius in terras aduenirets nō tantā fidem ab illis requirebat. Pro ratione namque muneris & beneficij magnitudo fidei atque pietatis exigitur. Nullum beneficium maius eſſe potuit Chriſti præſentia: nulla igitur maior fides vllo tempore requirenda fuit. Quamuis enim antiqui homines olim venturæ ſalutis fiducia niterentur, multum tamen inter ſpem ſalutis, & ſalutis ipſius præſentem fructum intereſt. Nobis præterea poſt Chriſti aduentum maximè neceſſaria fuit hæc diuinarum perſonarum explicatio. Quomodo enim potuiſſet intelligi, quantum fuit Dei in noſtra ſalute conſtituenda beneficium: niſi fuiſſet oſtēſum, ſalutem noſtram per ipſius Dei filium eſſe conſtitutam? Chriſtum vero Dei filium eſſe credi non poterat, niſi nobis certa fide conſtaret, Deum à ſempiterno tempore filium ſibi omnino ſimilem genuiſſe, quem amore immenſo diligeret. Quamuis tamen hoc myſterium minimè in vulgus emanaret, viri tamen primarij literis atque fide præcellentes illud ex ſanctis literis apertè colligebant. Petrus Galatinus vir eruditione, & religione præſtans & in eruendis Iudæorum arcanis valde diligens, varia antiquiſſimorum rabinorum qui Chriſti ortum anteceſſerunt teſtimonia citat, quibus Iudæos acerrimè conuincit. Teſtimonia ſunt clariſſima, quibus hoc myſterium ſacratiſſimū aperte confirmatur, & impietatis atque perfidiæ mucro retun-*

tunditur. Sed Iudæis omiſſis ad Græcos veniamus, cum quibus multo minus erit nobis negotij. Vt enim facilius ad Chriſti religionem adducti ſunt: ita facilius ipſi Chriſto doctori atque magiſtro ſummæ eruditionis auſcultabunt. Sed antequam cum Græcis de hac re agamus opus eſt, vt de quæſtione valde inter Philoſophos agitata diſputemus. Quæſtio autem erat, an mundus à ſempiterno tempore conſtitiſſet: an aliquod initium temporis habuiſſet. Sed mirum fortaſſe nõnullis videbitur, quid attineat ad ſanctiſſimæ triadis myſterium de mundi vel principio vel æternitate diſſerere. Quantum id ad diſputationem noſtram pertineat, apparebit. Plato ſine dubio mundum ortum eſſe ſtatuit, & Deum ex aliquo tempore molitionem illius ſuſcepiſſe. Ariſtoteles contrà, mundum nec initium temporis habuiſſe, nec interiturum eſſe. Argumẽta quibus pugnat, magis illius auctoritate quam rationum pondere nituntur. Sunt autem hæc fere. Vis & ratio rei mobilis, ea ratione qua mobilis eſt, eſt ipſius mobilitatis actus. Itaque neceſſe eſt, cum cauſa mouens adfuerit, vt ſit ſemper in motu. Ergo ſi ea quæ mobilia ſunt, ſemper extiterunt: & qui moueret, ſemper extitit, motus initium habere non potuit. Si non extabat res, quæ mutationem ſubire poſſet, paranda certè fuit. Parari autem non poterat ſine motu. Rem igitur mobilem motus anteceſſit, quod eſſe non poterat, cum ante illam nulla res extaret, quæ moueretur. Quod ſi ſemper fuit aliquid mobile, & ſimul vis quæ moueret ſempiterna fuit: & tamen neque motor rei mobili motum attulit, neque res mobilis vim infinitis ſeculis accepit extrin-

ſecus, qua moueretur, motor contra motoris vim & rationem immenſo tempore conquieuit. Forma namq. motoris, ea ratione qua motor eſt, eſt vt ſemper moueat: nam ſi ceſſauerit aliquando, motoris vis & nomen occiderit. Quod ſi aliquādo ceſſauit, & tandem ſe ad motum afferēdum applicuit, immutatus eſt. Conſequens igitur eſt, vt illius immutationis cauſam quæramus: & ſimiliter illius cauſæ quæ motorē ad mouendū, impulit, aliam cauſam inueſtigemus: & ſic erit infinitè progrediendum. Præterea tempus ortum non habuit. Tempus autem eſt numerus motus, ſecundum prius atque poſterius. Motus igitur, ſi tempus eſt ſempiternum, ſempiternus etiam fuerit neceſſe eſt. Quod autem tempus nunquam inceperit, hoc argumento probatur. Si aliquando tempus non fuit, tēpus fuit, cum tempus non eſſet. Aliquando enim tempus aliquod deſignat. Præterea nunc quod latini philoſophi inſtans appellant (eſt autem inſtans illo præſentis tēporis momētum, quod antequam mente concipi atq. retineri poſſet, effluxit) illud igitur nunc, vel inſtans ſic definit Ariſtoteles, vt ſit medium præſentis tēporis & futuri. Deinde ſic argumentū concludit. Si tempus inchoatum fuiſſet, ergo tunc ab aliquo nūc, vel inſtante initium cepiſſet. Sed illud etiam nunc tēpus anteceſſerat, ſiquidem nunc & præteriti temporis finis eſt, & futuri principium. Ergo tempus ſemper fuit. A quocumq. enim nunc tempus inceperit, eſt neceſſe, vt illud nunc alicuius præteriti temporis finis extiterit. Omne igitur quod principium temporis eſſe poſueris, tempus aliquod fuerat antegreſſum. Hæc quidē Ariſtoteles fuſius quæ nos in hoc loco perſtrin-

ſtrinximus. His argumentis victi recentiores philoſophi qui ſe Platoni dediderant, cum Platonis ſententiam ſe tueri poſſe diffiderent, excogitarunt, idem Platonem ſenſiſſe, quod Ariſtoteles poſtea decreuit. Nec eſſe inter illos vllum ſententiæ diſſidium, ſed orationis & ſtyli diſſimilitudinem. Platonem enim ſempiternum eſſe mundum ſtatuiſſe: neque cum mundum à Deo formatum eſſe dixiſſet, arbitratum eſſe mũdum ab aliquo temporis initio exordium ſumpſiſſe, ſed originem illius eſſe ad Deum ex tempore ſempiterno referendam. Hoc igitur aſſerunt, de Platonis mente & ſententia mundum eſſe à Deo ex omni æternitate generatum. Quam falſa autem eorum opinio ſit, Plutarchus, & Cicero, atque adeo Ariſtoteles ipſe qui Platonem reprehendit, eo quod temporis initium poſuerit, & omnes denique antiqui Philoſophi apertè demonſtrant. Omnes enim vno ore conſentiunt, eam fuiſſe Platonis ſententiam, vt mundus principium temporis habuerit. Proculus autem in Commentarijs, quos edidit in Timæum Platonis, Platonem ſtatuiſſe mundum eſſe ſempiternum demonſtrare conatur. Quod quidem oſtendere ex temporis & animæ mundi æternitate fruſtra contendit. Cùm autem multis argumentis leuibus vtatur, aliqua tamen ſunt, quæ nonnullis moleſtiam exhibere interdum poſſũt. Si, inquit, mundi conditor, atque moderator ſuum officium facit, cum ille ſempiternus natura ſit, conſequens eſt, vt ſemper ſuum munus obeat, & non aliquando officio fungatur, aliquando rurſus gubernaculum dimittat. Aliter enim illum alternis vicibus immutari neceſſe fuiſſet. Si autem

ſemper aliquid agit, quid eſſe potuit, quod ageret antequam mundus eſſet, ſi nihil erat? Deinde quid illum mouit, vt cum ſeculis infinitis ceſſauiſſet, ita mutaretur, vt mundi creandi conſilium repente ſuſciperet? Arbitratus ne fuit nihil eſſe ceſſatione commodius? Cur igitur ſe poſtea ad mundum ædificandum contulit? Exiſtimauit officium eſſe muneris vacatione præſtantius? Cur igitur immenſo ſpatio otium complexus eſt? Quod ſi fuit melius mundum gigni, id videlicet antea ignorabat, & ea de cauſa cum antea nihil agere melius eſſe ſtatuiſſet, mutauit poſtea conſilium. Aliquando igitur Deus aliquid ignorauit, & idcirco fuit poſtea à priſtina ſententia deductus. Præterea ſi mundus aliquando non fuit, ergo Deus tunc nihil agebat. Infinitò igitur tempore potentia tantum non actu, mundi Architectus fuit. Quod autem potentia tantum eſt, imperfectum eſt. Si igitur Deus aliquo tempore potentia tantum conditor naturæ fuit, ſecundum hanc rationem imperfectus aliquando fuit. Hoc autem dici nullo modo poteſt. Nullum igitur tempus fuit, quo Deus non eſſet actu naturæ conditor. Mundus igitur ſemper extitit. Hæc quidem Proculus, cuius quidem argumenta quam fallacia ſint aperiemus. Neceſſe tamen eſt, vt prius Ariſtoteli reſpondeamus. Primum Ariſtotelis erratum fuit illi commune cum multis. Ex ordine enim quem à principio rerum omnium conditor, cum naturæ vniuerſæ ſtatum collocauit, in natura conſtituit, legem ſumunt, quam ipſi naturæ conditori nimis inſipienter imponant, eiusque immenſam potentiam nefarijs

cona

conatibus aſtringant. Et quia ſic ille ſanxit, cum omnium rerum ſemina ex nihilo produxit, vt deinceps nihil è nihilo fieret: ij ne à principio quidẽ fateri volunt, Deo licuiſſe rerum omnium materiã atque ſeminarium è nihilo proferre. Quaſi ſit ſemen aliquod in rerum natura diuina potentia atque voluntate fœcundius: aut maius ſit materiam rudem & impolitam creare, quam ex eadem materia tam varias atque tam pulchras formas effingere. Alterum erratum eſt, quod ſic argumentatur, quaſi Deus natura, & non libera voluntate & conſilio mundum cõſtruxerit. Fateor equidem omne quod efficit natura, ſi materiæ fuerit applicatum, inſitam continuo vim in materiam expromere, ex eaque ſimilem ſibi formam effingere: veluti cum ignis aridis lignis adiungitur, ignis exoritur. Quod ſi Deus, vt quidam philoſophi dicebant, eſſet orbis igneus, omnia coërcens, & continens, & omnia natura cõficeret, mundum totum igneſcere neceſſarium fuiſſet. Similiter ſi Deus non libero conſilio, ſed natura tãtum omnia cõfeciſſet, omnia diuinitatem aſſecuta fuiſſent. Hoc autem falſum eſt. Falſum igitur eſt etiam id vnde hoc ſequitur. Præterea Argutulus eſt hoc in loco noſter Ariſtoteles, atque plane ſophiſta. Non enim materiam nominat, ſed mobile ea ratione qua mobile. Neque Deum appellat, ſed mouens ea ratione qua mouens. Vt quemadmodum Architectus ea ratione qua eſt Architectus actu, non poteſt non architectari, ita mouens ea ratione qua mouens eſt, non poſſit, ſine re natura mobili quam ipſe moueat intelligi. At hæc in ſignis differendi fallacia eſt: Fabricatio enim mundi non naturam diuinam

attingit.

attingit. Liberum enim erat Deo vel ædificare mundum, vel non ædificare. In quo autem dicit rem mobilem ſi antea non erat, non potuiſſe ſine motu parari, falſum eſt. Antequam enim eſſet materia, nihil erat quod moueretur. Et eam ob cauſam creatio cum ſit ex nihilo, motus appellari non poteſt. Quod ſi materia ſempiterna fuiſſet, non tamen apta ad motum accipiendum, & opus fuiſſet motu ad eam præparãdam, minimè Deum ille motus attigiſſet. Aliter enim non fuiſſet prima cauſa mouens non mota, quod cũ ipſius Ariſtotelis ſententia pugnat. At inquit, ſi non mouebat antea, & mouit poſtea, immutatus eſt. Vnde hoc ſequitur? Sequeretur porro, ſi natura, vt diximus, & non libero conſilio mundum extruxiſſet. Primum, inquit, motor non erat actu, & poſtea factus eſt, quaſi vero motoris nomen naturæ nomen ſit, vt ea de cauſa mutationem in Deo formidare debeamus. Mouentis autem nomen, nõ ad naturam, vt diximus, ſed ad effectionẽ operis æterno quidem conſilio deſignati, opportuno autem tempore conſtituti referendum eſt. Si rurſus mouentis nomen obieceris, ego Dei nomen amplectar, cui nulla vnquam mouẽdi neceſſitas incubuit. Itaque fatebimur Deum infinitis ſeculis extra ſe nihil egiſſe. Mutauit ergo conſilium? Nullo modo. Imo conſilium quod ab omni æternitate ceperat, ad exitum opportuno tempore perduxit. Et hoc ſine vlla ipſius mutatione. Nam & conſilium æternum eſt, & opus non tactu vllius corporis, ſed magnitudine virtutis abſolutum. Si tempus, inquit, æternum eſt, & motus æternus: nam tempus eſt numerus motus. Sed tempus eſt æternum, igitur

tur & motus æternus. Ego contradico, ſi motus non eſt æternus, ergo neque tempus. Sed videamus quomodo temporis æternitatem probat. Si tempus, inquit, aliquando non fuit, ergo tempus non fuit, cum tempus eſſet. Aliquando enim tempus deſignat. Et hoc quam ridiculum eſt? Definitionibus enim quas ipſe finxit, intemperanter abutitur. Quemadmodum in definitionibus mouentis, & mobilis faciebat. Nego enim ſemper verbum aliquando tempus hoc quod huiuſmodi conditionem ſequitur, ſignificare. Aliud enim tempus eſt, quod cæleſtis naturæ conuerſio definit, quod incepit eſſe cum ipſius mundi natura: aliud æternitatis, quæ nullo mundi circuitu definitur. Ad hanc autem æternitatem ſignificandam neceſſario interdum nomine temporis vtimur, velut cum dicimus, tempus aut æuum ſempiternum. Cum igitur aliquid dicimus fuiſſe aliquando antequam mundus fieret, non pugnantia dicimus. Nam antequam mundus eſſet, æternitas erat. Illud vero nunc quam ſubtiliter & argute in hanc feſtiuam fabulam inductum fuit? Nunc, inquit, eſt medium inter præteritum tempus & futurum. Ergo ſi tempus incepit, ab aliquo nunc incepit. Sed nunc eſſe nõ poteſt, niſi præteritum tempus antecedat: ergo quodcumque temporis initium poſueris, aliquod tempus elapſum fuiſſe cõſtabit. Nego omne nunc eſſe præteriti temporis finem, & futuri principium. Nam ante primum nunc nullum tempus extitit, & poſt vltimum nunc ſimili ratione nullum tempus erit. Itaque definitionibus irriſis non habebit vir erudituſſimus quo progrediatur. Sed mirum eſt, quomodo tantus

tus vir eiuſmodi nugis in re tam ſeria oblectari voluerit. Sed multis experimentis intelligi poteſt, quam auerſi ſint à vero plerumque qui nimis ingenio confidunt, quamuis ſint diſciplinis omnibus inſtructiſſimi. Proculus vero tribus potiſſimum argumentis mundum ſempiternum eſſe confirmat. Primum ſumit, ex æternitate temporis, quod diſſolutum eſt. Tempus enim æternum eſſe negamus. Alterum ex animæ mundi natura ſempiterna. At nos mundum animatum eſſe non concedimus: & ille mundum eſſe animantem probare non poteſt. Præterea Plato cuius ille ſententias tuetur, in Timæo animam mundi in tempore genitā fuiſſe docet. Poſtremo quamuis & mundus, animans eſſet, & anima illius ſempiterna, nō ob id efficeretur mundum eſſe ſempiternum. Animis ſiquidem noſtris Platonici æternitatem tribuunt: ſed non ex eo ſequitur corpora etiam noſtra eſſe ſempiterna. Sed hæc omnia argumenta Proculus videbat, quam leuia & infirma eſſent: Illudque vnum propterea quod firmamentum vt apparet cauſæ cōtinet, fortiſſime tuetur. Si opifex, *inquit, mundi aliquādo nihil molitus fuit, & poſtea nouam molitionem ſuſcepit, aut antea non intelligebat, eſſe meliorem omni ceſſatione mūdi fabricationem, aut intelligebat : ſi non intelligebat, ergo ignorauit aliquando. Si intelligebat, cur infinitis ſeculis ceſſauit? Tum conqueritur de illorum peccato, qui mundum ex tempore inchoatum fuiſſe prædicant, quod fructu tantæ gloriæ Deum æterno tempore caruiſſe confirment. Quandiu enim mundum non creauit, tandiu aiunt eum conditoris gloria caruiſſe. Sed vt illi, & reliquis qui in eandem ſententiam diſ-*

diſcedunt reſpondeamus, libenter ab illis audierim, an exiſtiment Deum non vniuerſæ naturæ tantum, ſed ſingularum, atque etiam minimarum rerum eſſe conditorem, omniaque numine illius gigni, ali, conſeruari, ſtatumque ſuum tueri. Fatebuntur certè, ſi Platonem audire voluerint. Rurſus interrogabo, fuerit ne melius aliquod animal, aut arborem aliquã ſingularem procreatam fuiſſe? An non fuerit? Non de Bucephalo quæro, ſed de quouis equo: nõ de Platano ſub qua Socrates cum Phædro de pulchritudine diſputauit, ſed de quauis arbore. Sic igitur quæram. Fuit ne melius hanc oleam naſci? An non fuit? Si fuit melius naſci, cur à tempore ſempiterno nata non fuit? Cur illius opifex tam immenſo ſpatio eam procreare noluit? Ignorabat melius eſſe hanc oleã gigni? Ergo ignoratio cadit in Deum. Non ignorabat? quæ fuit igitur illa tam diuturna ceſſatio? Si antea ignorabat, atque tandem reſipuit, igitur immutatus eſt. Vtrumque eſt nimis abſurdum, ergo & illud vnde ſequitur. Olea igitur hæc ſempiterna eſt. Sempiterna certè inquient. Nam à tẽpore ſempiterno fuit in ſemine. Quid narras? Semen ne eſt arbor ipſa, quæ eſt ex illo procreanda? Eſt quidem non actu, ſed potentia. Rectè. Ergo opifex rerũ à tẽpore ſempiterno huius arboris cõditor, nõ actu ſed potẽtia fuit. Secundum igitur huius arboris rationẽ non fuit actu, ſed potentia tantum procreator. Per te igitur quod ad hanc oleã attinet, imperfectus opifex aliquando fuit. Hoc dici nulla ratione poteſt: oleã igitur hæc eſt ſempiterna. Hoc in loco ſcioli ridebunt. Quaſi ego non videam ipſum argumentum eſſe ridiculum. Quid, inquient, attinet

vnius oleæ procreationem cum vniuerſæ naturæ fabrica conferre? Inter rẽ vtramq. multum intereſt: inter argumentandi rationẽ nihil omnino. Si enim argumẽtum aliquã vim habet, ex æquo in rebus maximis atq. minimis valebit. Si vero in minimis nullã vim habet, nec in maximis habebit. In differẽdi namq. ratione, non quod in rebus ipſis per ſe conſideratis põdus ſit, ſed quid ex rebus poſitis & conſtitutis efficiatur, attendimus. Sed, inquis, ego Deum otioſum cogitare nõ poſſum. Rectè facis. Nunquã enim ab actione ſempiterno tẽpore ceſſauit. Quid agebat? inquis. Id certè quod mundũ multo maiore interuallo ſuperat, quã mundus ipſe oleæ quã exempli gratia poſui, naturã, de quo ſtatim dicemus. Sed prius conſiderandum eſt, quò formula qua Proculus mundum eſſe ſempiternum probare nitebatur, reciderit. Eodẽ namq. argumento probari poterit, nõ oleã tantum, ſed mentã & rutam eſſe ſempiternam. Sic fiet, vt omnia in dijs numerari poſſint, cum nihil poſſit eſſe ex omni parte ſempiternum, niſi ſolus Deus. Quod vero ad argumentum attinet de potentia, ex qua oſtendere nitebatur, ſi mundus factus ex certo tempore fuiſſet, Deum cum non actu, ſed potentia tantum mundi conditor fuiſſet, imperfectum fuiſſe, quam nugatorum ſit non facilè dixerim. Duplex eſt enim genus potentiæ: vnum materiæ, alterum cauſæ efficientis. Potentia quidem materiæ imperfectionem deſignat. Significat enim non quod eſt, ſed poteſt eſſe. Quemadmodum cera non eſt volucris imago, ſed poteſt eſſe, ſi fuerit artificis opera qui ceram fingit, & format adhibita. Vt igitur ex materiæ potentia, materiæ im-

per-

perfectio concludatur, ex artificis tamen potentia non imperfectio, ſed perfectio inſignis oſtẽditur. Nullã enim perfectionẽ artifex ex opere à ſe artificio ſingulari perpolito conſequitur: imo perfectionẽ quã habebat, expromit, & artis inſitæ præcellentiã declarat. Ad hunc modũ ſummus naturæ parẽs & conditor, cum naturã finxit, nullũ ex opere tã præclaro artificium aſſecutus fuit: ſed quod ſemper ex omni æternitate habuerit, indicauit. Nomẽ igitur potẽtiæ in ſummo rerũ opifice nõ imperfectionẽ, ſed immenſam vim, præcellẽtiſſimũ numen, admirandã ſapientiã & probitatem, in omni æternitate prædicandã ſignificat. His tamẽ argumẽtis inducti homines acutiſſimi tãta dementia vexati ſunt, vt rebus corporeis æternitatẽ, & quod eſt conſequens, diuinitatem tribuerint. Quod quã falſum ſit ratione percipitur. Quid enim poteſt eſſe mobile, quod nõ ſit natura caducum & interiturum? Quod enim mobile eſt, nõ per ſe mouetur, ſed aliunde motum accipit. Ergo cum id quod motum affert, mobile corpus mouere deſierit, vis & ratio mobilis interibit. Cum vero vita rei mobilis in perẽni & cõtinuata motione cõſiſtat, ceſſante illa motione res mobilis extinguetur. Deinde cuius partes corrũpuntur, & totum eſt corruptioni ſimiliter obnoxium. Sed mundi partes corrumpuntur, ergo & mundus eſt eiſdem legibus corruptionis alligatus. Præterea omne concretum & coagmentatum, eſt diſſolubile: quod autem diſſolubile eſt, interiturũ eſt. Ipſe namq. interitus eſt naturæ diſſolutio. Omne vero corpus eſt coagmẽtatũ, ergo diſſolubile, & interiturũ. Sed mũdus corpus eſt, ergo efficitur eũ eſſe natura diſſolubilẽ, & interiturum.

Quod autem interiturum eſt, principium habuerit neceſſe eſt. Rectius igitur Plato. Alia namque dixit eſſe, alia propemodum non eſſe, ſed oriri, labi continuo, & occidere. Mundum autem cum ſit corporeus, illis rebus annumerat, quæ natura oriuntur, & occidunt. Neque enim fieri poteſt, vt totũ diſsimilem naturam habeat ab ea, quæ ex omnibus partibus ſuis conſtat. Duplex æternitatis genus poſuit. Vnum quod principio & fine careret, alterum quod haberet principium, nullo tamen fine terminaretur. Alia enim ſic condita à principio fuiſſe, vt natura diffluerent: alia vt perpetuo manerent: non natura ſua, ſed cõditoris ipſius moderatione & benignitate. Sed modum tranſgreſsi ſumus, cum in re tam claris Dei teſtimonijs tam ſæpe probata & conſtituta rationibus etiam vti voluimus. Vrgent tamen aduerſarij, & nihil remittunt. Quid agebat, inquiunt, Deus immenſo tempore? In quibus rebus erat occupatus ante naturã conditam? Quod opus erat illius tam præclarum, & excellens, quod tãto interuallo mũdi pulchritudinem ſuperaret? Dicam. Filium ſui ſplendoris imaginem, infinita ſapientia & probitate præditum, ſibique modis omnibus ſimilem generabat, & genuit, quemadmodum etiam in perpetuum generabit. Vt enim ex ſole ſemper natiuus ſplẽdor exiſtit: ita ex Deo ſummo atq. ſempiterno, ſumma atque ſempiterna claritas & lumen exoritur. Quid ais Philoſophe? Opinaris illum qui mundũ nutu & imperio procreauit, qui rerum omnium ſator & altor extitit, qui animantibus, & arboribus, & minimis etiam plantis fœcunditatem dedit, infœcũdum infinitis ſeculis extitiſſe? Et illum cuius

numine

numine & voluntate, terræ atq. maria tam varium & multiplicem fœtum ediderunt, nihil ex ſe gignere potuiſſe? Quomodo enim in conditam naturam fœcunditatem inducere potuiſſet, ſi fuiſſet natura infœcundus? Si generationis nomen exhorres, propter animantium in propaganda ſobole perturbationem Deo prorſus indecoram, nimis hebes, & rudis es. Ita enim omnes omnium rerũ actiones ad Deum reuocandæ ſunt, vt omnis prius imbecillitas, atq. perturbatio ſecludatur. Itaq. in generatione diuina neque motus vllus, neque conſortium ad prolem ſuſcipiendam intelligi ſine ſummo ſcelere poteſt, cum in Deum perturbatio nulla cadat, nec is ſit, qui conſortio naturæ vllius indigeat, cum fœcunditas illius omnipotens, immenſa & infinita ſit. Cum autem hæc generatio natura conſtet, neceſſario conſequẽs eſt, vt filius patri ſimilimus ſit. Eſt igitur ſimiliter omnipotens, & ſapiens, & benignus, immenſus, & infinitus. Aliter enim minime ſpeciẽ patris expri meret. Quid enim interuenire potuiſſet, quod eã à perfecta ſimilitudine patris abduceret? Nõ matris natura diſsimilis, cum ſine matre genitus ſit: non materiæ vitium; cuius contagionẽ Dei maieſtas non admittit: non caſus aliquis aduerſus, qui nullus eſſe poterat: non externa vis quæ nondum extiterat: etſi extitiſſet, infinitæ Dei potentiæ minimè nocuiſſet. Ergo quẽadmodum pater eſt natura omnipotẽs, atq. ſempiternus, ita filius eſt natura omnipotens atque ſempiternus. Qui igitur filium minorem patre ſecundum naturam aſſerit, patrem immenſa gloria ſpoliare conatur. Negat enim immenſam illius vim & fœcunditatem: negat luminis ſem-

piterni claritatem: negat infinitam ſapientiam atque probitatem: & tantum deniq. de gloria diuina detrahit, quantum nullius mente & ratione cogitari poteſt. Qui enim filij numē & gloriā termino circunſcribit, illum infinita gloria priuat: quod cōuicium in patrē ſine vlla dubitatione redundat. Qui igitur tā audax & temerarius eſt, qui hoc aſſeueret, infinitū ſcelus in patrē & filium ſuſcipit. In patrē quidem, quia illū infinito numine, vi, potentia, fœcunditate, gloria priuare contendit: in filium vero, quia quantū poteſt à patris ſumma atq. ſempiterna ſimilitudine, & identitate perfectiſſima diuellit. Sed de hoc tāto & tam immani ſcelere alio in loco dicemus. Nunc autē Græcos admoneamus actionis diuinæ duplex genus eſſe: aliud interius, aliud autē exterius. Interius autē eſt id de quo nunc loquimur, quod natura cōficitur. Exterius autem, quod Deus extra ſe libero conſilio & voluntate clementer exequitur. Itaq. cum nihil ab omni parte ſempiternū eſſe poſſit, niſi vnum illud principium à quo naturæ omnes profluxerunt: aliter enim non vnum principiū, ſed multa atq. diſſimilia fuiſſent: nec vllus ordo in rebus, ſed confuſio viguiſſet: externum opus cum non ex eſſentia diuina naſcatur ſempiternum eſſe non poteſt, maximè ſi corporeum eſt, & idcircò natura diſſolubile. Mentes quidem æternæ ſunt, non quidem à natura diuina (vt quidam ſuſpicati ſunt) hauſtæ atq. quaſi decerptæ, ſed ad Dei ſimilitudinem factæ, & ita conſtitutæ, vt nunquam interirent. Itaque principium habuerunt, finem autem non ſunt habituræ. At quod ex Dei ipſius eſſentia gignitur, ſempiternum ſit neceſſe eſt, & eidē patri à quo

natum eſt numine, potentia, imperio, maieſtate, infinitate ſimillimum. Tantũ igitur rebus vniuerſis à Deo conditis, ſiue corpore conſtent, ſiue à corpore ſecretæ atque liberæ ſint dignitate filius antecellit, quantum ne cæleſtis quidem orationis vbertate explicari poteſt. Nam quæ poterit eſſe numinis infiniti, cum operibus ab illo finitis comparatio? Non vacabat igitur Deus ante naturam conditam: non ſe languori atq; deſidiæ dedebat: non otium turpe actioni præclaræ anteferebat: Id enim agebat, quo nihil potentius, nihil admirabilius, nihil pulchrius, nihil amabilius, nihil melius, nihil ſalutarius, ne ab ipſo quidem patre excogitari potuiſſet. Ipſam namque mentem & ſapientiam, ſuæ virtutis imaginem, ſuæ lucis ſplendorem, ipſum filium ſeculorum omnium conditorem, omnium rerum futurarum formas in ſe perfectiſſimè continentem generabat: & quamuis mundus nondum fieret, iam mundi perfectio in filij mente conſiſtebat. Timæus apud Platonem dicit Deum cum à ſe mundum effectum cerneret, ſummopere lætatum fuiſſe. Quod quidem è ſanctis literis ſumptum videtur. Sic enim ſcriptum eſt, Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Et his quidem verbis ſummi artificis gaudium deſignatur. Nihil enim quéuis artificem æque atque operis à ſe perfecti ſpecies atque pulchritudo delectat. Conſequens igitur eſt, vt ſummus artifex ex operibus ſuis abſolutis, gaudium ſummum percipiat. Et ideo ſcriptum eſt, Delectatus eſt Dominus operibus ſuis. Hic eſt ille ludus, hæc illa voluptas, qua ſapientia (vt videmus apud Solomonem) ſe perfuſam fuiſſe teſtificatur. Si igitur

mundi opifex, rerumque omnium parens & conditor, magnũ gaudium ex mundi conditi perfectione cepit, quantum gaudium, & quam plena voluptas illius à ſempiterno tempore ex filij perfectione conſtiterit, quæ mẽs, quis Angelus, quæ poteſtas atque principatus, quis ardor cælitum, quæ ſapientia, quæ diuinæ magnificentiæ ſedes explicare dicendo poterunt? Gaudium enim immenſum & infinitum, nulla vnquam cæleſtium mentium eloquentia conſequetur. Ariſtoteles in libris quos τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ *nominat, cum beatam vitam in contemplatione poneret, Dei beatiſſimam vitam in ſui ipſius cõtemplatione conſtituit, ex qua illum ſummo gaudio cumulari confirmat. Aliquid dixit vir doctiſſimus, quamuis non omnino quid dicebat, intelligeret. Ex ea nempe ſpeculatione nata eſt illa ſpecies ſempiterna, mens & ſapientia patris, immenſæ atque ſempiternæ voluptatis origo. Cum de Deo loquimur obſtupeſcimus, eo quod neque nomen, nec orationem, qua ſanctiſſimum illius numen explanare liceat habeamus. Similitudinibus tantum vtimur à natura ſumptis. In omnibus ſiquidem naturis ille imaginem aliquam aut certè veſtigium ſuæ perfectionis impreſſit. Congruum igitur eſt, vt ſimilitudines conferamus, & ita quaſi quibuſdam adminiculis ex ſpeculatione naturæ communis, ad conditorem naturæ ipſius aſpiremus. Vt autem ad Ariſtotelem reuertamur, qui beatiſſimum Dei ſtatum, in ſui ipſius attentiſſima conſideratione poſuit, animaduertendum eſt, an ex ea ſententia poſſimus aliqua ex parte, rationem originis ſempiternæ qualis ſit exiſtimare. Quare vt commodius fieri*

poſſit,

poſsi, nos ipſos inſpiciamus. Cum quilibet homo ſeipſum conſiderat, ſummumque ſtudium in ſui ipſius ſpeculatione ponit, partus quidem minime contemnendus exoritur. Partus autem eſt noſtri notitia, in qua priſca olim Philoſophia magnam ſapientiæ partem collocauit: ſi vere illius eſt præceptum illud, quod multi Apollini Delphico tribuebant, nempe cognoſce te ipſum. Ergo ſi me ipſum cognoſco, & aliquid in me dignum laude reperio, conſequens eſt, vt meipſum diligam. Omne enim quod pulchrum & laudabile eſt, amorem natura conſiliat. In quolibet igitur homine in ſui ipſius conſideratione defixa eſt mens, quæ totius animi ſtatum acriter & attentè conſiderat: eſt cognitio quæ ex ipſa conſideratione ortum habet: eſt amor qui ex cognitione excitatur. In nobis quidem hæc omnia accidentia ſunt, quibus animi cõmutantur, & varijs modis afficiuntur. Eam enim notitiam capiunt, quam non habuerant: eo amore commouentur, cuius vim antea non ita clarè ſenſerant: & ſæpenumero à conſtituta ſententia, & opinione deſiſtunt. Omnia vero quæ in nobis inhærent, cum in Deum conferuntur, ita conferenda ſunt, vt prius omnis imbecillitatis opinio circuncidatur, vt nihil quod Deo ſit indignum, animo cogitetur. Cum igitur ille maximè ſimplex & vnus ſit, nullumque accidens ad cõpoſitionem ſuæ perfectionis admittat, efficitur, vt quod in nobis accidens eſt, in illo certa ratio permanens ſit, naturali vi & ſtabilitate conſiſtens. Ergo cum naturam ſuam, quod perpetuo facit, attentè conſiderat, ipſam ſapientiam gignit, omnes vitæ, lucis, bonitatis, pulchritudinis, voluptatis, immor-

talitatis opes in ſe continentem: & rebus omnibus cum illi vi ſum eſt, à ſe conditis, vt cuiuſque conditio flagitat, vt ſint, vt viuant, vt ſentiant, vt moueantur, vt intelligant, cauſas afferentem: & vniuerſum mundum varijs opibus & ornamẽtis, largè atq. munificè locupletantem. Hunc diuinum partum, hanc admirandam, & immenſam diuinæ virtutis ſpeciẽ, hoc clariſſimum patris ipſius ſpeculum, hunc fulgorẽ ſempiternũ ex ſempiterno ſplendore patris exortum, nos Dei filiũ (vt ſanctæ literæ facere admonent) appellamus. Ex hac autem diuinæ mẽtis intelligẽtia, & ex immẽſæ pulchritudinis animaduerſione amor ſummus, atq. ſempiterna voluptas elicitur, quæ patrẽ filio, & filium patri, caritate ſempiterna deuincit. Hoc arctiſſimum amoris diuini vinculum, hanc ſummã & immenſam caritatis atq. voluptatis rationẽ ſpiritum ſanctũ oracula diuina nominant, tẽporibus diuino conſilio præfinitis diuinos ſenſus animis inſpirantem, mentes radijs ſempiternæ lucis illuſtrantem, & inflãmantem, hominesq. à terreſtrium rerum cupiditate ad cæleſtium, atq. diuinarum ſtudium traducentẽ. Cùm autem in Deo nihil ſit admiſtum, nihil ex naturali forma & qualitate coniunctum, nihil in eo poſſit eſſe prius, aut poſterius, nihil maius, aut minus, nihil valentius, aut imbecillius, neceſſe profectò eſt, vt patri filius, ſpiritus ſanctus vtrique ſit par & æqualis, & naturæ vi, & ratione, imperio, numine, poteſtate, in omni æternitate ſimillimus. Neq. enim diuerſitas, aut inæqualitas, aut diſſimilitudo in vna eademque ſempiterna natura cogitari poteſt. Itaque vnũ Deũ immortalem, incorporeum, infinitum immutabilem, omnipotentem,

tentem, natura maxime ſimplicem, perſonarum numero & ratione diſcretum colimus & veneramur, & in huius ſummæ veritatis confeßione, tanquam in arce munitißima conſtanti fide conſiſtimus. Patrem originis auctoritate principẽ, filium inſita pietate patris iußis obſequentem, ſpiritum ſanctum ab vtroq. manãtem credimus. Iſtã fidem profeßi ſumus, cum primum è tenebris emerſi lucem aſpeximus: itaque citius nobis quiſpiam vitam eripiet, quam ab hac ſummæ veritatis confeßione depellat. Sed, inquient fortaſſe aliqui, nos pugnantia dicere. Pugnantia quidem diceremus, ſi naturam vnam, & eãdem eſſe multiplicem, ſecundum naturæ rationem diceremus. Sed non id dicimus. Sed in vna natura trium perſonarum diſtinctionem, vt nos diuinum numen edocuit, conſtanter aſſerimus. Id, inquit, ratione conſequi non poſſum. Homo audax & importune crede quod te recta ratio confiteri cogit, & id quod ratio comprehendere nequit, omitte. Recta ratio ſanxit, vt Deo qui fallere non poteſt, fidem habeas: & cuius cauſam perueſtigare non potes, minimè perſcruteris. Nam quid tu ratione cõſequeris? Quas naturæ cauſas penitus exploratas & cognitas habes? Quam rerum ſcientiam ſatis explicatam fuiſti vnquam ſummo ſtudio conſecutus? Si magnos in philoſophia progreſſus habes, hoc vnũ certè percepiſti, te nihil vnquã (vt Socrates aiebat) percepiſſe, omnemq. ſapientiã moderatione, & religione cõtineri. Moderatio namq. facit, ne falſa opinio ſapientiæ quæ ſumma demẽtia eſt, in animos latenter irrepat: Religio autem, vt cæleſte numẽ vereris, & id quod Deus enunciat verum eſſe conſtituas. Ille

igitur

igitur tantum ſapiens eſſe poterit, qui ſe ipſum abiecerit, & Deo in diſciplinam tradiderit. Diſcipulus autem illius eſſe non poteris, niſi firmam fidem verbis illius adiunxeris. Diſcentem, inquit Ariſtoteles, credere oportet. Quod rectiſſimè dictum eſt. Multa namque ſunt in artibus humana ſolertia inuentis, quæ non ſtatim à principio poſſunt eorum qui diſcere incipiunt, cogitatione cõprehendi. Qui igitur doctoribus ſapientibus fidem non habet, ſpem in ſtudio progrediendi prorſus abijciat. Quod ſi fides eſt hominibus qui arte aliqua præcellunt, habenda: quomodo non multo magis erit Deo qui nunquã fallit, aut fallere potuit adhibẽda? Cur igitur te non abijcis? Cur nõ tuæ mentis anguſtias recognoſcis? Quomodo non ipſum numen quod temere perſcrutari niteris extimeſcis? Nam ſi Deo credere non vis, niſi rationẽ rei quæ tibi credenda proponitur explores, nihil vnquã illi credes. Eſt ne aliquid in vniuerſa natura, quod ſæpius tractes, & cuius familiaritate & cõſuetudine arctius implicat⁹ ſis, quã animus tuus? Non profecto. Age iã videamus, an animi tui naturam cognitã habeas. Narra igitur, quæ ſit illius ſpecies: qua vi corpus agitet & moderetur: quæ ſit illa corporis mortalis cũ animo immortali cõiunctio: quis ſit in ſenſibus vigor: quæ vis hòrum quæ ſenſibus excipiuntur impreſſio: quæ memoriæ capacitas: quæ rationis inuẽtio, ſolertia, cogitatio, & ex rebus ante cõſtitutis apta concluſio? Quid ergo eſt? Te ipſum non vides, & Dei præpotentis naturam, & maieſtatẽ, qui habitat, (vt Paulus ait) lucem inacceſſibilem, videre contendis? Tu qui ne ſolis quidem aduerſi radios ſuſtinere potes, illius

ſplen-

ſplendoris immenſi claritatem imbecilla mentis acie ſuſtinebis? Nec interim diræ cæcitatis ſupplicium pertimeſces? Vt enim qui oculos in ſole defigunt, oculorum aſpectum amittũt: ita qui è terminis aſſignatis egrediuntur, vt lucem immẽſam percipiant, mentis aſpectu priuabuntur. Duplici namque ratione fieri poteſt, vt homines in tenebras incidant. Vna eſt lucis ipſius odium atq. fuga: altera eſt nimis curioſa ſupra quã eſt conceſſum, lucis inſpiciendæ cupiditas. Si igitur tenebras metuis, & ſalutari luce compleri deſideras, non cauſas & rationes, quas conſequi non potes inquiras: ſed fidẽ tantum diuinis teſtimonijs adiunge, & ſatis habe, quod certus eſſe poſſis, ea quæ credis eſſe Dei voce & ſententia confirmata. Si cupis interdum naturæ adminiculis erigi, vt facilius Dei notitiam capias, id quidem tibi per me licebit, ea tamen lege, vt intelligas nullam eſſe in natura ſpeciem, quæ poſsit perfectè pulchritudinem & amplitudinem diuinæ mentis imitari. Quamuis enim in rebus ſingulis obſcuram Dei ſimilitudinẽ & veſtigium intueri liceat: cum tamen illius numen omnibus rebus ab illo conditis partibus infinitis antecellat, conſequẽs eſt, vt in cœleſtibus etiam mentibus, quæ multo propius ad Dei ſimilitudinem accedunt, multo maior diſsimilitudo, quã ſimilitudo immenſæ illius claritatis appareat. Idcirco autem fit, vt cum duplex ratio de rebus diuinis diſſerendi ſit, vna quæ rerum omnium formas & perfectiones in Deo ſumme conſtituat: altera quæ nihil eorum quæ ſunt in Deum conuenire demonſtret: multo certior habeatur ea ratio, quæ Deum ab omni naturæ ſimilitudine & communione ſecludit: quam

illa quæ in Deum omnia congerit. Nam quæ vox & oratio immenſam & inexplicabilē naturā ipſius diuinitatis explicabit? Quæ mēs illius infinitā ſapientiā & bonitatē cogitatione complectetur? Quæ igitur ſimilitudo ſpeciē illius atque formam referet? Quāuis enim in Deo ſint omnia, rurſus tamen omnia non incōmode à Deo ſeiunguntur. Nihil eſt enim nec in cælo, nec in terra, nec inter homines, nec inter Angelos, neq. ſenſibus obiectum, neq. mente & ratione perceptum, quod ſimilitudinem illius omni ex parte referat: nullum nomen, nulla vox & oratio, quæ numen atque naturam illius explanet. Sic autem fit, vt cum ſimilitudinem illius in omnibus rebus extare, & eminere videamus: multo tamen maiores diſsimilitudines non in rebus tantum corporeis, nec in humanis tantum animis, ſed in mentibus illis beatiſsimis quæ luce illius clariſsima perfruuntur, inſpicere liceat. Verum cum aliter nihil de Deo cogitare poſsimus, non incōmodē ſimilitudines conferuntur, vt aliquam ſaltem notitiam paullo clariorē habere poſsimus. Hoc autem in loco venit in mentem mihi, non mediocriter admirari, qua tacti ſuſpicione priſci homines ternarium numerum tanta religione coluerint, vt illum in ſacris omnibus adhiberent. Ariſtoteles, eam rationem affert, quòd perfectionem deſignet. Principium enim, & medium, & finem complectitur. Pythagorici ad tria numina mundi totius originem referebant. Platonici Deum, & mentem ex Deo prognatam, & animā mundi in rerum omnium principatu locabant, & ideo numerum hunc ſacrum habebant. Non defuere Poëtæ qui dicerent, Deum mundi opificem,

ficem, Deum illius patrem, de nocte hoc eſt autem intimo mẽtis arcano conſuluiſſe, qua ratione mundum faceret, atque perpoliret. Quin etiam Poëtæ, qui Mineruam è capite Iouis enatam aſſerebant (vt quidam Philoſophi interpretati ſunt) oſtendere conabantur ſapientiam ex Deo natam eſſe. Sed vt ad ternarium numerũ redeamus, multi à Pythagora & Platone profecti illum in ſingulis rebus ineſſe varijs rationibus explicabant. Nam & vnde fluerent, & earum progreſsionẽ, & poſtremo conuerſionem qua in naturæ principium, vt in finem vltimum referebantur, non imperite cogitabant. Deinde ſingulis naturis formam, & facultatem, & actionẽ tribuebant. His & alijs rationibus quas perſequi eſſet infinitum, hunc numerum quaſi numinis ſimilitudinẽ retineret, amplexi ſunt. Plato in quadã epiſtola quã ad Dionyſium ſcribit, trinitatis myſterium timide atq. titubãter attingit. Sic enim ait. Obſcure tibi ſignificabo, ne ſi forte tabula aduerſo caſu, vel mari, vel terra perierit, is qui legerit, intelligat. Penes vniuerſi Regẽ ſunt omnia, & gratia illius cohærẽt, & permanẽt: & ille eſt cauſa totius decoris & honeſtatis quæ in rebus inſidet. Secundũ vero circa ſecunda, tertium circa tertia. Nõ ſecundum Regẽ, neq. tertium nominat: timet enim tres Reges appellare, cum vnus tãtum Rex & dominus rerũ omnium ſit: deinde quæ ſecunda, quæ tertia ſint illa, quæ nomini ſecundo aut tertio moderanda relinquit, non explicat. Præterea nulla prorſus reliquerat. Nam omnia penes ſummum Regem eſſe dixerat, cui rerum omnium cauſam attribuerat. Ænigmate igitur vſus, triplicem vim & rationem ordine triplici,

in eadem regni maieſtate diſtinxit. Fortaſſe enim cũ in Ægypto ſimul cum Eudoxo ſapientiæ comparandæ gratia commoratus eſt, poſteris Iudæorum qui cum Ieremia in Ægyptum euerſis Ieroſolymis immigrarant, operam dedit, & ab illis hoc myſterium didicit. Illud interim velim animaduertant omnes, qui nomina Chriſto dederunt, nempe quãtum illius in nos beneficium extiterit. Nam cum homines olim ingenio præſtantes in tanta rerum diuinarum ignoratione verſarentur: cum illud neſcio quid, quod ex operibus naturæ colligebant, eſſet tam multis erroribus inquinatum: cum nunquam id aſſecuti fuiſſent, vt dignam de numine diuino ſententiam haberent: ſummus ille dominus atque parens optimus, vt mentes noſtras erroribus infinitis liberaret, notitiaque diuinitatis inſtrueret, cæleſtem nobis diſciplinam tradidit: & quod multo maius eſt quam optare quiſquam auderet, huius diſciplinæ doctorem non aliquem prophetam, nec Angelum, ſed vnicum filium gloriæ ſuæ ſplendorem, & imaginem ſuæ claritatis adhibuit, qui non obſcure & implicite, ſed clare atque dilucide quantum ad noſtræ ſalutis rationem pertineret, nobis veriſſimæ ſapientiæ lumen porrigeret. Quibus igitur carminibus ſummi doctoris nomen in cælum efferemus? Quibus laudibus tantæ benignitatis amplitudinem celebrabimus? Quid igitur nos impedire poterit, quo minus inanes hæreticorum argutias contemnamus? Cur non fallacias, & captiones, & commenta ridicula, aut potius lugenda deſpicimus? Cur non aranearum telas, in quibus imbecillæ mentes tanquam muſcæ miſerabiliter inhæreſcunt, conſtãti fide perrumpimus? Cauſa quidem

per-

perditorum hominum, qui contra huius ſapientiæ lucem bellum comparauerunt, ſatis fuit olim ſanctiſsimorum hominũ argumentis euicta, conciliorũ decretis ſæpe numero iugulata, odio populorũ perculſa & abiecta, iudicijsq. diuinis acerrimè redarguta. Quis igitur illam ab inferis excitauit? Quis tam nefarium & immane ſcelus inſtaurauit? Quis tam fidelis Satanæ miniſter extitit, vt de integro perditæ cauſæ defenſionẽ ſuſciperet? Ex literis enim Staniſlai Hoſij Cardinalis viri ſanctiſsimi atq. ſapientiſsimi non ita pridem accepi, regiones illas Sarmatiæ finitimas Ariana peſte laborare. O tempus miſerum & calamitoſum, multis lacrymis & mæroris acerbitate lugendum. Non ſatis fuit ad reliquas miſerias noſtras inſignis cladis acceſsione cumulandas peſtis illa teterrima, quæ ordinem vitæ ſuſtulit, quæ licentiam atque libidinem in mores incitauit, quæ vniuerſæ reip. ſtatum perturbauit, quæ iniquitatem diuinæ iuſtitiæ furenter affinxit, niſi ad priſtina mala, hoc tam infandum ſcelus accederet? Hi qui tantum facinus auſi ſunt, ut Arium & Eunomium, & reliqua mõſtra immania ſuſcitarent, Chriſtiani nominandi ſunt? An potius Chriſtiani nominis hoſtes ſempiterni? Si Chriſtiani ſunt, Chriſti diſciplinam audiant. Si Chriſtiani non ſunt, cur Chriſtianorum nomen, vt occultius nomini Chriſtiano perniciem moliantur, vſurpant? Quæ eſt igitur Chriſti diſciplina? Ioannẽ audiamus, aut potius ipſius Chriſti numen in pectus Ioannis incluſum. In principio, inquit, erat verbum. Per verbum patris mens & ſapientia declaratur, pro verbo enim Græco nẽpe λόγος poſitum eſt, quo omnia deſignata & conſtituta ſunt.

Verbum igitur hoc erat in principio. Quod principium narras? Temporis? Deus cuius ſempiterna dignitas agitur, hoc tantum ſcelus auertat. Si enim erat in principio temporis, & ante illud principiũ non erat, & tẽpus cum mundo ſimul incepit, ergo ante mundum conditum verbũ patris non erat. Si non erat verbum, hoc eſt mẽs, ratio, conſilium, ergo rerum omnium cõditor ſine mente & ratione mundum finxit. Temeritas igitur & non ſapientia mundum procreauit. Quo quid ſceleſtius dici poteſt? Nõ id dicimus, inquiunt. Fatemur enim verbum multis ante ſeculis quam mundus fieret, conſtitiſſe. Rectè. Sed tamen, in principio, non temporis vt fatemini: tẽpus enim cum mundo ſimul incepit. Ergo multis ante ſeculis quam mundus eſſet, verbum erat. Si igitur non fuit in principio tẽporis, fuit in principio æternitatis. Nullum enim durationis aliud ſpatium intelligi poteſt, niſi aut tempus, aut æternitas. Si verbum igitur fuit in principio æternitatis, ſemper fuit. Si enim aliquod ſpatium anteceſſiſſet, illud tẽpus à quo incipit, principium appellari nõ poſſet. Principium enim id ſolum appellari debet, quod aliunde non fluxit. Itaq. cum duplex principium ſit, aliud temporis quod cum mũdo ſimul inchoatum eſt, ante quod nulla natura corporis extitit, aliud æternitatis quod principium nullum habet, Moſes cum de mũdi conditi ratione diſſereret, principium tẽporis rebus tẽporis ipſius dimẽſione terminatis ſapienter accõmodauit. Ioannes vero cum de natura diuina ſermonẽ inſtitueret, principium Dei naturæ cõſentaneum diuinitus adduxit. Hoc autẽ aliud eſſe non poteſt, præter æterni atẽ. Hoc igitur planè dicit.

Verbum

Verbum patris ab omni æternitate fuit. Sequitur deinde, Et verbũ erat apud Deum. Apud Græcos eſt καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, *hoc eſt, verbum rationem habebat ad ipſum Deum nempe patrem. Nota namq. illa quæ ad Dei nomen adiungitur certã perſonam deſignat, ad quam verbum ſempiternum rationem atq. reſpectum habere dicit. Hic iã perſonarum diſtinctionem cernimus. Ratio enim & cõparatio fieri non poteſt, niſi inter res ratione diſtinctas. Ait deinde, Et Deus erat verbum. Hic rurſus ſummã naturæ vnius ſimplicitatẽ aſpicimus, & Dei verbum Dei nomine illuſtrari videmus. Hoc, inquit, erat in principio apud Deum. Eandẽ ſententiã repetit, vt fortius hæreticorum amentiã cõuincat. Hoc idem, inquit, verbum ideſt filius, qui ad patrẽ reſpectum habet, à principio erat, hoc eſt in omni æternitate viguit. Sequitur deinde, Omnia per ipſum facta ſunt. Qui Deum fatetur eſſe mundi totius architectũ, & Ioanni fidẽ habet, quã habere neceſſe eſt, ſi Chriſtianus eſt, & Ioannẽ audit dicentem, Omnia per verbum facta fuiſſe, dubitare nõ poteſt, quin verbũ ſit ipſe ſummus Deus, cuius numine, mente, conſilio, & probitate omnia ſiue cæleſtia, ſiue terreſtria condita & cõſtituta ſunt. Quod ſi verbo facta minimè fuiſſent, ſine cõſilio facta fuiſſent. Verbum enim mens & ratio patris eſt. Quod autem ſine mente & conſilio fit, temere fit. Quod temere fit, bonum & pulchrum eſſe non poteſt. Quomodo igitur dici potuiſſet, Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona? Si vero bona ſunt, verbo facta ſunt. Eſt enim verbum hoc ordinis, pulchritudinis, vtilitatis, atque totius honeſtatis efficiens. Si autem*

omnia ſine vlla exceptione quæ facta ſunt, per verbum facta ſunt, & verbum ipſum (vt hæretici dicūt) factum fuiſſet, ſequeretur verbū ſeipſum effeciſſe. Quo quid dici poteſt amentius? Si enim verbum antequam fieret, eſſe non poterat, quomodo ſeipſum facere potuit? Pergit deinde Ioannes, & docet ipſum verbum non modo naturam vniuerſam condidiſſe, verum omnium vitam & lucem ipſius numine contineri. Addit deinde, Et verbum caro factum eſt. Illud, inquit, ipſum verbum quod ſemper ex omni æternitate fuit, quod verum Deum appellū, quod ſempiternam ad patrem Deum rationē habuit, quod ſemper fuit patri ſummo, eadem natura, numine, & maieſtate coniunctum, quod omnia, ſiue quæ videntur oculis, ſiue quæ mente percipiuntur effecit, quod eſt vita, lux, ſalus, & totius purchritudinis, & bonitatis origo, ſalutis humanæ gratia verus homo factus eſt. Hæc quidem ſummus ille Theologus Ioannes de filio Dei teſtificatur. Videant igitur Ariani cuius numen oppugnant. Nam contra Dei ſempiternam mentem & rationem, contra mundi totius architectum, contra vitæ, ſalutis, & dignitatis auctorem, cōtra ſummum Deum, qui vt nos diuinitatis participes efficeret, homo fieri voluit, bellum nefarium, & impium, omnique ſcelere penitus imbutum moliuntur. Quantum igitur poſſunt, operam dant, vt nobis vitam, ſalutem & decus eripiāt, patremq. ſummum decore ſempiterno immenſi ſplendoris ſpolient. Ergo tam ſceleratæ ſententiæ princeps & auctor homo non fuit, ſed monſtrum atque prodigium, peſtiferumque antiqui ſerpentis inſtrumentum. Subiungit continuo Ioannes, Et habitauit

tauit in nobis: vidimusque gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à patre. Vnigenitum appellat, quod nomen illi minimè cõueniret, ſi ex nihilo factus fuiſſet, vt hæretici dicebant. Eadem enim conditione ſecundum ſuæ naturæ rationem fuiſſet qua reliqua omnia, quæ ex nihilo condita ſunt. Cum igitur Ioannes illum vnigenitum appellat, planè docet illum eſſe ex patris ſummi natura & eſſentia generatũ: & ob id nullo modo reliquis Dei filijs qui in illius ſacra adoptiua venerunt, annumerandum. Ioannes vero Baptiſta quã ſæpe diuinitatem illius extulit? Qui de cælo, inquit, eſt, ſuper õnes eſt: &, Quod vidit & audiuit teſtatur. Ipſe vero Dei filius quid in hãc ſententiã dicit? Pater operatur, & ego operor. Quo dicto Iudæi acriter exarſerunt. Intellexerunt enim Chriſtum ſe Deũ & patri æqualẽ teſtificari. Quorum enim opera neceſſario coniuncta ſunt, natura atq. poteſtas diſtingui non poteſt. Neq. Ioannes dicit illos Chriſti verba perperam intellexiſſe. Propterea, inquit, volebant eum occidere, eo quod non ſolum Sabbatum violabat, verum & Deum patrẽ appellabat, ſeque Deo æqualẽ faciebat. Alibi vero, inquit ipſe dñs, Operamini cibum qui non perit, ſed qui permanet in vitã æternam, quem filius hominis dabit vobis. Hunc enim pater ſignauit Deus. Hoc eſt autẽ, Mirum vobis minimè videatur, ſi filius hominis cibum qui immortalitatem continet, pollicetur. Nam hic filius hominis, eſt etiam vere Dei filius. Paullo dixit obſcurius: Hunc enim pater ſignauit Deus. Id autem eſt, in filio pater viuam atq. ſempiternam imaginem ſui numinis & immenſæ poteſtatis impreſſit: ita vt nihil inter patrẽ & filium præter

proprias perſonarũ notas, intereſſe poſsit. Ait prӕterea, Nõ quod patrẽ viderit quiſquã: ſed is qui eſt à patre vidit eum. Et, Nõ poteſt filius facere quidquã, niſi viderit patrẽ faciẽtẽ. Quӕ enim ille facit, eadẽ & filius ſimiliter facit. Et, Maiora his demõſtrabit opera, vt vos miremini. Sicut enim pater excitat mortuos, & viuificat: ſic & filius quos vult, viuificat. Tum illud, Venit hora quando mortui audient vocẽ filij Dei, & qui audierint viuent. Sicut enim pater habet vitam in ſemetipſo: ſic dedit, & filio vitã habere in ſemetipſo. Tum illud, quam clarum Theologiӕ veriſsimӕ teſtimoniũ continet? Ego, inquit, & pater vnũ ſumus. Alibi vero, Ego ſum reſurrectio & vita. Et, Philippe, qui videt me, videt & patrẽ meum, nõ credis quia ego in patre, & pater in me eſt? Thomas vero illum Deum & dominum confeſſus eſt. Fuit ne ab illo reprehenſus, quod illi Dei nomẽ attribueret? Non certè. Nõ enim dominus fidẽ, ſed tarditatem in fide habenda vituperat. Quia vidiſti, inquit, me Thoma, credidiſti. Beati qui nõ viderunt, & crediderunt. Quid ergo eſt? Si Chriſtianus es ipſum Chriſtum audire recuſabis? Ipſe Dei filius ꝑ quẽ omnia facta ſunt, ſe verum Deum, atq. ſempiternũ, & patri ӕqualẽ apertè teſtificatur, & tu interim numen illius contẽnes? Imperium detrectabis? Fidemq. dictis illius abrogabis? Neq. duos exitus eorum qui hãc ſententiam primi dixerunt, exhorreſces? Si beati ſunt futuri qui crediderint: certè miſeri, infelices, & ӕrũnoſi futuri ſunt, qui fidẽ, qui veritatem, qui religiõẽ labefactare conati fuerint. Docet ipſe Dei filius ſe nihil habere à patris natura, numine, functione ſeiunctum, ſe vitã, ſe lucem prӕdicat:

cat, numenque ſuum operibus indicat, ſeque patri æqualẽ teſtificatur, omniaq. patris conſilia ſibi à ſempiterno tẽpore cõmunicata demonſtrat: & tamen erunt qui ſe Chriſtianos eſſe iactent, & tã claris & illuſtribus ipſius Chriſti teſtimonijs infando ſcelere repugnent? Si enim qui Chriſto veſtem detraxerunt, vt cruci nudum affigerent, ſceleſtiſsimi habẽdi ſunt: quibus verbis eorum ſcelus explicabimus, qui non veſtem laneam Chriſti corpori, ſed diuinitatẽ ſempiternã illius numini detrahere conantur, vt interitũ nomini illius afferãt? Nos, inquiunt, Chriſtum Deum eſſe confitemur, ſed ſempiternum atq. patri æqualẽ eſſe negamus. Quid ais? Deus eſt, & ſempiternus nõ eſt? Ita ſane inquiunt. Fuit enim tẽpus quãdo nõ fuit. Præterea è nihilo formatus eſt. Quomodo igitur fuit in principio apud patrẽ? Si enim tempus non extabat, in principio tẽporis eſſe nõ poterat. Si aliquãdo non fuit, nec in æternitatis principio fuit. Quomodo igitur dici potuit in principio erat verbum? Vbi igitur illud vnigeniti nomen, ſi cõmuni rerum aliarum ratione fuit à Deo nõ ex Dei eſſentia, ſed ex nihilo generatus? Præterea vnde plures dij repẽte exorti ſunt? Si enim Deus eſt, & aliquando non fuit, ergo cum vnus tantum Deus eſſet, duo alij poſtea cõſtiterunt? Quomodo igitur verum illud eſt, Dominus Deus tuus Deus vnus eſt? Itẽ illud, Ante me non eſt formatus Deus, & poſt me non erit? Si enim Deus ipſe negat, Deum nullum eſſe poſt ſe formãdum, quæ tam proiecta fuit eorum audacia, quæ Deum alium fingere auſa fuit? Si vero non cadit in hominis ſani rationẽ, vt Deus ſit, & ſempiternus non ſit, ſi filius Dei ex aliquo temporis

initio formatus eſſet, Deus certè nõ eſſet. Ergo in Dei filio Dei & vnigeniti nomen occidiſſet. Nec enim Deus eſſe poteſt, qui aliquãdo nõ fuit: nec vnigenitus appellari, qui multos atq. prope innumerabiles fratres habet eadẽ omnino ratione generatos. At cum illum ſæpiſſimè in ſanctis literis & Deum & vnigenitum Dei filium nominari videamus, non verum eſt eos qui cõtra ſentiunt, ſpiritus ſancti teſtimonio clariſſimo impudẽtiſſimè refragari? Deinde ſi ita eſſet, vellem ſcire quomodo argumentum illud diſſoluerent, quo peripatetici mundum à tempore ſempiterno fuiſſe confirmãt. Ego quidẽ iure argumentum irridebam, quod illis qui Dei filium ab infinito tẽpore genitum eſſe negãt, facere non licet. Eodem argumento vti lubet. Quæro igitur ſi filius Dei non ex omni æternitate generatus eſt, quid agebat Deus antequam filius genitus eſſet? Quid moliebatur? Cur infinitis ſeculis ab omni munere vacauit? Putauit ne melius eſſe ſibi ſimilẽ filium generare? An non putauit? Si credidit eſſe multo ad ſuã gloriam & laudẽ præſtantius filium generare, cur ſeculis infinitis tãta magnitudine decoris & dignitatis orbari ſuſtinuit? Si non credidit, cur ex certo tẽpore gignendi munus & officium ſuſcepit? Si vero id illi in mentem à principio nõ venit, & poſtea nouum cõſilium cepit, ergo antea aliquid ignorauit, & poſtea immutatus eſt. At nec ignoratio, nec vlla mutatio cadit in Deum. Semper igitur Deus optimè nouit quanto eſſet præſtantius filium immenſo ſplendore & claritate præditum ex ſe gignere, quã non gignere. Semper igitur genuit. Præterea cum proprium bonitatis ſit ſe cõmunicare, quæ nã inuidia potuit

tuit immenſam illã probitatẽ impedire, quo minus filium gigneret, cum quo opes ſuas immenſas & infinitas perfectiſſime cõmunicaret? neq. vident interim homines perditiſſimi, & profligatiſſimi, cum Deum ſolitarium immẽſo tẽpore fuiſſe fingunt, illi ſimul & otium turpe, & inuidiã tetram impudenter affingere. Turpiſſimum namq. eſt ei qui poteſt aliquid præclarum agere, otium amplecti: & inuidioſum, nullam alicui partẽ felicitatis impertiri. Hanccine demẽtiã? Hunccine furorem? Hoc quod in mediocribus etiã hominibus minimè ferendum eſt, vt otium officio, & inuidiam benignitati præponant, id homines de ſumma illa ſapientia atq. infinita probitate ſuſpicari? Ego quidẽ (vt paullo ante dixi) Philoſophorum argumenta ridebã, eo quod demõſtrabã actionẽ illã in qua Deus à ſempiterno tẽpore occupatus erat, tã clarã & illuſtrẽ fuiſſe, vt neq. mundi innumerabiles eſſent cum illius amplitudine & claritate cõparãdi. Iſti vero qui ne in vnigenito quidẽ Dei filio æternitatem cogitare poſſunt, dicant quid actum fuerit ante quã Dei filius exiſteret, vt patrem ſimul & flagitioſi lãguoris, & turpis inuidiæ crimine liberẽt. Si immenſo tempore nihil agere voluit, otium officio præferẽdum exiſtimauit: ſi nihil ab omni æternitate protulit, cu quo vim ſui numinis infinitã cõmunicaret, inuidiæ fuit affinis. Quorũ vtrum magis à Deo alienum ſit, dijudicare non poſſum. Sed quantum inter Ariſtotelẽ virum à diuinis inſtitutis alienum, & Arium hominẽ Chriſtianis diſciplinis imbutum, & ſacris myſterijs initiatum interfuerit, operæpretium erit animaduertere. Ariſtoteles quod non potuerit propter excellẽtis ingenij

præſtantiã Deum nihil agentem cogitare, rebus corporeis & interituris æternitatem attribuit: Arius cõtra cum nihil immenſum atq. ſempiternũ ꝓpter mentis ſtuporem, & ingenij tarditatẽ animo cõplecti potuiſſet, vnico Dei filio, naturæ totius opifici æternitatem denegauit. Ariſtoteles quãuis (vt ſuſpicari licet) videret abſurdũ eſſe rebus corporeis, quæ ſunt natura diſſolubiles, æternitatem cõcedere: multo tamen id tolerabilius exiſtimauit, quã otium Deo ſempiternum diuiniq. muneris vacationẽ dare: cõtra vero vir ſceleſtiſſimus vnicũ Dei filium, qui ſecula & æternitatẽ cõdidit tẽporis ſpatio definiuit. O miſerandã ingenii hebetis & obtuſi tarditatẽ. O deteſtabilem & execrandã mentis impiæ cæcitatẽ. O dirum ſcelus nullis piaculis eluendum. Vnicum Dei filium immenſæ claritatis imaginem, mundiq. totius architectum, rebus ab illo cõditis aggregari? & immenſum gloriæ ſplendorẽ ab illo ſempiterno diuini luminis exortum, hominis furioſi & inſani tenebris obſcurari? & patrẽ ſimul geniti filij gloria, & filium patria dignitate ſpoliari? Quantum enim in illis eſt, id agunt, & moliuntur, vt Dei filium in turbã conijciant, & gloriã illius obſcurent, & patrẽ immenſa gloria priuẽt. Indignum facinus aſſerit eſſe Proculus Deum ſeculis infinitis conditoris gloria caruiſſe: & ob id vniuerſam naturã ab omni æternitate conditam eſſe dicit. At quanto cuiuis homini Chriſtiano videri debet indignius, arbitrari Deum ſeculis infinitis tali filio caruiſſe? Nec enim mundus eſt mens & ratio patris, non lux, nõ veritas, non vita, non ſplendor gloriæ, nõ ſeculorũ conditor, non parentis imago, non rerum omnium rector, atq.

moderator: & ideo non erat ea iactura quam Proculus opinabatur. At qui tali filio patrem immenſo ſpatio ſpoliare nituntur, contra Dei ipſius immenſam gloriã acerrime pugnãt. Si enim ex infinito tempore Deum filium ſibi ſimilem gignere non potuiſſe dicunt, Deum infinita vi & potentia priuãt: ſi non intellexiſſe quam id ſe deceret, intelligentia: ſi noluiſſe, probitate. Ergo temporibus infinitis Deus per illos neque omnipotens, neque ſapiens, neque bonus extitit, atque (vt aliquid magis admirandum dicam) neque ſempiternus. Si enim (vt Paulus in epiſtola quã ſcribit ad Hebræos ait) per filium ſecula facta ſunt, tempore quo filius nõ erat, æternitas eſſe nõ poterat. Nihil igitur erat ſempiternum. Hoc igitur concludi ex eorũ ſentẽtia poteſt, ipſam æternitatẽ æternitate caruiſſe, & præterea patrẽ ex quo omnis paternitas (vt Paulus ait) in cælo, & in terra nominatur, qui per filium ſecula condidit, tẽpore ſempiterno ſempiternũ minimè fuiſſe. Hæc omnia abſurda ex tã impia & ſcelerata ſententia colliguntur. En pietas, en religio, en gloriæ diuinæ ſtudium, en ſpecies ſanctitatis atque probitatis. Dum ſimulant homines ſceleſtiſſimi ſe diuinæ gloriæ cauſa laborare, moleſtiſſimeque ferre, Dei maieſtatem illi ſoli debitam, cum filio communicari, atque quaſi diſtractione indigna comminui, Deum infinitis ſeculis deſidem, & inertem faciunt, illumque potentia, & probitate infinita ſpoliant. Potentia, quia negant illum filium ſibi ſimilem, infinitaque virtute præditum gignere à ſempiterno tempore potuiſſe: probitate, quia ſtatuunt illum immenſo tempore neminem

cum quo virtutis infinitæ lumen cōmunicaret, habere voluiſſe. Quodcumque deinde principium temporis Dei filio turbulentiſſimi erroris opinione confinxerint, ex tempore infinito Deum patris immenſa gloria ſpoliabunt, & mente, luce, ratione, atq. adeo æternitate priuabunt. Si *igitur Arius, & qui illum ſecuti ſunt, qui tãtas turbas in vniuerſa Chriſtiana rep. commouerũt, digni ſempiternis cruciatibus exiſtimãtur: quomodo non multo magis illi qui malis alienis erudiri potuerũt: & poſt tam multa ſecula ſcelus ſepultum inſtaurarunt, ſempiternis ſupplicijs digniſſimi ſunt? Paulus vero Chriſtum Deum in omni æternitate prædicandum nominat. Ad Philippenſes vero ſcribens ait illum patri æqualem eſſe. In epiſtola ad Colloſſenſes ait plenitudinem diuinitatis in eo corporaliter habitare, hoc eſt verè. Corporis enim nomen apud Paulum ſæpe veritatem ſignificat. Vmbræ enim ex altera parte reſpondet. Similiter in Epiſtola ad Hebræos Chriſti diuinitatem luculentiſſimis verbis exaggerat. Sed quid opus eſt Pauli teſtimonio cum ipſius filii Dei teſtimonia clariſſima habeamus? Qui quidem non ſibi ſolum, ſed etiam ſpiritui ſancto eiuſdem diuinitatis teſtimonium dat. Si diligitis, inquit, me, præcepta mea ſeruate, & ego rogabo patrẽ, & aliũ paracletũ dabit vobis, qui maneat vobiſcum in æternum ſpiritum veritatis, quẽ mũdus nõ poteſt accipere. Cũ aliũ dicit pſonæ diſcrimẽ apponit. Cum ſpiritũ veritatis nominat, naturæ vniꝰ ſimplicitatẽ demõſtrat. Veritas enĩ ipſe Deꝰ eſt, apud quẽ (vt Iacobus ait) nõ eſt trãſmutatio, neq. viciſſitudinis obũbratio. Sed q̃d eſt hoc quod dicit, ego rogabo patrẽ?* Si *patri æq̃lis*

eſt,

eſt, quomodo vt maiorem orat? Filius ſecundum humanæ naturæ rationem, quamuis ſit illi data omnis poteſtas in cælo & in terra, & ad dexteram patris ſedeat, & voluntas Domini manu illius dirigatur, aduocatus tamen noſter eſt apud patrem. Oratio autem eſt muneris alacritate ſumma perfecti, & abſoluti repræſentatio, ſanctiſsimi ſanguinis oblatio, ſacrificijque puriſsima ſanctitate procurati religio, quæ omnia voces ſemper ad patrem mittunt, & nobis ab eo veniam poſcũt, & ſpiritus ſancti dona efflagitant. Quin etiam vt Dei filius ea ratione qua iuſſa patris exequitur, & fuit antiquæ legislator, atque (vt Paulus ait) ſe medium inter Deum & homines interpoſuit, vt homines in Dei ſtudium incitaret, & Deum hominibus conciliaret; per illum enim pater (vt Paulus in epiſtola quam ſcripſit ad Ephesios, ait) ab æterno tempore omnia ſibi reconciliare conſtituit, non incommodè pro nobis orare dicitur. Quamuis enim eadem ſit illi cum patre poteſtas, idem imperium & numen, eadem rerum omnium moderatio, omnia tamen ad patrem tanquam ad principium aptiſsimè referuntur. Itaque patrem orat, vt ſpiritum ſanctum mittat, qui nos in rebus aduerſis conſoletur, hoc enim paracleti Græcum nomen deſignat. Ait rurſus. Cum venerit ille ſpiritus veritatis docebit vos omnem veritatē. Non enim loquetur à ſemetipſo, ſed quæcumque audiet loquetur. Rationem totius veritatis exponit. Id enim tantum verum eſt, quod eſt ex illo veritatis & iuſtitiæ fonte ſempiterno deriuatum. Ergo quidquid aliunde profluxerit, eſt vanitas, fraus & mendacium. Ideo diabolus in veritate non ſtetiſſe dicitur,

tur,

tur, ſed mendacij pater eſſe: quia primus omnium à patre ſummo deſciuit: amoreque ſui ipſius obcæcatus ſe ſe à veritatis coniunctione diſiunxit. Itaque verum eſt Deo ſemper adhærere, illius monitis & inſtitutis vitam moderari, nec aliquid pulchrum & expetendum ducere, quod ab illius ſententia & præſcriptione diſsideat. Ergo cum à me aliquid promo, quod à Deo nõ didici, cũ me ipſum nimis amo, ingeniũque meum & non diuinũm ſpiritum conſulo, à veritate diuellor. Ob eam cauſam Dei filius eo argumento probat, quod verum illius iudicium ſit, quod nihil omnino, niſi quod audierat à patre loqueretur. Quæ audiuimus, inquit, loquimur, & quæ vidimus teſtamur: &, Quæcumque audiui à patre meo, nota feci vobis: &, Doctrina mea non eſt mea, ſed eius qui miſit me: &, A me ipſo non loquor, & alia multa in hãc ſententiam dicit, quæ non humilitatis & abiectionis argumentum, ſed veritatis firmum teſtimonium continent, neque filij gloriam imminuunt, ſed ſupra quam dici poteſt amplificant. Gloria ſiquidem filij eſt, non poſſe neque natura, neq. ſententia, neque actione à patre diſiungi, ſed potius ad nomen illius à quo genitus eſt, omnia ſtudia, conſilia, opera reuocare. Hanc eandem gloriam & dignitatem ſibi cum ſpiritu ſancto communem eſſe declarat, cum ait, Non à ſeipſo loquetur, ſed quæcumque audiet loquetur. In quo non modo rationem veritatis explicat, verum & ſpiritus ipſius diuinitatem aperit. His enim verbis oſtendit Dei conſilia ab æterno tempore cum illius ſpiritu communicata. Quod enim ab omni æternitate conſtat patri fuiſſe ſine vlla recuſatione coniun-

iunctum, parum ne liquet, ab illius natura disiungi nõ poſſe? Subiũgit deinde, Et quæ ventura ſunt annũciabit vobis. Ventura nunciare non poteſt niſi ſolus Deus. Sic enim legimus apud Iſaiam, Ventura nunciate nobis, & dicemus quòd dij eſtis vos. Quod ſi prophetæ ventura nunciarunt, id diuini ſpiritus afflatu & impulſu fecerunt. Vnde conſtat futurarũ rerum prædictionem ſpiritus ſancti numine contineri. Quod ſi ſolius Dei eſt futura prænoſcere, & conſtat hanc prænotionem eſſe in ſancti ſpiritus numine conſtitutam, certè liquet, illum Deum verum eſſe, eadem maieſtate cum patre & filio præditum. Nemo cognouit, inquit Paulus, quæ Dei ſunt niſi ſpiritus Dei. Non ſecludit filium. In perſonis enim diuinis hoc eſt perpetuo retinendum, vt quidquid de vna dicitur, quod non propriam perſonæ rationem & diſcrimen contineat, ad alias perſonas referatur. Veluti cum dicitur, Nemo nouit patrem niſi filius, hæc ratio minimè ſpiritum ſanctum à magnitudine huius cognitionis excludit. Omnia enim quæ in Dei filium conferuntur, ſancti ſpiritus numini ſimiliter aſsignãtur. Multa, inquit Dei filius, habeo de vobis loqui, & iudicare. Sed qui me miſit verax eſt, & ego quæ audiui ab eo loquor in mundo. De ſpiritu ſancto dicit, Nõ à ſemetipſo loquetur, ſed quæcumq. audierit, loquetur, & annũciabit vobis. De Chriſto dicitur, Vnigenitus filius Dei qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit. De ſpiritu ſancto ſimiliter, Quæ dei ſunt nemo cognouit, niſi ſpiritus Dei qui in ipſo eſt. De ſe dicit ipſe dñs, Ego veni in mundũ, vt perhibeã teſtimoniũ veritati. De ſpiritu ſancto ſimiliter, Cũ venerit ille paracletus docebit

vos omnem veritatē. De ſe dixit, Hæc dixi vobis antequam fiant, vt cum facta fuerint credatis. De ſpiritu ſancto ſimiliter, Et quæ ventura ſunt annunciabit vobis. De ſe dicit, Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis. De ſpiritu ſancto Paulus ait, Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Gemitus enim noſtros elicit, cùm nos precandi ſtudio vehementer inflammat, De ſe dicit filius Dei, Ego à patre proceſſi, & veni in mundum. De ſpiritu ſancto ait, Cum venerit paracletus, qui à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me. Vt igitur filius à patre exoritur: ita ſpiritus ſanctus ab eodem principio & fonte progreditur. Sed quæri poteſt, cur non dixerit, Qui à patre & à me ipſo procedit? Dixit certè, ſi ſententia rectis ponderibus examinetur. Omnia enim præter originis ſempiternæ rationem, qua pater filium genuit, quæ de patre dicuntur, ad filium ſimiliter conferenda ſunt. Omnia, inquit ille, mea, tua ſunt: & tua, mea ſunt. Et idcirco ſpiritus patris etiam filij ſpiritus appellatur: ſi ſpiritus filij eſt, à filio certè procedit, aliter enim ſpiritus illius non eſſet. Præterea mitti, & procedere in perſonis diuinis reciproca ſunt. A quo enim quæque perſona procedit, ab ea mittitur: & à qua mittitur, ab ea procedit. Pater mitti non dicitur, quia non aliunde principium duxit. Filius à patre mitti dicitur: ab illo enim proceſſit. Similiter filius à ſpiritu ſancto niſi ſecundum humanæ naturæ conditionem mitti non dicitur. At ſpiritus à filio mitti dicitur. Ab illo igitur procedit. Cum venerit, inquit ille, paracletus, quem ego mittam vobis à patre ſpiritum veritatis, qui à patre procedit

cedit, ille teſtimonium perhibebit de me. Tum illud, Ille meã gloriam illuſtrabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. Sed vt, vnde deflexímus, redeamus, conſtat certe non munera & officia tantum eſſe filio cum ſpiritu ſancto communia, verum & vtriuſque naturã diſtingui non poſſe. Vterq. enim à patre proceſſit. Ergo cum in Deo nihil ſit maius, aut minus, aut diuerſum atque diſsimile, efficitur ſpiritum diuinum eadem natura, numine, imperio, maieſtate mundum vniuerſum moderari. Is hominum mentes claritate diuini ſplẽdoris illuſtrat: is animos mortalium amore diuinitatis inflammat: is ſpiritui noſtro cæleſtis nobilitatis atque adeo diuinæ agnationis clariſsimum teſtimonium dat: is nobis magiſter, ductor, atque moderator eſt. Quomodo autem eadem omnino ſint opera patris, & filii, & ſpiritus ſancti Paulus apertè demonſtrat. Diuiſiones, inquit, gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus: Diuiſiones miniſtrationum ſunt, idem autẽ dominus: & diuiſiones operationum ſunt: idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Sed clarius teſtimonium afferri in medium non poteſt eo, quod apud Mathæum ipſius domini iuſſu continetur. Euntes, *inquit, docete omnes gentes baptizantes eas in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Hic certè coniuncta cernimus, quæ disiungi minime poſſunt. Si enim nefas eſt arbitrari cum primus homo fuit à Deo è terra formatus aliquem à Deo fuiſſe in ſocietatem operis illius adſcitum: quanto ſceleſtius erit opinari, in hac multo clariore forma atque diuinæ generationis ratione, qua ita geniti & informati ſumus, vt diuinam ſpeciem referamus, aliquem*

præter Deum ad naturæ nouæ atq. plane cæleſtis procreationem conueniſſe? fieri non poteſt: fides id cõmentum repellit: recta ratio id nullo modo prorſus admittit. Vt igitur Dei ſolius numine & benignitate in hãc nouã vitã ingreſſi ſumus: ita ſolius Dei nomẽ cuius virtute atq. potentia lucẽ cæleſtem aſpeximus, tunc audiuimus, vt illius perpetuo fiducia niteremur. Nomen igitur patris, & filij, & ſpiritus ſancti, vnius Dei nomen eſt, trium perſonarum explicatione contentum. Vnus Deus, vna fides, vnum vitæ lauacrum eſt, vna confeſſio, qua Deum vnum tribus perſonis diſcretum illo natali die venerati ſumus: & hac fide cõfirmati apud Chriſtum ſacramẽto diximus. Alius quidem eſt à patre filius, non aliud: alius ſpiritus ab vtroque non aliud: vt ſemper intelligatur in perſonis diſtinctio, in natura ſumma ſimplicitas. Nunquam vnã perſonã appellamus, quin reliquæ ſimul occurrãt. Si patrem nominas, filium conſequenter intelligis, atque ſimul amoris vinculum, quo filius patri coniungitur. Si filium appellas, pater ſimul & amoris ſempiterni coniunctio in votis occurrit. Si ſpiritum vocas, ſimul originem vnde ſpiritus emanat, mẽte recolis, & ipſius patris atq. filij indiſſolubilem atque ſempiternã caritatis immenſitatem. Deus, inquit Ioannes, caritas eſt: & qui manet in caritate, in Deo manet. Hæc caritas æterna ſpiritus ſanctus eſt. Vt enim ſapiens pater ſapientem filium genuit, & ex vtroq. ſpiritus ſanctus ſapientiæ magiſter emanauit: & tamen filius ſingulari quadam ratione eo quod pater illum intelligendo gennerit, ſapientia patris appelatur, ita bonus pater, bonum filium genuit, & ex vtroque

bonus ſpiritus extitit: & tamen ob id quod ſpiritus ex voluntate patris extiterit, ſingulari ratione bonitas, amor, & caritas appellatur. Tres ſunt, inquit Ioannes, qui teſtimoniũ dant in cælo pater, verbum, & ſpiritus, & hi tres vnum ſunt. Pater teſtimonium dedit filio cum dixit, Hic eſt filius meus dilectus. Filius teſtimonium dedit patri, cum nomen illius in terris ignotum explicuit: & cum inſitum numen operibus admirandis indicauit. Spiritus ſanctus teſtimonium ſimiliter dedit, cum ſuper Chriſtum inſedit, nec inde rurſus auolauit. Opera deinde quæ Chriſtus faciebat, opera patris erant. Ipſe namq. dicit, Pater in me manens ipſe facit opera. Opera etiã filij ſimiliter erant; Opera, inquit, quæ ego facio, teſtimonium perhibent de me. Opera etiam ſancti ſpiritus erant: Si ego, inquit, ſpiritu Dei eijcio dæmonia, peruenit in vos regnũ Dei. Pater poſt filij in cælum aſcenſum ſpiritum miſit: filius ſimiliter eundem ſpiritum legauit: ſpiritus vt voluntati patris atq. filij ſatisfaceret, diſcipulorum animos inflammauit. Et hi tres vnum ſunt. Vnum videlicet numen, vna natura, vna maieſtas, vna volũtas, vnum imperium, vna deniq. & infinita poteſtatis, ſapiẽtiæ, probitatis, benignitatis amplitudo. Inquit præterea, Tres ſunt qui teſtimoniũ dãt in terra, ſpiritus, aqua, & ſanguis: & hi tres in vnũ ſunt. Spiritus enim teſtimoniũ reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filij Dei. Aqua vero puritatis, integritatis, innocentiæ atq. iuſtitiæ documẽtis ſimiliter teſtimonium dedit. Cum enim in ijs qui ſalutaribus aquis abluti & expiati ſunt, & pignus ſpiritus acceperũt, animaduerſa fuerit admirabilis vitæ conuerſio, parum ne

firmum teſtimonium illa tantæ virtutis & religionis opera continebunt? Sanguis etiam teſtimonium mirificum tribuit. Ij enim qui non furore, & alienatæ mentis inſania, vt ij faciunt, qui diuturna ſceleris conſuetudine perturbati, & vitæ ipſius impuriſſimæ odio ducti, ſe ad mortem offerunt, ſed ſana mente firmoque iudicio, animoque acriter inflāmato mortem contemnunt, ſanguinemque ſuum libentiſſime pro Chriſti gloria & iuſtitiæ ſanctitate profundunt, clariſſimum teſtimonium dicunt. Et hi tres in vnum ſunt, in vnam enim rationem conueniunt. Idem namque Spiritus qui Christi numē teſtimonio ſuo comprobat, eſt qui animorum ſordes eluit, qui animos corroborat, atque confirmat, & cupiditate gloriæ immortalis inflammat, ita vt mortem pro Christi gloria oppetitam omnibus vitæ commodis anteponant. Illa autem precatio qua Christus patrem ſuppliciter orabat, cum mors illius instaret, vt diſcipuli illius vnum fierent, & ſtudio caritatis illam ſummam diuinarum perſonarum in vna natura vnitatē quoad liceret imitarentur, quo alio pertinebat, quam vt Spiritus ſanctus adueniens eorum voluntates conglutinaret? Cum enim pugnæ, diſſolutionis, interitus ſeminarium in multiplici & effrænata rerū terreſtrium cupiditate conſiſtat, efficitur, vt qui huic cupiditati interitum attulerit, & animos cupiditate vnius ſummi boni vehementer incenderit, is diſcordiā tollat, & ſempiternam pacem conciliet. Quis autem hoc tātum beneficium afferre poteſt, niſi ſpiritus idem totius pacis, & veriſſimæ iucunditatis effector? Is enim præſtat, vt guſtu veriſſimæ voluptatis futiles & inanes facillimè contemnantur:

nantur: ſenſu cœleſtium diuitiarum terrenæ deſpiciantur: ſtudio gloriæ diuinæ falſi honoris & dignitatis ornamenta reſpuantur: & mentes ſtudio nominis diuini vehementiſſimè concitentur. Ergo cum ſeditionis materia tollatur, & idem omnes ardenter expetant, ſintq. inter ſe moribus & vita ſimillimi, & quilibet in altero ſui imaginē mēte perſpiciat, & arctiſſimo ſpiritus ſancti vinculo inter ſe deuincti ſint, ex omnium animis vnus ſenſus atq. voluntas efficitur. At quot nominibus ſanctæ literæ ſpiritus ſancti numen conantur exprimere? Spiritum *ſapientiæ, intelligentiæ, conſilij, & fortitudinis, prudentiæ, religionis, veritatis, libertatis, adoptionis appellant. Fontem perennis aquæ, diuini ardoris incendium, ordinis, conuenientiæ, pulchritudinis, voluptatis effectorem prædicant. Illius abſceſſu neque lux, neque vita, neq. decus, neque iucunditas vlla reperitur. Omnia tenebris obruuntur, peſtiferis morbis impediuntur, euertūtur, luctu, mærore, acerbitate conficiuntur. At illius præſenti numine nouus repente ornatus exoritur, omniaq. læta & colluſtrata cōſpicimus. Fructus ſpiritus (inquit Paulus) eſt caritas, pax, & gaudium.* Sublata *namq. libidine quæ in animi ſtatu turbas efficit, & foras excurrit, vt tumultus excitet, nefariumq. bellū contra ſocietatē generis humani moliatur, caritas ad quā natura propenſi ſumus, opera diuini ſpiritus ardēs exiſtit. Ex ea deinde, pax quæ ſuperat omnē ſenſum conſequenter exoritur. Mens enim ita Deo cōiungitur, vt in ſumma trāquillitate verſetur. In illum enim qui ad hunc modum in Dei tutela atq. præſidio latet, neque libidinis importunæ temeritas inuehitur: nec illius*

animum vllæ pœnæ ſcelerũ perſequuntur:neq. formidines graui cura ſolicitant:neq. mundi totius fragor metusq. ruinæ labefactat:nec intenti vlli terrores & cruciatus de ſtatu cõuellunt. Ex his tantis bonis gaudium illud naſcitur, quod Ioannes Mannà abſconditum nominat:quod Petrus lætitiam inexplicabilem appellat:quod Dauid torrentem voluptatis eſſe dicit: quod poſtremo Chriſtus gaudium ſtabile atque ſempiternum fore prænunciat. Hac ſpiritus diuini iucunditate cõpletus animus exultat, tantaq. lætitia geſtit, vt imperitis interdum deſipere videatur. Quã variæ fuerunt olim Philoſophorum de ſummo bono ſententiæ? Alij namq. dignitatẽ, alij doloris vacuitatẽ, alij voluptatẽ, alij naturæ principia ex animi ſententia cõſtituta, alij denique alias ſummi boni rationes excogitabãt. At hæc õnia ſimul in ſpiritus ſancti munere & benignitate cõſiſtunt. Is enim eſt veriſſimi decoris, & honeſtatis, & dignitatis architectus:is animos hominum iucunditate ſua ab omni ſenſu doloris auertit:is naturã animi ad Dei ſimilitudinẽ facti pfectè cõſtituit:is mẽtes humanas tãta voluptate perfundit, quantã nulla vbertas orationis explicare dicendo poterit. Quis igitur ſapiẽs? Quis felix? Quis bonis omnibus affluens? Si ſapientia diuinarũ rerũ notitia cõtinetur, ſapiens ille ſolùs eſt, quẽ ſpiritus diuinus erudit. Si ſapiẽtiæ fructus eſt in veriſſimis bonis collocãdus, ſpiritus ſanctus eſt, qui animos diuinis ornamentis afficit, diuitijs veriſſimis locupletat, firmo & inuicto præſidio munit, & ſempiterno gaudio cumulat. Sed eſto, ſpiritus ſanctus ſapiẽtes efficit, eloquentes autẽ minimè. Imo illius eloquẽtiæ cõpotes efficit, quã nullum

excel-

excellens ingeniū, nulla differendi facultas, nullum ardēs ſtudium poterit adipiſci. Nō enim ea eſt, quæ aures permulceat, & ſenſus quaſi titillet, ad animum autē minimè permânet, hominesq. nihilo meliores efficiat: ſed ea, quæ magna quadā vi & impetu cōprimat impudentiā, frangat inſolentiā, refrænet audaciā, & aduerſarios cōturbet, & de ōni ſtatu detorqueat. Ea iacentes erigit, languentes excitat, afflictos cōſolatur, humiles extollit, & ſtudio gloriæ immortalis incēdit. Nō captat illa quidē hominum plauſus: ſed hominum ſaluti conſulit: non conſectatur immodicas verborum venuſtates, ſed mētes veriſſimæ ſapientiæ luminibus illuſtrat: non elaborata cōcinnitate blanditur, ſed ſententiarum pōdere & grauitate pugnat, & quidquid efficere vult, diuinæ virtutis argumento confirmat. Illius impetus cum ſpiritus diuini viribus incitatur, ſuſtineri nōn poteſt. Cum vos (inquit Chriſtus) tradiderint, nolite cogitare, qualiter, aut quid reſpōdeatis. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Nō enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Hoc igitur eloquētiæ genere Petrus Iudæorū ſenatū, & populi multitudinē cōturbauit. Huius magnitudine Stephanꝰ immanes hoſtes exterruit. Huius magnificētia Paulus quāuis ſe imperitū ſermone dicat, nō enim fortaſſe is Socratis, aut Ariſt. præcepta deguſtarat, mundū ſub Chriſti imperiū ſubiūxit, ſtudioq. diuinitatis inflāmauit. Spūs igitur ſancti numine robur inuictū, ſapiētiæ lumē, pacis trāquillitas, lætitiæ magnitudo, beatæ vitæ cōſtantia, ſtatus opibus diuinis & ſempiternis circumfluens, atq. poſtremo vis admirabilis eloquētiæ cōtinetur.

At quis nobis hunc ſpiritum attulit? Cuius meritis & virtute tantas opes ſapientiæ conſecuti ſumus? Quis lumē hoc prætulit, quo notitiā patris, & filij, & ſpiritus ſancti caperemus? Quis denique perfecit, vt hac luce diuini ſpiritus frueremur, animusque noſter diuitijs & ornamentis diuinis afflueret? Chriſtus certè Dei filius pro nobis in cruce, vt debita noſtra diſſolueret, immolatus. Quod ſequēte libro magis aperiemus.

Vnde concluditur neceſſario veriſſimam ſapientiam Chriſti crucifixi virtute, religione, ſanctitate, numine, vi, potentia contineri.

DE SAPIENTIA
LIBER QVARTVS.

QVANTA ſit ſapientiæ claritas & magnitudo, quam diſciplina Chriſti in crucem pro generis humani ſalute ſublati omnibus qui ſe ſe ad illius ſtudium applicuerunt, impertiuit, ſatis explicatum arbitror. Si igitur Græci ſapientiam quærunt, Chriſtum audiant, illum admirentur, ad illius imitationem ſe conferant, & ſic tandem ad eam ſapientiam

pientiam peruenient, quam nulli vnquam Philoſophi ſummis ingenijs, præſtante doctrina, ardente ſtudio conſequi potuerunt. Quod ſi nihilominus adhuc in ea opinione ſunt, vt Chriſtianam Philoſophiam ſtultitiæ nomine condemnent, æquum eſſe arbitror, vt pluribus illis, ſi poſſumus, tantum errorem eripiamus. Quod vt commodius fieri poſsit, opus erit eorum argumenta prius explicare. Sic enim fortaſſe dicebant. Quomodo poteſt in hominis ſapientis rationem cadere, vt credat illum hominem ſummi Dei filium eſſe, quem viderit inopem, contemptum, & abiectum, & afflictum, vulneribus præterea conciſum, contumelijs laceratum, inſignique dedecore & ignominia deformatum? Primum enim quid Dei filium impellere potuit, vt ita ſecum humanam naturam coniungeret, vt morti obnoxius fieret? Num vt hominum vitæ proſpiceret? At contra naturam eſt, vt mors vitæ cauſam afferat: & is qui mortis atrocitatẽ à ſe minime propulſat, aliorum vitam conſtituat. Deinde cum Dei maieſtas immenſa & infinita ſit, hominis autem natura vix quidquã humilius & fragilius cogitari poſsit, is homo qui ſtatuit, Deum ita ſe abieciſſe, vt hominum gratia verus homo fieri vellet, multum de diuina maieſtate detrahit, & ſibi plurimum arrogat & aſſumit. Quo quid vel ſceleſtius, vel inſolentius dici poteſt? Numen enim diuinum ad noſtras miſerias transferre, facinus impium eſt: humanam vero naturam in diuina ſede locare, ſuperbum, nec vllo modo tolerandum. Deinde quæro. Deus non potuiſſet alia ratione quæ non eſſet dignitati illius indecora, genus humanum è ſempi-

terna miſeria liberare? Potuiſſet certè, ſi verum eſt potentiam illius nullo termino circunſcribi. Non dico quã parum credibile ſit, ſic naturam diuinam cum humana coniungi, vt vtraq. in vnam perſonam coaleſceret. Vt igitur id omittam qui cõuenit arbitrari, Deum maluiſſe hominibus cum dolore & cruciatu, cum dedecore & ignominia, quam ſine vllo dolore, & ſine vlla dignitatis imminutione conſulere? An dedecus mediocre fuit, non dico in crucem tolli, non virgis concidi, nõ maledictis vexari, ſed humanis neceſſitatibus ſeruire, & morbis vitæ communis implicitum diſtineri? Si temeritas igitur in Deum non cadit, & ſumma temeritas eſt malle quidpiam cum dolore & ignominia, quam cum gaudio & honeſtate moliri, veriſimile profecto non eſt, Deum cum vtrum uis illi liberum fuiſſet, dolorem acerbiſſimum iucunditati, extremum dedecus honeſtati, ſine cauſa prætuliſſe. Præterea quibus hominibus eo cruciatu, & indignitate conſultum eſſe voluit? Sapientibus ne? At hi pauciſſimi ſunt, & ſi qui ſunt, miſerijs opprimi non poſſunt. Si inſipientibus dixeris, indigniſſimum eſt Deum pro inſipientibus, qui ſunt cruciatu ſempiterno digniſſimi, tam acerbos dolores haurire. Poſtremo quod minus ſapiens conſilium cogitari potuit, cum ſupplicia ſceleribus coërcendis inſtituta ſint, & homines præmijs ad honeſtatem alliciendi, & inuitandi, quam ijs, qui acre ſtudium ad honeſtatem contulerint, ſupplicia proponi? At vos illis qui pietatem vnicè coluerint, crucem exemplo Dei ipſius quem colitis ingenuè defixiſtis: nec aliam eſſe ſalutis viam, præ-

ter

ter eam quæ crucis ſtudio continetur, aſſeritis. At ſi ſenſus, ſi cõmunem vitam, ſi rationem, ſi Philoſophorum decreta cõſulimus, in crucẽ beatam vitã aſpirare non poſſe videbimus. Nam etſi fuere quidã qui contra diſputarent, ij non argumẽtis tãtum euicti, ſed omnium deriſione deluſi iam pridẽ ſiluerunt. Natura enim, quã optimã vitæ magiſtrã ducimus, hoc animis noſtris inſeuit, nullo modo fieri poſſe, vt qui doloribus ſummis afficitur, florens atq. beatus ſit. At vos contra naturam in cruce vitã beatam ponitis. Summa igitur eloquentia vobis opus eſt, vt ſententiã ſenſibus, opinionibus, rationi, Philoſophiæ, naturæ deniq. vniuerſæ contrariã oratione confirmetis. Sed vos in hoc valde ridiculi eſtis. Cum enim incredibilia dicatis, nullum tamẽ acumen in differẽdo, nulla dicendi lumina, nullas orationis opes adhibetis. Duplici igitur ratione ſummæ ſtultitiæ ſignificationẽ datis. Nam & quod ſtultiſsimum eſt, fortiſsimè defenditis : & ſine vllis eloquentiæ opibus ſtultitiæ defenſionẽ ſuſcipitis. Quis igitur vos audiet? Quis ſequetur? Quis difficillimis decretis obtẽperabit? Quis voluptates aſpernabitur, vt crucẽ ſubeat? Et his quidem argumentis, aut horum ſimilibus Græcorum philoſophia Chriſti crucẽ oppugnare nititur. Huius igitur inanis ſapientiæ argumenta refellemus, & ſimul opes crucis explicabimus. Sed antequam id faciamus, de Græcorum ſapientia pauca dicemus. Sapientia (vt ſtoici definiebant) eſt rerum diuinarum et humanarum ſcientia. Huius ſtudium Philoſophia nominatur. Eſt autem Philoſophiæ munus, quid verum, quid rectũ, quid ſimplex ſit, inquirere, et inuentũ mẽte & ratiõe cõplecti,

&

& ſapientiæ veriſſimæ decretis obtemperare. Nam cum ad intelligendum, & agendum nati ſimus: vtrumque neceſſarium eſt, vt veritatem intelligamus, & quod eſt nobis commodum & ſalutare omni ſtudio conſectemur. Itaque hoc eſt Philoſophiæ propoſitum veritatem ſemper intueri, omniaque officia vitæ ad ſummum bonum dirigere. Veritas autem ſumma Deus eſt. Ille namque ſolus eſt iuſtitia conſtans, immutabilis, atque ſempiterna, iuris totius fons & origo, rerum omnium parens, natura maximè ſimplex, virtute tamen immenſus, totius concretionis & compoſitionis expers, ſemper idem, ſibique in omni æternitate ſimillimus. Qui verum igitur, & rectum contemplari deſiderat, Deum intueri deſiderat. Finis igitur Philoſophiæ eſt Deũ cernere. Præterea ſtudium ſapientiæ in humanæ etiam naturæ explicatione verſatur. At humana ex diuinis nexa & apta ſunt. Non poterit igitur quiſquam ſe exactè cognoſcere, niſi mentem in Deum prius intenderit. Præterea quomodo poterit quiſquam intelligere, quid ſit extremum bonorum omnium maximè naturæ hominis accommodatum, niſi viderit mente & ratione ſe ex diuina benignitate profluxiſſe: & proinde non eſſe ſummum bonum ad aliud quam ad Deum tanquam ad vitæ principium referendum? Poſtremo ille ſolus (vt Ariſtoteles ait) ſcire dicitur, qui res ex cauſis agnoſcit. Cum igitur Deus ſit rerum omnium cauſa, omnis ſapientia in notitia illius conſiſtit. Tres autem Philoſophiæ partes peripatetici ſtatuerunt, vnam, quæ in naturæ perueſtigatione verſaretur: alteram, quæ de moribus & vita diſputaret:

tertiam, quæ diſſerendi artificium contineret, vt eo videlicet, quid verum, quid falſum, quid conſentiens, quid repugnans eſſet in oratione, iudicarent. At naturam ſpeculari non poteſt, niſi qui naturæ conditorē mente cōtemplatus fuerit: mores illi ſolum rectè conſtituere licebit, qui omnia ſtudia vitæ ad Dei legem reuocauerit: verum intueri non eſt conceſſum, niſi ei, qui nunquam oculos à veritate ſempiterna deiecerit. Quãcumque igitur partem Philoſophiæ attingere volueris ſemper erit neceſſe, vt Deus in oculis & aſpectu ſit: Aliter enim in ea commode verſari non poteris. Vt autem ad tantum ſapientiæ gradum homines peruenirent, omnes Philoſophiæ partes & artes etiam Mathematicas ſibi perdiſcendas eſſe ſtatuebant, vt paulatim aſſueſcerent animum à ſocietate corporis auocare. Erat enim illis perſuaſum qui multum reliquis ingenio antecellebant, nihil eſſe veri, nihil expreſſi, nihil ſolidi in rebus quæ ſenſibus obiectæ ſunt. Omnia enim continenter labi, & fluere, nec vllo temporis momento conſiſtere: ſed incredibili celeritate ferri, & horis ſingulis atque adeo momētis immutari. Vmbras igitur, & imagines, & quaſi quædā ſomnia res corporeas exiſtimabant: proinde illis qui verum cernere vellent, eſſe mentem à ſenſibus abducendam, & à corporis contagione ſeuocandam, vt liceret ea quæ conſtantia & æterna ſunt, nec vllam ſunt mutationem vllis ſeculis habitura, ipſius mentis oculis vſurpare. Vnde etiam colligitur, ſapientiæ munus & officium eſſe Deum cognoſcere, illiusque ſanctiſſimum numen integra, pura, & caſta mente venerari, & omnes curas & cogitationes ad gloriam illius dirigere.

vos omnem veritatē. De ſe dixit, Hæc dixi vobis antequàm fiant, vt cum facta fuerint credatis. De ſpiritu ſancto ſimiliter, Et quæ ventura ſunt annunciabit vobis. De ſe dicit, Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis. De ſpiritu ſancto Paulus ait, Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Gemitus enim noſtros elicit, cum nos precandi ſtudio vehementer inflammat, De ſe dicit filius Dei, Ego à patre proceſſi, & veni in mundum. De ſpiritu ſancto ait, Cum venerit paracletus, qui à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me. Vt igitur filius à patre exoritur: ita ſpiritus ſanctus ab eodem principio & fonte progreditur. Sed quæri poteſt, cur non dixerit, Qui à patre & à me ipſo procedit? Dixit certè, ſi ſententia rectis ponderibus examinetur. Omnia enim præter originis ſempiternæ rationem, qua pater filium genuit, quæ de patre dicuntur, ad filium ſimiliter conferenda ſunt. Omnia, inquit ille, mea, tua ſunt: & tua, mea ſunt. Et id circo ſpiritus patris etiam filij ſpiritus appellatur: ſi ſpiritus filij eſt, à filio certè procedit, aliter enim ſpiritus illius non eſſet. Præterea mitti, & procedere in perſonis diuinis reciproca ſunt. A quo enim quæque perſona procedit, ab ea mittitur: & à qua mittitur, ab ea procedit. Pater mitti non dicitur, quia non aliunde principium duxit. Filius à patre mitti dicitur: ab illo enim proceſſit. Similiter filius à ſpiritu ſancto niſi ſecundum humanæ naturæ conditionem mitti non dicitur. At ſpiritus à filio mitti dicitur. Ab illo igitur procedit. Cum venerit, inquit ille, paracletus, quem ego mittam vobis à patre ſpiritum veritatis, qui à patre procedit

cedit, ille teſtimonium perhibebit de me. Tum illud; Ille meã gloriam illuſtrabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. Sed vt, vnde deflexímus, redeamus, conſtat certe non munera & officia tantum eſſe filio cum ſpiritu ſancto communia, verum & vtriuſque naturã diſtingui non poſſe. Vterq. enim à patre proceſſit. Ergo cum in Deo nihil ſit maius, aut minus, aut diuerſum atque diſſimile, efficitur ſpiritum diuinum eadem natura, numine, imperio, maieſtate mundum vniuerſum moderari. Is hominum mentes claritate diuini ſplẽdoris illuſtrat: is animos mortalium amore diuinitatis inflammat: is ſpiritui noſtro cæleſtis nobilitatis atque adeo diuinæ agnationis clariſſimum teſtimonium dat: is nobis magiſter, ductor, atque moderator eſt. Quomodo autem eadem omnino ſint opera patris, & filii, & ſpiritus ſancti Paulus apertè demonſtrat. Diuiſiones, inquit, gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus: Diuiſiones miniſtrationum ſunt, idem autẽ dominus: & diuiſiones operationum ſunt: idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Sed clarius teſtimonium afferri in medium non poteſt eo, quod apud Mathæum ipſius domini iuſſu continetur. Euntes, *inquit, docete omnes gentes baptizantes eas in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Hic certè coniuncta cernimus, quæ disiungi minime poſſunt. Si enim nefas eſt arbitrari cum primus homo fuit à Deo è terra formatus aliquem à Deo fuiſſe in ſocietatem operis illius adſcitum: quanto ſceleſtius erit opinari, in hac multo clariore forma atque diuinæ generationis ratione, qua ita geniti & informati ſumus, vt diuinam ſpeciem referamus, aliquem*

præter Deum ad naturæ nouæ atq. plane cæleſtis procreationem conueniſſe? fieri non poteſt: fides id cõmentum repellit: recta ratio id nullo modo prorſus admittit. Vt igitur Dei ſolius numine & benignitate in hãc nouã vitã ingreſſi ſumus: ita ſolius Dei nomẽ cuius virtute atq. potentia lucẽ cæleſtem aſpeximus, tunc audiuimus, vt illius perpetuo fiducia niteremur. Nomen igitur patris, & filij, & ſpiritus ſancti, vnius Dei nomen eſt, trium perſonarum explicatione contentum. Vnus Deus, vna fides, vnum vitæ lauacrum eſt, vna confeſſio, qua Deum vnum tribus perſonis diſcretum illo natali die venerati ſumus: & hac fide cõfirmati apud Chriſtum ſacramẽto diximus. Alius quidem eſt à patre filius, non aliud: alius ſpiritus ab vtroque non aliud: vt ſemper intelligatur in perſonis diſtinctio, in natura ſumma ſimplicitas. Nunquam vnã perſonã appellamus, quin reliquæ ſimul occurrãt. Si patrem nominas, filium conſequenter intelligis, atque ſimul amoris vinculum, quo filius patri coniungitur. Si filium appellas, pater ſimul & amoris ſempiterni coniunctio in votis occurrit. Si ſpiritum vocas, ſimul originem vnde ſpiritus emanat, mẽte recolis, & ipſius patris atq. filij indiſſolubilem atque ſempiternã caritatis immenſitatem. Deus, inquit Ioannes, caritas eſt: & qui manet in caritate, in Deo manet. Hæc caritas æterna ſpiritus ſanctus eſt. Vt enim ſapiens pater ſapientem filium genuit, & ex vtroq. ſpiritus ſanctus ſapientiæ magiſter emanauit: & tamen filius ſingulari quadam ratione eo quod pater illum intelligendo genuerit, ſapientia patris appelatur, ita bonus pater, bonum filium genuit, & ex vtroque

bonus ſpiritus extitit: & tamen ob id quod ſpiritus ex voluntate patris extiterit, ſingulari ratione bonitas, amor, & caritas appellatur. Tres ſunt, inquit Ioannes, qui teſtimoniũ dant in cælo pater, verbum, & ſpiritus, & hi tres vnum ſunt. Pater teſtimonium dedit filio cum dixit, Hic eſt filius meus dilectus. Filius teſtimonium dedit patri, cum nomen illius in terris ignotum explicuit: & cum inſitum numen operibus admirandis indicauit. Spiritus ſanctus teſtimonium ſimiliter dedit, cum ſuper Chriſtum inſedit, nec inde rurſus auolauit. Opera deinde quæ Chriſtus faciebat, opera patris erant. Ipſe namq. dicit, Pater in me manens ipſe facit opera. Opera etiã filij ſimiliter erant; Opera, inquit, quæ ego facio, teſtimonium perhibent de me. Opera etiam ſancti ſpiritus erant: Si ego, inquit, ſpiritu Dei eijcio dæmonia, peruenit in vos regnũ Dei. Pater poſt filij in cælum aſcenſum ſpiritum miſit: filius ſimiliter eundem ſpiritum legauit: ſpiritus vt voluntati patris atq. filij ſatisfaceret, diſcipulorum animos inflammauit. Et hi tres vnum ſunt. Vnum videlicet numen, vna natura, vna maieſtas, vna volũtas, vnum imperium, vna deniq. & infinita poteſtatis, ſapiẽtiæ, probitatis, benignitatis amplitudo. Inquit præterea, Tres ſunt qui teſtimoniũ dãt in terra, ſpiritus, aqua, & ſanguis: & hi tres in vnũ ſunt. Spiritus enim teſtimoniũ reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filij Dei. Aqua vero puritatis, integritatis, innocentiæ atq. iuſtitiæ documẽtis ſimiliter teſtimonium dedit. Cum enim in ijs qui ſalutaribus aquis abluti & expiati ſunt, & pignus ſpiritus acceperũt, animaduerſa fuerit admirabilis vitæ conuerſio, parum ne

firmum teſtimonium illa tantæ virtutis & religionis opera continebunt? Sanguis etiam teſtimonium mirificum tribuit. Ij enim qui non furore, & alienatæ mentis inſania, vt ij faciunt, qui diuturna ſceleris conſuetudine perturbati, & vitæ ipſius impuriſſimæ odio ducti, ſe ad mortem offerunt, ſed ſana mente firmoque iudicio, animoque acriter inflãmato mortem contemnunt, ſanguinemque ſuum libentiſſime pro Chriſti gloria & iuſtitiæ ſanctitate profundunt, clariſſimum teſtimonium dicunt. Et hi tres in vnum ſunt, in vnam enim rationem conueniunt. Idem namque ſpiritus qui Chriſti numẽ teſtimonio ſuo comprobat, eſt qui animorum ſordes eluit, qui animos corroborat, atque confirmat, & cupiditate gloriæ immortalis inflammat, ita vt mortem pro Chriſti gloria oppetitam omnibus vitæ commodis anteponant. Illa autem precatio qua Chriſtus patrem ſuppliciter orabat, cum mors illius inſtaret, vt diſcipuli illius vnum fierent, & ſtudio caritatis illam ſummam diuinarum perſonarum in vna natura vnitatẽ quoad liceret imitarentur, quo alio pertinebat, quam vt ſpiritus ſanctus adueniens eorum voluntates conglutinaret? Cum enim pugnæ, diſſolutionis, interitus ſeminarium in multiplici & effrænata rerũ terreſtrium cupiditate conſiſtat, efficitur, vt qui huic cupiditati interitum attulerit, & animos cupiditate vnius ſummi boni vehementer incenderit, is diſcordiã tollat, & ſempiternam pacem conciliet. Quis autem hoc tãtum beneficium afferre poteſt, niſi ſpiritus idem totius pacis, & veriſſimæ iucunditatis effector? Is enim præſtat, vt guſtu veriſſimæ voluptatis futiles & inanes facillimè contemnantur:

nuntur: ſenſu cæleſtium diuitiarum terrenæ deſpiciantur: ſtudio gloriæ diuinæ falſi honoris & dignitatis ornamenta reſpuantur: & mentes ſtudio nominis diuini vehementiſſimè concitentur. Ergo cum ſeditionis materia tollatur, & idem omnes ardenter expetant, ſintq. inter ſe moribus & vita ſimillimi, & quilibet in altero ſui imaginē mēte perſpiciat, & arctiſſimo ſpiritus ſancti vinculo inter ſe deuincti ſint, ex omnium animis vnus ſenſus atq. voluntas efficitur. At quot nominibus ſanctæ literæ ſpiritus ſancti numen conantur exprimere? Spiritum ſapientiæ, intelligentiæ, conſilij, & fortitudinis, prudentiæ, religionis, veritatis, libertatis, adoptionis appellant. Fontem perennis aquæ, diuini ardoris incendium, ordinis, conuenientiæ, pulchritudinis, voluptatis effectorem prædicant. Illius abſceſſu neque lux, neque vita, neq. decus, neque iucunditas vlla reperitur. Omnia tenebris obruuntur, peſtiferis morbis impediuntur, euertūtur, luctu, mærore, acerbitate conficiuntur. At illius præſenti numine nouus repente ornatus exoritur, omniaq. læta & colluſtrata cōſpicimus. Fructus ſpiritus (inquit Paulus) eſt caritas, pax, & gaudium. Sublata namq. libidine quæ in animi ſtatu turbas efficit, & foras excurrit, vt tumultus excitet, nefariumq. bellū contra ſocietatē generis humani moliatur, caritas ad quā natura propenſi ſumus, opera diuini ſpiritus ardēs exiſtit. Ex ea deinde, pax quæ ſuperat omnē ſenſum conſequenter exoritur. Mens enim ita Deo cōiungitur, vt in ſumma trāquillitate verſetur. In illum enim qui ad hunc modum in Dei tutela atq. præſidio latet, neque libidinis importunæ temeritas inuehitur: nec illius

animum vllæ pœnæ ſcelerũ perſequuntur:neq. formidines graui cura ſolicitant:neq. mundi totiùs fragor metusq. ruinæ labefactat:nec intenti vlli terrores & cruciatus de ſtatu cõuellunt. Ex his tantis bonis gaudium illud naſcitur, quod Ioannes Mannà abſconditum nominat:quod Petrus lætitiam inexplicabilem appellat:quod Dauid torrentem voluptatis eſſe dicit: quod poſtremo Chriſtus gaudium ſtabile atque ſempiternum fore prænunciat. Hac ſpiritus diuini iucunditate cõpletus animus exultat,tantaq. lætitia geſtit,vt imperitis interdum deſipere videatur. Quã variæ fuerunt olim Philoſophorum de ſummo bono ſententiæ? Alij namq. dignitatẽ, alij doloris vacuitatẽ,alij voluptatẽ, alij naturæ principia ex animi ſententia cõſtituta,alij denique alias ſummi boni rationes excogitabãt. At hæc õnia ſimul in ſpiritus ſancti munere & benignitate cõſiſtunt. Is enim eſt veriſſimi decoris, & honeſtatis,& dignitatis architectus:is animos hominum iucunditate ſua ab omni ſenſu doloris auertit:is naturã animi ad Dei ſimilitudinẽ facti pfectè cõſtituit:is mẽtes humanas tãta voluptate perfundit, quantã nulla vbertas orationis explicare dicendo poterit. Quis igitur ſapiẽs? Quis felix? Quis bonis omnibus affluens? Si ſapientia diuinarũ rerũ notitia cõtinetur,ſapiens ille ſolùs eſt,quẽ ſpiritus diuinus erudit. Si ſapiẽtiæ fructus eſt in veriſſimis bonis collocãdus,ſpiritus ſanctus eſt,qui animos diuinis ornamentis afficit, diuitijs veriſſimis locupletat,firmo & inuicto præſidio munit, & ſempiterno gaudio cumulat. Sed eſto,ſpiritus ſanctus ſapiẽtes efficit, eloquentes autẽ minimè. Imo illius eloquẽtiæ cõpotes efficit,quã nullum

excel-

excellens ingeniũ, nulla diſſerendi facultas, nullum ardẽs ſtudium poterit adipiſci. Nõ enim ea eſt, quæ aures permulceat, & ſenſus quaſi titillet, ad animum autẽ minimè permânet, hominesq. nihilo meliores efficiat: ſed ea, quæ magna quadã vi & impetu cõprimat impudentiã, frangat inſolentiã, refrænet audaciã, & aduerſarios cõturbet, & de õni ſtatu detorqueat: Ea iacentes erigit, languentes excitat, afflictos cõſolatur, humiles extollit, & ſtudio gloriæ immortalis incẽdit. Nõ captat illa quidẽ hominum plauſus: ſed hominum ſaluti cõnſulit: non conſectatur immodicas verborum venuſtates, ſed mẽtes veriſſimæ ſapientiæ luminibus illuſtrat: non elaborata cõcinnitate blanditur, ſed ſententiarum põdere & grauitate pugnat, & quidquid efficere vult, diuinæ virtutis argumento confirmat. Illius impetus cum ſpiritus diuini viribus incitatur, ſuſtineri nõn poteſt. Cum vos (inquit Chriſtus) tradiderint, nolite cogitare, qualiter, aut quid reſpõdeatis. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Nõ enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Hoc igitur eloquẽtiæ genere Petrus Iudæorũ ſenatũ, & populi multitudinẽ cõturbauit. Huius magnitudine Stephan⁹ immanes hoſtes exterruit. Huius magnificẽtia Paulus quãuis ſe imperitũ ſermone dicat, nõ enim fortaſſe is Socratis, aut Ariſt. præcepta deguſtarat, mundũ ſub Chriſti imperiũ ſubiũxit, ſtudioq. diuinitatis inflãmauit. Spũs igitur ſancti numine robur inuictũ, ſapiẽtiæ lumẽ, pacis trãquillitas, lætitiæ magnitudo, beatæ vitæ cõſtantia, ſtatus opibus diuinis & ſempiternis circumfluens, atq. poſtremo vis admirabilis eloquẽtiæ cõtinetur.

At quis nobis hunc ſpiritum attulit? Cuius meritis & virtute tantas opes ſapientiæ conſecuti ſumus? Quis lumē hoc prætulit, quo notitiā patris, & filij, & ſpiritus ſancti caperemus? Quis denique perfecit, vt hac luce diuini ſpiritus frueremur, animusque noſter diuitijs & ornamentis diuinis afflueret? Chriſtus certè Dei filius pro nobis in cruce, vt debita noſtra diſſolueret, immolatus. Quod ſequēte libro magis aperiemus.

Vnde concluditur neceſſario veriſsimam ſapientiam Chriſti crucifixi virtute, religione, ſanctitate, numine, vi, potentia contineri.

DE SAPIENTIA

LIBER QVARTVS.

QVANTA ſit ſapientiæ claritas & magnitudo, quam diſciplina Chriſti in crucem pro generis humani ſalute ſublati omnibus qui ſe ſe ad illius ſtudium applicuerunt, impertiuit, ſatis explicatum arbitror. Si igitur Græci ſapientiam quærunt, Chriſtum audiant, illum admirentur, ad illius imitationem ſe conferant, & ſic tandem ad eam ſa-

pientiam peruenient, quam nulli vnquam Philoſophi ſummis ingenijs, præſtante doctrina, ardente ſtudio conſequi potuerunt. Quod ſi nihilominus adhuc in ea opinione ſunt, vt Chriſtianam Philoſophiam ſtultitiæ nomine condemnent, æquum eſſe arbitror, vt pluribus illis, ſi poſſumus, tantum errorem eripiamus. Quod vt commodius fieri poſſit, opus erit eorum argumenta prius explicare. Sic enim fortaſſe dicebant. Quomodo poteſt in hominis ſapientis rationem cadere, vt credat illum hominem ſummi Dei filium eſſe, quem viderit inopem, contemptum, & abiectum, & afflictum, vulneribus præterea conciſum, contumelijs laceratum, inſignique dedecore & ignominia deformatum? Primum enim quid Dei filium impellere potuit, vt ita ſecum humanam naturam coniungeret, vt morti obnoxius fieret? Num vt hominum vitæ proſpiceret? At contra naturam eſt, vt mors vitæ cauſam afferat: & is qui mortis atrocitatē à ſe minime propulſat, aliorum vitam conſtituat. Deinde cum Dei maieſtas immenſa & infinita ſit, hominis autem natura vix quidquā humilius & fragilius cogitari poſſit, is homo qui ſtatuit, Deum ita ſe abieciſſe, vt hominum gratia verus homo fieri vellet, multum de diuina maieſtate detrahit, & ſibi plurimum arrogat & aſſumit. Quo quid vel ſceleſtius, vel inſolentius dici poteſt? Numen enim diuinum ad noſtras miſerias transferre, facinus impium eſt: humanam vero naturam in diuina ſede locare, ſuperbum, nec vllo modo tolerandum. Deinde quæro. Deus non potuiſſet alia ratione quæ non eſſet dignitati illius indecora, genus humanum è ſempi-

terna miſeria liberare? Potuiſſet certè, ſi verum eſt potentiam illius nullo termino circunſcribi. Non dico quā parum credibile ſit, ſic naturam diuinam cum humana coniungi, vt vtraq. in vnam perſonam coaleſceret. Vt igitur id omittam qui cōuenit arbitrari, Deum maluiſſe hominibus cum dolore & cruciatu, cum dedecore & ignominia, quam ſine vllo dolore, & ſine vlla dignitatis imminutione conſulere? An dedecus mediocre fuit, non dico in crucem tolli, non virgis concidi, nō maledictis vexari, ſed humanis neceſſitatibus ſeruire, & morbis vitæ communis implicitum diſtineri? Si temeritas igitur in Deum non cadit, & ſumma temeritas eſt malle quidpiam cum dolore & ignominia, quam cum gaudio & honeſtate moliri, veriſimile profecto non eſt, Deum cum vtrum uis illi liberum fuiſſet, dolorem acerbiſſimum iucunditati, extremum dedecus honeſtati, ſine cauſa prætuliſſe. Præterea quibus hominibus eo cruciatu, & indignitate conſultum eſſe voluit? Sapientibus ne? At hi pauciſſimi ſunt, & ſi qui ſunt, miſerijs opprimi non poſſunt. Si inſipientibus dixeris, indigniſſimum eſt Deum pro inſipientibus, qui ſunt cruciatu ſempiterno digniſſimi, tam acerbos dolores haurire. Poſtremo quod minus ſapiens conſilium cogitari potuit, cum ſupplicia ſceleribus coërcendis inſtituta ſint, & homines præmijs ad honeſtatem alliciendi, & inuitandi, quam ijs, qui acre ſtudium ad honeſtatem contulerint, ſupplicia proponi? At vos illis qui pietatem vnicè coluerint, crucem exemplo Dei ipſius quem colitis ingenuè defixiſtis: nec aliam eſſe ſalutis viam, præ-

ter

ter eam quæ crucis ſtudio continetur, aſſeritis. At ſi ſenſus, ſi cõmunem vitam, ſi rationem, ſi Philoſophorum decreta cõſulimus, in crucẽ beatam vitã aſpirare non poſſe videbimus. Nam etſi fuere quidã qui contra diſputarent, ij non argumẽtis tãtum euicti, ſed omnium deriſione deluſi iam pridẽ ſiluerunt. Natura enim, quã optimã vitæ magiſtrã ducimus, hoc animis noſtris inſeuit, nullo modo fieri poſſe, vt qui doloribus ſummis afficitur, florens atq. beatus ſit. At vos contra naturam in cruce vitã beatam ponitis. Summa igitur eloquentia vobis opus eſt, vt ſententiã ſenſibus, opinionibus, rationi, Philoſophiæ, naturæ deniq. vniuerſæ contrariã oratione confirmetis. Sed vos in hoc valde ridiculi eſtis. Cum enim incredibilia dicatis, nullum tamẽ acumen in diſſerendo, nulla dicendi lumina, nullas orationis opes adhibetis. Duplici igitur ratione ſummæ ſtultitiæ ſignificationẽ datis. Nam & quod ſtultiſſimum eſt, fortiſſimè defenditis : & ſine vllis eloquentiæ opibus ſtultitiæ defenſionẽ ſuſcipitis. Quis igitur vos audiet? Quis ſequetur? Quis difficillimis decretis obtẽperabit? Quis voluptates aſpernabitur, vt crucẽ ſubeat? Et his quidem argumentis, aut horum ſimilibus Græcorum philoſophia Chriſti crucẽ oppugnare nititur. Huius igitur inanis ſapientiæ argumenta refellemus, & ſimul opes crucis explicabimus. Sed antequam id faciamus, de Græcorum ſapientia pauca dicemus. Sapientia (vt ſtoici definiebant) eſt rerum diuinarum et humanarum ſcientia. Huius ſtudium Philoſophia nominatur. Eſt autem Philoſophiæ munus, quid verum, quid rectũ, quid ſimplex ſit, inquirere, et inuentũ mẽte & ratiõe cõplecti,

&

& ſapientiæ veriſsimæ decretis obtemperare. Nam cum ad intelligendum, & agendum nati ſimus: vtrumque neceſſarium eſt, vt veritatem intelligamus, & quod eſt nobis commodum & ſalutare omni ſtudio conſectemur. Itaque hoc eſt Philoſophiæ propoſitum veritatem ſemper intueri, omniaque officia vitæ ad ſummum bonum dirigere. Veritas autem ſumma Deus eſt. Ille namque ſolus eſt iuſtitia conſtans, immutabilis, atque ſempiterna, iuris totius fons & origo, rerum omnium parens, natura maximè ſimplex, virtute tamen immenſus, totius concretionis & compoſitionis expers, ſemper idem, ſibique in omni æternitate ſimillimus. Qui verum igitur, & rectum contemplari deſiderat, Deum intueri deſiderat. Finis igitur Philoſophiæ eſt Deū cernere. Præterea ſtudium ſapientiæ in humanæ etiam naturæ explicatione verſatur. At humana ex diuinis nexa & apta ſunt. Non poterit igitur quiſquam ſe exactè cognoſcere, niſi mentem in Deum prius intenderit. Præterea quomodo poterit quiſquam intelligere, quid ſit extremum bonorum omnium maximè naturæ hominis accommodatum, niſi viderit mente & ratione ſe ex diuina benignitate profluxiſſe: & proinde non eſſe ſummum bonum ad aliud quam ad Deum tanquam ad vitæ principium referendum? Poſtremo ille ſolus (vt Ariſtoteles ait) ſcire dicitur, qui res ex cauſis agnoſcit. Cum igitur Deus ſit rerum omnium cauſa, omnis ſapientia in notitia illius conſiſtit. Tres autem Philoſophiæ partes peripatetici ſtatuerunt, vnam, quæ in naturæ perueſtigatione verſaretur: alteram, quæ de moribus & vita diſputaret:

tertiam

tertiam, quæ diſſerendi artificium contineret, vt eo videlicet, quid verum, quid falſum, quid conſentiens, quid repugnans eſſet in oratione, iudicarent. At naturam ſpeculari non poteſt, niſi qui naturæ conditorē mente cōtemplatus fuerit: mores illi ſolum rectè conſtituere licebit, qui omnia ſtudia vitæ ad Dei legem reuocauerit: verum intueri non eſt conceſſum, niſi ei, qui nunquam oculos à veritate ſempiterna deiecerit. Quācumque igitur partem Philoſophiæ attingere volueris ſemper erit neceſſe, vt Deus in oculis & aſpectu ſit: Aliter enim in ea commode verſari non poteris. Vt autem ad tantum ſapientiæ gradum homines peruenirent, omnes Philoſophiæ partes, & artes etiam Mathematicas ſibi perdiſcendas eſſe ſtatuebant, vt paulatim aſſueſcerent animum à ſocietate corporis auocare. Erat enim illis perſuaſum qui multum reliquis ingenio antecellebant, nihil eſſe veri, nihil expreſſi, nihil ſolidi in rebus quæ ſenſibus obiectæ ſunt. Omnia enim continenter labi, & fluere, nec vllo temporis momento conſiſtere: ſed incredibili celeritate ferri, & horis ſingulis atque adeo momētis immutari. Vmbras igitur, & imagines, & quaſi quædā ſomnia res corporeas exiſtimabant: proinde illis qui verùm cernere vellent, eſſe mentem à ſenſibus abducendam, & à corporis contagione ſeuocandam, vt liceret ea quæ conſtantia & æterna ſunt, nec vllam ſunt mutationem vllis ſeculis habitura, ipſius mentis oculis vſurpare. Vnde etiam colligitur, ſapientiæ munus & officium eſſe Deum cognoſcere, illiusque ſanctiſſimum numen integra, pura, & caſta mente venerari, & omnes curas & cogitationes ad gloriam illius dirigere.

Artes vero reliquas ſapientiã minimè continere, ſed eſſe gradus quoſdam, & adminicula quibus erectæ mentes ad ſapientiam facilius aſpirarent. Ergo etiam ſecundum Græcorum ſententiam, qui Deum nouerint, ſapientes appellari merito poſſunt: qui vero ſine Dei cognitione in alijs artibus verſantur, non ſapientes, ſed laborioſi, & infelices, vt ſunt omnes qui rerum magnarum cupiditate flagrantes in illis comparandis omnem vitam ſine vllo fructu cõſumunt. Hæc cum ita ſint, conſequens eſt, vt videamus num antiqui Philoſophi qui tantum munus animo complexi ſunt, ſapientiam, hoc eſt Dei notitiam conſecuti fuerint. Non prorſus. Imo plerique in ipſo ſtatim philoſophandi principio à ſapientiæ certiſſima ratione deſciuerunt. Primus enim eorum lapſus fuit, Dei numine relicto, alias rerum cauſas ſpeculari. Itaque dum orbati diuina luce mentem in naturæ rationem intendere conati ſunt, vt quæ fuerint initia rerum, quæ mũdi totius origo, perſpicerẽt, nihil tam abſurdum fingi poteſt, quod non effutirent. Quod autem de illis Socrates iudicium feciſſet, Xenophon luculenter exponit. Dicit enim Socratem ſolitum fuiſſe Phyſicos (ſic enim qui naturam rimari conabantur appellati ſunt) vehementer admirari, qui quaſi iam humana omnia explorata penitus habuiſſent, ita rerum diuinarum rationes indagare, & perſcrutari volebant, & in rebus illis cognoſcendis, quæ erant ab humana cognitione remotiſſimæ vitam fruſtra conterebant. Quam inanis autem eorum conatus eſſet, ex eo colligi, quod ij qui naturæ cognitionẽ ſibi inſolẽtius arrogabãt, ita inter ſe diſſiderent, vt non multum à furentium temeritate,

tate, & inſania diſtarent. Sunt enim (dicebat) inſani, qui valde metuenda non timeāt: ſunt rurſus alij, qui minimè metuēda pertimeſcant. Multos non pudet in publico pudenda facere. Alios rurſus pudor tenet, ne in hominum conuentum venire audeant. Sunt qui neque templum, neque aram, neque quidquam ſacrum, aut religioſum honore dignum arbitrētur: alij contra quibusuis lapidibus, atque lignis honores diuinos habent. Horum ſimiles Philoſophi ſunt. Alij enim omnia vnum eſſe contendunt: alij vero res multitudine infinitas eſſe ſtatuunt. Sunt qui omnia perpetuo moueri dicunt: alij rurſus nullum eſſe in rebus motum aſſerūt. Quidam omnia oriri, & occidere dicunt. Alij contra nihil ortum eſſe, aut interiturum confirmant. Præterea dicebat idem Socrates, nimis ſtultum eſſe id ſummo ſtudio & cura perquirere, quod nullū fructum erat ſtudioſis allaturum. Nūquid (aiebat) quemadmodum ij qui artibus humanis incumbunt, ideo illis operam dant, vt vel ſibi, vel alijs aliquod artis ipſius opus efficiāt, ita iſti confidunt, ſe opera ſimilia illis, quorum rationes perueſtigare nituntur, veluti ventos, vel aquas, vel temporum diſtinctiones effecturos? His quidem & alijs eiuſmodi argumentis Socrates (vt Xenophō auctor eſt) Philoſopos irridebat. Quāta eorum varietas & inconſtantia fuerit, & in quanta inanitate verſarentur, dici vix poteſt. Quidam aquæ, alij aëri, alij autem igni rerum originem tribuebant. Anaximander corpus aliud infinitū, ex quo omnia fierent excogitauit. Democritus infinitum inane, & atomos innumerabiles, huc & illuc temere concurſantes, & fortuita copulatione & adhæſione

omnia

omnia conficientes effinxit. Empedocles quatuor elementa, & litem, & amicitiam principia rerum omnium fuiſſe conſtituit. Omnes hi, & alij quam plurimi quos cauſa breuitatis omitto, eam ſiluam atque materiam rerum quam ſomniantes allucinabantur, ex qua omnia facta fuiſſe putabant, vt rerum omnium cauſam inducebant: opificis autem, qui eam materiam informaret, nomen quaſi nihil opus fuiſſet arte, conſilio, & effectione, miro ſilentio præteribant. Merito igitur Plato in libris de legibus de illorum temeritate & impietate conqueritur. Illorum namque opera religionem apud multos euerſam dicit. Sublata vero religione, neque leges, neque iudicia, neque mores conſtitui poſſe. Nam vbi numinis metus animos minimè continet, parũ leges & ciuilia conſtituta proficiunt. At qui Deum mundi conditi gloria ſpoliat, Deum de mundo tollit. Hac autem opinione conſtituta, metuque ſanctiſſimi numinis ſublato, nullum tãtum facinus erit, quod non paſſim ab omnibus, vbi primum ſceleris occultandi, aut iudicij eludendi ſpes oblata fuerit in aliorum perniciem ſuſcipiatur. Huic autem tam ſceleratæ opinioni ingentem materiam Phyſicos præbuiſſe Plato cõfirmat. Sic enim (vt ait) illi ſtatuebant, omnia quæ ſunt vel naturæ vi, vel caſu, vel artificio facta fuiſſe. Et opera quidem vehementer illuſtria naturæ, atque fortunæ, minima autem arti & conſilio tribuebant. Cælum namque, ignem, terras, & maria, ſidera, & reliqua omnia quæ cernimus in mundo vi naturæ ratione carentis, & temerario concurſu facta fuiſſe dicebãt. Cum enim ita caſus tuliſſet, vt calida frigidis, arida liquidis, dura mollibus,

libus, grauia leuibus aptè coniungerētur, tum cælum, & aſtra, & animantia, & has rerum omnium formas quas videmus extitiſſe. Artem vero humanā naturæ vim imitari, & inanes quaſdam rerum imagines & formas efficere. Homines autem non artificio factos, ſed ex ſe artificium peperiſſe. Ea igitur opera, quæ arte conſtarent, cum eſſent ab hominibus facta, longe inferiora eſſe illis, quæ natura nihil ſentiente conſtiterant. Operibus autem hominum artificio conſtitutis religionem & Deos annumerabant. Prudentium namque cōſilio factum eſſe, vt hominum cupiditates numinis metu frænarentur, vt cuncti mortales opinarentur eſſe quandam vim diuinam omnia contuentem, & animaduertentem, & pro cuiuſque vitæ ratione, vel præmium, vel ſupplicium, iudicio rectiſſimo conſtituentem. Re autem vera non ita eſſe, ſed vim diuinam aut non eſſe, aut ab ea res humanas minimè curari, aut facillimè muneribus à puniendo maleficio deduci. Hos in eo loco Plato redarguit, & tam impiam, & ſceleratam opinionem pleniſſima grauitatis & acuminis oratione conuellit. Horum diſciplinis imbutus Diagoras Deum eſſe negauit. Horum opinionibus infectus Protagoras, an aliquod eſſet numē diuinum, impie dubitauit. Hos ſecuti multi ſunt quorum vita, quam parum illi credāt Deum mundi principatum tenere, ſceleribus infandis oſtendit. Pythagoras Samius omnia rerum principia ad numeros reuocauit. In quo quidē propius iam ad Dei cognitionem acceſſit. Numerorum enim ratio ſolertiæ firmiſſimum continet argumentum. Fieri enim nequit, vt in rebus quæ caſu fiunt, omnia ad numerum aptè

cadant. Qui igitur numeros in natura conſtituit, mentem & conſilium, non temeritatem in rerum dominatu collocat, omniaque mundi opera ſingulari conditoris artificio facta fuiſſe confirmat. Is igitur, & omnes illius diſcipuli religionem coluerunt, & Deum naturæ parentem venerati ſunt. Multa tamen illius errata fuere, quæ diſciplinæ pulchritudinem contaminarunt. Anaxagoras ſimilium partium infinitatem, & mentem concretione, & ſecretione res omnes quæ natura cõſtant, efficientem induxit. In quo quidem magnam ſpem illis qui ſapientiæ ſtudio flagrabant, attulit. Nam ſi omnia mente facta fuiſſe conſtaret, caſus erat continuo à mundi fabrica & ratione repellendus. Reliquum igitur erat, vt homines ſtudioſi in ſingulis rebus intuerentur diuinæ mentis artificium: & intelligerent nihil fieri in eo genere poſſe præſtantius: & ſic tandem admirabilem Dei ſapientiam ex operibus illius agnoſcerent. Conatus quidem fuit egregius: exitus tamen infelix, & ærumnoſus omnium ſpem turpiſſimè feſellit. Omnia ſiquidem fermè naturæ opera ad materiam, & partes illas ſimillimas reuocauit, & pauca admodum menti facienda & procuranda reliquit. Neſcio enim qua temeritate ſunt impulſi homines, qui multum ingenio confidebant, vt cũ naturam ſe ſtudioſiſſime ſequi dicerent, & omnes naturæ partes hanc vnam vocem mitterent, eſſe quendam rerum omnium parentem, & dominum qui omnia à principio immenſa potentia creauiſſet, ordine ſingulari diſtinxiſſet, & opere mirabili perpolita coërceat, atq. moderetur, hãc ſapiẽtiæ viã quaſi nimis tritã atq. peruulgatam aſpernati rudẽ materiã,

eamq. minimè certa ratione conſtitutã admodũ furenter am plecteretur. Quod perinde erat, atq. ſiquis in Praxetilis, aut Myronis ſigno non opificis artificium, ſed æs, aut lapidẽ, ex quo ſignũ factum fuerat ſpectãdum exiſtimaret: aut in Apellis tabula nõ pulchritudinẽ operis Apelli, ſed coloribus aſcriberet. Nec etiã illud viderunt nullum opus pulchrũ eſſe poſſe, quod nõ artificio cõſtaret. Ergo cum nihil eſſe mundo pulchrius animaduerterẽt, ſummũ certè cõditoris artificium admirari debuiſſent. Quid quod in mundi opifice nõ ſolum mẽtem & rationẽ qua materiã informauit, & tam varias & multiplices ex illa formas effecit, aſpicere, verũ & potẽtiam qua materiã ipſam cõdidit, intueri potuiſſent, ſi vidiſſent nõ poſſe illius potentiã termino vllo circunſcribi? Quod tantum abfuit, vt facerẽt, vt cũ pauci cõditoris mẽtionẽ facerẽt, omnes ſempiternã materiã fuiſſe fingerẽt. Sic factum eſt, vt dũ materiæ æternitatẽ, atq. adeo diuinitatẽ darent, multi occaſionẽ arriperẽt ſceleris infandi, quo duo principia finxerunt, vnũ bonorũ, alterũ vero malorum, quod maximũ fuit errorũ, & ſcelerum ſeminarium, & maximas clades in res humanas inuexit. Quid quod multi, vt magis oſtẽderent ad mundi fabricã non opus fuiſſe ratione, mundos innumerabiles oriri, & occidere ſingulis momentis aſſerebant? Quid quod alij hunc eundem mundum ſæpius oriri, & occidere, & rurſus inſtaurari, atque renouari, & hanc viciſſitudinem in omni temporum æternitate conſeruari ſtatuebant? De natura autem diuina, quanta erat inter illos qui religione aliqua tenebantur, diſſenſio? Alij namque Deos innumerabiles, alij paucos

admodum, & eos alij quidem otioſos, alij laborioſos, & certis muneribus diſtrictos affirmabant. Non pauci mundum animantem, & Deum fingebant: ſolem & ſydera in ſede diuina collocabant. Quid de vltimo & extremo rerum omniũ expetendarum ſermonem faciam? Quanta erat inter illos diſceptatio? Et ita cum nullus illis certus finis eſſet, in quem reſpicerent: nulla certa eis officiorum ratio conſtabat. Quod ſi non mediocris ſapiẽtiæ fructus eſt egregia morum deſcriptio, animorumque grauis & ſapiens moderatio, & placidiſſimæ pacis conſtitutio, quomodo non ſunt illi ſtultiſſimi iudicandi, qui ſe flagitio & turpitudine contaminarunt, & in omnium ſe flagitiorum colluuionem eiecerunt, & quorum animi ſecum intra ſe turbulentiſſimè diſſidebant? At conſtat maximam eorum partem qui ingenium venditabant, & nomine ſapientiæ elati, & inflati reliquos homines præ ſe cõtẽnebant, flagitijs infamem fuiſſe, turpitudinisque ſuæ vbicumque pedẽ poſuerent, impreſſa veſtigia reliquiſſe. Itaque varijs animorum motibus conflictati, & libidine, & ambitione furentes ſæpe reſp. ſuas inſita temeritate, & audacia peruerterunt. Solus Socrates illis priſcis temporibus natus beneficio diuino videtur, vt ſophiſtarum inſolentiam frangeret, modeſtiaque ſua multorũ ſuperbiam, qui ſibi ſapientiam arrogabãt, oratione comprimeret. Is primus philoſophiam à naturæ perueſtigatione ad mores & inſtituta vitæ traduxit: & ſummus, vt tẽporibus illis, virtutis magiſter extitit. Qui tamen cum ſe nihil ſcire dicit, multis in locis hæret, & dubitat, & rebus veriſſimis res commentitias admiſcet, & vt nihil aliud dicam, ſi

vere eam illi Plato opinionē attribuit, Pythagorā ſecutus varias & infinitas animorum è corporibus in corpora migrationes perpetua oratione comprobauit. Qui ex illius doctrina profecti ſunt, mirum eſt, quantum inter omnes excelluerint: non tamen ita, vt ſapientes appellari poſſint. Non enim dignam de Deo ſententiam habuerunt, ingenitamque materiā ſine vllius conditoris numine & beneficio ad mundi fabricam contulerunt, & virtutis pulchritudinem nōnullis maculis inquinarunt. Ariſtoteles quamuis eſſet Platonis auditor ab illo deſciuit, & mundi principium negauit, & de animorum immortalitate adeo obſcure diſſeruit, vt quid ſentiret dubiū valde reliquerit. Præterea non explicitè an Deus quemadmodum vniuerſitati proſpicit, rebus ſingulis proſpiciat, d finiuit. Quanquā ſi liber ille qui de mundo, nomine illius inſcribitur, illius eſt, non obſcure rerum ſingularum prouidentiam ſuſtulit. Sed *quorſum hæc tam multa de priſcis hominibus, qui ſapientiæ operam dabant, in medium attulimus? vt melius conſiderari poſſet, Græcos qui in Chriſtiana diſciplina ſapientiam requirunt, in ſumma dementia verſatos fuiſſe. Vt enim nihil aliud dicamus, cum ſapientia ſit in Dei cognitione poſita, Græci vel Deum eſſe negabāt, vel illum rerum humanarum curatione priuabant, vel illius potentiā & numen in anguſtum contrahebant. His explicatis conſentaneum eſt, vt eorum argumētis reſpondeamus. Quid, inquiunt, Deum mouere potuit, vt homo fieri vellet? De qua re primum dubitas? De poteſtate? An de probitate? An de cōuenientia? Poteſtas quidē, vt de illa primum loquamur, eſt immēſa,*

neque poteſt vllis finibus coërceri, aut viribus impediri. Ingenio minimè conſequi poſſum, inquis. Num quemadmodum cælum factum fuerit, fuiſti ne iam ingenio cōſecutus? Quæ poteſtas illa fuit, quæ aſtris ſplendorem, ſoli claritatē, lunæ vim & efficientiam largita ſit, mente & ratione conſequeris? Nō certè. Et tamen ita diſputas, quaſi ſit neceſſe, id cuius vim ratione comprehendere nequis, non eſſe. Quaſi vero tu in rebus etiam minimis vim diuinæ prouidentiæ poſſis quanta ſit, animo perſcrutari, & inſpicere. Cælum, ſydera, terras, maria naturæ pulchritudinem & concinnitatem, variam & propemodum infinitam animantium multitudinem prætereamus, & de rebus minimis loquamur. Poteris ne vim & ſolertiam, diuinæ mentis in formicarum fabrica conſiderare? Cernis ne in illis virium pro corporis ratione magnitudinem. Num earum conuictum & quaſi reip. ſocietatem? Num motum & alacritatem, & ad depellendam famem admirabilem prouidentiam? Quod ſi nec in minimis rebus quanta fuerit vis & potentia ſummi rerum omnium conditoris intueri potes, quomodo opus omnium maximum & admirandum ratione & ingenio conſequêris? quod ſi ingenio tuo diuinæ potentiæ magnitudinem metiri velis, concidat omne cælum: aſtra ruant: terra deſideat: natura vniuerſa funditus intereat opus eſt. Neq. enim vllo modo conſequi ratione potes, quomodo hæc omnia à Deo cōſtituta ſint, eiusq. numine cohæreāt & permaneant, naturæq. ſuæ ſtatum in omni rerum varietate conſeruent. Non igitur vllam vim habet argumentum ab ingenij ſtultiſſima confidētia ductum. Si enim ex eo quod nō

aliquid

aliquid intelligis, ſequeretur illud de quo dubitas nõ eſſe: nihil omnino eſſet, quando conſtat te nullius omninò rei earũ quæ à Deo factæ ſunt, rationem comprehendere poſſe. Et quo minus quæque res intelligitur, eo magis cernitur eam fuiſſe Dei conſilio perfectã. Quid ergo? De probitatis immẽſitate dubitas? An ea (vt de potẽtia dicebamꝰ) finibus vllis arceri poteſt? An terminis vllis cõcluditur? An parum cõſtat, neq. potentiã à probitate ſuperari, nec à potẽtia probitatẽ? Reſtat igitur, vt quantũ & potentiæ & probitati conueniat videamus. Id, inquis, deo minime decorum eſt. Fuiſſet quidẽ parũ decorum, ſi hoc opere fuiſſet maieſtas illius imminuta, aut numẽ illius de ſtatu cõuulſum. At cum nihil omnino ſit, quod maieſtatẽ, quod ſtatum & dignitatẽ ſummi atq. ſempiterni numinis cõuellere, aut imminuere, aut immutare poſsit, tantum abeſt, vt hoc tã diuinum beneficium Dei gloriã obſcurare potuerit, vt eã multo clarius illuſtraret. Tunc enim Dei gloriã illuſtrari dicimus, cũ ex illius operibus probitas illius immẽſa perſpicitur. At neq. cæli & terræ fabricatio, neque conditæ naturæ conſeruatio, neq. mundi totius imperium & adminiſtratio, neq. innumerabilia beneficia in genus humanũ collata tantã ſignificationẽ diuinæ probitatis effecerunt, vt ſint vlla ex parte cum hoc tã diuino beneficio comparanda. Si igitur quo beneficium amplius eſt, eo magis probitatẽ in oculis & aſpectu proponit, & quo magis probitas extat & eminet, eo gloriæ lumen clarius ſplẽdet, quid eſſe magis perſpicuum poteſt, quã eo opere quod Deo indecorũ dicis, gloriã Dei fuiſſe non apud homines modo, verum etiã apud cæleſtes infinitis, ſi ita loqui

fas eſt acceſsionibus amplificatã? Poteſt ne fieri, vt quod gloriam illuſtrat, indecorum ſit, cum gloria à decore & dignitate diſtingui non poſsit? Sed, inquis, ſi poteſtas Dei eſt infinita, quid illum impedire potuit, quominus quauis alia ratione hominum vitæ conſuleret? Nihil ſane. Sed cum Dei perfecta ſint opera, minimè illius ſapientiæ & probitati conueniebat, vt opere clariore neglecto, opus minus clarum & amplum ſuſciperet. Cum dedecore tamen inquis. Quid tandem dedecus appellas? Vidiſti ne Chriſti virtutem perculſam, & abiectam? conſtantiã de ſtatu deturbatã? honeſtatis lumen extinctum? aut vllam flagitij maculam tantis diuinæ virtutis ornamentis inuſtam? An tu aliquod dedecus eſſe putas, niſi quod eſt cum flagitio, turpitudine, & impuritate cõiunctum? Si rectè Philoſophiam colis, illa te docere poterit, nullum eſſe dedecus, præter turpitudinem: nullum decus præter honeſtatem: ſupplicia virtuti dignitatem eripere non poſſe: illius autem decus & robur inuictum illuſtrare poſſe. Quo enim vehementius virtus oppugnatur: eo clarius quantum ſit illius numen oſtenditur. Contemptus tamen, inquis, & abiectus, vulneribusque deformatus, & in crucem ſublatus fuit: multitudoque illum mœrentem aſpexit, & tamen vos neque huius tantæ humilitatis pudet, neque tantæ imbecillitatis indicium taciturnitate comprimitis. Cõtemptus quidem ab hominibus ſceleſtiſsimis qui bellum cum diuina lege continẽter gerebãt: non à patre qui illum in ampliſsima diuinitatis ſede locauit. Quo autem magis illum homines impuriſsimi contemnebant & plagis cõcidebãt, & omni crudelitate lacerabãt, eo maiorẽ

& ampliorem illi ſempiternæ gloriæ ſegetem ſupp editabant: Nam improbitatis odium virtutem inſignem facit. Et præterea virtus tum maximè eniteſcit, cum maxime in illam perditorum hominum furor incurrit. Cum igitur perſpectum fuiſſet, neq. probra & conuicia, neq. inflicta vulnera, neq. intolerandos dolores, neq. acerbiſsimi cruciatus atrocitatem potuiſſe virtutem illius infringere, non ne conſtat diuinā virtutem illius extitiſſe? Imo, inquiunt, virtus illius fracta & debilitata fuit. Lacrymis enim atq. luctu, ſe plane dolore victum eſſe declarauit. O peruerſum de virtutis ratione iudicium. Lacrymæ enim doloris indicium continēt, non victæ virtutis argumentum. Dolor enim ex imbecillitate naturæ lacrymas elicit: virtus autem eo clarior eſt, quo dolor eſt acrior, & natura corporis imbecillior. Lacrymæ igitur non afflictam virtutem, ſed virtutis inſignem victoriam demonſtrant, quæ tanto illuſtrior eſt, quanto fuit hoſtis virtutis ipſius robore ſuperatus vehementior. Non pudet igitur nos lacrymarum quæ dolorem pro nobis ſuſceptum declarāt: quæ ſocietatem humanæ conditionis indicant: quæ clementiam noſtri liberatoris erga nos magis claram & illuſtrem reddunt. Nō enim ita magnū nobis beneficium attuliſſet, ſi pro noſtra ſalute acerbos dolores minimè pertuliſſet. Non enim is fuit, qui ſtoicorum vel immanitatem, vel ſtuporem, vel indolentiam moribus & diſciplina cōprobaret: & ſenſus humanitatis nō re, ſed orationis oſtentatione extorquere cōtenderet: ſed qui doceret, qua vi & ratione de ſenſibus victoria obtineri poſſet. Præterea ideo lacrymatus eſt, vt lacrymas noſtras abſtergeret: quēadmodum

ædificauit in conſilio fuiſſes adhibitus, vti potuiſſes. Hominum cauſa quibus nihil eſt fragilius, tantum & tam præclarum opus effecit? Argumentum quidem magnam vim habet, ad clementiã ſummi domini celebrandam: non autem ad opus clementiæ ipſius labefactandum. Tanto enim beneficium mirabilius eſt, quanto illi quibus affertur minus illo digni ſunt. Præterea noluit ille clementiſſimus dominus, vt homines quos ad ſui imaginem finxit, & quibus terrarum imperium delegauit, ita ſe in terram abijcerent, vt non mentes ad ortus ſui principium frequenter excitarẽt, Deumq. parentem agnoſcerent. Qui enim ita ſe propter naturam mortalem contẽnunt, vt nihil immortale atq. diuinum moliantur, hi brutis animãtibus annumerandi ſunt. Inſitæ namq. dignitatis obliuiſcuntur, nec intelligunt ſe eſſe ad imperium natos. Quamuis enim corpore ſint fragiles, & imbecilli; mente tamen & ratione qua nihil eſt in omni natura præclarius, immortales, atque diuina quadam forma præditi ſunt. At homines contra naturæ præſtantiam, immemores officij, immemores laudis & honeſtatis, à Deo penitus auerſi ſeſe libidini & impuritati dediderunt. Itaque pater optimus rationem iniuit, quemadmodum homines quos magnitudine regiæ dignitatis, & ampliſſimæ dignitatis exornat, terras intueri deſinerent: & ſupera atque cæleſtia cogitarent: vt ita poſſent ipſius patris ſummi beneficio in ſtatum vnde conciderant, cum amplificata dignitate reſtitui. Ad quod efficiendum nullum remedium conuenientius adhiberi potuit, eo quod Dei filius adhibuit. Cum enim homo fieri voluit, vt nos ſecum

fœdere ſempiterno coniungeret, cum pœnas noſtris ſceleribus debitas ipſe luit, vt diuino iudicio ſatisfaceret, cum pro omnium ſalute ſanguinem profudit, vt omnes ſacris ſanctiſsimis expiaret, immenſæ potentiæ, ſapientiæ, iuſtitiæ, probitatis monimenta conſtituit, quibus nos amore tantæ benignitatis incenderet, & ſtudium iuſtitiæ acriter incitaret. Itaque nec audaces ſumus, cum Deum hominem factum fuiſſe confitemur: in eo enim opere illius immenſam potentiam, & infinitam clementiam admiramur: neque ſuperbi & inſolentes, non enim ſalutem noſtram meritis noſtris, ſed magnitudini immenſæ illius benignitatis aſcribimus: & ſimul dignitatem noſtram quam ſcimus eſſe ſanguine diuino conſtitutam, multo acrius & diligentius nobis tuendam eſſe iudicamus. At, inquis, crucis ſpecies horrorem incutit, & homines à ſtudio pietatis abducit. Non vides igitur (ô Philoſophe) quantũ ſit in Chriſto numen atque potentia? Nam contra naturam crucis, Chriſti numine factum eſt, vt crux non exterreat homines, ſed eos ad ſe acriter atque vehementer alliciat. Qui fieri enim potuiſſet, vt humanum genus cum natura ad voluptatem propenſum ſit, & dolores extimeſcat, repente voluptates aſpernaretur, atq. dolores contemneret, niſi illud vis diuina ad tã præclarũ facinus impuliſſet? Cernis innumerabilem multitudinem virorum, mulierum, virginum, & puerorum pene infantium ad crucis ſocietatem inflãmatis animis aſpirare, dolores contemni, cruciamenta negligi, ſanguinem profundi, ſummamque gloriam in cruciatibus ſummis conſtitui, & dubitas quin tam diuina conſtantia à

diuina

diuina virtute profluxerit? Quid enim eos ad Chriſtum allexiſſet, niſi lux diuina mentibus oblata, diuinæque ſapientiæ decreta, diuini ſpiritus afflatu & impulſu percepta, cognita, & conſtituta? Num voluptates, vitæque lenocinia, & blandimenta? At fateris illis pro vitæ delicijs ſupplicia conſtitui. Num eloquentiæ admirabilis vis & amplitudo? At tu eorum magiſtris hoc quaſi probrum obiectas, quod fuerint infantes, & artiũ humanarũ prorſus imperiti. Quid ergo aliud eſſe potuit præter vim diuinam, quæ animos cæleſti luce completos ardore pietatis inflammauit, vt in doloribus ſummis ſummum virtutis præmium in hac vita collocarent? Qua eloquentia Plato vir Græciæ ſapientiſſimus fuerit eius monimenta declarant. Magnus præterea virtutis magiſter extitit, incredibilique ſemper ſtudio elaborauit, vt homines ad virtutem cupiditate veriſſimæ laudis incẽderet. Athenis, cum nihil proficeret, relictis, Ægyptum, Sirenem, Siciliam, Italiam, vt inueniret cui virtutem traderet, peragrauit. Si virtutis opinio valuiſſet, nemo fuit illis tẽporibus virtutis opinione præſtantior. Si eloquentiæ viribus inſitæ penitus opiniones euelli potuiſſent, nemo fuit Athenis quæ ciuitas eloquentiã aluit, ad ſummumque perduxit, qui Platonem eloquentia ſuperaret. Præterea non labores ingentes & cruciamenta proponebat, ſed homines ad virtutis ſtudium virtutis ipſius illecebris inuitabat. Sed quid tãdem effecit? Quæ vitia ſuſtulit? Quas libidinis fibras amputauit? Quam remp. cum valde cuperet, moribus & inſtitutis rectè conſtituit? Nullam prorſus. At noſtri homines barbari, & inculti, atque totius doctrinæ po-

litioris

litioris ignari, mundum immutarunt, & à vitæ flagitijs ad ſtudium religionis, atq. pietatis, & iuſtitiæ traduxerunt, & homines innumerabiles tãto virtutis robore munierũt, vt præ veriſsimæ dignitatis ſtudio mortẽ & cruciatum contẽnerent. Vnde colligitur id tantum opus diuinæ virtutis atq. ſapiẽtiæ præſidio perfectum & abſolutum fuiſſe. Libenter autem à Græcis audierim, cum multi homines olim ſapiẽtiæ ſtudio fla grãtes in decretis ſuis vitã beatam ponerent, num illorum quiſpiã pro decretis ſuis vitã in ſummum diſcrimẽ induxerit? num mortẽ, vt conſtantiæ teſtimonio diſciplinæ ſuæ fidẽ cõfirmaret, oppetendam exiſtimarit? num vt alijs ſalutarẽ diſciplinam traderet, cum vitæ periculo peſtiferas opiniones ex animis euellẽdas ſuſceperit? Non certè. Aut enim id quod ſectæ tuendæ gratia diſputabant, minimè ſentiebant: aut infir mum ſenſum decretis ſuis adhibebant: aut hominum ſalutem ad ſe pertinere minimè putabant. Si decreta ſua minimè vera credebant, fallaces, ſi infirmum aſſenſum illis adhibebant, opinatores, ſi ſalutem hominum negligebãt, inhumani, & nul lo modo ſapientes erãt appellandi. Non enim fieri poteſt, vt aliqua virtutis & honeſtatis pars à veræ ſapientiæ ſtudio ſeiungatur. Vbi igitur vel pro veritate mendacium, vel pro cõſtantia fluxa fides, vel pro ſtudio ſalutis communis immanitas in vita dominatur, ibi nullus omnino locus ſapientiæ veræ relinquitur. Cum vero contra videris innumerabiles homines pro Chriſti fide, ſanctitate, religione vitam in tormentis liben ter abijcere, non tandem intelliges, eos qui ſapientiæ nomen captabant, inſipientes fuiſſe: & eos qui minimè ſapientiæ

nomen

nomen arrogabant, diuinæ ſapientiæ compotes extitiſſe? Vt enim opinionis imbecillitas & inconſtãtia eſt vanitatis, & falſæ ſapientiæ comes, ita conſtãtia eſt ſemper cum ſapientia vera coniuncta. Ergo cum nulla maior vnquam, non dicam in vllis gentibus, ſed in illis etiam viris, qui ſumma ingenia ad exquiſitam diſciplinam contulerunt, conſtantia in fide retinenda perſpecta fuerit ea, quã Chriſtiani in cruciatibus retinebant, dubium eſſe poterit, quin illi ſoli ſapientiã conſecuti fuerint? Quod minimè mirum eſt. Cælum enim ſemper ſpectabãt: numinis opẽ noctes & dies implorabãt: virtutis diuinæ magnitudinẽ ſibi ad imitandum proponebant: Chriſti meritis innixi ſupra ſydera ſublimes efferebantur: diuinæ mentis agitatione beatorum regionem peragrabant: diuinæ mentis ſpeciem, quoad licet & fas eſt, in hac vita mentis oculis vſurpabant: amore tantæ pulchritudinis incenſi ferebãtur: colloquio diuino iucundiſſimè fruebantur: eamq. à Deo doctrinam capiebant, quã nullum humanum ingenium fuit vnquã flagranti ſtudio conſecutum. Ergo cum eorum fides nõ eſſet hominum auctoritate nixa, ſed diuini ſpiritus teſtimonio confirmata, mirum videri non debet tantum eſſe nationis Chriſtianæ robur, vt eam nemo poſſit de ſtatu conuellere. Habet enim hoc omnis homo qui ſemel ſe ſe ad Chriſti ſtudium ardenter applicat, vt quamuis cernat omnes homines diuerſam ab illo ſententiam ſequi, & omnibus ob eam cauſam mortalibus, vt homo demens, & communis ſenſus ignarus ludibrio ſit, & illum cuncti vt furioſum & inſanum fuſtibus inſequantur, ipſe tamen conſtans, erectus, &

excel-

excelſus in omni rerum diſcrimine, & malorum omnium tempeſtate permaneat. Ipſe namque ſibi veræ ſapientiæ conſcius erit, & reliquos homines temeritate & amentia condemnabit. At hoc, inquit, ſummæ temeritatis eſt, cum ab omnibus diſſentias, tibi vni ſapientiam inſolenter aſſumere. Eſſet quidem, ſi ingenium ſuum omnibus ingenijs anteferret. Quod tantum abeſt, vt faciat, vt naturam ſuam contemnat, atque pro nihilo putet. Cum vero non iudicium ſuum, ſed diuinum teſtimonium hominum vagis & errantibus opinionibus anteponat, ſapientis hominis officium facit. At Deus eſt qui in Chriſtianorum animis inſidet: qui eorum mẽtes illuſtrat: qui Chriſto teſtimonium dat. Qui credit (inquit Ioannes) in filiũ Dei, teſtimonium habet in ſemetipſo. Hoc autem ſatis experimur, cum expiati ab omnibus flagitijs, inflammati rerum cæleſtium cupiditate lõgius extra corpus excurrimus, vt cum Deo animo ſoluto atque libero colloquamur. Tunc igitur diuina reſponſa percipimus: ſpecie diuinæ pulchritudinis incendimur: miroque deſiderio illius, & ardenti cupiditate flagramus: & lacrymas cum admirabili iucunditate profundimus: & admiratione etiam interdum defixi vehementer obſtupeſcimus. Hoc igitur qui ſentit, & percipit, & cum maximo fructu ſæpius experitur, qui voces diuinas intra pectus accipit, qui diuini ſpiritus ductum & imperium ſequitur, qui ad firmam ſpem immortalis gloriæ diuinæ mentis viribus excitatur, quomodo poteſt, aut hominum errante iudicio commoueri, aut corporis doloribus à mentis ſtatu demigrare? Ergo ſi nemo ſapiens eſt, niſi quem Deus erudit, & ipſi quoties nos

ipſos

ipſos à corporis conſuetudine ſeuocamus, vt Deum puro animo contēplemur, perfectè ſentimus nos cæleſti diſciplina diuinitus admoneri, nonne ſatis conſtat, eos ſolos eſſe ſapientes qui Chriſti crucem ſubierunt, & ſe ſe in illius ſtudium qui cruce configi pro nobis voluit, ardenti animo contulerunt? Neque enim ſumus verbis eloquentia humana ad perſuadendum concinnatis impulſi, ſed ſpiritus diuini vocibus incitati. Quo circa mirandum non eſt, ab ijs qui Chriſtũ ſequuntur, ſperni voluptates, contemni dolores, vitæ commoda pro nihilo duci, eorumque animos cupiditate diuinitatis inflammari. Dei enim monitis & inſtitutis in vita dirigũtur: ope diuina muniuntur: ad Deum ſenſu voluptatis admirabilis alliciuntur: & idcirco minimè vllis hominum viribus, aut inſidijs poſſunt à Dei coniunctione diuelli. Quis nos, inquit Paulus, poterit ſeparare à caritate Chriſti? Num ærumna, aut anguſtia, aut afflictio, aut fames, aut nuditas, aut periculum, aut gladius? Quemadmodum ſcriptum eſt, Propter te quotidie morti tradimur, & quaſi oues cædi deſtinatæ ad mortem ducimur. Sed in his omnibus victoriam conſequimur ope illius, qui dilexit nos. Certus enim ſum, quod neque mors, neq. vita, neque Angeli, neque principatus, neque poteſtates, neque inſtantia, neque futura, neque altitudo, neque profunditas, neque aliquid aliud poterit nos ſeparare à caritate Dei, quæ eſt Chriſti Ieſu domini noſtri virtute confirmata. Hæc quidem Paulus, non verbis tantum, ſed multo etiam clarius factis oſtendit: idem reliqui omnes qui veſtigijs illius inſtitere, fecerunt; ſimilique virtutis conſtantia, dolores & ſupplicia

pertulerunt: & vſque ad extremum vitæ ſpiritum inuicto animo pugnauerunt: vt eam coronam adipiſcerentur, quæ eſt omnibus qui pro fidei ſanctitate dimicauerint, in cælo propoſita. Quemadmodum Paulus ipſe dicit. Bonum certamen certaui: curſum conſummaui: fidē ſeruaui: quod reliquum eſt, repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dominus in die illa iuſtus iudex: non ſolum autem mihi, ſed omnibus qui diligunt aduentum eius. Audis veriſſimæ ſapientiæ vocem, diuinæ conſtātiæ teſtimonium, virtutis robur inuictum; & dubitas quin animus tam diuinis opibus inſtructus poſſit à ſe omnes impetus hoſtiles reprimere? Quis autem hanc viri diuini virtutem exaggerauit? Quis illius ſtatum tam firmo præſidio muniuit? Quis animum illius tantis opibus inſtruxit, vt eū nullæ vnquā tempeſtates conuellerent? Chriſti crux eſt illa quæ animos excelſos & inuictos efficit, & cupiditate immortalitatis incendit. Non igitur crux, vt dicebatis, exterret: ſed allicit, & inuitat, ſtudiumq. pietatis inflammat. Cum ſublatus fuero, inquit Chriſtus, à terra, omnia traham ad me ipſum. Chriſtus igitur actus in crucem, hunc ardorem in animis incitauit, vt multi crucem omnibus opibus, & emolumentis, & voluptatibus longe prætulerint. Et quo minus huius tāti miraculi rationē perſpicitis: eo clarius apparet, hoc amoris incendium eſſe diuinis viribus excitatum. At illud argumentum quod ſequitur, leuiſſimum eſt. Deus aut propter ſapientes, aut propter inſipientes naturam humanā aſſumpſit, vt mori pro omnibus poſſet. Sapientes autem omni miſeria vacabant: inſipientes erant pœnis non muneribus afficiendi:

nulla

nulla igitur erat cauſa cur homo fieri vellet. Si ad hunc modum argumentari licet, ſic etiam rationem concludam. Aut Deus propter ſapientes mundum ædificauit, aut propter inſipientes. Sapientes nulli natura atque ſtudio ſunt: licet quidam falſo ſapientiæ nomen vſurpent: inſipientes digni ſupplicio ſunt: nulla igitur cauſa fuit, cur Deus mundum conſtrueret. Qui ſic argumentatur non videt eam eſſe diuinæ probitatis amplitudinē, vt omnibus conſultum eſſe velit. Sol enim iuſtis & iniuſtis exoritur: & pluuia è cælo demiſſa ſuper omnes effunditur. Præterea, vt ex ſanctis literis didicimus, omnia Dei opera ſunt ad electorum gloriam reuocāda. Electi vero ſapientes ſunt. Non erant illi quidem ſapientes. Neque enim ſapientiæ ſemē eſt natura terris ingenitum: ſed Dei gratia & benignitate è cælo demiſſum. Eam igitur illi conſequuntur, qui cæleſtia atque diuina ardenti fide ſuſcipiunt. Electorum igitur cauſa nempe qui ſapiētes erāt futuri, Deus homo fieri voluit. Atque vt videas, quam iuſta cauſa huius tanti muneris extiterit, cauſam illam mundi gignendi quam Platonis Timæus aſſignat, mecum recognoſce. Quæramus, inquit, cauſam quæ impulerit eum, qui hæc omnia machinatus eſt, vt originem rerum, & molitionem nouam quæreret. Probitate videlicet præſtabat. Probus autē inuidet nemini. Itaq. omnia ſibi ſimilia generauit. Hæc nimirū gignēdi mundi cauſa iuſtiſſima. Et hæc quidem Plato diuinitus. Non eſt enim Dei potentia in dubium reuocanda: non illius conſilium inconſideratè, & temere perquirendum: non aliæ rationes perueſtigandæ. Hac vna cauſa contenti ſimus, quæ

in Dei probitate conſiſtit. At Dei probitas, cum ſit immenſa, non poteſt vllo modo mundi huius molitione definiri. Ergo cum neque potentia, neque probitas vllis terminis includatur, neque dubium ſit, quin is poſſit quæcunque velit, & velit omnia ad ſimilitudinem ſui perducere, quomodo verum eſt de opere illo dubitare, quod erat maximè ab infinita probitate poſtulandum? In omni igitur quæſtione quæ de rebus diuinis habetur, cum de infinita poteſtate & probitate dubitare minimè liceat, id ſolum conſiderandum eſt, quam id de quo agimus, aptum & conſentaneum diuinæ probitati ſit. Neque enim muneris amplitudo homines perturbare debet: imò potius accepti muneris fidem confirmare. Principē enim maximum maxima largiri decet: Deum vero diuina beneficia conferre. Non enim ſunt fines infinitæ bonitati conſtituendi. At homines cum Deum ex natura ſua fingant, & idcirco potentiam illius anguſtis ſanè finibus circunſcribāt, & probitatem ingenio ſuo metiantur, fit, vt de potentia diuina ſæpe dubitent, fidemque multis operibus diuinis propter admirādum immenſæ probitatis exemplum nequaquam adhibeant. Hinc omnes opiniones peſtiferæ quas hominum perditorum vita recepit, ortum habuêre. Aut enim homines de potentia, aut de probitate diuina dubitant. Quaſi vero quanta Dei potentia, atque probitas in mundi fabricatione conſtiterit, ingenio conſequantur: aut non eo magis perſpici poſſit opus diuinum eſſe, quo maius & magis admirandum extiterit, longiusque humani ingenij facultatem ſuperauerit. Infinitæ namq. probitatis eſt immenſum & infinitum beneficiū

conferre: & ſe cũ illis quibus ſalutem dare vult, largitate infinita communicare. His igitur argumentis Græcorum magna ex parte dilutis, reſtát, vt videamus quam conueniens & aptum fuerit diuinæ probitati, id quod Chriſtiana religio cõfitetur. In primis vero ſtatuẽdũ eſt, Deũ aliter ea quæ mẽte & ratione carent: aliter ea quæ ſunt ratione prædita lege deuinxiſſe. Ea enim quæ minimè arbitrij ſui ſunt, ita mouentur, vt nunquam ſibi impoſitam legem tranſiliant. Nec enim cælum motum & conuerſionem ſuam certis temporibus intermittit: neque ſydera loco ſuo migrant: neque mare terras fluctibus obruit: neq. tellus herbas & fruges effundere deſiſtit: neq. aliquid deniq. aliud quod arbitrio ſuo careat, ſecus quidquam gerit, quam eſt illi à principio Dei lege & imperio cõſtitutum. At illis formis atq. naturis quæ rationis & conſilij participes ſunt, ita leges dedit, vt eis vtrum vellent liberum relinqueret. Poterat enim Angelus, & poteſt quilibet homo, vel legi parere, vel legem transgredi, & ita vel præmia iuſtitiæ conſequi, vel iniuriæ pœnis obligari. Secus enim nulla diuini iudicij ratio conſtaret. Ea enim quæ naturam neceſſario conſequũtur, neq. laude, neq. vituperio digna ſunt. Præterea hoc eſt Dei bonitati propoſitum, vt nos ſui ſimiles efficiat. Hoc fieri nõ poteſt, niſi diuinis virtutibus excolamur: virtus autẽ non eſt, quæ nõ ſponte ſuſcipitur. Itaq. fit, vt vbi voluntas libera nõ eſt, neq. virtus extare poſſit, neq. vlla ſpes diuini ſtatus aſſequẽdi relinquatur. Cũ igitur homines nõ cogẽdi, & ad officium cõpellendi, ſed modis omnibus inuitãdi, & alliciendi fuerint, quæro quæ ratio cõmodior ad voluntates alliciendas,

vt omnem dicendi vim in ea celebranda & exornanda conſumerent. Vt autem hominum excellentium teſtimonia integræque naturæ iudicium relinquamus, ipſum rerum omnium dominum legimus in ſanctis literis hac vna virtutis ratione ſæpe placatum fuiſſe. Cum enim Hebræos delere ſtatuiſſet, & Moſes ſe medium interpoſuiſſet, vt pœnas populo debitas ipſe pro omnibus, ſi ita opus eſſet, animo libente ſuſtineret, ipſe Deus ſe ſe à cæde cõtinuit, & multitudini clementer ignouit. Apud nonnullos Prophetas conqueritur, quod nullus in Hebræorum multitudine reperiri poſſet, qui promptus atq. paratus eſſet ad corpus ſuum pro omnium ſalute cum diuinũ iudicium immineret, opponendum. Hæc igitur virtus nõ ſolum apud homines ſemper illuſtris & ampla fuit: verum & diuino teſtimonio ſic comprobata, vt in ea demum quaſi in quodam ſacrificio magnificentiſſimo atq. gratiſſimo ſingularis ſanctitas, ſummaq. placandi numinis ratio conſtituta videatur. Si hæc igitur heroicæ virtutis officia ſumma ſunt, ſi glorioſa, ſi prædicanda, ſi vehementer amabilia, ſi cum à ciue conferuntur, admiranda, ſi cum à ciuitatis principe ſuſcipiuntur, diuina; quid erit exiſtimandum, cum ſummus rerum omnium conditor pro hominibus quos in ſe ingratos & ſceleratos expertus fuerat, terras inuiſere, humanam formam induere, ſeque ad ſacrificium pro omnibus offerre conſtituit, vt patris numen eis propitium redderet, illosque iam morti ſempiternæ deſtinatos in vitam ſempiternam reuocaret? Hæc immenſa Dei benignitas animaduerſa nõ amoris incendium cõcitabit? Nõ animos ardore pietatis inflãmabit?

Non omnia vitæ diſcrimina libenter adire compellet? Quid quod Dei filius crucis ſupplicio non modo immenſæ charitatis officio perfunctus fuit, verum & ſingulare iuſtitiæ munus exequutus eſt? Sic enim Deus clementiam tuetur, vt iuſtitiæ ſimul partes ſingulari ratione ſuſcipiat. Iuſtitiæ autem ratio flagitabat, vt iuris diuini hominũ ſcelere violati æquabilis compenſatio fieret. Nulla autem vis erat in terris, quæ violati numinis iniuriam compenſaret. At ſine debita offenſæ ſatisfactione diuini iuris ratio minime patiebatur, vt genus humanum omni ſcelere contaminatum, quod maieſtatem diuinam offenderat, in gratiam à Deo reciperetur. Fuit igitur commodum, vt humana natura diuinæ coniuncta adeo locuples fieret, vt abundè patri pro ſceleribus humanis ſatisfaceret. Hoc igitur Chriſtus à natura diuina ſumpſit, vt corpus illius ſanctum, innocens, nulla omnino peccati contagione maculatũ vim infinitã poſſideret, qua poſſet debitum quo eramus omnes obſtricti diſſoluere. Quod nõ rapui, inquit ille, tũc exoluebam. At, inquis, iuſtum non eſt, vt innocens pro nocẽtibus pœnas luat. Quid ſi quiſpiam ſponte ſua cum cernit hominem addictum à creditore trahi, pro illo pecuniam ſoluit? Non eſt æquum, vt is qui erat alieno ære vehementer obſtrictus, aliena pecunia liberetur? Cum igitur Dei filius, qui ſolus nos redimere poterat, pro nobis ſponte ſua debitum ſoluit, nonne vides iure factum eſſe, vt nos illius ſanguine in libertatem vindicaremur? At indignum, inquis, eſt Dei clementia & æquitate innocentis ſupplicio delectari. Non ſupplicio delectatur, ô Philoſophe, ſed virtute, beneficentia, & caritate

qua ſupplicium pro omnium ſalute contemnitur. Et interim hic ſummus iuſtitiæ Magiſter eadem opera diuinæ caritatis atque iuſtitiæ mirabile nobis exemplum propoſuit. Caritatis quidẽ, cum ſic ſtatuit, vt filius pro omnibus mortẽ oppeteret, & ſupplicia acerbiſſima pateretur: iuſtitiæ vero, cum nos in gratiam recipere noluit, niſi prius idem filius debitum quo eramus obſtricti diſſolueret. Qui nobis filij vnici ſanguinem largitus eſt, quid ad ſalutem neceſſarium denegabit? Qui proprio filio, vt Paulus inquit, non pepercit, ſed ab illo pœnas noſtri ſceleris expetiuit, quæ tãdem ſupplicia noſtris ſceleribus, ſi fuerimus in tantum beneficium & munus ingrati conſtituet? Chriſtus igitur crucis ſupplicio ſimul & amorem probitatis excitauit: & metum iudicij ſeueriſſimi animis noſtris obiecit. Et cum ad ſpem ſimul erigendi, & metu coërcendi ſimus, rei vtriuſq. ſalutarem diſciplinam ſanxit. Quis enim non ſperet ſibi aſcenſum in cælum datum iri, cum cernat ſalutem & dignitatem ſuam fuiſſe Chriſti Dei filij ſanguine conſtitutam? Quis rurſus non diuini iudicij ſeueritatem pertimeſcat, cum eundem Dei filium pro alieno ſcelere tantis pœnis excruciatum aſpiciat? Præterea ille princeps optimus habendus eſt, qui leges quas ſanxit, operibus cõprobat, moresque ſuos in publico ſuis ad imitãdum proponit. Omnes enim principum mores & inſtituta ſequuntur. Princeps autem nobis ſummus atque ſempiternus ipſe Deus eſt. Veteris autem Philoſophiæ præceptũ illud memoratur, quod eſt è ſanctis literis ſumptum, Deum ſequere. Itaq., vt etiam ſapientia Græca tradit, Deus nobis ſumma vigilãtia & alacritate ſequẽdus erat.

Quomodo autem illum ſequi, & imitari poteramus, cùm à nobis videri non poſſet? Ex naturæ, inquis, operibus agnoſci poterat. Rectè mones. Sed illud etiam velim adijcias, quo tandē modo illum imitari debeo. Iubes ne vt ipſe cælum aliud atq; terrā aliam, & animantia atq. ſidera faciā? Non inquis. Sed virtutē imitare. Eam igitur virtutem quam imitari percupio, propius intueri volo. Aliter enim quæ virtutis ratio illi cordi ſit, explicare non ſatis potero. Ne id igitur homines deſiderarent, fuit immenſæ Dei benignitati & ſapientiæ conſentaneum, vt Deus ſub humana forma ſe ad homines docendos daret: vt non ſolum oratione iuſtitiæ diſciplinam traderet: verū ſanctiſſima vita, & factis egregijs, quid Deo gratiſſimum eſſet oſtenderet. Erat Deus ſuperbia grauiter offenſus: humilitate igitur & moderatione explicandum fuit, quantum Deo ſapiēs animi demiſſio, atq. moderatio placeret. Vitæ ſordes, & impuritates, effrænatæq; libidines irā numinis incitabant: cōgruū igitur fuit, vt Dei filius exēplo ſuo caſtimoniā corporis, & mētis integritatē ſanciret. Crudelitas & immanitas cum Dei clemētia bellum omni odio imbutū gerebat: fuit igitur neceſſarium, vt is in oculis hominum omnia ſtudia vitæ ad beneficentiam conferret: vſque adeo vt etiam pro hoſtibus oraret. Erat voluntas noſtra à Dei voluntate penitus auerſa: fuit igitur opus, vt illius exēplo qui dicebat, Nō mea voluntas, ſed tua fiat, videremus omnes actiones & cogitationes eſſe ad Dei voluntatē cōferendas. Mentis effrænatæ rebellio qua homines Dei imperium nefariè detrectabāt, Deum ab hominibus tuēdis & cōſeruādis auertebat: ideo cōſentaneum fuit,

fuit, vt Chriſtus obedientia ſua numen patris nobis iratum placaret: & illis qui deinceps illius iuſsis obedirent, cauſam ſalutis afferret. Et quia ſumma obedientia non in delicijs & vitæ iucunditate, quam ſponte noſtra ſuſcipimus, ſed in laboribus atq. doloribus à quibus natura refugimus, aperte declaratur: commodum fuit, vt is cuius obedientia noſtræ rebellionis & contumaciæ ſcelus erat expiandũ, fieret: obediens vſq. ad mortem, & non ad quoduis mortis genus, ſed ad id quo nullum erat deteſtabilius, nempe ad crucis ſupplicium. Cernis iam animo quantas diuinæ ſapientiæ opes in ſe crucis huius diſciplina contineat: cernis compreſſam & edomitam libidinem & inſolentiam: temeritatem, & audaciam profligatam: opes immenſas benignitatis, iuſtitiæ, obedientiæ explicatas: homines in ardentiſsimum ſtudium ipſius incitatos: & tamẽ hæres & dubitas, neq. crucis vim, atq. cæleſte numen amplecteris? Adde nunc patiẽtiæ robur, quod reliquas virtutes præſidio diuino confirmat. Fruſtra namque bellum contra vitiorum labes & impuritates ſuſcipimus, ſi in medio certamine aut oblata voluptate liquefacti, aut dolorẽ victi rectum & confirmatum ſenſum deponimus. Patientia igitur nobis opus eſt, quæ ſtatum animi fulcit, & coronã ſtabilẽ atq. ſempiternam cõſequitur. Nõ ſatis igitur fuit Chriſto ludibria, cõuicia, maledicta ſuſtinere: niſi etiam, vt nos exẽplo ſuo cõfirmaret, acerbiſsimos cruciatus admirabili quadam patientia toleraret. Vt enim Petrus ait, cum maledictis vexaretur, nemini maledicebat: cum tormentis afficeretur, nemini minas proponebat. Si igitur Deus ſequendus erat, ſi Deum ſequi minime

licebat, niſi videretur, ſi videri non poterat niſi homo fieret vt homines non verbis tantum, ſed exemplis in veriſſimæ virtutis ſtudium incitaret, quid potuit ad hominum ſalutẽ vtilius & prouidentius fieri, quam ipſum Dei filium intueri pro hominum ſalute confixum maledictis, conciſum vulneribus, excruciatum doloribus, inuictaque patientia hæc omnia perferentem, vt non modo pœnas pro nobis lueret, verum & noſtros animos diuinæ virtutis exemplo, & inuicta patientia confirmaret? Quid eſt igitur quod Philoſophum conturbare poſſit, ſi de potentia diuina non ambigit, ſi Dei probitatẽ nullis finibus arceri confitetur? Si nullum beneficium fuit magis immenſæ probitati conſentaneum, quid relinquitur, quod hominum fidem impedire poſſit, quominus ſalutem ſuam animo grato atq. memore complectatur? Neq. enim Dei naturã dicimus dolore affectam, neque immutatam, neque maieſtatẽ illius imminutã aſſerimus. Quidquid enim molitur, & efficit, ſine mutatione efficit: non enim tactu, ſed immẽſa virtute opera ſua cõficit. In Chriſto quidẽ latebat, ſed naturã vniuerſam numine ſuo cõtinebat: & cũ homo pateretur, illũ nullus dolor attingebat: ſed tantũ ſub hominis veri forma & ſpecie humani generis ſalutẽ cõſtituebat. Admiraris quòd homo fieri vellet? Admirari deſine. Infinitæ nãq. probitatis eſt mẽtes ſibi infinita ratione deuincire. Quòd ꝑ omnibus pati ſecundũ hominis naturã voluerit? At eiuſdẽ immẽſæ probitatis eſt cõmodorum ſuorũ obliuiſci, vt aliorũ cõmodis atq. ſaluti ꝓſpiciat. Nihil reliqui eſt, quod homines cõturbet, niſi muneris amplitudo, quaſi ſit quod magis immẽſæ probitati cõueniens ſit, vt

iam diximus quam immenſum & infinitum munus, & inexplicabile beneficium. Ne autem plura perſequar, in cruce pater ille ſummus ſapientiæ ſummæ diſciplinã conſtituit. Hoc enim effari videtur. O miſeri mortales quos voluntatis veſtræ ſtudium mentis lumine priuat, & in miſeriæ ſempiternæ regionem præcipites exturbat, peſtem nefariam fugite, & cladem quæ vobis impendet arcete, quod vt facere poſſitis, meam diſciplinam auribus & ratione percipite. Et quia omnes inſidiæ veſtris animis ab immoderatione veſtræ voluntatis atque libidinis intenduntur, vt benignitate mea frui poſſitis, voluntatem veſtram quæ vobis perniciem machinatur, ſummo ſtudio comprimite, & meæ voluntati quæ veſtram ſalutem tuetur, diligenter obtemperate. Quid autem eſt, quod à vobis expeto? Quod vobis tributum impero? Quod munus, vt ſalui & ornati ſitis efflagito? Vt numquam à voluntate mea diſcedatis: quam vt intueri poſſitis, eam vobis in ſumma proponam. Omnia quæ naturæ operibus edocui, quæ lege ſanxi, quæ per prophetas explicui, in cruce in quam filius meus dilectus, vt humanam ſalutem constitueret, agi ſuſtinuit, perfectè conſiſtunt. In ea enim cruce quæ mundo ſalutem peperit, omnẽ veriſſimæ ſapientiæ rationem, firma vitæ veſtræ præſidia, ſumma dignitatis ornamenta, fixi, locaui, conſtitui, & illius opera voluntatis meæ fructum patefeci. Si vultis igitur quid velim, quid exigam, quid præſcribam, in ſumma comprehendere, hoc tãtum volo, vt in Chriſtum cruci pro vobis affixum reſpiciatis, & nullum clarius ſtudium ſapientiæ requiretis. Qui enim voluntatis ſuæ temeritatem compreſſerit: qui cupidita-

piditatibus ſuis crucem defixerit, qui commodorum ſuorum oblitus omnia ſtudia vitæ in vtilitatem humanam cõtulerit, qui pro omnium ſalute vitam vel abiecerit, vel in diſcrimen induxerit, qui labores & dolores pro ſanctitate iuſtitiæ ſuſceptos patienter & manſuete tolerauerit, qui denique ſe ſe totum ad filij mei cariſſimi imitationem contulerit, is voluntatem meam ſequetur, & mihi gratus & acceptus erit, & in filijs meis annumerabitur. Et hæc quidem Deum dicere cogitemus, & alia plura quæ explicare non poſſumus. Quod ſi ſapientia Dei notitiã continet, Chriſti crux nobis Dei notitiam multo clarius quam vnquã tradita fuerat, explanauit. Dei namque probitatem, immenſam ſapientiã, iuſtitiam, vim infinitam ſempiterni numinis expoſuit: per eã enim ex ignominia decoris amplitudo, ex doloribus voluptatis ſempiternæ iucunditas, ex morte vitæ diuinæ admirabilis ſplendor eluxit. Cœli quidem enarrant gloriam Dei. Sed opera cæleſtia tantas vires non habuerunt, vt hominum mentes ab impietate ad pietatem cõuerterent. Magnum fuit beneficium in lege diuinitus promulgata generi humano conceſſum. Sed lex nõ tantum habuit momẽti, vt animos flagitijs atq. ſceleribus obligatos è vitiorum vinculis expediret. At hoc maximum omnium beneficium cũ amoris diuini multo clarius argumentũ contineret, tantas vires habuit, vt terras vniuerſas immutaret. Verba enim deficiunt, ingenium obruitur, mens obſtupeſcit, quoties intelligit Dei filium pro hominibus hoſtili odio ab illius religione diſſidentibus mortem & cruciatum libentiſſime pertuliſſe. Itaque homines qui diuini ſpiritus appulſu

hanc

hanc tantam vim benignitatis animo conſiderabant; amore non ſæuo, ſed iucundiſſimo ſaucij extra ſe rapiebantur: cupiditate gloriæ immortalis incenſi ferebantur: ignis eos intus exurebat: & ad actiones præclaras acriter atque vehementer incitabat: tantaque erat amoris vis, vt nihil ardentius cuperent, quam vitam in tormentis abijcere. Quod certè fieri ab illis minime potuiſſet, niſi mentes eorum lumine diuinæ mentis illuſtratæ id vidiſſent, cuius tam amabilis ſpecies eſſet, vt mori millies valde expetendum iudicarent, dum eum ſtatum aſſequerentur, in quo poſſent iucunditate illa ſempiterna potiri. Videbant igitur animis, & iam ſentiebāt, & contemplabantur aliquid, in cuius fructu vita beata conſiſtit. Aliter enim nunquam ſe in tam multos labores, & tanta vitæ pericula tam ardentibus animis intuliſſent. Sed à Græcis philoſophis interim quæram, num opinarentur, Deos inter ſe diſsidere, alios alijs inſidias moliri, & acerbiſſimis odijs decertare? Negabunt. Num adulterijs & nefanda libidine contaminari? Id etiam nimis abſurdum & impium eſſe fatebuntur. Num Api Ægyptiorum boui, quem illi Deum habebāt ſanctiſſimum, aut Anubi, aut ſerpenti, aut Crocodilo, diuinitatem tribuendam cenſuerint? Neque hoc quidem ferendum eſſe dicent, vt monſtris ſacra ſolennia fiant. Rurſus interrogabo, quomodo cum id recte ſenſiſſent, non omnem operam poſuerint, vt ſuis ciuibus errorem adeo peſtiferum detraherent? Aut enim credebant Deos eſſe flagitijs infames: aut parū intereſſe qualis de mēte diuina opinio haberetur iudicabāt: aut verum profiteri, ne in multitudinis offenſionē inciderent,

non audebant. Si Deos eſſe credebant, turpiſſimis vitijs inquinatos, erant ſceleſtiſſimi: ſi parum qualibus opinionibus eſſet inſtituta religio ad vitam rectiſſimis inſtitutis moderandam referre credebant, amentiſſimi: ſi vero ciues ſuos ab errore reuocare non audebant, ignaniſſimi. Si igitur neq. ſcelus, neque amentia, neque timiditas cum ſapientia ſimul habitare poteſt, & eos conſtat, aut impios, aut amentes, aut valde timidos extitiſſe, colligitur certè, eos nullum ſapientiæ gradum fuiſſe conſecutos. Sapientiæ namque munus eſt hominum vitæ conſulere. Vita vero cum homines de Deo male ſentiunt, & illi vitia temere & impudenter affingunt, conſtitui rectè non poteſt. Qui enim Deum adulterum credit, continens eſſe non poterit: qui parricidam, pietatem violabit: qui ebrium, vino ſe libenter ingurgitabit: qui poſtremo belluam immanem, paulatim efferabitur. Hic tu Philoſophe quam rem geris? Quo ſtudio & alacritate huic tanto malo reſiſtis? quo genere orationis homines furentes ab errore mentis abducis? Non audeo, inquis. Tibi veniam tribuo. Scio enim nõ in te tantum roboris ineſſe, vt tibi hoc onus imponi merito debeat. Illud tamen quod æquum eſt, à te iure flagito, vt eorum virtutem admireris, qui id quod tu tam præclaris artibus inſtructus, tanta eloquentia præditus, tam multis patriæ meritis obligatus nunquam facere auſus fuiſti, cum non eſſent artibus iſtis imbuti, aut vllis humanæ eloquentiæ opibus ornati, ſumma alacritate ſuſceperunt: neque à præclariſſimo conatu deſtiterunt, donec tam præclarum facinus ad exitum perducerent. Et quo maior eſt metus ille qui te à tam hone-

 ſto

ſto munere deterruit: eo virtus eorum magis admiranda perſpicitur, quos nullæ fraudes & inſidiæ, nulla tyrannorum feritas & truculentia, nulli dolores & cruciatus impedire potuerunt, quo minus feritates omnes impuriſſimæ religionis expellerent. Iouem de ſolio detruſum, Venerem honore deiectam, Liberum, Mercurium, Cererem, Æſculapium, & reliquos falſos Deos in exilium pulſos, Apim, Anubim, Oſirim, Aſtartem, & omnia denique numina cōmentitia perculſa, & profligata conſideras, & dubitas quin hoc tam pulchrum facinus virtute diuina perfectum & abſolutum ſit: At ea virtus crucis doctrina continetur. Virtus autem diuina à ſapientia diuina disiungi non poteſt. Diuina igitur ſapientia in cruce quam tu ſtultitia condemnas, ineſſe perſpicitur. Sapientiam *(inquit Paulus) loquimur inter perfectos: ſapientiam non huius mundi, neque principum huius mundi qui funditus euertuntur. Alibi vero Arma, inquit, militiæ noſtræ nō humana, ſed diuina ſunt, diuino robore atque potenti firmata, ad demolitionem munitionum, quibus conſilia demolimur, & omnem altitudinem quæ extollitur aduerſus cognitionē Dei. Tum illud etiam præclariſſimè dictum. Vbi ſapiens? Vbi ſcriba? Vbi inquiſitor huius ſeculi? Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mundi? Hæc quidem Paulus, qui quidem animaduerte quibus armis ſapientiam mundi funditus euerterit: quo animo tantum facinus aggreſſus ſit: quāta virtute confecerit: quanta felicitate veræ ſapientiæ diſciplinam tradiderit: & non clariora diuinæ virtutis argumenta, flagitabis. Sed nimirum illud eſt, euangelium eſſe abſtruſum*

atque reconditum illis quos hoſtis humani generis excæcauit. Nam ſi hoc non eſſet, quid clarius eſſe poſſet? Si enim Dei potentia eſt infinita, ſi probitas immenſa, ſi bonitatis ſummæ proprium eſt, ſumma cum mentibus quæ aliter ſtabiliri non poſſunt coniunctio, ſi genus humanum erat è ſempiternis miſerijs eripiendum, ſi iniuria diuinæ maieſtati facta excellenti virtutis infinitæ merito compenſanda, ſi amor erat excitandus; ſi metus incutiendus, ſi documenta patientiæ & virtutis admirandæ ſtatuenda, ſi hæc omnia fieri commode non poterant, niſi Dei filius ſub humana forma atque natura nos ad diſciplinam cæleſtem erudiret, ſanguineque ſuo animos noſtros expiaret, quid euidentius Chriſtiana fide poteſt eſſe, maxime vero cum omnia bona quibus fruimur fuiſſent olim à Deo promiſſa, atque fœdere ſanctiſſimo confirmata? Vt ita ſit, inquiet aliquis, indignum erat, vt communis ſalutis auctor nullum fructum ex opere tam præclaro perciperet. Nullum inquis? Imo id nomen ſecundum humanæ naturæ rationem, mortis ipſius meritis, atque ſacrificij religione & ſanctitate conſecutus eſt, quo nullum clarius, illuſtrius, mirabilius, & ſalutarius concipi mente atque ratione poteſt. Nemo enim vnquam reliquis beneficus & ſalutaris extitit, qui non eo ſtudio dignitati ſuæ valde conſuleret, quod in Chriſto maximè cerni potuit. Ius enim atque ſempiternum imperium adminiſtrat: cælum & terram poteſtate infinita complectitur: illum enim cælites admirantur: homines iuſti numen illius venerantur: iudicium illius inferi pertimeſ-

meſcunt: omniumque genua (vt Paulus ait) illi flectuntur. Ita namque gloria ſempiterna circumfluit, vt illi cuncti boni ſupplicent: & illius iuſſis omnes exercitus cæleſtes obtemperent. Decebat (inquit Paulus) eum per quem omnia & propter quem omnia, cum multos filios gloria cumulare ſtatuiſſet, auctorem ſalutis eorum, cruciatibus perfectã nominis gloriã adipiſci. Ex hac Pauli ſententia intelligimus Chriſtum morte illa clariſſima decus, & nomen, & gloriam, & imperium, & regnum diuinum atque ſempiternum conſecutum, ad dexteram patris locatum, cælum regere, atque moderari, & beatas mentes luminis ſui ſplendore atque numine colluſtrare. Magnum (inquit Paulus) eſt pietatis myſterium. Deus manifeſtè apparuit in carne. Quis hoc autem optare auderet, vt oculis præcellentiſſimum illud numen in humana ſpecie latens aſpiceret? Illius tamen potentia atque ſapientia factum eſt, vt verus Deus verus homo fieret, & ita naturam humanam ad perſonæ vnitatem aſſumeret, vt nihil eſſet omnino de maieſtate diminutũ: ſed mundum etiã in vtero ſanctiſſimæ virginis incluſus imperio coërceret. Sequitur deinde. Teſtimonium iuſtitiæ cõſecutus eſt à ſpiritu. Dei enim ſpiritu dæmones eijciebat: morbos corporum & animorum depellebat: mortuos in vitã excitabat: & inſitum numen operibus admirãdis indicabat. Ait deinde. Apparuit Angelis. Quid hoc eſt? Angeli qui ſemper faciẽ patris intuentur, non ſimul & filiũ aſpiciunt? Aſpiciunt certè. Sed noua illa forma diuinitus aſſumpta, nouam illis materiam admirationis atq. ſapiẽtiæ multiplicis præbuit, & de integro

Dei potentiam atque ſapientiam admirati illi debitam gloriã tribuerunt, & nouis laudibus & cantibus numen illius celebrarunt. Nunquam ſuſpicati fortaſſe fuerant, fieri poſſe, vt numen infinitum ita ſecum naturam humanã ad remedium humani generis copularet, vt vtraque natura integra permanente vna tantum perſona conſiſteret. Apparuit igitur multo clarius Angelis Dei immenſa benignitas, qua quidem fuère nouo quodam lumine colluſtrati, & ingenti gaudio cumulati. Addit deinde, Prædicatus eſt gentibus. Et hoc quantum extitit diuinæ virtutis argumentũ? Homines obſcuros, ignobiles, imperitos, tantum facinus ſuſcepiſſe, vt gentibus feris, immanibus, flagitioſis, à cultu veriſſimæ pietatis abhorrentibus diſciplinam traderent moribus & inſtitutis aduerſariam, & libidinem cui erant penitus addictæ ſeueriſſime comprimentem, & ea docentem, quæ neque ſenſibus, neque ratione, neque mente comprehendi & percipi poterant: Quam feliciter vero illis id reciderit, quod ſequitur plane demonſtrat. Creditus eſt mundo. Quamuis Dei teſtimonia per ſe valde credibilia ſint: cum tamen mundus in tenebris & caligine verſetur: & nihil credere velit, niſi id tantum quod ſub ſenſus cadit, & præterea propter mentis anguſtias, & ingenij tarditatem, & diuturnam flagitiorum & ſcelerum conſuetudinem, nihil ad aures velit admittere, niſi illud tantum quod voluptatem efficit, in maximi miraculi loco ponẽdum eſt, mundum credere Deum in humana forma latuiſſe, vt humanam libidinem, & cupiditatem, & inſolentiam profligaret. Adiungit poſtremo, Aſſumptus eſt in gloria. Qui fuit à militibus

per

per ludum & iocum ſpinis & ſentibus coronatus, qui fuit verberibus crudeliſsime cæſus, qui præter dolores ſummos infanda conuicia & maledicta pertulit, qui deriſus, contumelijs affectus, omniumque deſpicatiſsimus in cruce fuit, is euectus in cælum de morte, de tenebris, de peccati tyrannide, de aduerſarijs poteſtatibus clariſsimum triumphum duxit, & coronam gloriæ ſempiternæ conſecutus regnum cæleſte legibus ſanctiſsimis adminiſtrat. Illum cælites intuentur: illi ſeruiunt: illius laudes perpetuo canunt: neque tamen minimam gloriæ illius partem cantibus & oratione conſequuntur. Illius benignitatem in terris experimur: neque tamen multitudinē donorum & munerum enumerando percenſemus. Numen illius hoſtes ſempiterni vehementer exhorrent: neque vllo in loco à metu & trepidatione conquieſcunt. Itaq. virtute inuictus, caritate beneficus, opibus diuinis ornatus, cælū gaudio cumulat: & terras nominis ſui gloria complet: inferas regiones exterret: ſuos beneficijs innumerabilibus auget: inimicos qui in ſcelere contumaciam adhibent, acri iudicio peruertit. Hæc omnia cum ita perſpicua ſint, vt negari non poſsint, quis tam hebeti ingenio eſt, & tam anguſta mente præditus, vt ijs argumentis Chriſti numen extare, & eminere non videat? Non crucis vim & efficientiam admiretur? Non robore illius innixus ad immortalitatem enitatur? Et tamen erit quiſquam qui non ideo credere velit, quia rationes diuinæ virtutis explorare non queat? An aliam rationem potiorem ea, quæ potentia atq. probitate immenſa & infinita continetur, exquirēdam exiſtimat? Venit ne tibi in mentē admirari genus inſecti

corpore quidem perpuſillum, genere vitæ, & inſtituti ratione vehementer admirandum? Apes enim rem acutè conſiderantibus ingentem admirationem merito commouebunt. Quanta enim ſolertia fauos efficiunt? Quam ſingulari artificio cellas diſtendunt? Quanta ſedulitate mella colligunt? Quis commemorare poterit illam reipub. ſocietatem? Illam publici muneris conſenſionem? Illam erga Reges ſuos fidem? Illam in repellendis fucis acrimoniam? Adde nunc ipſius operis & induſtriæ fructum. Eſt ne aliquid in vita melle dulcius, atque ad multa mala depellenda ſalutarius? Quid cum mellis dulcedinem percipis, credis illius ſuauitatem inſecto paullo muſca grandiori deberi? Credo inquies. Quare? Quia id oculis perſpicis, & reliquis etiam ſenſibus vſurpas. Ergo ſi apes & aluearia apud nos minimè fuiſſent, & tam ſuauis liquor eſſet ex vltimis orientis ſolis regionibus allatus, & id tibi quod nunc oculis cernis aliquis enunciaret, fidem certè non haberes. Cur ita tandem? Quia vim & cauſam tam miræ ſuauitatis in tam puſillis animantibus incluſam perſpicere nullo modo mente & cogitatione valeres, & ſenſibus, id quod eſſet à ſenſibus amotum, iudicare non poſſes. Ergo ſi fidem ſenſibus tãtum habendam cenſes: Philoſophiã deſere quæ hoc ſecũ deliberatum habet, vt ſenſus fallaces exiſtimet, rationemq. tantum in vita ſequatur. Ergo quidquid à ſenſu fuerit remotum, quod ratio non poſſit exactè percipere, per te concidat opus eſt, & ex omni natura penitus exterminetur. Quæro enim, num incluſam illam vim quæ ex terris viriditatem elicit, quæ herbas, fruges, & arbores ex gremio

ipſius telluris effundit, & flores, & fructus atque ſemina gignit, oculis vnquam perſpexiſti? Num cum animantium varietatem, multitudinem, ſolertiam, vſum, & ſobolis propagationem animaduertiſſes, vim qua viuunt, & ſentiunt, & variè cōmouentur exploratā & cognitam penitus habuiſti? Nū corporum ſimplicium è quibus omnia quæ cæli ambitu continenter effecta ſunt, perennē & continuatam motionē & viciſſitudinem qua vltro citroq. cōmeant, & alia in aliorū naturam conuertuntur, cogitatione cōprehēdiſti? Num nodum quo omnia inter ſe cōſtricta ſunt, ita vt quāuis diuerſa & diſſimilia natura ſint, miro fœdere coniungantur, mente & ratione complexus es? Quid cæli naturam tanto ſplendore collucentem, tam claris ſideribus exornatam, tam ſingulari artificio perpolitam oratione referam? Quid orbium cæleſtium curſus varios atq. diſſimiles, rata tamen & ſtabili proportione colligatos? Qui modi ſunt illi qui ex maximis interuallis, pro rata tamē portione diſtinctis, iucūdiſſimos naturæ cōcentus efficiūt? Narra, ſi potes, quæ vis illa ſit, quæ ima ſummis, media extremis eo vinculo deuinxit, vt omnia inter ſe pacem & amicitiam inuiolato fœdere conſeruarent. Hæc quidem aſpicis oculis: vim tamen, modum, legem, & rationem qua mouentur, neque ſenſibus vſurpas, neq. ratione conſequeris. Et tamen cum ne minimarum quidem rerum cauſam teneas, tam intoleranda ſuperbia duceris, vt quidquid non intelligis in dubium voces, ita vt ne Deo quidem qui eſt veritas ſempiterna fidem adiungas? At hæc omnia quæ nunc oratione perſtrinximus, infima ſunt, & extrema diuini numinis opera

neque in aliquo numero habenda, ſi cum alijs operibus diuinis conferantur. Neq. philoſophiæ quidem munus in his operibus conſiderandis inſiſtit. Alia namq. ſibi multo ampliora proponit. Corporea namque ſunt omnia, & natura diſſolubilia quæ intuemur oculis: at ſapientiæ ſtudiū incorporea atq. ſempiterna requirit. Neq. ſolum in animorum perueſtigatione ſtudium ponendum cenſet, ſed multo etiam magis in illorū parente & altore conſiderando, ſummaq. ſanctitate & religione colendo mentem defigendam arbitratur. Sic igitur neceſſe eſt, vt animus cæleſtes mentes prætergreſſus in fontem bonorum omnium contento curſu & ardenti ſtudio feratur: vt infinitam illam vim, numen, rationem, ſapientiam, probitatem, quoad licet, aſpiciat, admiretur, amet, aſſectetur, adipiſci velit, & iucundiſſimo cupiditatis incendio flagret, & ita demum fiet, vt nunquam illi beneficia tam admirandæ benignitatis intereant. Videbit enim lumine diuinæ mentis illuſtratus, neq. Dei potentiam finibus vllis teneri: neque ſapientiam hebeſcere: neq. probitatem circunſcribi: ita vt nihil diuinum numen impediat, quominus opus perfectiſſimum & abſolutiſſimum inſitæ benignitatis efficiat. Videbit deinde nullum diuinæ probitatis opus clarius eſſe potuiſſe eo, quo Dei filius naturam humanam in tā alto gradu dignitatis locauit, vt eam ſecum inexplicabili ratione coniungeret, ita vt Deus homo fieret, & homo Deus haberetur, & eſſet. Si tibi admirandum opus eſſe videtur, potentiam numinis ſempiterni venerare: ſi noſtræ ſaluti conſtituendæ conſentaneum, ſapientiā: ſi beneficentiæ amplitudinem conſideras, probitatē. Itaq. ſem

per & immenſam vim & potentiam extimeſces: & ſapientiã admiraberis: & probitatem amore ardẽtiſſimo complecteris: neq. vllo modo muneris amplitudo te ipſum à fidei conſtantia dimouebit. Neque cogitatio maieſtatis tibi vllam dubitandi materiam, ſi alta mente fueris præditus exhibebit. Vt enim illa vis ignea quæ ſuperum locum tenet, infima quæq. non deſerit, ſed omnia fouet, alit, atque ſuſtentat, vſq. adeo, vt etiam ſe in aquarum gurgites, in terræ viſcera, in arborum truncos, & in lapidum venas inſinuet, vt vim vitalem atque ſalutarem rebus cunctis impertiat, ita tamen vt eam nulla contagio naturæ inferioris inficiat: ita mens diuina per omnem naturam pertinens omnia gignit, conſeruat, & auget, & ſingulis rebus pro cuiusque naturæ ratione benigne conſulit, vt res mutæ conſiſtant, arbores creſcant, animantia moueantur, homines intelligant, & qui benignitati illius minimè diffidunt, ad ſimilitudinem illius perducantur: ita tamen, vt ipſe mutationis totius expers in omni æternitate permaneat. Et perinde atq. ſol cum radijs omnia colluſtrat, non ſolum lucem in terras ſpargit: verum eas herbarum viriditate, arborum amœnitate, animantium partu, multiplici rerum fructu, atq. veris ornamẽto ſingulis annis repetito lætificat: ita tamẽ vt ipſius natura non immutetur, ſed omnia commutet: ſic Dei filius cũ lucem ſuam latiſſimè diffundit, neque cæleſtes tantum, ſed etiam humanas mentes illuſtrat, excitat, inflammat, & animos quaſi quodam aratro proſcindit, in illisq. verbi diuini ſemen ſpargit, vt multiplices fructus efferant, eosq. tandẽ ſecũ omnium bonorum cõmunione conſociet: non ex ea cõiunctione

aliquid de maieſtatis immenſitate, & dignitatis amplitudine deperdit: imò immenſæ maieſtatis quæ nullam mutationem ſubire poteſt, immenſas opes cõſpiciẽdas exponit, vt homines ad eas fruendas alliciat. Et quo maior, admirabilior, & ſalutarior, ea coniunctio fuerit, eo acrius mẽtes hominũ ad ſui amorem & ſtudium concitabit. Ita vero illas immutabit, vt ipſe nunquam in vlla rerum molitione, aut beneficijs ſumma benignitate ab eo tributis immutetur. Rerum ſimilitudines ita conferimus, non quod vlla ſimilitudo è corporibus ſumpta poſſit numen diuinum explicare, ſed quod alias non habeamus. Cum igitur Dei filius homo fieri voluit, vt homines ab interitu ſempiterno vindicaret, non à dignitate ſempiterna diſceſſit: ſed hominum naturam ad altiſsimum gradum dignitatis euexit. Quomodo id factum fuerit, ne curioſè inueſtiges, ne magnitudine diuinæ gloriæ & ſempiterni decoris cum tuæ ſalutis interitu, & ſempiterna macula tui nominis obruaris. Satis habe, quod certus eſſe poſsis, eſſe veriſsimum quod Chriſtiana religio confitetur. Id enim eſt à Deo ſignis teſtificatum: orbis terrarum mirifica conuerſione comprobatum: muneribus diuinis quæ potentiam, & conuenientiam, & benignitatem numinis cæleſtis indicãt, apertè declaratum: ita vt nihil reliqui fiat, quod homines in veræ pietatis ſtudio incitatos à credendo retardet. Vt enim nihil aliud dicamus, qui terram, qui mare, qui fruges, qui animantia, qui ſydera, qui cælum creauit, vt corpora noſtra quæ ſunt terreſtria & interitura tueretur atque conſeruaret: & hoc non alia ratione quam magnitudine probitatis inductus effecit: quo modo

non

non multo maiora & ampliora probitatis infinitæ munera, animorum noſtrorum gratia qui ſunt immortales, ad illiusq. naturam propius accedunt, in nos magnificentiſſime contuliſſet? Cum vero in rebus diuinis, non alia cauſa niſi probitatis amplitudo exquirenda ſit, eaque probitas ex donis atque muneribus in genus humanum collatis facillimè cognoſcatur, quamuis iam multa Dei munera oratione perſecuti ſimus quæ cruci virtutis admirandæ teſtimonium dant, ſequenti tamen libro opes ſapientiæ, diuinæque benignitatis munera quæ in cruce Chriſti latent, quo ad fas fuerit, magis aperiemus.

DE

DE SAPIENTIA LIBER QVINTVS.

OMNES quidem ſapientiæ opes in Chriſti diſciplina conſiſtere ſatis explicatum arbitror. Illa namq. errores ſuſtulit: mentes illuſtrauit: morbos & vulnera ſanauit: aſpectum animis reſtituit: tenebraſq. diſcuſſit, atq. perfecit, vt infinitã Dei probitatem, ſapientiam, & numen contemplari, & intueri poſſemus, admirabiliq. luce frueremur. Nondum tamen ſatis explicite quos ſimus ex illa fructus cõſecuti, oratione deſcripſimus. Vt autẽ hinc ordiamur teſtimonio diuino conſtat verã ſapientiam in diuinæ legis cultu, & ſalutari obedientia cõſiſtere. Sic enim ſcriptum eſt. Hæc eſt veſtra ſapientia & intellectus corã populis, vt audiẽtes præcepta hæc dicãt, En populus ſapiens & intelligẽs. Quaſi dicat, Colãt alij Mathematicas diſciplinas: naturæ obſcuritatẽ ſummo ſtudio perueſtigent: cæli etiã, ſi volent, ſpatia immenſa definiant: & quod eſt terræ penetralibus incluſum, eruere, & in apertũ proferre conẽtur: oſtentẽt ſapientiã: venditent ingeniũ: reconditæ eruditionis nomine ſubnixi ambulent: & ſe paſſim quaſi rerum publicarum correctores & emendatores intrudãt: at vos vnum genus ſapientiæ retinete: in lege nempe Dei dies ac noctes elaborate: ea nunquam ex animis veſtris elabatur. Reliqua enim ſtudia, neq. ſalutem vobis, neq. dignitatem afferẽt, neq. è periculis eripient, neq. deniq. vllum vobis fructum &

vtili-

vtilitatem in rebus aduerſis importabunt. Imo fieri poteſt, vt ea falſa ſapientiæ opinio plerumque vos in capitalem fraudem inducat, & in exitium ſempiternum præcipites exturbet. Neque enim beatus eſt, qui diſciplinas hominum ingenijs excogitatas ſtudio & ratione complectitur: ſed qui in diuinæ legis ſtudium noctes atque dies vehementer incumbit. Similiter ipſe Deus Ieſum Moſis ſucceſſorem alloquitur. Nō recedet volumen legis huius ab ore tuo: ſed meditaberis in eo diebus atque noctibus. Quomodo autem? Num ſatis eſt ad ſapientiam ſummam Dei legem firma memoria continere? Minime inquit. Finis enim legis eſt officium cum acri ſtudio & ſumma religione ſuſceptum. Et ideo ſubiungit, Vt cuſtodias, & facias omnia quæ ſcripta ſunt in eo. Sed fructum tandem videamus. Tunc diriges viam tuam, & ſapienter te geres. Hoc igitur ait: Si cupis populum prudenter & iuſte gubernare, ſi ab illo omnes impetus hoſtiles inuicta virtute reprimere, ſi victoriam ſemper cum ampliſſima dignitate inuicti nominis obtinere, ſi poſtremo omnes qui imperio tuo continentur in quietis ſedibus collocare, & florentes atque beatos efficere, hoc vnum munus in omni vita ſuſcipe, vt legem meam in mente defigas: non quidem vt illius intelligentiam iactes, vt ea ratione te populus admiretur, ſed vt omnia vitæ officia ad illius trutinam perpendas: & cuncta quæ ſanxit diligenter exequaris: atque ita populum vniuerſum non tā metu pœnæ, quam exemplo pietatis inſtituas. Quod ſi feceris, nō eſt, cur quidquam metuas. Eſto, inquit, fortis & robuſtus, nolique animo conſternari. Quoniā ego dominus tibi ſemper adero,

tulero, in omnibus ad quæcumq. perrexeris. Hæc igitur oratio facilè declarat omnem ſapientiam legis diuinæ ſtudio contineri. Sapientia namque eſt beatæ vitæ effectrix. Beata porro vita eſt bonorum omnium affluentia. Ea vero non poteſt aliunde quam ex Deo qui eſt fons bonorum omnium, in animos noſtros influere. Vt autem Deum propitium habeamus, opus eſt, vt iuſſis illius diligenter obtemperemus. Sed quæro. Num omnibus qui legi ſummo ſtudio operam dederint, erit hoc diuino munere conceſſum, vt ita per legis iter recta gradiantur, vt in alterutram partem minimè declinent? Non prorſus. Cupiditatis enim furor & immanitas, quãdiu illius dominatu oppreſſi detinemur, nos quodã modo inuitos, atq. recuſantes à legis ſtudio tranſuerſos abducit. Sic vero fit, vt lex quæ fuit ad ſalutem data, nobis peſtem & exitium inferat, ita, vt merito à Paulo noſtro adminiſtratio mortis appelletur. Cum enim lex exẽpli gratia capite ſanciat, ſiquis alienæ vxori vitium inferat: & eadem lex opem minimè largiatur, qua libidini repugnetur, quid aliud lex efficere poterit, quam vt ſontes multo grauiore pœna cruciet, quam ſi nunquam lata fuiſſet? Quam graue namque adulterij crimen ſit, lex ab adulterio deterrens multo apertius, quam fuerat ante in mentibus naturæ lege deſcriptum explicuit. Quo autem clarior notitia peccati eſt, eo eſt maiore cruciatu vindicandum. Quis autem vires dedit, quibus libido contineri, & coërceri poſſet? Ille profectò, qui vires cupiditatis eliſit: qui tyrannidem peccati deleuit: qui libidinis immanitatem profligauit. Tunc igitur demum libera mẽs facilè poterit quod lex diuina

deſcri-

deſcribit efficere, cum omnes iſtæ peſtes quæ continenter bellum cum diuina lege ſuſcipiunt, extinctæ fuerint. Quis autem eſt, qui feritates iſtas ex animis qui illum ſequi ſtudent expulit? Chriſtus in crucem ſublatus interitum monſtris omnibus attulit: & regnum cupiditatis importunum, & libidinis imperium deleuit. An hoc obſcurum eſt? An non quotidie experiundo ſentimus? An id non eſt omnibus qui Chriſti crucem amplectuntur exploratum? Vt enim quiſque maxime ſtudio crucis incenditur, ita facillime cupiditates omnes coërcet, vt ſanctionibus diuinis obſequatur. Hoc quidem futurum Iſaias prædixerat, vt qui Chriſtum incenſo ſtudio ſequerentur, non ſolum ab illo cæleſtem diſciplinam acciperent: verum & omnes actiones & ſtudia vitæ eadem diſciplina conformarent. Similiter Ieremias fore dixit, vt lex diuina non in tabulis lapideis, ſed in cordibus humanis inſcriberetur; vt omnes qui apud Chriſtum Sacramento dicerent, ſine recuſatione vlla diuinæ legi parerent. Quid Ezechielem, quid reliquos Prophetas enumerem? An parum perſpicuum eſt, omnium hanc mentem & ſententiam fuiſſe, id quod lex præſtare non poterat, ab vno Chriſto eſſe poſtulandum, & expectandum, nempe vt illius gratia confirmati, compreſſa & edomita cupiditate legem diuinam inflammatis animis exciperemus, & nihil cerneretur in nobis, quod non eſſet ex legis ipſius præſcripto conſtitutum? Quod enim fieri non poterat per legem, (vt Paulus ait) Dei filius à patre miſſus effecit, vt peccatum configeret: libidinis imperium deleret: vt ita lex diuina

in

in illis ſanctionibus quæ ad ſolidæ iuſtitiæ rationem pertinẽt, poſſet ab omnibus qui Chriſti ſpiritum ſequerentur obſeruari. Illi igitur ſolum qui, vt Chriſtũ ſequantur crucem cupiditatibus ſuis defixerunt, vitam ad normam diuinæ legis exacte dirigunt. Vnde colligitur in illis tantum veriſsimæ ſapientiæ lumen elucere. Sed quia nobis hic ſermo hoc in loco maxima ex parte cum Græcis inſtitutus eſt, commodum videtur eorum Græcorum teſtimonijs vti, qui fuerunt ſapiẽtiæ opinione clariſsimi. Sed prius operæ pretium eſt animaduertere, quid ipſa Græcorum Philoſophia ſanciat, atque præſcribat, & quibus in rebus ij qui multum reliquis ingenio & doctrina antecellebant, quales fuerunt antiqui Academici, & Peripatetici ſapientiam ſitam eſſe ſtatuerunt. Quæ nam igitur eſt eorum veriſsimæ ſapientiæ diſciplina? Ea certe qua cupiditas & libido ratione comprimitur. Ratio enim in animo ſecundum naturam principatum obtinet. In ea autem eſt diuina lex à flagitio deterrens, & honeſtatem præſcribens inciſa. Ergo cum ratio ſtatum animi pro iure & imperio moderatur, omnia lege, modo, & ordine conſtituta ſunt. Nullũ diſsidiũ in animo, nullus tumultus exoritur: nulla grauis cura mentem ſolicitat: nulla vis immanior eam de ſtatu detorquet. Eſt igitur tunc ſtatus illius rectiſsimè conſtitutus. At vero cum animum iræ truculentia rapit, & verſat, & quocumque ei lubet impellit, tunc ratio de ſtatu reiecta furori & dementiæ ſeruit, neque quod ipſa iudicat, ſed quod ira præſcribit, ſedulo machinatur. Quid cum libido faces intentat? Quid cum auaritia mẽti tenebras offundit? Quid cum amor,

odium,

odium, ſpes, metus, liuor, obtrectatio & reliquæ vitæ peſtes animum exedunt atque conficiunt? Poteſt ne tunc aliquid triſtius & acerbius excogitari? Mẽs enim ſanitate, libertate, dignitate ſpoliata, & ſub dominatu cupiditatis & libidinis cõſtituta ſeruit dedecori, flagitio, atq. turpitudini, et ſummo angoris cruciatu miſerabiliter afficitur. Contra vero cum ratio temeritatem coërcet, & motus inanes comprimit, & omnes partes animi ſibi dicto audiẽtes eſſe compellit, tunc facilè dignitatem tuetur, & pace tranquilla perfruitur. Si igitur qui ſibi rectè conſulit ſapiens eſt, ille vere ſapiens eſt exiſtimandus, cuius moderatione & conſilio pax in animo eſt firme cõſtituta. Hoc autem Platonem ſummum Philoſophiæ principem mouit, vt in voluntatis & rationis conſenſione ſapientiam collocaret. Cum enim ratio verum aſpiciat, voluntas in bonum feratur, ſi voluntas rationem ſequitur, tunc in vera bona reſpicit, nulliusque ſenſus corrupti iudicio à recta via deducitur. In hominibus igitur temperatis, & moribus atque vita rectiſſimè conſtitutis, ſapientiæ ſtudium viget: furor autem & inſania in flagitioſis & incontinentibus regnum poſſidet. Si ita eſt, quemadmodum Plato, & reliqui ab illius diſciplina profecti diſſerunt, quis ſapiens poteſt appellari, niſi qui ſe totum Chriſto in diſciplinam tradiderit? Quæ enim vlla continentia maior? Quæ temperantia mirabilior? Quæ morum grauitas, quæ vitæ conſtantia diuinior vnquam vllis in gentibus perſpecta & cognita fuit? Sapientiæ namque fundamentum apud Chriſtianos eſt in Dei metu poſitum. Illo autem muniti labes animi repellunt: libidinem refrænant: vo-

p lupta-

luptates noxias aſpernantur: iram cohibent: odio repugnant: & cupiditatibus crucem ſtatuunt: qua immanitatem extinguant. Itaque in illis qui ſe ardentibus animis in Chriſti ſtudium contulère, non furor immanis, non effrænata libido, non infinita cupiditas, ſed optima viuendi ratio dominatur: & quod magis admirandum eſt, id ſæpe non diuturna conſuetudine fit, ſed temporis momento ſolet interdum euenire, vt animus nimis corpori deuinctus diuini ſpiritus impulſu commotus ex intemperante continens, ex auaro benignus, ex iracundo manſuetus, ex timido fortis, ex inconſtante grauis repente fiat. Tanta vero vitæ ſanctimonia gentibus alienis ingentem ſæpe numero admirationem commouebat, vſque adeo, vt ſummi decoris & honeſtatis teſtimonium Chriſtianis inuitæ dare cogerentur. Hoc autem paſſim euenire cernimus, vt quo quiſque magis ſe ad Chriſti ſtudium applicat, vt crucem illius ardentius amplexetur, eo mirabilius in illo caſtitatis, integritatis, temperantiæ, virtutis decus emineat. Itaque non omnes virtutem acutè definiunt: non continentiæ partes eleganter diuidunt: non de amplitudine dignitatis & honeſtatis ornatè & copioſe diſſerunt: ſed omnes eam arctiſſimè complectuntur: neque enim verbis & oſtentatione, ſed ardenti ſtudio vitæ puritatem & ſanctimoniam colunt: & virtutis amplitudinem in hominum luce conſtituunt, vt homines illos intuentes lumen diuinum in illis elucere perſpiciant. Sic enim, inquit ſummus iuſtitiæ magiſter, luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & gloriam dent patri veſtro, qui

in

in cælo eſt. Hoc igitur Chriſti præceptum cum illius diſcipuli inflammato ſtudio ſequerentur, ea caſtitatis & virtutis, & benignitatis exempla in terris ediderunt, vt poſſet in illis vitæ cæleſtis ſplendor animaduerti. Si igitur ſapientiæ firmiſſimum argumentum eſt domitas habere libidines, ſtatumque animi tutum & incolumem ab omni perturbatione conſeruare, & conſtat tam ex antiquis monimentis, quam ex quotidianæ vitæ exemplis, omnes qui ſe ad Chriſti ſtudium conferunt, & oculos in cruce defigunt, eum ſtatum aſſequi, quem neque ira, neque odium, neque inuidia, neque libido labefactet, quis negare poterit, in Chriſti diſciplina, veriſſimæ ſapientiæ opes immortales & totius dignitatis ornamenta conſiſtere? Idem Plato, (cum enim totius antiquitatis incorrupto iudicio Græciæ ſapientiſſimus habitus ſemper fuerit, ſæpius illius auctoritate contra Græcos vtendum cenſeo) in Phædone omnem animi puritatem qua vera ſapientia continetur, in mortis commentatione ponit. Docet enim eo in ſermone Socrates *nihil eſſe tam homini vera cernere cupienti contrarium, quam corpus ipſum, & ipſius motum, & ſpecies quæ ex natura corporis oriuntur. Neque enim verum in natura corporis, quæ labitur continenter & fluit, ſed in rebus quæ ex omni concretione mortali ſecretæ ſunt, ſemperque eodem ſtatu manent, ineſſe. Nos vero cum ſimus corporibus aſſueti, non poſſe verum cernere, propterea quod corporeæ imagines animis frequenter occurrant, quæ mentem obtundunt, & à contemplatione ipſius veritatis auertũt. Itaq. nõ licere nobis in hac vita*

ſapientiam perfectè conſequi: poſt mortem vero, corpore videlicet quod nobis officiebat extincto, licere. In hac autem vita illum maximè ſapientem fore, qui magis ad imitationem mortis accederet Cum vero mortis officium ſit animum à corpore diſiungere, docebat ei qui vellet ad ſapientiam peruenire, eſſe mentem quo ad liceret à corpore ſeiungendam: vt per ſe poſſet ſine vllo corporis impedimento ſempiterna contemplari. Tunc enim purum & liberum animum poſſe munere ſuo perfungi. Tum addit. Non liquet igitur huius puritatis efficiendæ rationem in eo poſitam eſſe (vt ante diximus) vt mens ſe ipſam à corporis contagione ſeiungat, & ſe colligat, atque recipiat, & ſola quoad licuerit, & nunc & in poſterum è corpore tanquam vinculis expedita, omnique perturbatione ſoluta ſecum habitare condiſcat? Hanc deinde ſententiam Socrates eodem in loco multis verbis confirmat, in eoque pugnat, vt doceat in hac mortis aſſidua meditatione omnē vim & rationem ſapientiæ parandæ conſiſtere. Neque enim fieri poſſe, vt quiſquam ſapientiam adipiſcatur, niſi prius animum à corpore ſummo ſtudio diſiunxerit. Si ita eſt, quemadmodum Plato veriſſimè ſub Socratis perſona diſputauit, ille maximè ad ſapientiam perueniet, qui maximè necem ad hunc modum corporis ſenſibus intulerit, vt nihil animum impediat quominus à corpore longius abſtractus vera perſpiciat. At hoc corporis, & animi diſſidium quo tandem ſtudio verius & firmius quam crucis diſciplina conficitur? Hoc quidem mortis genus Philoſophi neceſſarium eſſe fatebantur: ſed cū eſſent nimis corporis cupiditatibus alligati, è vinculis eximi

nequa-

nequiquam poterant. Valentior enim cupiditatis immanitas eſt, quam vt poſſit ſine ope diuina viribus humanis extingui. At Chriſtianæ ſapientiæ fundamentum in hac mortis aſsidua cõmentatione conſiſtit. Ipſe namque ſapientiæ doctor hoc frequenter admonet, vt nos ipſos fugiamus: vt crucem ſubeamus: vt videlicet interitum cupiditatibus afferamus. Aliter enim nos diſcipulos ſuos eſſe non poſſe confirmat. Neque is eſt qui nos tantum de officio noſtro commonefaciat, & ope ſua deſtituat: imo qui animum virtute corroboret, qua facilè munus ſibi commiſſum alacriter exequatur. Itaque omnes qui crucem, hoc eſt ſtudium coërcendæ libidinis & impuritatis ardentibus animis ferunt, ope diuina ſubnixi omnes cupiditates elidunt. Qui ſunt Chriſti, vt inquit Paulus, cruci corpus ſuum cum corporis cupiditatibus affixerũt. Omnes igitur libidines, omnes contentiones, omnes impuritates, in illis qui Chriſtum imitantur repente moriuntur, ita vt nihil in eis præter Chriſti ſenſum viuere conſpiciatur. Minimè neceſſe eſt exempla nimis antiqua & obſoleta requirere. In hac enim etiam mundi fæce, in his calamitoſis temporibus quæ aſsiduè lamentamur, videmus multa millia adoleſcentium, & virginum, vt ætatem robuſtiorem omittam, quæ ſic crucem amplexata ſunt, vt omnes cupiditates eneruarent, necemque ſenſibus priſtinis afferrent, vt ſolute atque liberè rerum diuinarum contemplationi vacarent. Itàque multos nouimus quibus minimum eſt cum corpore mortali commercium, omniſque illorum mens in Chriſti imitatione defixa tantum cæleſtia meditatur. Quibus illud Pauli licet

vſurpare. Nempe, Viuo ego, ſed non ego, viuit vero in me Chriſtus. Neque enim viuit in illis odium, non iracundia, non libido, non immanitas, non ambitio, non auaritia, non cupiditatis impotentia: ſed amor diuinus, hominum caritas, immortalitatis ſtudium. Si igitur ſine commentatione mortis ſapientia parari non poteſt, & hi ſoli mortem perpetuo meditantur, qui vt Chriſtum cruci affixum ſequerentur, crucem corporibus ſuis ſtatuerunt, qua interitum priſtinis cupiditatibus, & opinionibus, atque adeo ſenſibus ipſis afferrent, efficitur certè, ſolis Chriſtianis licere ſapientia veriſſima frui. Non erit autem alienum huic loco id etiam quod Socrates apud Platonem in Theæteto, in hanc eandem prope ſententiam dicat attexere. Nam poſtquam eo in ſermone multa de recto animi ſtatu, qui libidinum nece & interitu continetur, Socrates diſſeruiſſet, tunc Theodorus orationem illius excepit, ſed eam ſermonis partem commodius erit ad verbum interpretari. Theodorus. Si omnes ô Socrates, tanquam me in ſententiam tuam traducere potuiſſes, pax certè firmior conſtitiſſet, & multo minus malorum verſaretur in vita. Socrates. Fieri non poteſt, ô Theodore, vt mala funditus intereant. Neceſſe namque eſt vt bono malum ſemper aduerſetur. Quod tamen malum ſedem inter Deos habere non poteſt, ſed mortalem tantum naturam, & hunc locum neceſſario circumcurſat. Quo circa neruos omnes contẽdere debemus, vt hinc ſumma celeritate fugiamus. Fuga autem non alia eſt, niſi contentio vt Dei ſimiles efficiamur. Similitudo autem hæc iuſtitia, & pietate, & prudentia

con-

continetur. Verum enim vero vir optimè nõ facilè negotium eſt, perſuadere multis non ea gratia fugiendam eſſe improbitatem, & conſectandam virtutem, quam multi perhibent, nempe ne improbi videamur: & vt probitatis opinionem aucupemur. Hæc enim ſententia eſt fabella quædam anilis exiſtimanda. Vera enim cauſa virtutis compròbandæ hæc eſt. Deus nullo modo iniquitatem rei vllius gratia ſuſcipit, nempe qui ſit ipſe iuſtiſsimus. Itaque nemo ſimilitudinem illius aſſequi poterit, niſi tantum ille qui iuſtitiam ſtudio ſummo coluerit. In hoc autem ſtudio naturæ præſtantis indoles, & docilitas præclara cognoſcitur: in illius vero negligentia animi minuti, & anguſti, atque prorſus inutilis formido perſpicitur. Iuſtitiæ enim cognitio ſapientia eſt, veriſsimæque virtutis ornamenta complectitur. Illius autem ignòratio ſtultitia eſt, & improbitas euicta. Reliquæ autem ingeniorum docilitates ad certas artes quæ ſapientiæ opinionem receperunt, cum in honoribus publicis vim ſuam expromunt, ſeruiles, in mechanicis autem artificijs ſordidæ ſunt exiſtimandæ. At cum illo qui infert iniuriam, aut qui facinus impium loquitur, aut conflat, multo certè melius ageretur, ſi nunquam per malitiam acris viri nomen obtinuiſſet. Hi namque eiuſmodi ſunt, vt contumelia glorientur. Delectat enim illos improbitatis & malitiæ fama, nempe quod non inertes exiſtimentur: ſed naui & induſtrij, quales futuri ſunt illi, qui ſalutem in rebus publicis ſibi parare poſſunt. Qui eo longius ab eo ſtatu diſtant, quem ſe aſſecutos opinantur, quo magis ſe eum conſecutos eſſe confidunt.

Ad reliquam enim miſeriam accedit turbulenti erroris inſania. Verum enim iniquitatis ſupplicium ignorant. Non enim iniquitatis ſupplicium eſt in verberibus, aut nece conſtitutum, quæ ſupplicia interdum à iuſtis hominibus perferuntur: ſed eo in malo quod nemo improbus effugere poteſt. Theodorus. Quód non tandem malum dicis? Socrates. Cum in rerum natura duo exempla ſint, vnum eſt numē diuinum, quod eſt natura beatiſſimum, alterum à Deo alieniſſimum, quod eſt miſerrimum: hi non vident, nam propter ſtultitiam extremamque dementiam ignorant, cum aliquod opus iniuſtum atque nefarium moliuntur, ſe ſimiles illi reddi, quod eſt miſeriæ ſummæ documentum, & illi diſſimiles, quo beatæ vitæ ſpecimen continetur. Cuius flagitij pœnam ſuſtinent, dum ita viuunt, vt ſimilem vitam ei ad cuius ſe ſimilitudinem contulêre, furenter inſtituant. Quod ſi dixerimus, niſi acumen illud quo ſubnixi ambulant deſeruerint, fore, vt neque mortui in purum locum recipiantur: neque a miſeria quæ improbitatem neceſſario conſequitur in hac vita deſerantur, hæc propter acuminis confidentiam quaſi hominum ſtultorum ſententiam negligent, atque deſpicient.

Hæc fuſius Socrates eo in loco perſequitur, in quibus docet, ſi volumus vitæ beatæ compotes eſſe, à corpore ſemigradum, vt Dei ſimiles ſimus, quæ ſimilitudo non opinione iuſtitiæ, ſed veriſſimo ſtudio iuſtitiæ continetur. Qui ſunt igitur illi qui à corpore ardentiſſimo ſtudio ſemigrant? Qui ſe ad Dei ſimilitudinem & imitationem conferunt? Qui non laborant, vt hominum rumores aucupentur, ſed vt Deo placeant?

ceant? Qui denique non opinioni ſed veritati ſeruiendum arbitrantur? Illi certè qui Chriſtum incenſo ſtudio ſequuntur. Illi enim ſeſe à corpore abſtraxerunt, fidemque Chriſto dederunt ſibi nihil amplius cum libidine & impuritate futurum: neque aliud ſibi proponunt, quam vt caritate & iuſtitia Dei formam & ſpeciem referant, neq. vt inanem gloriam captent, ſed vt ipſi Deo grati ſint, in ſtudium pietatis incumbunt. Ex eo igitur Socratis ſermone didicimus vnũ eſſe certiſsimum ſceleris admiſsi piaculum, & certiſsimam puritatis rationem quæ in vitiorum fuga, & Dei ſimilitudide conſiſtit. Animi vero puritatem lumen diuinum natura conſequitur. Vt enim ſpeculum purum & exterſum ſolis radijs oppoſitum ſolis ſplendorem & ſpeciem recipit, vt lucem ex ſe late diffundat: ita mens omne flagitio vacans, & in lucem diuinam intuens, ita collucet, vt intuentium oculos luminis ſui ſplendore perſtringat. At in hac luce qua puræ mentes illuſtrantur, Plato ſapientiam ſummam ponit in ſexto de repub. libro. Ibi enim Socrates primum beatam vitam in boni cognitione conſtituit. Ibi igitur cum à ſodalibus vrgeretur, vt quid eſſet bonum explicaret, ipſeque tergiuerſaretur, ſeque ignorationis excuſatione defenderet, nemoque illius ſatisfactionem acciperet, eo tandem deductus eſt, vt diceret ſe non ipſius boni naturam, ſed boni ipſius partum, ſub aliqua ſimilitudine explicaturum. Tunc ſic Adimantum alloquitur. Num venit tibi in mentem conſiderare quanto clarius Architectus ſenſuum illam vim qua quis videt, aut videtur, quam omnes ſenſus alios Architectatus ſit? Non admodum

diligenter inquit; At nunc attentius animaduerte. Num auditui, & voci quæ auditur, aliquo alio genere opus eſt, vt auditus audiat, & vox auribus accipiatur, ſine quo ſenſus audiendi non audiat, nec vox auribus vſurpetur? Nullo, inquit. Sic opinor, inquam: neque alijs quidem multis ſenſibus, ne omnes perſequar, id neceſſarium eſt. Num potes aliũ aliquẽ referre, qui genere alio ad ſentiendum indigeat? Non prorſus, inquit. Videndi vero facultas, & rei quæ ſub viſum cadit ratio, nonne vides, quòd aliam vim planè requirit? Nam videndi vi oculis inſidente, & eo qui videndi vim habet conatum ad videndum acerrimè comparante, & colore oculis applicato, ſi tertium aliud genus ad hoc ipſum natum haud interuenerit, neque aſpectus aſpiciet, nec ipſi colores aſpici vllo modo poterunt. Quod nam, inquit, genus illud eſt? Quod tu, inquã, lucem nominas. Sanè vero, inquit. Non eſt igitur, inquam, neq. in oculorum ſenſu, neque in rerum quæ ſub oculorum aſpectum cadunt facultate ſpecies contemnenda. Eius namq. rei ſocietate continetur, quæ multum dignitate ſenſuum aliorum adminiculis antecellit. Siquidem lucis ipſius vis eſt honore nõ prorſus indigna. Multum, inquit, abeſt, vt honore parũ digna ſit exiſtimanda. Quem, inquam, in cælo Deum eſſe ſtatuis, huic tanto muneri præfectũ, qui luce ſua cauſam afferat aſpectui quidẽ clarè videndi, & rebus quæ aſpectui ſubiectæ ſunt, facultatem afferat, vt videantur? Eundem ſanè, inquit, quem tu, & reliqui omnes, ſolem nempe dico eſſe, de quo interrogas. Num aſpectus ad ipſum Deum rationem habet? Quomodo? inquit. Aſpectus quidem ipſe non eſt ſol. Ne oculus quidem

ipſe

ipſe in quo aſpectus inhæret: ſed omnium quibus aliquid ſentimus inſtrumentum, ad ſolis lucem accipiendam aptiſsimum. Sane quidē, inquit. Vis igitur illa quā oculi aſpectus habet, à ſole promitur: & quodāmodo ab eo in illum influit. Verum, inquit. Neq. ſol rurſus aſpectus eſt, ſed cauſa aſpectus, & vt ab ipſo oculorum aſpectu videatur. Sic ſe res habet, inquit. Hunc igitur, inquā, cenſe me boni partum appellaſſe, idq. bonum eſſe ab ipſo bono generatum, vt rationē illius atq. ſimilitudinē retineret. Quod enim bonum ipſum in regione quæ mente percipitur, efficit in mente, & in rebus quæ mente intelliguntur: idem ſol in loco qui ſub aſpectum cadit, in oculorum aſpectu & rebus quæ oculis videri poſſunt, efficit. Quo pacto tandē? Inquit. Narra mihi. Oculos, inquā, noſti cū vim ſuā intendunt in eas res quæ nō diurno ſplendore collucēt, ſed ſub obſcura noctis luce continētur, hebeſcere, & propemodū in cæcitatē conuerti, quaſi minimè inſit in illis clarè cernendi facultas? Noui ſanè, inquit. Cum verò, inquā, ſol exoritur, clarè cernunt, & in eiſdē ipſis oculis vidēdi vis cœleſtim ineſſe videtur. Sane vero, inquit Hāc porro, inquā, ſimilitudinē trāſfer ad animū. Cum enim animus intēdit mentis aciē eò in quo veritatis, & ipſius mētis lumē omnia colluſtrat, intelligit, & cognoſcit ipſum: & mēte præditus eſſe videtur. Cū rurſus oculos auertit, vt res caligine circūfuſas quæ oriūtur, & intereūt aſpiciat, opinatur, & hebeſcit, & opiniones ſurſum atq. deorſum variè verſat, neq. multū ab amēte diſtat. Ex hac qdē Socrates ſimilitudine diuinitus adducta ſapiētiæ rationē pſequitur, & alia deinde ſub eadē ſimilitudine mirabiliter ediſſerit,

vt homines ad Dei notitiam erudiat. Sed vt reliqua omnia ſileamus, ex hac illius oratione percipimus nullam eſſe aliam vim & rationem ad ſapientiam comparandam, præter eam quæ diuini numinis ſplendore continetur. Vt enim oculi quamuis ſint vigentes & acuti, lumine ſolis amoto, aut nihil aut parum admodum vident: ita mens diuinæ lucis abſceſſu tenebris impeditur, ne verum aſpiciat: & vagis & errantibus opinionibus, huc & illuc temere circumfertur: & quo magis confidenter in ſuſceptum iter ingreditur, eo lõgius aberrat, & furentius ruit: & ille conatus inanis exitu triſtiore concluditur. Si Plato igitur totam ſapientiæ rationem in diuinæ mentis illuſtratione poſitam eſſe decernit, ſine qua omnia ſtudia ſapientiæ inania cenſet, quid Græci de eorum Chriſtianorum ſapientia ſtatuent, quorum mentes clariſſimis diuinæ lucis radijs illuſtrantur? Vt enim vitæ puritate & integritate inter omnes mortales excellunt: ita conſequens eſt, vt ſolis ipſius radios ſui luminis claritate longe multumq. ſuperent: illorumque ſapientia omnes qui ſapientiæ ſtudent, noua & inſolita magnitudine tam clari ſplendoris exterreat. Ipſius namque Platonis teſtimonio conſtat illos tantum eſſe ſapientes, qui Deum quẽ entis nomine ſignificat, pura & caſta mente aſsiduè cõtemplantur: illiusq. in ſe lumen recipiũt: & ita diuinitus illuſtrati, illius formam & ſpeciem referũt, quemadmodũ noſter Paulus ait. Nos autẽ aperta facie quaſi quodam ſpeculo gloriam domini quam accepimus, in luce collocantes in eãdem formam conuertimur, & in ſtudio progreſſi indies magis illuſtramur, nempe quos diuinus ſpiritus

inſti-

inſtituit, & erudit. Idem Paulus alibi, Eratis, inquit aliquã-do tenebræ, nunc autem lux in domino. Dauid autem. Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo? Similiter Iſaias. Surge, & illuminare Ieruſalem, quia venit lumen tuũ. Quod autem lumen iſtud ſit, explicat dicens. Et gloria domini ſuper te orta eſt. Quia tenebræ operient terras, & caligo populos. Super te autem orietur dominus. Et non erit tibi amplius ſol ad lucendum per diem, & ſplendor lunæ non illuminabit te: ſed erit tibi dominus in lucem ſempiternam: & Deus tuus in gloriam tuam. Porro autem ſol iſte qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum Dei filius eſt. Qui in illum reſpiciunt non allucinantur: & non opinantur: ſed quæ ad ſalutem neceſſaria ſunt, clariſſime vident: & ita vitæ curſum cum felicitate ſumma conficiunt. Hinc igitur illa fidei ardentis conſtantia, hinc illud animi robur inuictum, hinc clariſſimæ mentis altitudo, hinc illa ſumma lætitia naſcitur, qua iuſti omnes mirabiliter efferuntur. Lux, inquit vir diuinus, orta eſt iuſto, & rectis corde lætitia. Alibi vero, inquit, iuſtos torrente voluptatis inebriari. Petrus vero Credentes, inquit, exultatis lætitia quæ non poteſt explicari. Et ipſe dominus gaudium hoc ſempiternum fore prænunciat. Et vt alias omnes cauſas ſummæ lætitiæ prætermittam, ea quæ ſapientiæ veriſſimæ fructu cõtinetur, tanta eſt, vt nullum locum acerbitati relinquat. Vt enim veritatis deſperatio animos affligat, ita veritatis ſummæ cognitio mentes ingenti gaudio cumulat. Neque enim fieri poteſt, vt qui diuina luce potiuntur, qui Dei conſuetudine perfruuntur,

qui diſciplina illius erudiuntur, qui donis & muneribus illius afficiuntur, non in ſumma atque perpetua voluptate verſentur. Hanc autem mentis lucem mentes oppletæ tenebris intueri non poſſunt. At qui è tenebris emerſi eam conſpiciunt, tanto gaudio efferuntur, vt vix interdum præ lætitia mentis compotes eſſe queant. Exponam hoc in loco ſermonem à me cum iuuene Hebræo habitum, qui ex Africa venerat, vt Chriſtianus fieret, huic materiæ non parum accommodatum. Eſt autē ille ita in Deum propter huius lucis beneficium gratus, vt vix quidquā ardentius eſſe poſſit. Is vero cū mihi rationem qua ille, & quidam illius cognati ad Chriſtum conuerſi fuiſſent, exponeret, tum ego. Libenter equidem à Iudæis quæſierim, num arbitrentur Deum iuſtos præter illa præmia quæ ſunt illis à ſempiterno tempore cōſtituta multis etiam in hac vita muneribus & ornamentis afficere. Fatebuntur. Interrogarem deinde, eſſet ne vllum maius & euidentius amoris indicium eo, quod conſiliorum communione continetur. Negabunt. At conſtat ex literis ſanctis Deum ſic iuſtos diligere, vt cum illis ſapientiæ ſuæ arcana communicet. Sic enim ſcriptum eſt. Num celare potero Abraham quæ geſturus ſum? In quo Deus oſtendit ſe quodammodo amicitiæ ſanctitatem violaturum, ſi aliquid à viro ſanctiſſimo ſecretum habuerit. At alius vir diuinus negat Deum aliquid moliri, in quo ſeruos ſuos Prophetas non conſilij ſui participes efficiat. Dauid vero dicit, conſilia Dei occulta atque recondita ſibi numine illius explanata fuiſſe. Et ne poſſet dici hoc beneficium non iuſtis omnibus, ſed

certis

ſed certis tantum eſſe aliqua ratione conceſſum, idem Dauid alibi dicit, ſecretum Domini cum omnibus metuentibus eum communicari. Ex quibus locis aperte colligitur tantam eſſe iuſtorum dignitatem, vt quaſi in Dei conſilium adhibiti multa percipiant quæ ſunt ab humana cognitione remotiſſima. Hoc, inquit, perſpicuum eſt. Rurſus, inquam, interrogarem, non eos qui vſuris, & fraudibus, & mendacijs victum quæritant, qui rem varijs calumnijs augendam ſuſcipiunt, qui neminem eximium habent, quem non circumueniant: ſed eos qui in precibus aſſidui ſunt: qui templa frequentant: qui in legis cæremonijs diligētiſſimi ſunt, & vetuſtiſſimis inſtitutis obſequuntur: ecquam lucem diuinam aſpexerint? ecquod conſilium à Deo intima mente perceperint? ecquid cæleſti lumine perfuſi viderint, quod mens humana ingenio ſuo complecti non poſſit? Tum ille, Arridens de me, inquit, ſolum quærito, qui tibi verum ea de re facillimè teſtificari poſſum. Nemo enim inter Iudæos extitit, qui eſſet in procuranda religione diligentior, & moribus & vita continentior, & in legis ipſius ſtudio vigilantior. Iam vero cum exiſtimarem me in ea re Deo ſatisfacere, tam acerbo & immani odio Chriſtianos perſequebar, vt exiſtimarem, quoties in eos intuebar, oculos meos inſigni ſceleris contagione maculari. Nihil denique vnquam prætermiſi, quod ad cultum religionis in qua enutritus fueram pertineret. Itaque meis omnibus eram inſigne vt illorum opinio ferebat, iuſtitiæ, probitatis, & religionis exemplum. Sed quid hoc tam immodico legis ſtudio, & tam acri & diuturna

diuturna contentione conſecutus ſum? Nihil prorſus. Idem ſemper eram: idem ſentiebam: nulla vnquam mihi lux ob oculos affulſit: nullum fuit vnquam mihi ſolatium in rebus aduerſis allatum: nullum in angoribus alleuamentum. Animus vero ſemper exilis, ſemper aridus, atque ieiunus in eadem moleſtia atque faſtidio permanebat. Nihil poſtremo cognitione comprehendere vnquam potui, quod non cuiuis in mentem venire potuiſſet: contra vero multa ſum valde furenter opinatus, quæ in nullius hominis ſani rationem cadere potuiſſent. At poſtquã diuini ſpũs appulſu me ad Chriſti nomẽ adiũxi, Chriſte ſanctiſſime quis mihi ſplẽdor illuxit? Quæ vidi? Quæ percepi? Quæ mente & ratione complexus ſum? Qua lætitia & voluptate perfuſus? Ita mihi Deum meæ ſalutis auctorem propitium velim, vt interdum dubitem an fidẽ rebus diuinis habeam. Nam ſi fides (vt multi definiunt) eſt credere quod neque ſenſibus, neque ratione percipitur, equidem omnia quæ Chriſtianorum diſciplina credenda proponit me cernere puto. Itaque in Euchariſtiæ Sacramento me Chriſtum dominum meum, cuius ſanguine ſum à ſempiterna peſte redemptus, cernere, & audire puto. Tum illud etiam adiecit. Quid eſt magis contra naturæ ſenſum, quam mortẽ contemnere? At ſic ſum commutatus, vt nihil cupiam ardentius, quã vitam pro nomine & gloria Chriſti profundere. Illum igitur quem oderam, amo: cuius nomen ex hominum memoria euelli cupiebã, ita diligo, vt mihi vita minimè cara ſit, niſi eam in illius cultu & veneratione conſumpſero. Et hæc quidem iuuenis ille, ex quibus intelligi poteſt, qua luce perfundi, & gaudio

dio cumulari ſoleant illi qui vere Chriſto nomina dant. Id autem clarius in illis animaduertitur, qui ex perfidiæ tenebris in fidei lucem vindicantur, quia quod nouum & inſolitum eſt maiorem admirationem efficit, quam id quod eſt diuturna conſuetudine comprobatum. Id quidem noſtri experiundo ſentiunt. Nam cum multi religioſi viri, illi vero præcipuè qui nomen à Ieſu ſocietate ducunt, qui in vltimis Orientis ſolis regionibus Chriſti nomen prædicandum ſuſceperunt, ad Chriſtum multos mortales adiungunt, hominum alacritatem, pietatem, voluptatem, & lacrymas admirantur: eamque vitæ conuerſionem ſempiterna memoria & celebritate dignã merito iudicant: ob eamque Deo vota ſanctiſſima memori atque grata mente perſoluunt. De hac tã admirabili luce quid prophetæ cecinerunt? Quid viri diuini prædixerunt? Quid mentes puræ & caſtæ ſentiunt? Quid ſenſibus intimis experiuntur? Sed cum multa, lux hæc quæ fuerant antea multis inuolucris obtecta, nobis inſpicienda proponat, tum nihil eſt clarius, elegantius, & magnificentius ipſa pulchritudine, qua mirabiles amores excitat, & animos facibus ardentiſſimis inflãmat. De quo quidem amore Socrates apud Platonem in cõuiuio, cum multa ſibi à Diotima muliere ſapientiſſima (vt aſſerebat) dicta meminiſſet, tum ſic ab ea ſentẽtiam abſolutam fuiſſe confirmauit. Sic enim eam loquutã fuiſſe dicit. Aduerte diligenter, & nunc vel maxime quid dicam, memoriæ trade. Qui enim ſic fuerit ad amores inſtitutus, vt via & ratione quæ vere pulchra ſunt exactè conſideret, ad finem tandem diſciplinæ amatoriæ perueniet: vt pulchritudinem ipſam ad-

mirabili ſpecie claram repente conſpiciat. Hoc eſt autem illud pulchrum cuius gratia labores omnes in vita ſuſcipiũtur. Primum quidem æternum eſt. Neq. enim ortum vnquã fuit: neque occidet, nec augeri, nec imminui vnquam poterit. Deinde non eſt aliqua illius pars pulchritudine inſignis, alia vero deformis. Tũ nec tẽpore immutari ſolet, vt aliquãdo pulchrũ ſit, aliquando minimè. Ne illud quidem ei poteſt accidere, vt ad aliquid collatum pulchrum ſit, ad aliud vero deforme. Ne locis quidẽ mutationem ſubierit, vt alibi pulchrum, alibi turpe videatur, ita vt alijs amore, alijs odio dignum exiſtimetur. Deinde nõ eſt fas opinari illud pulchritudinis eſſe participeps, vt cum faciem, aut manum, aut partẽ corporis vllã, aut orationem, aut ſcientiam pulchram dicimus. Neq. eam habet naturã, vt in re aliqua inſtar qualitatis inhæreat, velut in animante, vel in terra, vel in cælo, vel in re qualibet alia, ſed ipſum per ſe inſita natura & ratione cõſiſtit, ſimplex, ſibique ſimile, atq. ſempiternũ. Et reliqua omnia quæ pulchra ſunt, hoc pulchrum quodãmodo participant. Et cum ea vel gignãtur, vel intereant, huic pulchro nihil poteſt accedere, nihil rurſus decedere, cũ nihil ſit illo valentius, à quo patiatur. Et hæc quidem & alia multa in hanc ſententiam Plato Socratem, vel Diotimã diſputare facit, quibus docet hominis ſummum bonum, veriſſimæque ſapientiæ fructum in ipſius ſummæ, ſimplicis, atq. ſempiternæ pulchritudinis cognitione cõſtitutum eſſe: ita vt qui illam inſpexerit, amauerit, cõſectari perpetuo voluerit, & omnia quæ videntur pulchra & amabilia gratia illius cõtempſerit, ſapiens atq. beatus ſit: neq. ſit illi quidquã

præ-

præterea requirendum. Quid igitur amplius dicendum? Plato quem omnis Græcia merito ſemper admirata fuit, ſummũ ſapientiæ fructum, totamq. beatæ vitæ rationem in amore diuino quo mentes hominum flagrare poſſunt, ſi in diuina pulchritudine defixæ fuerint, collocauit. Quæro igitur à ſapientibus Græcis, quis amor erga Deum extitit vnquam in terris ardētior eo, qui Chriſtianas mentes exurit? quod caritatis incendium acrius & vehementius? Quod ſtudium ſumma atq. præclara facinora pro Dei nomine moliendi magis inflammatum? Quemadmodum enim Pauli teſtimonio quod iam in mediũ attulimus, clarè videtur, homines Chriſtianæ pietatis gloria præſtantes, neq. minæ, neq. terrores, neque dolores, neq. ſupplicia, neq. mortis immanitas, nec hoſtis ſempiterni truculentia, nec omnia deniq. horribilia & pertimiſcenda, labefactare, infringere, & à Chriſti cōiunctione diuellere potuerũt. Gladios ſpernebant: in ignes irruebant: cruciatus appetebãt: in tormentis vitam abijcere cupiebant. Quod mirum videri non debet. Si enim amor leuiſſima ſpecie pulchritudinis excitatus tantas interdũ vires habet, vt corpus animo ſpoliet: perficit enim, vt animus amore incenſus in re quam habet caram totus inſideat: quid de illis animis eſt exiſtimandum, qui è corpore frequēter euolabant, vt illam ſummam ſpeciem & claritatem pulchritudinis intuerentur? Et ſi veri amoris (vt Philoſophi perhibent) ſtudium in honeſtate conſumitur, non enim adduci poterit is, qui amat, vt in conſpectu illius formæ quam diligit, vllum in ſe dedecus admittat, quid illi facient, qui oculos à ſempiterna pulchritudine

quam mirabiliter amabant, nunquam in vlla malorum omnium tempeſtate deijciebant? Fieri certè non poterat, vt qui perpetuo in honeſtatis ſempiternæ ſplendorem reſpiciebant, & ad ſempiternum decus aſpirabant, aliquid committerent, quo diuinam mentem offenderent. Illud igitur ardens, & incitatum decoris & dignitatis ſtudium ſatis indicabat, quantus in illis ardor amoris exiſteret. Quod ſi labores immenſi facillimè tolerati clariſsima etiam amoris argumenta continent: illos certè qui otium pati non poterant, qui labores otio, tempeſtates tranquillitati, pericula ſecuritati præferebant, dum modo Chriſti gloriæ ſeruirent, amore ſummo incenſos fuiſſe conſtabit. Quid hic lacrymas, quid gemitus, quid ſuſpiria, quid ardētiſsimum cæli deſiderium commemorem? Quid colloquia illa iucundiſsima quibus illi qui Chriſti ſtudio incē-ſi ſunt, perfrui ſolēt oratione perſequar? Quid illud, quod ſiue otioſi ſint, ſiue labore aſsiduè confligantur, ſiue domi ſe contineant, ſiue foris negotia gerant, ſiue pax ſit publicè conſtituta, ſiue bellum impendeat, perpetuo de Deo cogitant, vſque adeo, vt ne ſomnus quidem, quo omnes curæ & cogitationes ſopitæ conquieſcunt, eos à rerum diuinarum conſideratione abſtrahere poſsit? Viſa namque eis in ſomnis obijciuntur, minimè ab illis cuius quas vigilantes animo verſabāt aliena: ita vt poſsint dicere, quod eſt apud Solomonem, Dormio quidem ego, animus meus vigilat. Itaq. cum vitæ principium & fontem, cum ſempiternæ lucis originem, cum immenſam probitatem, ſempiternæque iuſtitiæ rationem, cum ordinem, modum, & conuenientiam, ipſumq. decus, bonorumq. omnium

com-

complexionem in Deo conſiderant, quo ſtudio flagrant? quāta ipſius ſummi boni cupiditate rapiuntur? quo impetu animi concitantur? Quid dicam, cùm mente recogitant omnia quæ de Deo ſentiunt, eſſe minuta & anguſtā, ſi cum Dei ipſius infinita claritate & perfectione conferantur? Eam enim ne Angeli quidem mente & cogitatione complecti poſſunt. Quamuis enim mentes beatiſſimæ diuino ſplēdore colluceāt, Deumque clarè videant, & quodammodo in naturam diuinā conuerſæ ſint, non tamen totam Dei ipſius perfectionem comprehendere poſſunt. Dei namque lumen immenſum & infinitum eſt, earum vero intelligentia certis finibus circunſcribitur, ita vt nō ſit id quod vident, & intelligūt, cum eo quod non intelligunt vlla ratione comparandum. Ergo cum diuini viri in Deo non modo rerum omnium cauſas & ſpecies, & mundi ipſius ſempiterni, cuius hic quem cernimus, imaginem gerit rationem conſiderant, & præter lucem, vitam, claritatem, & bonitatem etiam in diuinitatis infinitatem mentem injciunt, magnitudine ſplendoris ipſius quem ſuſtinere nequeunt, obruuntur: & attoniti ſenſibus oppreſsi obſtupeſcunt: & mente tandem atque ratione compoſita ſilent: ita tamen, vt tunc vehementius id quod non intelligunt, admirētur: quod non aſpiciunt, ament: quod intelligentia comprehendere nequeunt, caritatis amplitudine complectantur. Tunc autem cùm nihil intelligunt, ſummū genus ſapientiæ conſequuntur. Intelligunt enim perfectiſsime decus illud infinitum, quantum ſit, intelligi perfectè nō poſſe. Qui cum ijs excubant atq. pernoctant curis, fieri non poteſt, vt non amore, deſiderio, &

cupiditate flagrantiſſima concitentur. At hæc eſt eorum aſſidua cogitatio, qui ſe Chriſto penitus dediderunt. Eam namq. Paulus ait non in terris, ſed in cælo verſari. Ita fit, vt Dei familiaritate & conſuetudine fruantur: & ebrietate ſempiterna, de qua etiam (vt Plato ait) antiquiſſimi Poëtæ præclara dixerunt, exhilarati iucundiſſimè viuant. Si igitur (vt Plato teſtificatur) in amore diuinæ pulchritudinis, ſummæ atque veriſſimæ ſapientiæ ratio continetur, & ſoli Chriſtiani cum in cælo mente & ratione verſentur, poſſunt diuinæ mentis ſpeciem quodammodo etiam in hac vita manentes intueri, & illius amore vehementius inflammari, certè liquet eos ſolos ſapientiæ compotes eſſe. Repete quæſo memoria illã quam elegantiſſimè finxit ſpeluncam, illa vincula quibus homines ita conſtrictos eſſe facit, vt oculos in lucem reflectere nequeant, illas vmbras inanes, quæ diſcurrere & loqui videntur, illa denique rerum ſimulacra, quibus homines illi ferro vincti ſoliditatem imperite tribuunt. Non potuit magis ante oculos communem inſipientium hominum vitam ponere. Nam in terram depreſſi, & corporibus aſtricti, & vitiorum innumerabilium vinculis alligati, non queũt eò mentem conuertere, vt lucem aſpiciant, & veras rerum formas intueantur. Neque enim veritas eſt in rebus corporeis, ſed in diuinis atque ſempiternis conſtituta. Itaque huius vitæ commoda nihil ſolidi & expreſſi continent, ſed inanem bonorum imaginem gerunt. Homines vero his rerum vmbris aſſuefacti, imaginibusq. deluſi, bona inania conſectantur, & falſa voluptatis dulcedine liquefacti, ita detinentur,

vt infeſti ſint o͞nibus qui eos è vinculis illis eximere, & in ſuperas oras educere contendunt, vt verum ſolem, atq. veram luce͞, & veros homines atq. vera bona conſpiciant: hoc eſt, cæleſtia atq. diuina conte͞plentur, & mentis aciem in ſempiternis bonis defixa͞ habeant. Quæro igitur à Græcis, an vllam hominum nationem viderint vnquam, quæ fortius vincula iſta ruperit, quam Chriſtianam? Quæ acriore ſtudio in lucem diuinam reſpexerit? Quæ res humanas animo maiore contempſerit? Quæ ardentiore impetu in cælum mente penetrauerit? Quæ attentius ipſum Dei beatiſſimum numen, aut cum maiore fructu contemplata ſit? Non ne conſtat hoc ſolis Chriſtianis eſſe conceſſum, quoties fidem languentem excita͞t, & opem numinis ſuppliciter implorant, vt laxati vinculis, à bonorum vmbris auerſi, & ad vera bona conuerſi mente in cælum euolent, opesque ſummas atq. ſempiternas inſpiciant, & diuino colloquio cum admirabili iucunditate perfruantur? Vnde certè colligitur omnem veriſſimæ ſapientiæ diſciplinam in Chriſti cruce, quæ Iudæis offenſionem attulit, Græcis materiam contemptionis dedit, eſſe collocandam. Illa namque flagitiorum vires extinxit: temeritatem & inſolentiam compreſſit: cupiditates & libidines nefarias eliſit: humanasq. mentes è tyrannide mortifera liberauit: vt libere atque ſolute poſſent cæleſtia contueri, & ardentiſſimo ſtudio, & amore diuinitatis inflammari. Præclaram optionem detulit Helias numinis falſi ſacerdotibus. Sic enim Iſraëlitas alloquitur. Dentur nobis duo boues: & illi eligant ſibi bouem vnum, & in fruſta cædentes ponant ſuper ligna:

& ignem non ſupponant: & ego faciam bouem alterum, & imponam ſuper ligna, & ignem non ſupponam: & inuocate nomina deorum veſtrorum, & ego inuocabo nomen domini mei: & Deus qui audierit per ignem, ipſe ſit Deus. Hæc quidem poſſumus illis qui à Chriſti ſacris abhorrent, ſimili ratione proponere. Preces aſsiduas fundant Iudæi: crebrisque motibus in genua capita demittant: Mahometani eadem verba totum diem repetẽtes corpora fœdiſsima agitatione concutiant: qui numina falſa colunt, carnes ſuas cultris incidant: nunquam tamen eorum animos ardor diuini amoris aduret. Soli Chriſtiani ſunt, qui per ignem audiuntur. Dum enim pura mente Deum orant, & in precibus aſsidui ſunt, amore diuini numinis incenduntur. Qui quidem amor tam acer eſt, tantasque vires habet, vt homines ſæpenumero mente quodã modo atq. ratione ſpoliet? Quomodo, inquies? Si igitur mentis expertes fuerint, ſani eſſe non poterunt. Si fuerint inſani, quo tandem modo ſapientes erunt? Imo tum demum erunt ſapientiſsimi, cum hoc inſaniæ genere vehementer oppreſsi fuerint. Non enim furor omnis eſt deteſtabilis & execrandus, imo genus eſt quoddam furoris votis omnibus expetendum. Platonem audiamus, qui in phædro furorem ita diſtinxit, vt vnum morbis humanis, alterum motibus diuinis aſcriberet. Eum vero furorem quem diuinum hoc eſt, diuino pulſu concitatum appellat, trifariam diuiſit. Vnum enim vatibus, alium ſacerdotibus, tertium amantibus attribuit. Neque enim cenſet fieri poſſe, vt quiſquã aliquod horum trium muuerum cõmodè & feliciter exequatur, niſi mens à corpore lõ-

gius abſtracta, ſpiritu diuino concitetur, ita vt communis ſenſus in illa minimè vigeat. At omnis motus quē non ratio, aut ſenſus communis impellit, furor appellari ſolet. Hunc tamen furorem, quem ſpiritus diuinus efficit, Plato lōge ſenſibus humanis anteponit. Et merito quidem. Summus enim ſapientiæ gradus eſt humano iudicio ſpoliari, diuinoque ſenſu compleri. Nam cum humanæ prudentiæ iudicium anguſtis ſanè terminis definitum ſit, ſibiq. multū inſolenter aſſumat, quæ enim iudicat, ſine rerum maiorum comparatione iudicat: & ita omnia quæ videt, & audit imbecillitate ſua metiatur: nō poteſt vllo modo cæleſtia atque diuina contueri. Nihil enim videt, niſi id tantum quod eſt corporeum, diſſolubile, & interiturum. Quo circa neceſſe eſt illi qui ſapiētia potiri ſtudet, vt quoad fieri poterit, animum ipſum à ſenſibus, à corpore, atque adeo à ſeipſo diſiungat. Seipſum namque deſerit animus, cum iudicium ſuum contemnit: ſeque à ſtudijs quibus capiebatur abducit: vt ipſam veritatem intueri poſsit. Veritas enim illa ſolum exiſtimanda eſt, ad quam mentes diuinus ſpiritus erudit. Hanc igitur vehementem animi commotionem, qua mens terram, & opes terreſtres, & corpus, atque (quod eſt longe mirabilius) ſeipſam relinquit, & abijcit, vt in cælum euehatur, ab ipſoque Deo verum percipiat, appellent ſanè quo velint nomine, dum modo intelligatur in ea demum ſapientiæ ſummam conſiſtere. Itaque ſi lubet hunc motum, eo quod ſit quædam vehemens & acris contra communem ſenſum & rationem animi concitatio, furorem nominare, minimè repugnabo, dummodo

conſtet, neminẽ vnquã fore perfectè ſapientẽ, niſi eum quem hæc tam ſalutaris inſania, atque ſapientiſſimus & beatiſſimus furor oppreſſerit. Qui etiam à nobis ſæpe mors appellari ſolet. Vt enim nos Chriſti diſciplinam ad ſummum perductam furorem nominare non pudet: propterea quod hoc nomine disiunctio illa qua mens rationem humanam deſerit, intelligitur: ita mortis nomen non horreſcimus, ob eam cauſam, quod eo nomine, diſſidium illud quo animus à corpore ſeuocatur, explicatum volumus. At hoc furore ſapientia, & hac morte vita veriſſima continetur. Quid enim ſapientius, quam ſenſus humanos, quam argumenta rationis, quam coniecturas & opiniones incertas, à quibus tam ſæpe deluſi ſumus abijcere, vt mente atque ſenſu diuino, in quo nullus error verſari poteſt commoti, & incitati, verum atque ſempiternum bonum intueri queamus? Quid ſalutarius, quam corpus infirmum, & caducum, neceſſarijsque mortis legibus aſtrictum deſerere, vt ipſi vitæ ſempiternæ amore ardentiſſimo copulemur? Ex hoc autem rectiſſimè concludi ratione poteſt, animum neque perfectè ſapere, neque vita frui, quandiu non fuerit abſtractus à corpore, vt à Deo diſciplinam hauriat, & ſpeciem illius admiretur, illique amoris fœdere ſempiterno coniungatur. Hoc hominum vulgus cum non intelligat, & aliquando videat homines Chriſto deditos humanos ſenſus aſpernari, commoda vitæ contemnere, voluptates noxias fugere, mentemque à conſuetudine corporis, & à communi hominum iudicio ſeuocare, ſtultos & inſanos eſſe iudicat, atque pro mortuis habendos,

eo quod nolint huius vitæ communis iucunditate potiri. Verum interim illi ſummis opibus ſapientiæ diuinæ circumfluunt: & vita beata iucundiſſimè fruuntur. Si enim nemo beatus eſſe poteſt, niſi ſapiens ſit, ſi ſapientia parari nequit, niſi nos Deus qui ſolus natura ſapiens eſt, erudiendos ſuſceperit, ſi Deo in diſciplinam tradi non poſſumus, niſi nos à corporibus abſtraxerimus, parum ne liquet, in hoc vel furore, vel interitu, diſciplinam veriſſimæ ſapientiæ totam conſiſtere? Sic enim Deus Moſi dicebat, ſe non poſſe ab eo videri, qui in hac vita maneret. Itaque ſapientiam ſummam tum demum aſſequi poterimus, cum ab hac vita diſceſſerimus. Vnde colligitur id quod Socrates aiebat eſſe veriſſimum, eos in hac vita proximè ad ſapientiam accedere, quibus minimum eſt in ea cum corpore mortali commercium. Summa vero Chriſtianæ diſciplinæ in hoc ſtudio conſiſtit, (vt Paulus ait) vt corpori crucē, ſicut ſæpe iam dictum eſt, defigamus, qua necem corporis cupiditatibus inferamus, & ita Chriſti mortem imitemur, vt quemadmodum ille ſeipſum ab inferis excitauit, vt vita diuina immenſa cū gloria frueretur: ita & nos illius veſtigiis ingreſſi humanis ſenſibus extinctis in vitam diuinam ingrediamur: vt quod reliquum vitæ fuerit, in ſanctis operibus conſumamus, omniaque vitæ ſtudia Deo conſecremus. Ipſeque Paulus hoc vnum ſe moliri & perpetuo meditari dicit, in idque omnes animi neruos intendere, vt cruce (ſic enim ſtudium coërcendi corporis appellare ſolet) quam perpetuo geſtabat, necem corporis cupiditatibus inferendo, Chriſti morte conformaretur, vt ita tandem poſſet

vitæ illius diuinæ ſimilitudine conformari. Neque ſtultitiæ quidem, aut furoris nomen vir diuinus extimeſcit. Nos inquit, ſtulti propter Chriſtum, & quod ſtultum eſt Dei ſapientius eſt hominibus. Id autem quod homines humanis artibus eruditi vt rude & impolitum deſpiciunt, eſt quod veriſſimæ ſapientiæ diſciplina continet, ad quam nullo modo poſſunt Græci & ſapientes humanis viribus aſpirare. Id autem quam diuinitus ſit ab illo dictum explicari vix poteſt. Siue mente, inquit, excedimus Deo, ſiue ſobrij ſumus vobis, caritas Dei vrget nos. O diuinam hominis diuini ſentẽtiam, qua paucis verbis omnem Chriſtianæ ſapientiæ perfectionem complexus eſt? Si enim volunt homines magni ad Deum propius accedere, vt illum clarius, vt in hac vita licet, aſpiciant, opus eſt, vt è corpore excedãt: diuinoq. illo furore, de quo diximus, acrius incitẽtur, vt diuinæ ſapientiæ fructus ampliſſimos cõſequãtur. Cum rurſus homines alloquuntur, qui nõdum ſunt ad tantam diſciplinam dociles, eſt mens recipienda, & ſermo ad prudentiam communem, quæ non eſt legi diuinæ contraria, ſapienter accommodandus. Aliter enim ea quæ dicta fuerint, homines imperfecti minimè percipient. Loquimur (inquit Paulus) ſapientiam inter perfectos. Sunt igitur imperfecti quaſi quibuſdam elementis ad ſapientiam paulatim adducendi. Hanc autem moderationem qua mens excedit è corpore, & ut apparet, furore corripitur, vt Deum alloquatur, aliquando rurſus ſe colligit, & ſobriè ſermonem inſtituere videtur, vt poſſit intelligi, caritas Chriſtiana gubernat. Ea namque docet quo tempore ſit corpus ab animo

deſeren-

deſerendum: vt diuinum numen hominibus placari poßit: quo rurſus tempore ſit ab illo exceſſu reuocandus animus, vt homines erudiantur. Si igitur (vt ad Platonem reuertamur) ſapientia conſiſtit in animi puritate, in vitæ ſanctitate, in vitiorum fuga, in iuſtitiæ cultu, in Dei ſimilitudine, in diuinæ lucis ſplendore, in amore quo mentes in diuinam pulchritudinem frequenter intuentes incenduntur, & in furore denique quo corpus ipſum à mente deſeritur, vt ipſa mens è corporis tenebris tanquam vinculis emiſſa in cælum feratur, & conſtat nullam aliam diſciplinam præter Chriſtianam hæc omnia in animis qui ſe Chriſto penitus dediderunt effeciſſe, quid magis perſpicuum eſſe poteſt, quam ſummã, perfectam, atq. plane diuinam ſapientiam Chriſtiana diſciplina atque ratione contineri? Soli enim *quos Chriſti numen ad ſe allicit, & ſecum fœdere coniungit, puri, ſancti, continentes, & iuſti, Deique ſimiles ſunt: ſoli diuino ſplendore collucent: ſoli amore veræ pulchritudinis inflammantur: ſoli extra ſe ſæpenumero rapiuntur, vt Deum multo puriore mente, & maiore cum voluptate contemplentur. Excogitarunt quidem Philoſophi animi pacem, & tranquillitatem, & ſtatum bonis veris circumfluentem, quem nullæ malorum tempeſtates agitare, & de mente deijcere poſſent. In hoc autem ſtatu ſummum ſapientiæ fructum collocabant. Sed quis illum tandem conſequi potuit? Quotus enim quiſque fuit eorum, quem non vel exagitaret libido, vel vexaret inuidia, vel ſolicitaret ambitio, vel odium, aut ira de ſtatu detorqueret? Verbis enim magnificè de tranquilliſsima pace diſſerere conceſſum eſt omnibus, qui ma-*

magnam eloquentiæ laudẽ conſecuti ſunt. At ea felicitate & tranquillitate frui illis tantũ licet qui omnes has peſtes animi cruce confixerunt, & quorũ animi humana omnia ꝑ nihilo putant, nẽpe qui ad cupiditatẽ diuinitatis exarſerint. Eã igitur Chriſtiani tantum habẽt, qui nominis dignitatẽ ſtudio mirabili vitæ conſequuntur. Illi igitur ſoli ſapiẽtes ſunt, ſoli nãq. fructu ſapientiæ potiuntur. Sed ad illum fructum veniamus, quo nihil præclarius, & felicius, & admirabilius, & magnificẽtius exiſtimari poteſt. Quis ille tandẽ eſt, inquies? Vnum cũ Deo fieri. Sapientiæ namq. ſtudium eſt Deum ſemper intueri, & illius ſpeciẽ & pulchritudinẽ vehementer admirari. Ex aſsidua vero Dei cõſideratiõe amor ſummus exoritur. Amorẽ autẽ imitatio cõſequitur. Libẽter enim nos ad eorũ mores effingimus, quos miro amore diligimus. Ex ea vero imitatione mira quædã ſimilitudo diuinæ virtutis & claritatis effloreſcit. Ex ea ſimilitudine animorũ cõiunctio naſcitur, illudque ſanctiſsimæ amicitiæ fœdus, quod tãtas vires habet, vt non liceat amico habere quidquã ab amici vſu et vtilitate ſeiunctũ. Vt enim vitæ diſsimilitudo alienat animos: ita ſimilitudo cõglutinat. Quod eo eſt in Deo vehemẽtius, quo fides illius eſt in omni rerũ varietate cõſtãtior, & potẽtia maior, et ſtudiũ quo ſibi homines adiungit admirabilius. Qui adhæret (inquit Paulus) domino, vnus ſpiritus eſt cum eo. At Dauid non diuitias expetit: non honores ambit: non voluptates exquirit: non ea quæ homines præclara & expetenda iudicant, in aliquo numero ponit. Vnum tantum illius votum eſt, quo mirificè flagrat, quo bona omnia cõtinẽtur. Mihi, inquit, adhærere Deo

bonum

bonum eſt. Quid aliud hoc eſt, quam diuinitatem appetere? Si enim qui Deo adhæret, vnus ſpiritus cum Deo eſt, & qui vno ſpiritu continentur, idem ſint quodammodo neceſſe eſt; certè qui Deo adhæret, illiq; ſemper eſt inflãmato ſtudio cõiunctus, Deus quodammodo nominari rectiſſimè poteſt. O immenſam diuinæ benignitatis amplitudinem, ô virtutis infinitæ beneficentiam in omni æternitate cælitum prædicatione celebrandam, ô ſapientiam admirandam, & obſtupendã, quã nulla vnquam ſeculis infinitis obſcurabit obliuio. Iam cælum aſtris diſtinctum & ornatum minimè miror. Iam terræ fertilitatem atque diuitias contemno. Iam maris immenſitatẽ, & aëris vim vitalem & ſalutarem minimi facio. Solis ſplẽdorem, lunæ conſtantiſſimam varietatem, ſiderum ſpeciem & pulchritudinem, & totius naturæ concinnitatem, & reliqua opera ex quibus opificis ſummi potentiam, ſolertiam, & probitatem colligebamus, non adeo præclara puto. Vt enim ſtellæ in ſplendorem ſolis incurrentes claritatẽ luminis amittunt, ita multa diuina opera, quamuis ſint clara & illuſtria cum ad alia multo illuſtriora conferuntur, propemodum euaneſcunt. Quid autem clarius & illuſtrius eſſe poteſt, quam hominem è terra concretum, natura fragilem, flagitijs inquinatum, pœnis ſempiternis obnoxium, iacentem excitari, flagitijs liberari, ornamentis diuinis illuſtrari, in cæleſtem hæreditatem vocari, atque (vt vno verbo dicam) Deum fieri? Hoc tantum & tam diuinum officium & munus non planè liquet obſcuritatem omnibus naturæ muneribus Dei ipſius manu perfectis & abſolutis attuliſſe? Hic iam

cerni

mirabili ſpecie claram repente conſpiciat. Hoc eſt autem illud pulchrum cuius gratia labores omnes in vita ſuſcipiũtur. Primum quidem æternum eſt. Neq. enim ortum vnquã fuit: neque occidet, nec augeri, nec imminui vnquam poterit. Deinde non eſt aliqua illius pars pulcbritudine inſignis, alia vero deformis. Tũ nec tẽpore immutari ſolet, vt aliquãdo pulchrũ ſit, aliquando minimè. Ne illud quidem ei poteſt accidere, vt ad aliquid collatum pulchrum ſit, ad aliud vero deforme. Ne locis quidẽ mutationem ſubierit, vt alibi pulchrum, alibi turpe videatur, ita vt alijs amore, alijs odio dignum exiſtimetur. Deinde nõ eſt fas opinari illud pulchritudinis eſſe particeps, vt cum faciem, aut manum, aut partẽ corporis vllã, aut orationem, aut ſcientiam pulchram dicimus. Neq. eam habet naturã, vt in re aliqua inſtar qualitatis inhæreat, velut in animante, vel in terra, vel in cælo, vel in re qualibet alia, ſed ipſum per ſe inſita natura & ratione cõſiſtit, ſimplex, ſibique ſimile, atq. ſempiternũ. Et reliqua omnia quæ pulchra ſunt, hoc pulchrum quodãmodo participant. Et cum ea vel gignãtur, vel intereant, huic pulchro nihil poteſt accedere, nihil rurſus decedere, cũ nihil ſit illo valentius, à quo patiatur. Et hæc quidem & alia multa in hanc ſententiam Plato Socratem, vel Diotimã diſputare facit, quibus docet hominis ſummum bonum, veriſſimæque ſapientiæ fructum in ipſius ſummæ, ſimplicis, atq. ſempiternæ pulchritudinis cognitione cõſtitutum eſſe: ita vt qui illam inſpexerit, amauerit, cõſectari perpetuo voluerit, & omnia quæ videntur pulchra & amabilia gratia illius cõtempſerit, ſapiens atq. beatus ſit: neq. ſit illi quidquã

præ-

præterea requirendum. Quid igitur amplius dicendum? Plato quem omnis Græcia merito ſemper admirata fuit, ſummũ ſapientiæ fructum, totamq. beatæ vitæ rationem in amore diuino quo mentes hominum flagrare poſſunt, ſi in diuina pulchritudine defixæ fuerint, collocauit. Quæro igitur à ſapientibus Græcis, quis amor erga Deum extitit vnquam in terris ardentior eo, qui Chriſtianas mentes exurit? quod caritatis incendium acrius & vehementius? Quod ſtudium ſumma atq. præclara facinora pro Dei nomine moliendi magis inflammatum? Quemadmodum enim Pauli teſtimonio quod iam in mediũ attulimus, clarè videtur, homines Chriſtianæ pietatis gloria præſtantes, neq. minæ, neq. terrores, neque dolores, neq. ſupplicia, neq. mortis immanitas, nec hoſtis ſempiterni truculentia, nec omnia deniq. horribilia & pertimiſcenda, labefactare, infringere, & à Chriſti cõiunctione diuellere potuerũt. Gladios ſpernebant: in ignes irruebant: cruciatus appetebãt: in tormentis vitam abijcere cupiebant. Quod mirum videri non debet. Si enim amor leuiſſima ſpecie pulchritudinis excitatus tantas interdũ vires habet, vt corpus animo ſpoliet: perficit enim, vt animus amore incenſus in re quam habet caram totus inſideat: quid de illis animis eſt exiſtimandum, qui è corpore frequenter euolabant, vt illam ſummam ſpeciem & claritatem pulchritudinis intuerentur? Et ſi veri amoris (vt Philoſophi perhibent) ſtudium in honeſtate conſumitur, non enim adduci poterit is, qui amat, vt in conſpectu illius formæ quam diligit, vllum in ſe dedecus admittat, quid illi facient, qui oculos à ſempiterna pulchritudine

quam mirabiliter amabant, nunquam in vlla malorum omnium tempeſtate deijciebant? Fieri certè non poterat, vt qui perpetuo in honeſtatis ſempiternæ ſplendorem reſpiciebant, & ad ſempiternum decus aſpirabant, aliquid committerent, quo diuinam mentem offenderent. Illud igitur ardens, & incitatum decoris & dignitatis ſtudium ſatis indicabat, quantus in illis ardor amoris exiſteret. Quod ſi labores immenſi facillimè tolerati, clariſſima etiam amoris argumenta continent: illos certè qui otium pati non poterant, qui labores otio, tempeſtates tranquillitati, pericula ſecuritati præferebant, dum modo Chriſti gloriæ ſeruirent, amore ſummo incenſos fuiſſe conſtabit. Quid hic lacrymas, quid gemitus, quid ſuſpiria, quid ardētiſſimum cæli deſiderium commemorem? Quid colloquia illa iucundiſſima quibus illi qui Chriſti ſtudio incēſi ſunt, perfrui ſolēt oratione perſequar? Quid illud, quod ſiue otioſi ſint, ſiue labore aſsiduè confligantur, ſiue domi ſe contineant, ſiue foris negotia gerant, ſiue pax ſit publicè conſtituta, ſiue bellum impendeat, perpetuo de Deo cogitant, vſque adeo, vt ne ſomnus quidem, quo omnes curæ & cogitationes ſopitæ conquieſcunt, eos à rerum diuinarum conſideratione abſtrahere poſſit? Viſa namque eis in ſomnis obijciuntur, minimè ab illis cui is quas vigilantes animo verſabāt aliena: ita vt poſſint dicere, quod eſt apud Solomonem, Dormio quidem ego, animus meus vigilat. Itaq. cum vitæ principium & fontem, cum ſempiternæ lucis originem, cum immenſam probitatem, ſempiternæque iuſtitiæ rationem, cum ordinem, modum, & conuenientiam, ipſumq. decus, bonorumq. omnium com-

complexionem in Deo conſiderant, quo ſtudio flagrant? quãta ipſius ſummi boni cupiditate rapiuntur? quo impetu animi concitantur? Quid dicam, cùm mente recogitant omnia quæ de Deo ſentiũt, eſſe minuta & anguſta, ſi cum Dei ipſius infinita claritate & perfectione conferantur? Eam enim ne Angeli quidem mente & cogitatione complecti poſſunt. Quamuis enim mentes beatiſſimæ diuino ſplẽdore colluceãt, Deumque clarè videant, & quodammodo in naturam diuinã conuerſæ ſint, non tamen totam Dei ipſius perfectionem comprehendere poſſunt. Dei namque lumen immenſum & infinitum eſt, earum vero intelligentia certis finibus circunſcribitur, ita vt nõ ſit id quod vident, & intelligũt, cum eo quod non intelligunt vlla ratione comparandum. Ergo cum diuini viri in Deo non modò rerum omnium cauſas & ſpecies, & mundi ipſius ſempiterni, cuius hic quem cernimus, imaginem gerit rationem conſiderant, & præter lucem, vitam, claritatem, & bonitatem etiam in diuinitatis infinitatem mentem injciunt, magnitudine ſplendoris ipſius quem ſuſtinere nequeunt, obruuntur: & attoniti ſenſibus oppreſſis obſtupeſcunt: & mente tandem atque ratione compoſita ſilent: ita tamen, vt tunc vehementius id quod non intelligunt, admirẽtur: quod non aſpiciunt, ament: quod intelligentia comprehendere nequeunt, caritatis amplitudine complectantur. Tunc autem cùm nihil intelligunt, ſummũ genus ſapientiæ conſequuntur. Intelligunt enim perfectiſſime decus illud infinitum, quantum ſit, intelligi perfectè nõ poſſe. Qui cum ijs excubant atq. pernoctant curis, fieri non poteſt, vt non amore, deſiderio, &

cupiditate flagrantiſſima concitentur. At hæc eſt eorum aſſidua cogitatio, qui ſe Chriſto penitus dediderunt. Eam namq. Paulus ait non in terris, ſed in cælo verſari. Ita fit, vt Dei familiaritate & conſuetudine fruantur: & ebrietate ſempiterna, de qua etiam (vt Plato ait) antiquiſſimi Poëtæ præclara dixerunt, exhilarati iucundiſſimè viuant. Si igitur (vt Plato teſtificatur) in amore diuinæ pulchritudinis, ſummæ atque veriſſimæ ſapientiæ ratio continetur, & ſoli Chriſtiani cum in cælo mente & ratione verſentur, poſſunt diuinæ mentis ſpeciem quodammodo etiam in hac vita manentes intueri, & illius amore vehementius inflammari, certè liquet eos ſolos ſapientiæ compotes eſſe. Repete quæſo memoria illã quam elegantiſſimè finxit ſpeluncam, illa vincula quibus homines ita conſtrictos eſſe facit, vt oculos in lucem reflectere nequeant, illas vmbras inanes, quæ diſcurrere & loqui videntur, illa denique rerum ſimulacra quibus homines illi ferro vincti ſoliditatem imperite tribuunt. Non potuit magis ante oculos communem inſipientium hominum vitam ponere. Nam in terram depreſſi, & corporibus aſtricti, & vitiorum innumerabilium vinculis alligati, non queũt eò mentem conuertere, vt lucem aſpiciant, & veras rerum formas intueantur. Neque enim veritas eſt in rebus corporeis, ſed in diuinis atque ſempiternis conſtituta. Itaque huius vitæ commoda nihil ſolidi & expreſſi continent, ſed inanẽm bonorum imaginem gerunt. Homines vero his rerum vmbris aſſuefacti, imaginibusq, deluſi, bona inania conſectantur, & falſa voluptatis dulcedine liquefacti, ita detinentur,

vt infeſti ſint õnibus qui eos è vinculis illis eximere,& in ſuperas oras educere contendunt, vt verum ſolem,atq. veram lucẽ,& veros homines atq.vera bona conſpiciant:hoc eſt,cæleſtia atq. diuina contẽplentur,& mentis aciem in ſempiternis bonis defixã habeant. Quæro igitur à Græcis,an vllam hominum nationem viderint vnquam,quæ fortius vincula iſta ruperit,quam Chriſtianam? Quæ acriore ſtudio in lucem diuinam reſpexerit? Quæ res humanas animo maiore contempſerit? Quæ ardentiore impetu in cælum mente penetrauerit? Quæ attentius ipſum Dei beatiſſimum numen, aut cum maiore fructu contemplata ſit? Non ne conſtat hoc ſolis Chriſtianis eſſe conceſſum,quoties fidem languentem excitãt, & opem numinis ſuppliciter implorant, vt laxati vinculis,à bonorum vmbris auerſi, & ad vera bona conuerſi mente in cælum euolent, opesque ſummas atq. ſempiternas inſpiciant, & diuino colloquio cum admirabili iucunditate perfruantur? Vnde certè colligitur omnem veriſſimæ ſapientiæ diſciplinam in Chriſti cruce, quæ Iudæis offenſionem attulit, Græcis materiam contemptionis dedit, eſſe collocandam. Illa namque flagitiorum vires extinxit: temeritatem & inſolentiam compreſſit: cupiditates & libidines nefarias eliſit: humanasq. mentes è tyrannide mortifera liberauit: vt libere atque ſolute poſſent cæleſtia contueri, & ardentiſſimo ſtudio, & amore diuinitatis inflammari. Præclaram optionem detulit Helias numinis falſi ſacerdotibus. Sic enim Iſraëlitas alloquitur. Dentur nobis duo boues: & illi eligant ſibi bouem vnum, & in fruſta cædentes ponant ſuper ligna:

& ignem non ſupponant: & ego faciam bouem alterum, & imponam ſuper ligna, & ignem non ſupponam: & inuocate nomina deorum veſtrorum, & ego inuocabo nomen domini mei: & Deus qui audierit per ignem, ipſe ſit Deus. Hæc quidem poſſumus illis qui à Chriſti ſacris abhorrent, ſimili ratione proponere. Preces aſsiduas fundant Iudæi: crebriſque motibus in genua capita demittant: Mahometani eadem verba totum diem repetẽtes corpora fœdiſsima agitatione concutiant: qui numina falſa colunt, carnes ſuas cultris incidant: nunquam tamen eorum animos ardor diuini amoris aduret. Soli Chriſtiani ſunt, qui per ignem audiuntur. Dum enim pura mente Deum orant, & in precibus aſsidui ſunt, amore diuini numinis incenduntur. Qui quidem amor tam acer eſt, tantaſque vires habet, vt homines ſæpenumero mente quodã modo atq. ratione ſpoliet? Quomodo, inquies? Si igitur mentis expertes fuerint, ſani eſſe non poterunt. Si fuerint inſani, quo tandem modo ſapientes erunt? Imo tum demum erunt ſapientiſsimi, cum hoc inſaniæ genere vehementer oppreſsi fuerint. Non enim furor omnis eſt deteſtabilis & execrandus, imo genus eſt quoddam furoris votis omnibus expetendum. Platonem audiamus, qui in phædro furorem ita diſtinxit, vt vnum morbis humanis, alterum motibus diuinis aſcriberet. Eum vero furorem quem diuinum hoc eſt, diuino pulſu concitatum appellat, trifariam diuiſit. Vnum enim vatibus, alium ſacerdotibus, tertium amantibus attribuit. Neque enim cenſet fieri poſſe, vt quiſquã aliquod horum trium munerum cõmodè & feliciter exequatur, niſi mens à corpore lõ-

gius

gius abſtracta, ſpiritu diuino concitetur, ita vt communis ſenſus in illa minimè vigeat. At omnis motus quē non ratio, aut ſenſus communis impellit, furor appellari ſolet. Hunc tamen furorem, quem ſpiritus diuinus efficit, Plato lōge ſenſibus humanis anteponit. Et merito quidem. Summus enim ſapientiæ gradus eſt humano iudicio ſpoliari, diuinoque ſenſu compleri. Nam cum humanæ prudentiæ iudicium anguſtis ſanè terminis definitum ſit, ſibiq. multū inſolenter aſſumat, quæ enim iudicat, ſine rerum maiorum comparatione iudicat: & ita omnia quæ videt, & audit imbecillitate ſua metiatur: nō poteſt vllo modo cæleſtia atque diuina contueri. Nihil enim videt, niſi id tantum quod eſt corporeum, diſſolubile, & interiturum. Quo circa neceſſe eſt illi qui ſapiētia potiri ſtudet, vt quoad fieri poterit, animum ipſum à ſenſibus, à corpore, atque adeo à ſeipſo disiungat. Seipſum namque deſerit animus, cum iudicium ſuum contemnit: ſeque à ſtudijs quibus capiebatur abducit: vt ipſam veritatem intueri poſſit. Veritas enim illa ſolum exiſtimanda eſt, ad quam mentes diuinus ſpiritus erudit. Hanc igitur vehementem animi commotionem, qua mens terram, & opes terreſtres, & corpus, atque (quod eſt longe mirabilius) ſeipſam relinquit, & abijcit, vt in cælum euehatur, ab ipſoque Deo verum percipiat, appellent ſanè quo velint nomine, dum modo intelligatur in ea demum ſapientiæ ſummam conſiſtere. Itaque ſi lubet hunc motum, eo quod ſit quædam vehemens & acris contra communem ſenſum & rationem animi concitatio, furorem nominare, minimè repugnabo, dummodo

conſtet, neminẽ vnquã fore perfectè ſapientẽ, niſi eum quem hæc tam ſalutaris inſania, atque ſapientiſſimus & beatiſſimus furor oppreſſerit. Qui etiam à nobis ſæpe mors appellari ſolet. Vt enim nos Chriſti diſciplinam ad ſummum perductam furorem nominare non pudet: propterea quod hoc nomine disiunctio illa qua mens rationem humanam deſerit, intelligitur: ita mortis nomen non horreſcimus, ob eam cauſam, quod eo nomine, diſſidium illud quo animus à corpore ſeuocatur, explicatum volumus. At hoc furore ſapientia, & hac morte vita veriſſima continetur. Quid enim ſapientius, quam ſenſus humanos, quam argumenta rationis, quam coniecturas & opiniones incertas, à quibus tam ſæpe deluſi ſumus abijcere, vt mente atque ſenſu diuino, in quo nullus error verſari poteſt commoti, & incitati, verum atque ſempiternum bonum intueri queamus? Quid ſalutarius, quam corpus infirmum, & caducum, neceſſarijsque mortis legibus aſtrictum deſerere, vt ipſi vitæ ſempiternæ amore ardentiſsimo copulemur? Ex hoc autem rectiſsimè concludi ratione poteſt, animum neque perfectè ſapere, neque vita frui, quandiu non fuerit abſtractus à corpore, vt à Deo diſciplinam hauriat, & ſpeciem illius admiretur, illique amoris fœdere ſempiterno coniungatur. Hoc hominum vulgus cum non intelligat, & aliquando videat homines Chriſto deditos humanos ſenſus aſpernari, commoda vitæ contemnere, voluptates noxias fugere, mentemque à conſuetudine corporis, & à communi hominum iudicio ſeuocare, ſtultos & inſanos eſſe indicat, atque pro mortuis habendos,

eo quod nolint huius vitæ communis iucunditate potiri. Verum interim illi ſummis opibus ſapientiæ diuinæ circumfluunt: & vita beata iucundiſsimè fruuntur. Si enim nemo beatus eſſe poteſt, niſi ſapiens ſit, ſi ſapientia parari nequit, niſi nos Deus qui ſolus natura ſapiens eſt, erudiendos ſuſceperit, ſi Deo in diſciplinam tradi non poſſumus, niſi nos à corporibus abſtraxerimus, parum ne liquet, in hoc vel furore, vel interitu, diſciplinam veriſsimæ ſapientiæ totam conſiſtere? Sic enim Deus Moſi dicebat, ſe non poſſe ab eo videri, qui in hac vita maneret. Itaque ſapientiam ſummam tum demum aſſequi poterimus, cum ab hac vita diſceſſerimus. Vnde colligitur id quod Socrates aiebat eſſe veriſſimum, eos in hac vita proximè ad ſapientiam accedere, quibus minimum eſt in ea cum corpore mortali commercium. Summa vero Chriſtianæ diſciplinæ in hoc ſtudio conſiſtit, (vt Paulus ait) vt corpori crucē, ſicut ſæpe iam dictum eſt, defigamus, qua necem corporis cupiditatibus inferamus, & ita Chriſti mortem imitemur, vt quemadmodum ille ſeipſum ab inferis excitauit, vt vita diuina immenſa cū gloria frueretur: ita & nos illius veſtigiis ingreſsi humanis ſenſibus extinctis in vitam diuinam ingrediamur: vt quod reliquum vitæ fuerit, in ſanctis operibus conſumamus, omniaque vitæ ſtudia Deo conſecremus. Ipſeque Paulus hoc vnum ſe moliri & perpetuo meditari dicit, in idque omnes animi neruos intendere, vt cruce (ſic enim ſtudium coërcendi corporis appellare ſolet) quam perpetuo geſtabat, necem corporis cupiditatibus inferendo, Chriſti morte conformaretur, vt ita tandem poſſet

vitæ illius diuinæ ſimilitudine conformari. Neque ſtultitiæ quidem, aut furoris nomen vir diuinus extimeſcit. Nos inquit, ſtulti propter Chriſtum, & quod ſtultum eſt Dei ſapientius eſt hominibus. Id autem quod homines humanis artibus eruditi vt rude & impolitum deſpiciunt, eſt quod veriſſimæ ſapientiæ diſciplina continet, ad quam nullo modo poſſunt Græci & ſapientes humanis viribus aſpirare. Id autem quam diuinitus ſit ab illo dictum explicari vix poteſt. Siue mente, inquit, excedimus Deo, ſiue ſobrij ſumus vobis, caritas Dei vrget nos. O diuinam hominis diuini ſententiam, qua paucis verbis omnem Chriſtianæ ſapientiæ perfectionem complexus eſt? Si enim volunt homines magni ad Deum propius accedere, vt illum clarius, vt in hac vita licet, aſpiciant, opus eſt, vt è corpore excedant: diuinoq. illo furore, de quo diximus, acrius incitentur, vt diuinæ ſapientiæ fructus ampliſſimos conſequatur. Cum rurſus homines alloquuntur, qui nondum ſunt ad tantam diſciplinam dociles, eſt mens recipienda, & ſermo ad prudentiam communem, quæ non eſt legi diuinæ contraria, ſapienter accommodandus. Aliter enim eà quæ dicta fuerint, homines imperfecti minimè percipient. Loquimur (inquit Paulus) ſapientiam inter perfectos. Sunt igitur imperfecti quaſi quibuſdam elementis ad ſapientiam paulatim adducendi. Hanc autem moderationem qua mens excedit è corpore, & ut apparet, furore corripitur, vt Deum alloquatur, aliquando rurſus ſe colligit, & ſobriè ſermonem inſtituere videtur, vt poſſit intelligi, caritas Chriſtiana gubernat. Ea namque docet quo tempore ſit corpus ab animo

deſeren-

deſerendum: vt diuinum numen hominibus placari poſsit: quo rurſus tempore ſit ab illo exceſſu reuocandus animus, vt homines erudiantur. Si igitur (vt ad Platonem reuertamur) ſapientia conſiſtit in animi puritate, in vitæ ſanctitate, in vitiorum fuga, in iuſtitiæ cultu, in Dei ſimilitudine, in diuinæ lucis ſplendore, in amore quo mentes in diuinam pulchritudinem frequenter intuentes incenduntur, & in furore denique quo corpus ipſum à mente deſeritur, vt ipſa mens è corporis tenebris tanquam vinculis emiſſa in cælum feratur, & conſtat nullam aliam diſciplinam præter Chriſtianam hæc omnia in animis qui ſe Chriſto penitus dediderunt effeciſſe, quid magis perſpicuum eſſe poteſt, quam ſummã, perfectam, atq. plane diuinam ſapientiam Chriſtiana diſciplina atque ratione contineri? Soli enim quos Chriſti numen ad ſe allicit, & ſecum fœdere coniungit, puri, ſancti, continentes, & iuſti, Deique ſimiles ſunt: ſoli diuino ſplendore collucent: ſoli amore veræ pulchritudinis inflammantur: ſoli extra ſe ſæpenumero rapiuntur, vt Deum multo puriore mente, & maiore cum voluptate contemplentur. Excogitarunt quidem Philoſophi animi pacem, & tranquillitatem, & ſtatum bonis veris circumfluentem, quem nullæ malorum tempeſtates agitare, & de mente deijcere poſſent. In hoc autem ſtatu ſummum ſapientiæ fructum collocabant. Sed quis illum tandem conſequi potuit? Quotus enim quiſque fuit eorum, quem non vel exagitaret libido, vel vexaret inuidia, vel ſolicitaret ambitio, vel odium, aut ira de ſtatu detorqueret? Verbis enim magnificè de tranquilliſsima pace diſſerere conceſſum eſt omnibus, qui ma-

magnam eloquentiæ laudē conſecuti ſunt. At ea felicitate & tranquillitate frui illis tantū licet qui omnes has peſtes animi cruce confixerunt, & quorū animi humana omnia ꝑ nihilo putant, nēpe qui ad cupiditatē diuinitatis exarſerint. Eā igitur Chriſtiani tantum habēt, qui nominis dignitatē ſtudio mirabili vitæ conſequuntur. Illi igitur ſoli ſapiētes ſunt, ſoli nāq. fructu ſapientiæ potiuntur. Sed ad illum fructum veniamus, quo nihil præclarius, & felicius, & admirabilius, & magnificētius exiſtimari poteſt. Quis ille tandē eſt, inquies? Vnum cū Deo fieri. Sapientiæ namq. ſtudium eſt Deum ſemper intueri, & illius ſpeciē & pulchritudinē vehementer admirari. Ex aſſidua vero Dei cōſideratiōe amor ſummus exoritur. Amorē autē imitatio cōſequitur. Libēter enim nos ad eorū mores effingimus, quos miro amore diligimus. Ex ea vero imitatione mira quædā ſimilitudo diuinæ virtutis & claritatis effloreſcit. Ex ea ſimilitudine animorū cōiunctio naſcitur, illudque ſanctiſſimæ amicitiæ fœdus, quod tātas vires habet, vt non liceat amico habere quidquā ab amici vſu et vtilitate ſeiunctū. Vt enim vitæ diſſimilitudo alienat animos: ita ſimilitudo cōglutinat. Quod eo eſt in Deo vehemētius, quo fides illius eſt in omni rerū varietate cōſtātior, & potētia maior, et ſtudiū quo ſibi homines adiungit admirabilius. Qui adhæret (inquit Paulus) domino, vnus ſpiritus eſt cum eo. At Dauid non diuitias expetit: non honores ambit: non voluptates exquirit: non ea quæ homines præclara & expetenda iudicant, in aliquo numero ponit. Vnum tantum illius votum eſt, quo mirificè flagrat, quo bona omnia cōtinētur. Mihi, inquit, adhærere Deo bonum

bonum eſt. Quid aliud hoc eſt, quam diuinitatem appetere? Si enim qui Deo adhæret, vnus ſpiritus cum Deo eſt, & qui vno ſpiritu continentur, idem ſint quodammodo neceſſe eſt; certè qui Deo adhæret, illiq; ſemper eſt inflãmato ſtudio cõiunctus, Deus quodammodo nominari rectiſsimè poteſt. O immenſam diuinæ benignitatis amplitudinem, ô virtutis infinitæ beneficentiam in omni æternitate cælitum prædicatione celebrandam, ô ſapientiam admirandam, & obſtupendã, quã nulla vnquam ſeculis infinitis obſcurabit obliuio. Iam cælum aſtris diſtinctum & ornatum minimè miror. Iam terræ fertilitatem atque diuitias contemno. Iam maris immenſitatẽ, & aëris vim vitalem & ſalutarem minimi facio. Solis ſplẽdorem, lunæ conſtantiſsimam varietatem, ſiderum ſpeciem & pulchritudinem, & totius naturæ concinuitatem, & reliqua opera ex quibus opificis ſummi potentiam, ſolertiam, & probitatem colligebamus, non adeo præclara puto. Vt enim ſtellæ in ſplendorem ſolis incurrentes claritatẽ luminis amittunt, ita multa diuina opera, quamuis ſint clara & illuſtria cum ad alia multo illuſtriora conferuntur, propemodum euaneſcunt. Quid autem clarius & illuſtrius eſſe poteſt, quam hominem è terra concretum, natura fragilem, flagitijs inquinatum, pœnis ſempiternis obnoxium, iacentem excitari, flagitijs liberari, ornamentis diuinis illuſtrari, in cæleſtem hæreditatem vocari, atque (vt vno verbo dicam) Deum fieri? Hoc tantum & tam diuinum officium & munus non planè liquet obſcuritatem omnibus naturæ muneribus Dei ipſius manu perfectis & abſolutis attuliſſe? Hic iam

cerni

cerni facilè poterit diuinam ſapientiam non ſine cauſa tam præclarum opus hominum gratia fuiſſe molitã. Quod enim humanam ſpeciem & formam induerit, quod ſe ad homines docendos dederit, quod ſub humana natura labores immenſos exceperit, quod ſe hoſtiam ſalutarẽ pro ſalute generis humani deuouerit, quod ludibria, dolores, cruciatus acerbiſſimos, conſtantia diuina pertulerit, hæc omnia in eum finem ab illo ſuſcepta ſunt, vt immenſæ probitatis munere multos diuinæ naturæ conſortes efficeret. Hanc enim dignitatem attulit hominibus, qui illum ſequerentur, vt filij Dei vocarentur, & eſſent, hæreditatemque cæleſtis patrimonij cernerent, nullis ſeculis interituram. Hanc autem nominis dignitatem tuemur, cum ſpiritus diuini monitis incitamur. Qui ſpiritu Dei (inquit Paulus) aguntur, hi filij Dei ſunt. Si filij (inquit idem Paulus) & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti. Immenſa igitur & infinita probitas, quamuis in mundi molitione ſe magnificis operibus indicaſſet, non tamen id adeo cumulate præſtitit, vt perfectè quod latebat inſigne fieret. Aliam igitur alterius mundi machinam nõ priori ſimilem, ſed multo clariorem ſuſcepit, vt multo magnificentius ſuæ benignitatis opes explicaret. Et ita factum eſt, vt multos filios ornamentis clariſſimis affectos in vnici filij ſocietatem conuocaret. Chariſſimi (inquit Ioãnes) nunc filij Dei ſumus, ſed nondum apparuit, quid erimus. Cum autem apparuerit ſimiles ei erimus. Videbimus enim eum, ſicuti eſt. Hæc eſt illa veriſſima ſapientia, & præſentis vtilitatis fructu iucundiſſima, & ſpe cuiuſdã diuinitatis ampliſſima, cuius compotes

potes

poteſ eum ſtatum aſſequuntur, quem nec bellorum omnium furor turbare, nec fraudes & inſidiæ parti decoris poſſeßione depellere, neque terror vllus ab hominibus obiectus infringere poteſt. Quin etiam cum cælum tonuerit, & flumina denſa contorſerit, terraque motibus horrendis cõquaſſata deſederit, vniuerſaque natura incendio conflagrauerit, illi qui ſe totos ad ſtudium Chriſti contulerunt, & illius crucem inflammatis animis amplexati ſunt, erecti & excelſi conſiſtent: & alta mẽte laboris ſui præmium cum ſumma iucunditate percipient: ita demum fiet, vt cum omnes qui calliditate ſubnixi concurſabãt, & in amplificatione terreſtrium bonorum beatam vitam ſtatuebant, piorumque hominum fidem ſummam eſſe ſtultitiam arbitrabantur, fracti metu, ſtrati ruinis, & exanimati conciderint, illi qui veriſsimæ ſapiẽtiæ operam dederant, cum ſpe firmißima immortalitatis, & incredibili voluptate diuinam conſtantiam retinebunt. Sunt enim (vt Petrus ait) filij Dei non ſemine corruptibili, ſed incorruptibili, nempe verbo Dei permanentis in æternum ſingulari conſilio generati. Si enim cælum non poteſt vllo terræmotu de ſtatu ſuo conuelli, multo certè minus poterit diuinum genus vlla terræ, aut cæli cõuerſione, aut naturæ totius interitu de ſtatu ſuo demigrare. Cælum namque, & terra, & omnia quæ cæli ambitu coërcẽtur interibunt: at verbi diuini ſemen tunc multo clarius cum reliqua omnia funditus euerſa corruerint, opibus ſempiternis affluet, & ſummo graudio triumphabit. A Deo enim non poteſt neque totius orbis conflagratione diuelli. Quid enim interueniet, quo vel diuinæ caritatis incendium

r flu-

fluctibus vllis extinguatur: aut diuinæ iuſtitiæ puritas vllis ardoribus abſumatur? Ita namque Deus fluctibus inſipientes obruit, vt ſapientes è medijs fluctibus eripiat: ita impios flammis exurit, vt pios in ipſis flammis quaſi infuſo rore lætificet. Non parum ſapienter inquit ille qui dicit, Sapiens qui ſibi prodeſſe nequit, ne quidquam ſapit. Neque enim ſapiens appellari poteſt, qui nullum ex ſapientia quam inaniter oſtentat, fructũ colligit, ſed ſtultus, & amens, falſaq. opinione ſapientiæ furenter inflatus. Qui igitur in rebus valde metuendis, in certiſſimo appropinquantis mortis argumento, in orbis terrarum exitio, in communi rerum omnium vaſtitate, ſibi ipſi opitulari nequit, & intelligit tandẽ cum acerbiſſimo animi cruciatu, ſe ſine vllo fructu vitã omnem in ſtudio falſæ ſapientiæ contriuiſſe, parum ne liquet fuiſſe demẽtiſſimum? Nam cum duplex genus ſtultitiæ ſit, vnũ, quod minimè ſibi ſapiẽtiam arrogat, alterum, quod in ſumma temeritate nimis confidenter ſapientiæ nomen vſurpat, quis non videt quanto ſit deteſtabilior ea ſtultitia, quæ eſt cum ſuperbia & leuitate coniuncta, quam ea quæ non ita furenter extollitur? Vnde conſtat omnes qui Chriſti fidem ignorant, qui crucẽ odio perſequuntur, qui ſibi nimium præfidunt, qui terrã nimis intuentur, qui ad cælum minimè totis animi viribus enituntur, quãuis ſint omnibus artium quæ ſummis ingenijs excogitatæ ſunt diſciplinis inſtructiſſimi, eſſe furioſos, & inſanos, ſummæq. temeritatis & amẽtiæ pœnis agitari. Non enim poterunt vllis artibus peſtẽ ſempiternã à ſeipſis auertere. Vera autem ſapientia huius crucis quã veneramur amore & ſtudio

continetur. Caritatis enim Chriſtianæ tanta vis eſt, vt ea neq. viribus inuictis labefactari poſſit. Quid enim eſt in terris morte valẽtius? At caritas vim ipſius mortis obterit, & obtundit, illiusq. tela virtute repellit. Quid antiqui ſerpẽtis tyrannide & immanitate robuſtius? At caritas omnes infeſtiſſimi dæmonis opes excindit, & inferorum manium copias in fugã conuertit. Illius virtus & efficientia tã admirabilis eſt, vt interdũ cum morte, & cum erebo, nõ incõmoda ratione cõferatur. Fortis (inquit Solomõ) eſt vt mors dilectio, & dura ſicut infernus æmulatio. Quo tandẽ modo? Vt enim mors animum disiungit à corpore, ita purus amor mentẽ & voluntatẽ à ſocietate corporis auellit, vt eã cum diuina mẽte atque probitate conglutinet. Et perinde atq ſempiterni ſupplicij metus à flagitijs auocat, ſimiliter atq. adeo multo vehemẽtius æmulatio qua offenſionem nobis cariſſimi numinis extimeſcimus, ab omni turpitudine deterret. Fieri enim nequit, vt qui mentis aciem habet in ſempiterna pulchritudine defixam, vlla ſe impuritatis labe inquinari patiatur. Imo cruciatus omnes libentiſſimè perferet, potius quam in Dei conſpectu quidquam deſignet, quod ſit cum aliquo dedecore & fœditate coniunctum. Nam ſi amor impurus & flagitioſus valde ſolicitus eſt, ne quid parum decorè faciat, & cum in turpitudinem feratur, turpitudinis tamen opinionem reformidat, quid facient, qui ſummam & immenſam pulchritudinem nullis ſordibus inquinatam, ſed diuinis atque ſempiternis ornamentis ſplendentem, omnibusque rebus pulchris cauſam pulchritudinis afferentem puris animis intuentur?

Qui diuinis flammis incenſi ſunt, non offenſionem diuinam extimeſcent, omneſque animi neruos intendent, ne quidquam agant, aut moliantur, quod non ad ſempiternum decus & honeſtatem referatur? Non ſapienter intelligent, quã ſtultum ſit, Dei ipſius gratiam in qua omnes opes, facultates, omnes ſummæ voluptates, omniaque diuini decoris & dignitatis ornamenta conſiſtunt, per ſummum flagitium & dedecus effundere? Erit igitur hic diuinus amor ſemper ſolicitus, & in metu verſabitur, & ſumma ſedulitate prouidebit, ne quod eſt beneficio diuino partum, humano flagitio peruertatur. Ita tamen timebit, ne vnquam Dei auxilio diffidat, ſed illo ſemper innixus audeat ſibi omnia ſumma atque ſempiterna bona polliceri. Solicitudo igitur non erit in cruciatu numeranda, ſed potius cautio ſalutaris appellanda. Metus ſimiliter ille nõ animum triſtibus curis afficiet, imo ſtatum illius firmiſſimo præſidio circumuallabit. Quo enim magis metuet, eo munitior erit, & confidentius ad cælum aſpirabit. Cum vero caritas oculos nunquam à cælo deijciat, cum ſemper in ſpeciem illam præcellentiſſimam aciem mentis intendat, cum nihil aliud velit, aut cupiat, quam immenſa illa pulchritudine frui, cum indies magis ſtudio diuini decoris & ſempiternæ dignitatis inflammetur, cum ſe totam diuino præſidio fulta ad ſpeciem diuinæ pulchritudinis effingat, cum ſit Deo, quem ardenter amat, arctiſſimo vinculo deuincta, cum illius ſplendore & claritate quotidie magis, ſi vim ſuam non remiſerit, illuſtretur, parum ne perſpicuum eſt, omnem veriſſimæ ſapiẽtiæ vim caritate hac ſumma & ardentiſſima contineri?

Hanc

Hanc autem tam excellentem caritatem, & tam admirabilem ardoris vim, tantum amoris incendium quis excitauit? Certè (vt multis iam demõſtrauimus) Chriſti ſanguis pro nobis in cruce profuſus. Is enim mẽtes noſtras expiauit: animos tyrannide liberauit: & vires confirmauit: & cupiditatem à terris abſtractam ad cõſpectum diuinæ probitatis excitauit: vt purè cerneremus illam ſummam pulchritudinem, quæ ſola eſt iucunda, amabilis, & prædicanda, omnibusq. bonis quæ cogitatione complecti poſſumus, longe præferẽda. Sed vt aliquẽ modum orationi ſtatuamus, eſt animaduertendũ quam amẽtes Iudæi, quam imperiti Græci fuerint, cum in Chriſti diſciplina vel diuinæ virtutis ſignum, vel ſapientiæ euidens argumentum requirerent, cum neq. virtutis diuinæ ſigna maiora dari, neq. ſapientiæ diuinæ clariora argumenta proponi potuiſſent. Signa petũt Iudæi, cum ea ſigna ſint diuinitus oſtẽſa, quæ nullum omnino locum perfidiæ, aut dubitationi relinquant. Quæ fuerant enim oraculis promiſſa, ſignis expreſſa, figuris adumbrata, ita quemadmodum prædicta fuerant euenere. Quin etiam tẽpus ipſum præſtitutum aduenit: & eo ipſo tempore Dei filius exortus eſt in terris: numenque ſuum ſignis, atque portentis, & admirandis operibus indicauit: & multis ſalutem, libertatem, & dignitatem, & ornamenta peccatis amiſſa multis muneribus amplificata reſtituit. Vmbræ legis euanuerunt: imagines exterminatæ ſunt: ſolidi & expreſſi fructus extitere: clariſſimus diuinæ virtutis ſplendor eluxit: peccati vires fractæ & debilitatæ iacent: Regnum mortis exciſum eſt: monſtra feritatis & immanita-

tis euerſa ſunt; cæleſtis iuſtitiæ ratio conſtituta: & aditus in cælum pijs hominibus patefactus: vita, lux, ſalus, honeſtatis ſempiternæ decus, inſolitæ benignitatis amplitudo, numinis præſentiam declarauit. Sol, & aſtra, mare, tellus, omnia quæ ſuper ſubterq. ſunt, quantum eſſet in Chriſto numen, quanta vis atque potentia apertè teſtificata ſunt. Seueriſſimum illud iudicium quo ciuitas ampliſſima & opulentiſſima corruit, templum flammis vltricibus exuſtum, antiquitatis illius ruina ſempiterna, quam infenſum ſit Dei numen omnibus qui Chriſti imperium detrectauerunt, nomenque illius delere voluerunt, clarè demonſtrat. Gentes vltimæ (vt à diuinis viris prædictum fuerat) lumine diuinæ mentis illuſtratæ incredibile gaudium percepêre: & animis vehementer inflammatis ſe ſe ad iuſtitiæ ſtudium contulêre: contra Iudæi, quod etiam olim præmonſtratum fuerat, qui ſe ſe in tantum beneficium ingratos præſtitêre, rerum omnium interitu, exilio, vaſtitate, omnium mortalium odio damnati, cæcitate, ſtupiditate, amentia vexati, furiarum ſtimulis exagitati vagantur: & diras perfidiæ pœnas exoluunt. Orant, & non audiuntur: opem Dei implorant, & à Deo deſeruntur: & quo magis ſe perculſos, & ſtratos oſtendunt, eo acrius Dei iudicio peruertuntur. Crux interim è qua Iudæi offenſionem cum inſigni temeritate ſumpſerunt, quod præ ſe imbecillitatis ſpeciem ferret, quanta ſit in ſe vis, multis rebus admirandis oſtendit. Ea namq. iacentes excitat: cæcis lumen, ægris ſanitatem, mortuis vitam, vinctis libertatem reddit. Contrà vero falſa ſpecie religionis inflatos mentis lumine priuat, &

in

in miſeriæ ſempiternæ regionem exturbat. Eſt igitur iucunda bonis, multitudini ſalutaris, ſempiternis autem hoſtibus horribilis & pertimiſcenda. Ea deniq. quæ olim propter metum & horrorē, quem miſeris hominibus incutiebat, erat extremæ ignominiæ, atq. dedecoris inſtrumentum, nunc in bello præſidium, in mœrore ſolatium, in pace firmamentū præbet, & præterea decus, & honeſtatem, & gloriā immortalē conſtituit. Tantum igitur abeſt, vt in ea inſit aliquod imbecillitatis argumentum, vt potius vim diuinam, robur inuictum, opes ingētes, victoriæ inſignis inſtrumentū, clariſſimi triumphi memoriā ſempiternā contineat. Si Iudæi igitur ſigna petunt, odium, inuidiam, contumaciā à ſe repellant: tenebras fugiāt: & in hoc vnum ſignum diuinæ virtutis omnium maximum aciem mentis intendant, & ſignum non amplius vllum poſtulabunt. Signum quidē erit illis vitæ, ſalutis, atq. dignitatis, ſi fidē Deo adhibere, & à prauitate ad pietatē conuerti voluerint: ſignum vero ruinæ, peſtis, & exitij, ſi in inueterata improbitate permanſerint. Græci ſapientiam ſpeculantur, & in illius ſtudio omnem vitam, ſine vllo fructu & emolumento conſumunt: nos vero illis ſapientiæ clariſſimas opes explicatas, & euolutas oſtendimus. Chriſti namque diſciplina Dei immenſam probitatem, & ſapientiam, infinitamq. potentiam hominibus, non verbis inani ornatu & elegantia concinnatis, ſed ſpiritus diuini demonſtrationibus explicatis, explanat. Docet enim, quam fuerit immenſæ benignitati conſentaneum humano generi conſulere: iuſtitiæ, munus par & æquale offenſæ, quam primi parentes intulerant

 exigere:

exigere: probitati, hominibus quod pro tãto crimine poſſent offerre, piaculum dare: potentiæ atque ſapientiæ, quemadmodum clementiæ ſimul, atque iuſtitiæ ſatisfieri poſſet, rationẽ inire: humanumque genus admirabili documento infinitæ bonitatis incendere: & ſtudium pietatis acriter incitare. Hæc igitur doctrina aperuit hominibus, quantum eſſet in Deo humanæ ſalutis ſtudium, quanta caritas & beneficentia, quam admirabile conſilium, quam immenſa vis, numen, atque potentia. Perfecit enim, vt videremus quemadmodum infinitum naturæ diuinæ numen ſine vlla ſui ipſius immutatione, aut maieſtatis imminutione naturam humanam ſecum inexplicabili ratione copularet: & ita ſe mens illa ſempiterna cum humana forma communicaret, vt ex vtraque natura integra, & in ſtatu ſuo ſine vlla confuſione permanente, vna perſona conſiſteret: ita vt qui pro noſtris ſceleribus mortem & acerbiſſimum cruciatum pati voluit, eodem ipſo tempore quo torquebatur, cælum & terrã amplitudine ſuæ maieſtatis impleret: vniuerſamque naturam imperio ſempiterno conſtringeret. Illud etiam docuit, quo pacto pater à ſempiterno tempore filium ſibi ſimilem, qui erat tẽpore à ſempiterno conſilio præfinito ſalutem terris allaturus genuit: eumque amore immenſo atq. ſempiterno ſibi deuinxit: vt ita vnum & idem maximè natura ſimplex, virtute tamen omnipotens numen eſſet in tribus perſonis conſtitutũ. Quanta poſtremo & quã ſalutaris vis inſit in hac diſciplina, multis modis oſtenditur. Ea namque morbos animi pellit: cupiditatis fibras excindit: turbulentos motus comprimit: rationem tyrannide liberat:

&

& in amiſſam dignitatem reſtituit: pacem & tranquillitatem efficit: ſtudiumque diuinæ virtutis incendit. Eadem lumen præfert animis, quo rerum inanes ſpecies & vmbras quibus erant aſſueti contẽnant: & vera, ſupera, cæleſtia, & ſempiternã, atq. diuina ſuſpiciant: & aciem mentis in pulchritudinem immenſam intendant: amoreq. illius acriter inflãmentur, vſque adeo, vt extra ſe ſæpenumero rapiantur, & in cælũ euolent, vt veriſsimæ ſapientiæ diſciplinam ab ipſo Deo percipiant. Ea ſic homines ipſi ſummo domino coniungit, vt non modo eos Dei ipſius amicos, filios, hæredes efficiat: verum & ita ſecum deuinciat, vt ex Deo & homine vnum fiat, hoc eſt, vna propemodum mens, vnus ſenſus, vna voluntas, vna ſententiarum conſenſio, vna rerum communio, & indiſſolubilis in omni temporis æternitate conſpiratio. Ea poſtremo (vt vno verbo omnia concludamus) homines Deos facit. Sic enim Dei filios diuinis muneribus & ornamentis illuſtratos, ipſique patri (quantum licet, & fas eſt) vitæ ſplendore & claritate ſimillimos appellare licet. Quid hac igitur vel imbecillitate fortius, vel ſtultitia ſapientius? Iudæi paſsim labũtur, & cõcidunt. Græci in tenebris ruunt. At qui ſeſe Chriſto dedi runt, inuicto præſidio muniti, luce diuina perfuſi, neque vinci, neque tenebris obrui, & impediri, quandiu in ſtatu permanſerint, vllo modo poſſunt. Itaque quamuis euangelium nullis ſit argutijs implicatum, nulla diſſerendi ratione vallatum, nullis dicendi luminibus illuſtratum, per ſe tamen ſplendet: admirabilemque lucem longe lateque diffundit: cum interim illi qui ſapientiæ nomine inſolenter efferuntur, in tetra cali-

gine bonorumque omnium ignoratione verſentur: ita vt quò magis ad vitam beatã aſpirant, eo furentius atque turbulẽtius ſe ſe in peſtem ſempiternam inijciant. Quem enim fructum iſti ſapientes aſſecuti ſunt? Si enim ſapientia eſt veritatis cognitio, vnde tam multiplices errores in eorum diſciplinis exorti ſunt? Si Philoſophia cupiditati, & reliquis animi peſtibus ſe interitum allaturam eſſe confirmat, cur animi Philoſophorum tam nefarijs cupiditatibus agitantur? Si animis quietem & otium pollicetur, cur nemo in ipſius Philoſophiæ gremio conquieſcit? Si Græci ſapientes ſibi vitam beatam proponunt, cur vix vllus vnquam quà in re vita beata conſiſteret, explicare potuit? Si deniq. ſapientes liberi, ſi pulchri, ſi opulenti, ſi Reges, ſi bonis omnibus affluẽtes, ſi poſtremo felices atque beati ſunt, cur libidini ſeruiunt? Cur inſigni turpitudine deformãtur? Cur indomita cupiditate rapiuntur? Cur ſunt flagitijs infinitis obnoxij? Cur omnibus veriſſimæ virtutis ornamentis carent? Cur animi cruciatu & angore ſæpiſſime conflictantur? Comprehendã, inquit Deus, ſapientes in aſtutia eorum. Illis enim ipſis conatibus quibus ſapientes ſalutem aſſequi contendunt, in peſtem & exitium ſempiternum feruntur: eiſdemq. illis plagis quas in aliorum perniciem callide texunt, diuino iudicio capiuntur. Sic tandem fit, vt homines qui ſibi peracuti videntur, cum bonorum ſimplicitatem irrideant, ſibi ipſis interitum moliantur: & boni ſimplicitate firmati ſaluti ſuæ rectè proſpiciant. Similiter cum iſti ſapientes ex operibus naturæ, Deum naturæ parentem agnoſcere poſſent, à Deo deſciuerunt, & in

in ſummam ſtultitiam & cæcitatem conuerſi ſunt. Contrà vero multi qui artium rudes erant, minimeq. mentem in naturæ perueſtigatione defixerant, ſapientiæ compotes extiterunt. Nam quia in ſapientia Dei non cognouit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis, ſaluos facere credentes. Stultitiam appellat Paulus diſciplinam dicendi ornamentis nudatam, humanæ Philoſophiæ præſidio deſtitutam, nulla acuminis oſtentatione ſubmixam, nullis ſophiſtarum fucis & medicamentis infectam, ſed rectam, & ſimplicem, lumine diuini ſpiritus animis puris traditam, humanisq. mentibus Chriſti meritis inciſam, quæ ſumma ſapientia nominanda eſt, quamuis ea Græcis qui perituri ſunt, ſtultitia ſumma videatur, vt Paulus ait. Verbum, inquit, crucis pereuntibus ſtultitia eſt. Quemadmodum igitur vera iuſtitia legis, & Prophetarum teſtimonio confirmata, quam qui legi atque Prophetis operam dabant, à ſe ſcelere infando repulerunt, ſine vllo legis antiquæ præſidio gentibus fuit per Chriſti fidem & religionem conceſſa: ita vera ſapientia quæ in naturæ operibus eluxerat, quam ij qui naturam ſpeculabantur aſpernati ſunt, illis qui nunquã in naturæ ſpeculatione fuerãt occupati, tradita fuit. Quid igitur Græcorũ ſapientia dementius? Quid rurſus hac ſtultitia (vt Græci nominãt) aut ſapientius, aut magnificentius, aut ſalutarius excogitari poteſt? Diuinitus eſt igitur à noſtro Paulo dictũ. Nos, inquit, prædicamus Chriſtũ, & hunc crucifixũ, Iudæis ſcãdalum (graue nãq. offenſionẽ illis intulit) Græcis ſtultitiã, ſpeciẽ nãq ſtultitiæ inſignis obtulit, At illis, qui à Deo ĩ lucẽ vocati ſunt, ſiue illi

Iudæi

Iudæi, ſiue Græci ſint, Dei potentiam, atque ſapientiam tradimus, & explicamus. Quis negare poteſt hanc ſententiã explicatã à Paulo fuiſſe diuinitꝰ? Nec enim quidquã fieri poteſt aut Chriſti imbecillitate potentius, aut humilitate magnificentius, aut morte ſalutarius, aut ſtultitia prouidẽtius, aut inopia bonis omnibus afflũtius. Reſtat igitur, vt ij qui firmis viribus, inuictoq. præſidio confirmari, ſapientiæq. muneribus inſtrui, & ornari percupiunt, ad ſtudium ſe ſe crucis adiungant, Chriſtiq. ipſius cruci affixi numen implorent, ab illoq. ſolo ſapientiam poſtulent, & exſpectent, vt ſic tandem in ſuperas illas ſedes aſcendant, diuinaq. luce æuo ſempiterno perfruantur. Te igitur ſumme domine, vita, lux, veritas, immẽſi atq. ſempiterni ſplendoris imago, mens & ſapientia patris, rerum omnium conditor, rector, atq. moderator, qui ſine vllo principio ab ipſo fonte totius perennitatis exortus, eidemque immenſa & infinita caritate deuinctus, ſecula condidiſti, & cælum, ignẽ, terram, maria, ſydera, & animãtia cuncta, & omnia deniq. quæ complexu cæli coërcentur, & quæ ſupra cælũ ſtatum naturæ ſuæ tuentur, feciſti, & informaſti, qui hominem ad naturæ diuinæ ſimilitudinem manibus tuis factum in animantium omnium principatu collocaſti, eundemq. hominẽ collapſum, & ruinis mirabiliter oppreſſum minimè neglexiſti, imo vt illum erigeres, & in terris opes immenſas infinitæ potentiæ, iuſtitiæ, probitatis oſtẽderes, naturã humanã tecum inuiolabili fœdere colligaſti: & ſub vera hominis forma & ſpecie homines tetris tenebris, & miſerãda caligine demerſos in lucẽ vindicaſti, cæleſtibusq. diſciplinis inſtruxiſti, eorũq.

animis

animis ſtimulos admouiſti,quibus eos in ſtudium immortalitatis incitares,qui te hoſtiam ſanctiſsimã, vt cunctas eorum labes elueres,illisq. patris numen infenſum placares,obtuliſti: & pro omnium ſalute mortẽ,pro dignitate contumelias, pro voluptate ſempiterna dolores & cruciatus acerbiſsimos pertuliſti:qui regionis infernæ clauſtra reuelliſti: hoſtes immanes peruertiſti:mentesque pias luce mirabili colluſtratas ingenti gaudio cumulaſti:qui deuicta morte,& ſpoliatis hoſtibus,cũ ingenti gloria reuixiſti:& in cælum victor euectus,ad patris dexteram collocatus,imperij ſempiterni munus ſuſcepiſti: ſpiritumq. ſanctum ad eorum animos qui in te omnem ſpem ſalutis & dignitatis poſitã habebant,miſiſti,vt eos opibus diuinis afficeret, & cupiditate diuinitatis inflãmaret: te Chriſte ſanctiſsime,qui cum verus Dei filius ſis, hominis veri nomen non horruiſti,oro,precor,& obteſtor,per immenſam illã probitatẽ quæ tuum numen impulit,vt tã admirabile atq. diuinum beneficium in homines ingratos atq. ſceleratos cõferret, per vulnera,per conuicia,per dolores,per ſanguinẽ tanta largitate profuſum,vt nos omni crimine liberes:ſplendore tui luminis illuſtres:amore tuæ claritatis inflãmes: tecum arctiſsimè coniungas:vt ſic tandẽ ſapientes ſimus:& id quod natura ardẽtiſsimè cupimus,nõ naturæ beneficio, ſed gratiæ tuæ munere conſequamur:atque tandẽ (benignitas namque tua facit, vt tantũ munus poſtulare minimè dubitemus) vt nos tanquã filios,atq. fratres,hoc enim nomine eos qui te ſequerentur ornatos eſſe voluiſti,diuinitatis participes,gloriæq. tuæ conſortes efficias.

Laus Deo.

Errata ſic corrige.

¶ Folio.3 à fronte, linea.1. cum vulgo, corrige vulgo. ¶ Fol.5. à fronte, lin.12. omni, corrige omnis. ¶ Fol.20. à tergo, lin.7. opera Cyri, non opera Cyri. Eod. fol. à ter. lin.22 pietatis, corrige impietatis. Fol 24 à fronte, lin.22. duas, cor. duos ¶ Fol. 26. à fronte, lin.7. gentibus, corrige à gentibus. ¶ Fol.42. à tergo, lin.19 ſiquid ſibi, corrige ſiquid cibi ¶ Fol 61. à tergo, lin.16. illo, corrige illud. ¶ Fol.64 à fronte, lin.9 huiusmodi, corrige huius mundi. ¶ Fol 69. à fronte, lin.10. conſiliat, cor. conciliat. ¶ Fol.75. à fronte, lin,16 proterea, cor. propterea. ¶ Fol.84. à fronte, lin.22. is Socratis, cor. Iſocratis. ¶ Fol.104. à tergo, lin.5. ignaniſſimi, corr ignauiſſimi.

5-3-1

Jesus SPES MEA

MARIA Advocata mea